

caritate fervens, ac proposito studiosus fuerit, sed carne illigatus et sanguine, non poterit ad perfectionem pervenire, nisi ad hæc omnia in misericordia et in gratia Christi speraverit: nam, juxta divinum Jacobum: *Omne datum bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jacob. 1, 17)*. Et Paulus ait: *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis (1 Cor. iv, 7)*? Sed de alienis donis quasi de tuis extolleris. Quod autem nobis gratia et misericordia

Dei salus accedat, testis est Iatro ille qui non in virtutis præmium regnum cælorum adeptus est, sed gratia et misericordia Dei (*Luc. xxiii, 43*). Hæc cum probe nossent patres nostri, una omnes sententia tradiderunt non posse nos firmum ad virtutis perfectionem jacere fundamentum, nisi per humilitatem quæ a lide, mansuetudine et perfecta paupertate procedit; quibus perfecta charitas obtinetur gratia Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula. Amen.

APPENDIX

AD

OPERA S. EUCHERII

CONTINENS

SCRIPTA VEL DUBIE VEL FALSO S. PATRI ATTRIBUTA

COMMENTARII IN GENESIM

IN TRES LIBROS DISTRIBUTI.

LIBER PRIMUS.

Verentes multiplicia congerere, ne stomachus legentium saturatus non solum oblata renuat, sed et ingesta rejiciat, priusquam de mundi principio sit loquendum, dicendum est contra eos qui ore sacrilego de Deo disputare nituntur, dicentes: Quare fecit Deus cælum et terram? Quid faciebat Deus antequam cælum et terram faceret? Cur nova voluntas in Deo, ut cederet mundum, exorta est? Sed respondendum est illis: Nova voluntas in Deo exorta non est: quia etsi in re mundus non erat, in æterna tamen voluntate semper erat; ergo frustra dicitur: Cur, per tanta retro tempora Deo vacante, nova mundum faciendi orta fuisset cogitatio, quando in suo æterno semper manet consilio mundi constructio; nec tempus ante principium, sed æternitas fuit; tempus enim a substitutione creaturæ, non creatura cœpit a tempore.

(Cap. I. — Vers. 1.) *In principio fecit Deus.* Ille sensus duobus modis sine offensione accipitur: id est, aut primum omnium fecit; aut in principio, quod est Sapientia, id est, in Verbo sum fecit; ipse est enim Filius, per quem facta sunt omnia (*Joan., 1*); ipse principium, in quo facta sunt omnia.

(*Ibid.*) *Cælum et terram.* Si primo omnium factum est cælum et terra, angeli postmodum facti sunt: si angeli ante facti sunt, non primo omnium fecit Deus cælum et terram. Cæli nomine quidam cœlestem, id est, angelicam creaturam creatam æstimant, ad cuius comparisonem cælum hoc corporeum terra nuncupatur. Terræ autem nomine materiam illam informem insinuat, ex qua hoc visibile cælum et terra, et universa moles hujus mundi formata est, de qua scribitur: *Qui fecisti mundum de informi materia.* Sed materia facta est ex nihilo, mundi autem species, de informi materia, quæ cæli et terræ nomine appellata est: non quia jam hoc erat, sed quia jam hoc inde esse poterat. Primo igitur voluit cælum et terram velut quendam spiritualemente corporalemque materiam dicere, et sic, quemadmodum sigillatim

facta sunt, ordinem texere. Creatura cæli et terræ quo modo historialiter ab exordio principii condita sit, legimus; sed qualiter in Ecclesia spiritualiter a doctoribus accipitur, intelligamus. *In principio fecit Deus cælum et terram.* Principium Christus est, sicut ipse ait in Evang.: *Ego principium, qui et loquor vobis (Idem, viii)*. In hoc igitur principio fecit Deus cælum, id est, spirituales, qui cœlestia meditantur et quærunt. In ipso fecit et carnales, qui terrenum hominem necdum deposuerunt.

(Vers. 2.) *Terra autem erat inanis et vacua.* Id est, adhuc informis erat ipsa materia: quia necdum ex ea cælum et terra, necdum omnia formata erant, quæ formari restabant: hæc enim materia, ex nihilo facta, præcessit tamen res ex se lactas, non quidem æternitate vel tempore, sicut præcedit lignum arcam; sed sola origine, sicut, præcedit vox verbum, vel sonus cantum: nam *qui vivit in æternum, creavit omnia simul.* Terra carnis nostræ inanis erat et vacua, priusquam doctrinæ acciperet formam. *Et tenebræ erant super faciem abyssi.* Hæc tenebrosa abyssus ipsam adhuc informem materiam obscuritatem designat, quia nondum ulla species videri aut tractari poterat. Abyssus namque inmensa aquarum profunditas appellatur, quia delictorum cæcitas et ignorantia, profunda obscuritas corda nostra tegebat. *Et spiritus Dei ferebatur super aquas.* Etiam aquarum nomine ipsam illam informem materiam demonstrat, quæ subjacebat ad voluntatem Creatoris ad confirmanda in suis generibus omnia: nam sive terram inanem dicas, sive abyssum tenebrosam, sive aquam, diversa quidem nomina, sed una eademque materia. Ideo terra inanis et vacua, quia nondum erat universitate creaturarum completa. Pro eo abyssus tenebrosa, quia speciem luminis nondum habebat. Pro eo aqua vocata, quia sive caro, sive omnia, quæ gignuntur, humida sunt, et ex humore concreta sunt. Nam et hoc cælum corporeum, quod firmamentum vocatur,

secunda die post conditionem lucis factum est; et hæc terra tunc accepit formam, quando abyssus distincta est. Ipsæ quoque aquæ tunc speciem sumpserunt, quando in unum sub firmamento collectæ sunt; ac per hoc non illud cælum hoc corporeum cælum, sed spiritualis intelligenda est creatio angelorum; nec illa terra vel abyssus, hæc visibilia elementa; sed illud intelligendum est, informis et obscura mundi materia. *Et tenebræ erant super faciem abyssi.* Quidam dicere solent: Unde erant tenebræ antequam fieret lux? Quis eas fecerat? Aut si nemo fecerat, æternæ sunt. Quibus respondetur: Non quia aliquid sunt tenebræ, sed ipsa lucis absentia hoc nomen accepit: sicut enim silentium nihil est, sed ubi vox non est, silentium dicitur: sic tenebræ nihil sunt, sed ubi lux non est, tenebræ dicuntur. *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Spiritus sanctus, Deus est, qui non loco continetur aut distenditur, nec temporum mutationibus subiacet, sed est ubique præsens ac totus. Superferri autem Domini Spiritus aquis dicitur, non pervagatione, sed potestate; non localiter, sed potentialiter; non per spatia locorum sicut terræ sol suffertur, sed per potentiam sublimitatis suæ. Deus enim non ex indigentia fecit opera sua, sed ex beneficentia atque omnipotentia: qui nihil indigens omnia creat, et misericors cuncta vivificat, et in plenitudine sancta permanet; non nostris ampliandus laudibus, sed suis innotescendus collaudatur operibus: neque enim horum indiget quæ facit. Indignus quippe atque egenus amor, subjicitur rebus quas diligit: quamobrem non indignus amor superfertur rebus quas diligit. Ideo dictum est, superferri creaturæ Spiritum sanctum, quia non ex indigentia operatus est ipsam creaturam. Pro eo autem quod in nostris codicibus scriptum est, *ferebatur*, in Hebræo habetur *כִּפְרָה*, quod nos appellare possumus, *incubabat*, sive *confovebat*, in similitudinem volucris, ova calore animantis. Ex quo intelligimus, non de spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur, sed de Spiritu sancto, qui et ipse vivificator omnium a principio dicitur. Sic autem vivificator, quasi conditor et Deus. *Emitte enim, ait Scriptura (Ps. ciii), Spiritum tuum, et creabuntur.* Notandum quod in ipso exordio cœli et terræ, tota trinitas insinuat Creatoris: nam Pater, in Dei intelligitur nomine; Filius, in principii; Spiritus vero sanctus, qui superferebatur aquis. Spiritus autem Dei super cor nostrum tenebrosus et fluidum, quasi super aquas jam superferebatur, in quo subsistentes requiesceremus, cujusque vivificaremur flatu, et cujus unda ablueretur.

(Vers. 3.) *Dixit Deus, Fiat lux. Et facta est lux.* Si in die dixit, temporaliter dixit; si temporaliter dixit, per aliquam creaturam dixit; ergo non est prima creatura lux, quia jamferat, per quam diceret, *Fiat lux.* Vere enim nec in die dixit, nec temporaliter dixit, quia ante omnem creaturam verbum sum genuit. Dicitio itaque Dei, verbum Dei est: sed divina Scriptura parvulus congruens, et quodam modo eos lactans, ut proficiant et cibum spiritalem capiant, voluit semper per omnem creaturæ formationem dictionem Dei nuncupare: ut, verbi causa, si requiras quo modo facta est lux? audias, In verbo Dei erat, ut fieret. Quo modo factum est cælum? In verbo Dei erat, ut fieret. Et cætera per ordinem, si requiras quo modo facta sunt? In verbo Dei erant, ut fierent. hoc enim est, *Dixit Deus: Fiat lux*, dixit, profecit, posuit scriptor, ut celeritatem, vel facilitatem operis Dei ostenderet; neque enim corporalibus modis loquitur divina natura: nec quoties dixit, toties verba formavit: unum enim Verbum genuit cœternum et consubstantivum sibi, in quo omnia ineffabiliter et intemporaliter dixit; talis enim Dei locutio, non temporaliter præteriens sonus, sed sola dicitio est rationis. *Dixit Deus, Fiat lux.* In hac historia recapitulatur creatio angelorum, qui pro participatione æternæ lucis, lux et dies nuncupati sunt

A quorum unitas, ut ostenderetur, non est dictum, dies primus: sed, *dies unus.* Exoritur autem quæstio de angelis, quoniam modo in creatione sex dierum præmittantur, tamquam non sint in operibus Dei? Opus autem Dei esse angelos hymnus trium puerorum testatur: nam cum prædictum esset, *Benedicite, omnia opera Domini Domino (Ps. ciii)*; in executione eorumdem operum, etiam angelos nominavit. Et in Psalmis, cum diceret inter cætera, *Laudate Dominum, omnes angeli ejus*; subjecit, *Quoniam ipse dixit et facta sunt (Ps. cxvi).* His ergo exemplis, a Deo angeli facti demonstrantur, sed quo die creati sint nusquam infert. Sed quia in Scriptura sancta legitur dixisse Deum, *Quando facta sunt sidera, laudaverunt me omnes angeli mei*; jam erant angeli quarto die, quando sidera condita sunt. Ergo nec die tertia facti sunt. In promptu est enim quod die illa terra ab aquis discepta, pabuli herbam produxit; ergo nec secundo die facti sunt, tunc enim facto firmamento, divisio fuit superiorum atque inferiorum aquarum, nil mirum enim si in operibus sex dierum angeli lucis significatione creati intelliguntur: ante omnem enim creaturam facti sunt, quia prior omnium creata est sapientia; qui propterea dicuntur sapientia, inhærendo scilicet æternæ sapientiæ. Verumtamen numquid et ante tempora facti sunt, quia prior omnium facta est sapientia, prior scilicet omnium, etiam et tempore? Oportebat enim ut creatura inconcusse adhærens, etsi non suo creatori æqualis, omni saltem creatura prior esset et melior: qui quidem dum sint mutabiles natura, facit tamen eos immutabiles atque incorruptos gratia sempiterna: nam si natura incommutabiles essent, diabolus non utique eecidisset, commutabilitati namque naturæ in eis suffragatur contemplatio Creatoris. Inde privatus est apostata angelus, dum fortitudinem suam non a Deo, sed a se voluit constare. Tantæ enim gratiæ sunt angeli, ut nec ipsorum accessio decessivo fuerit temporum. Duas enim esse res in creaturis constat, quarum vicissitudo temporum comprehendi non valet: primum enim angeli, propter quod incommutabiliter inhærent Creatori; secundum materia illa informis, quia nec ejus comprehenditur tempus priusquam ex ea omnia ista formarentur quæ temporalitervolvuntur. Dixit quoque Deus, *Fiat lux.* Id est, illuminatio credulitatis appareat. Prima enim die lucem fidei dedit, quia prima est in conversione fides. Unde et isud primum in Dei præceptis mandatum est, *Dominus Deus tuus, Deus unus est (Deut. vi).* Propter quam fidem ipse Dominus etiam visibiliter in mundo apparere voluit.

(Vers. 4 seq.) *Et vidit Deus lucem, quia bona est.* Nam quod subito viderit Deus lucem, quod esset bona, et visio ei contulerit scientiam, cum in nobis omne opus præcedat voluntas nostra, dum cogitamus, quid operari debeamus; non enim ignorans aliquis facit aliquid, dum cogitat qualiter fiant, quæ facienda cogitando disposuit: et cum hoc in hominem cadere non possit, ut aliquid ignorans faciat, quanto magis in Deum, qui omnia æterno et stabili concilio suo facit? Ergo nec discit, sed docet factum in arte faciendum: et nec aliter facta, nec aliter facienda vidit. Eo itaque modo vidit facta, quo viderat facienda. Inde est quod dicit, *Vidit Deus quod esset bonum*; id est, in ea bonitate placuit ut maneret, in qua placuit ut fieret, quod fecit. *Et divisit lucem a tenebris.* Divisio lucis a tenebris, boni angeli separati a malis. Et quia ex his quosdam præsciebat per superbiam casuros, per incommutabilitatem præscientiæ suæ divisit inter bonos et malos. Malos igitur appellans tenebras, bonos appellans lucem, in his dicens, *Vidit Deus quia boni sunt*; in illis nullatenus dicens, sicut in omnibus operibus Dei, *Vidit Deus quia bonum est*: ne malum prævaricatorum videretur approbare angelorum. *Et divisit lucem a tenebris*: tunc jam Deus juxta præscientiæ suæ gratiam divisit inter lucem et tenebras, id est, filios Dei et lucis e.

peccatoribus, tamquam a tenebris, justos vocans diem, et illos noctem; nam quia in Ecclesia lucis nomine justis appellentur, audi Apostolum, *Fuistis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Eph. v). Sequitur, *Factum est vespere et mane*. Vesperæ, conditæ creaturæ terminus; mane, initium condendæ creaturæ alterius. Querunt aliqui, cum primum vesperum, postea mane Scriptura commemoraverit; ne forte noctem prius quam diem significaret videatur: nec advertunt primum quod præmiserit diem, dicendo, *Et vocavit Deus diem lucem, et tenebras noctem*. Inde est quod vespera finis diei sit, et mane finis noctis. Ergo ut beneficium ante oblatum prærogativæ, et primatus natiuitatis diei daret, prius finem diei significavit, post quem secutura nox esset. Deinde postea finem noctis adiunxit, dicendo, *Factumque est vespere, et mane dies unus*. Dies iste unus prior factus, propter concordiam residuorum angelorum sic appellatus est, quorum propter unitatem insinuandam non dies prius, sed dies dictus est unus, et idcirco ipse repetitur semper in executione creaturarum: quia ipse dies, hoc est, natura angelorum, quando creaturam ipsam, quam Deus faciebat, contemplabatur, quodam modo vesperascebat: verumtamen, quia non permanebat in ejus creaturæ intuitu, sed laudem ejus ad Deum referens, ipsam melius in divina ratione conspiciebat, tunc continuo quasi mane liebat: nam si permaneret neglecto Creatore in aspectu creaturæ, jam non vespera, sed nox utique fieret. Sequitur, *Dixit quoque Deus, Fiat firmamentum*. Firmamenti nomine, cælum significavit, pro eo quod fortiter et firme compositum est, maximeque propterea vocatum est firmamentum, propter firmitatem, sive sustentationem, et intransgressibilem terminum superiorum aquarum.

(Vers. 7.) *Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas ab aquis, quæ erant sub firmamento*. Jam qui addidit, *Et divisit aquas ab aquis*, querendum est utrum hunc ærem nebulosum nominet firmamentum, qui dividit aquas superiores nubium ab inferioribus, quæ in terris fluunt; nam et ipse aer cælum vocatur, sicut legitur: *Valvæ cæli* (Psal. viii); dum non de illi superiore dicatur, sed de isto in quo aves volitant. Unde queri potest quo modo elementum aquæ possit esse supra cælos; aqua enim cedit terræ, et aer cedit aquæ, et ignis cedit aeri: unde impossibile videtur ut secundum elementum, quod est aqua, sit supra quartum, quod est ignis. Quo modo et quales sint aquæ illæ, quas Scriptura dicit supra cælos, esse eas ibidem minime dubitamus quæ non locorum sedibus, sed dignitate naturæ, videntur supra cælos: sicut enim nubes istæ quæ ubique sunt feruntur super aerem, quod est tertium elementum; ita fieri posse arbitror ut aquæ tenues atque subtiles ferantur super cælum: nam ex hoc pondere elementorum, multi philosophorum resurrectionem carnis illudentes, non posse fieri inquit ut homo, qui utique ex terra factus est, sit in cælo. Sed hoc veritas convincit, qui facit multa animalia terrena volitare in aere, et aquam esse supra aerem, et ignem, quod est utique quartum elementum, esse in terra. Ergo Dei potentia quæ hæc facere approbatur, facit ut et homo et aqua sit supra cælum. Aquas vero istas visibiles quidam impie negant factas esse a Deo, pro eo quod in Genesi non commemorantur ubi sint factæ, pro eo quod scriptum non est, *Dixit Deus fiant aquæ*. Quibus ita respondendum est: Quia dum dictum est, *In principio fecit Deus cælum et terram*; illic et aquæ intelligendæ sunt; uno enim nomine utrumque comprehensum est, tropo metonymico, quasi per ea quæ continentur id quod continetur: nam *ipsius est mare, et ipse fecit illud*. Sequitur, *Vocavitque Deus firmamentum, cælum* (Ps. xcix). Quid est quod cælum factum dicit, et hoc firmamentum postmodum vocatur? nisi quia natura angelica, quæ prius mirabiliter est condita, ne cadere unquam possit, postmodum est mirabilis confirmata. Firmamentum, id est, so-

lidamentum sanctorum Scripturarum. Firmamentum, in Ecclesia Scripturæ divinæ intelliguntur; sicut scriptum est, *Cælum plicabitur sicut liber*. Discrevitque super hoc firmamentum aquas, id est, cœlestes populos angelorum, qui non opus habent hoc suscipere firmamentum, ut legentes audiant verbum Dei; vident enim eum semper, et diligunt. Sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super infirmitatem inferiorum populorum, ut ibi suspicientes, cognosceant qualiter discernant inter carnalia et spiritalia, quasi super aquas superiores et inferiores. Sequitur, *Dixit quoque Deus, Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum unum*. Si totum aquis plenum erat, quo modo poterant aquæ congregari in unum? Sed jam superius dictum est quod super aquam ferebatur Spiritus Dei, unde erat Deus omnia formaturus; nunc vero cum dicitur, *Congregentur in locum unum*, hoc dicitur ut illa materia incorporalis formaretur in ea specie quam habent istæ aquæ visibiles: ipsæ enim congregatæ in unum, ipsa est aquarum formatio harum, quas videmus et tangimus. *Appareat arida*. Quid hic aliud intelligendum est, nisi ut illa materia accipiat visibilem formam quam nunc terram istam videmus habere? Superius enim quando cognominabatur terra, inanis et vacua, ipsa rerum materia nominabatur, nondum generibus creaturarum completa corporalium: et quod nominabatur aqua, supra quam ferebatur Spiritus Dei, eadem rursus materia nominabatur, nunc vero aqua ista et terra formatur ex illa materia, quæ ipsis nominibus appellabatur, antequam formam aquæ istæ quas nunc videmus acciperent. *Et vocavit aridam, terram*. Terra ideo vocatur arida, quia sicut ignis calorem, et aqua humorem; ita terra naturaliter habet siccitatem. *Congregationes quoque aquarum appellavit maria*. Notandum quod omnis aquarum congregatio in Hebræa locutione *maria* nuncupentur.

(Vers. 10 seqq.) *Et vidit Deus quia bona est*. Docet bonum esse quod fecit, non dicit. *Germinet terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum*. Benedixit herbam virentem et lignum pomiferum. Terra arida et fructuosa, per peccatum hominis maledicta, produxit tribulos et spinas. Unde questio nascitur: Cum Deus septima die requieverit ab omni opere suo, quo modo hæc postmodum condidit nova? quoniam enim propter peccatum hominis hæc condita dicantur, nihil tamen postmodum creatum est novum, quia non post peccatum hominis, quasi ad poenam ejus creatum sit aliquid novum, maxime dum in eundem locum non dicatur: *Spinæ et tribulos pariat terra*; sed, *Pariet tibi terra*, quasi diceret: incipiet tibi nasci ad laboris exitum quod olim creatum est ad pabulum jumentorum. Herbæ autem venenose, quamquam ad poenam vel exitum mortalium sint creatæ, habent tamen ipsæ quædam remedia salubritatum: et quæ non præstant escam, medicinum ministrant, et quæ noxia sunt usibus hominum, innoxium præbent feris, et avibus pabulum. *Juxta genus suum*. Ut esset nascentibus singulis virtus seminaria, et secundum genus eorum similia nascerentur, distincta similitudine, sicut origine. Post hæc, die tertio, collegit in unum aquas inferiores salas: hoc est, homines infideles, qui cupiditatum tempestate, et tentationum carnalium fluctibus quatuntur, et in seipsis, quasi amaritudo, includuntur. Segregavitque ab eis aridam. Populum scilicet fontem fidei sitientem; fixitque dehinc superbiorum limites, et coercuit eos, ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus, aridam, id est, animam sitientem Deum conturbent: liceatque ei germinare bonorum operum fructus, secundum genus suum. Diligens proximum, in subsidis necessitatum carnalium, habens in se semen, secundum similitudinem, ut ex sua infirmitate compatiatur, ad subveniendum indigentibus. Producens, et lignum forte robore, et fructiferum, id est, beneficium, ad cripiendum eum qui injuriam patitur, de manu po-

tentis; et præbendo protectionis speciem umbraculo valido, robore justitiae. Sequitur, *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento caeli.* Si quarto die facta sunt luminaria, quo modo tres dies jam ante fuerunt? Nisi ut intelligamus in ipsa hora temporis ipsas opera distinctiones ita appellatas: vespere, propter transactionem consummati operis; mane, propter inchoationem futuri diei; in similitudinem humanorum operum, quod plerique mane incipiunt, et in vespere desinunt. *Et dividant diem ac noctem.* Quasi diceret: Sic dividant inter diem et noctem, ut soli dies detur, nox vero lunæ et ætheris cæteris. *Et sint in signa et tempora, in dies et annos.* In signa scilicet quemadmodum ex sole et luna aliqua signa colliguntur, juxta quod et Dominus ait: *Erunt signa in sole, et luna, et in stellis.* Per quod significaretur tempus futuræ consummationis. Signa, pro eo quod aliquid significant futurum, vel quod articuli temporum per siderum cursum notantur. Non autem ea signa quibus nonnulli tentaverunt nativitates exprimere hominum, et qualitates. Et addidit: *Ut sint in signa et tempora,* scilicet ut tempora distinguantur in vicibus mutationum, hiemis, verni, æstatis, autumnii. In istis igitur temporibus aut velocius est transitus solis, aut tardior, aut æqualis; alia enim præstringit radiis suis, alia inflammata caloribus, alia temperie lovet. *In signa, et in dies.* Ut sol in eo habeat diei principatum. *In annos.* Quia luna per tricenos dies duodecies currens, annum conficit. Sol autem expleto per omnia signa circuitu, ad idem principium cursus sui recurrit. Signa autem et tempora, pertinent ad omnia sidera; dies vero ad solem tantummodo; annus autem ad cursum solis et lunæ. *Luminare majus, ut præseset diei.* Utique, quia per diem sol principatum tenet. *Luminare minus, ut præseset nocti et stellis.* Quia luna per noctem principatum tenet, quamvis cætera sidera cum ea pariter fulgeant. Quarto die emicuerunt luminaria, firmamento legis infixa: id est, Evangelistæ, doctores Scripturæ sanctæ coherentes disputando, et omnibus inferioribus lumen sapientiæ demonstrantes. Protulit etiam simul et cæteram micantium siderum turbam; id est, diversarum virtutum in Ecclesia numerositatem quæ in hujus vitæ obscuritate, tanquam in nocte refulgentes, dividant in hoc firmamento Scripturæ sensibilia et intelligibilia, quasi inter lucem perfectorum et tenebras pravorum. Et sunt in signis, virtutum et miraculorum; quia prædicatores propriis temporis vivunt, *Verbum autem Domini manet in æternum.* Quare autem primo terra germinavit, deinde facta sunt luminaria? nisi quia post opera bona venit illuminatio lucis ad contemplandam speciem supernæ virtutis. Sequitur: *Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram.* Quod volatilia ab aquis producta serbuntur, aer, in quo aves volitant, a sapientibus cum aquis deputatur: pro eo quod aquarum humida exsolutione pinguescit, ut volatus avium sustinere possit. Ob hoc non immerito pisces, et volucres de aquis nata esse commemorantur, quia una est aeris aquarumve natura. Sed quidquid aquarum undosum et fluidum est, reptilibus deputatum est; quidquid vero vaporaliter suspensum est, avibus distributum est.

(Vers. 21 seqq.) *In species suas, secundum genus suum.* Quia hæc creata sunt, ut ex eis alia generentur, quæ et formam servarent posteritatis, et specie distinguerentur a cæteris. Inter hæc, die quinta, facta sunt in aquis reptilia animarum vivarum: homines scilicet renovati in vitam per baptismi sacramentum. Facta sunt et volatilia, id est, sanctæ animæ ad superna volantes. Sequitur, *Dixit quoque Deus: Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta, et reptilia, et bestias terræ.* Hæc tria generaliter distinguit. In jumentis enim animalia quæ in usus hominum sunt; in reptilibus, serpentes; in bestiis, leones, pardos, tigrides, vel quidquid ore et unguibus sævit. Cum omnia legantur bona a Deo creata, quare

quædam noxia inveniuntur? An forte in primordio innocua facta sunt, et post peccatum nocere cœperunt? bona enim condita sunt, sed male agentibus data sunt in flagellum. Hinc per prophetam dicitur: *Ego Dominus faciens pacem, et creans malum (Isa. XLV).* Creare se Dominus mala insinuat, dum bona condita peccatoribus in flagellum format, ut ea ipsa et per dolorem, quo feriunt, delinquentibus mala sint; et per naturam, qua existunt, bona. Quæritur adhuc, et si nobis pro peccato nocent, quare ibi invicem nocent? nisi quia aliæ in cibum sunt aliarum datæ. Omnia in suo genere pulchra sunt, quamvis nobis pro peccatis videantur adversa. De minuti-simis animalibus credendum est quæcumque ex aquis vel terris nunc nascuntur, in prima rerum conditione fuisse creata; cætera vero, quæ de vitis corporum, vel lignorum vel cadaverum nascuntur putredine, non tunc creata sunt in specie, sed inerat in eorum corporibus præsens seminis origo, ut consequenter de eorum corruptionibus pro suo quoque genere exorirentur. Post hæc, sexta die, producit terra animam vivam, quando caro nostra abstinens ab operibus mortuis, viva virtutum germina parturit, secundum genus scilicet suum, id est vitam imitando sanctorum, sicut Apostolus ait: *Imitatores mei estote (1 Cor. XI).* Secundum nostrum quippe genus vivimus, quando in opere bono sanctos viros quasi proximos imitatur. Deinde produxit terra bestias, homines in potentia rerum sive ferocitate superbæ: similiter et pecora, fideles in simplicitate vitæ viventes: serpentes quoque innocuos, sanctos videlicet viros astutiæ vivacitate, bonum a malo discernentes, et in quantum fas est, reptando scrutantes terrena, per quæ intelligant sempiterna, non illos venenosos, qui se in hujus mundi cupiditatibus terrenis collocant. Sequitur.

(Vers. 26.) *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Quare de solo homine dictum est, *Faciamus hominem;* de aliis autem creaturis legitur: *Dixit Deus et fierent, et facta sunt?* Videlicet, quia rationalis creatura condebatur ut cum consilio facta videretur, et ut nobilitas ejus ostenderetur. Numquid angelis dictum est: *Faciamus hominem?* Sed quia sequitur, *Ad imaginem nostram;* nefas est credere ad imaginem angelorum hominem fuisse creatum, sed ad imaginem Dei. Recte ergo intelligitur pluralitas Trinitatis: quæ tamen trinitas, quia unus est Deus, etiam cum dixisset: *Faciamus,* addidit, *Et fecit Deus,* inquit, *hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum;* non dixit, *Fecerunt.* Ergo quia fiebat ad imaginem Dei, id est, Trinitatis propterea dictum est: *Ad imaginem et similitudinem nostram.* Sed in interiore homine est conditior sui imago: imago in immortalitate, similitudo in moribus. Rursus autem, ne in Trinitate credentes arbitrarentur tres deos, cum sit eadem Trinitas unus Deus, *Et fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem suam.* Ac si diceret, ad imaginem Dei. Inter similitudinem et imaginem hoc interest: imago Dei omnium, similitudo paucorum; hæc namque imago Dei ab excellentia divinæ similitudinis distat, quod imago Dei, anima peccatrix esse desinit: ad Dei autem similitudinem, nisi anima sancta fuerit, non pervenit, quia illa anima creata est per naturam, hæc dabitur consummari per gratiam; quoniam si nihil est aliud imago Dei quam mens naturaliter animæ humanæ collata, quid aliud erit similitudo, nisi felicitas beatitudo conferenda? Et ideo quidem est magnum quod hominis mens facta ad imaginem Dei data sit in natura, cujus privilegio carent animalia cætera: sed illud est multo præstantius, quod ei similitudo danda sit sui creatoris in gloria, ut ibi sit suo creatori similis, ubi erit angelis sanctis æqualis. Quæri etiam potest cur homo sexto die creatus est, dum constat quod propter intelligentiam nobilior est cæteris creaturis: quæ in sex diebus factæ sunt? nisi ut primo Creator

mundum quasi domum præpararet, et sic post introduceret habitatorem, id est, dominum domus. *Fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam.* Non enim secundum formam corporis homo factus est ad imaginem Dei, sed secundum rationabilem mentem, juxta quod ait Apostolus: *Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est (Eph. iv).* Et alibi: *Exuentes vos, inquit, veterem hominem, induite novum, qui renovatur in agnitionem Dei, secundum imaginem ejus, qui creavit eum (Col. iii).* Hinc apparet quod non secundum corpus, sed secundum intellectum mentis, ad imaginem Dei factus est homo, quanvis et ipsum corpus nostrum ita sit fabricatum, ut ostendat nos meliores esse quam bestias, et propterea dissimiles. Illa enim omnia inclinata sunt ad terram, hominis autem corpus erectum est: quod significat animam nostram in superis, id est, ad spiritualia cõlere semper esse erectam.

(Vers. 27.) *Ad imaginem Dei creavit illum.* Hic homo, secundum animam, causali ratione creatur. Nam adhuc sequitur, ut de limo formetur. *Masculum et feminam fecit eos.* Nec dum enim Eva facta describitur, quo modo hic masculus et femina perhibetur? sed quia de eodem latere erat femina processura, in illo jam computatur per substantiam, a quo erat producenda per formam. Ergo secundum originem, Adam et Eva simul facti sunt; secundum speciem vero formæ, postea femina de latere viri formata est.

(Vers. 28.) *Benedixitque illis Deus, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram (Ps. cxxxvii).* Quidam nostri, non secundum carnalem fecunditatem volunt intelligi, sed animæ, ut est illud: *Multiplicabis in anima mea virtutem, ut hic quod sequitur: Et implete terram.* Terram intelligent carnem, quam implet anima, et dominatur, cum in virtute multiplicatur; carnalem autem fetum non tunc nasci potuisse in paradiso, sed foris gignere, sicut factum est. Nos autem non dubitamus, secundum benedictionem Dei, corporaliter potuisse illos in paradiso multiplicari, et si non peccassent, coituros sine ulla libidinis perturbatione, ut membra sola voluntas, non libido moveret. Illud tamen credendum est, quod tanta multitudo nasci potuit hominum quoad usque prædestinatorum sanctorum numerus completeretur, quanti et nunc per Dei gratiam colliguntur. *Et dominamini piscibus maris, et volatilibus cæli, et universis animalibus.* Salvo intellectu, quo omnibus animantibus homo dominatur; spiritales vero omnes affectiones, et motus animæ, quos habemus istis animalibus similes, subditos haberent, et dominarentur eorum per temperantiam. Quo modo accepit potestatem bestiarum, cum videamus ab eis multos occidi? Post peccatum enim primus homo damnatus amisit perfectionem illam qua ad imaginem Dei fuerat factus, ut omnibus dominaretur; merito enim peccatorum actum est, ut naturaliter prospera efficerentur homini adversa.

(Vers. 31.) *Vidit Deus omnia quæ fecit, et erant valde bona.* Attende universalem creaturam valde bonam vocari, singulariter vero tantum bonam. Quare ita, nisi quia omnis pulchritudo quæ in partibus constat minus est laudabilis in parte quam in toto: sicut et membra corporis, cum sint singula bona, majus tamen faciunt bonum, dum unum valde bonum corpus efficiunt, et pulchritudinem suam universaliter conferunt. Ante erant singula bona, propter hominem, omnia valde bona, quia omnia in decorem hominis creata sunt. Homo vero in gloriam et laudem conditoris sui factus est. Sequitur.

(Cap. II. — Vers. 1.) *Igitur perfecti sunt cæli et terra.* Bene pluraliter cœlos posuit, sive illud cœlum spiritale, quod non videmus, per quod angeli significati sunt; sive hoc corporeum, quod videmus, quod firmamentum est vocatum. *Et omnis ornatus eorum.* Ornatus spiritualis cœli, angeli sunt et prin-

cipatus; hujus corporei cœli ornatus, sidera, sol et luna, ornatus autem terræ, maria, erecta montium, subducta vallium, densa camporum, lapsus annuum, fontium jugitates, pratorum gemmæ, frugum varietates, umbræ arborum, genera seminum, diversitas animalium specie atque genere invicem differentium. Quod autem creatura hominis sexta die perfecta est, senario numero convenit; et senarius numerus mundi est perfectio, quia in ipso die totius generis atque operis summa completa est: unde et specialem quamdam tenet hujus numeri perfectio dignitatem; unum enim et duo et tria, sex faciunt; habet enim tres partes tales, sextam, tertiam et dimidiam. Sexta ejus unus est, tertia duo, dimidia tres. Hæ trium partes in summa ducta, id est, unum, duo et tria, simul eundem consummant, perficiuntque senarium numerum, quæ est ratio in reliquarum partium numero. Igitur divisio duorum in unum est; divisio trium in unum est. Quid aliud hic numerus ostendit, nisi Trinitatem, quæ Deus est? quæ quamvis tres sint personæ, in una tamen creduntur unitate naturæ. Unum ergo, et duo, et tria, sex faciunt: ideoque propter ejus numeri perfectionem, sex diebus operatus est omnem creaturam. Tres istæ partes senarii numeri demonstrant nobis Trinitatem Domini in trinitate numeri, mensuræ et ponderis fecisse omnem creaturam, omnia in numero, et mensura, et pondere disposuit, idem quia omnia in se disposuit, quia omnia quæ fecit, numeros, et mensuram, et pondus habent. Post hæc fecit Deus hominem ad imaginem suam, perfectum scilicet virum, qui non quemlibet sanctorum virorum imitando, sed ipsam Veritatem contemplabiliter intuendo, operatur justitiam, ut ipsam intelligat et sequatur, ad cujus imaginem factus est, veritatem. Iste etiam accipit potestatem piscium maris et volatilium cœli, pecorum quoque atque serpentium: *spiritalis* quisque effectus, et Deo similis factus, secundum Apostolum, *judicat omnia, ipse autem judicatur a nemine (I Cor. ii).* Quod vero sequitur: *Masculum et feminam fecit eos, in Ecclesia spiritales, et obediens ostendit: quia sicut viro subdita est mulier, sic et spiritali et perfecto viro obediens est is qui minus perfectus est, sicut Apostolus ait: Rogamus vos, fratres, ut cognoscatis eos qui in vobis laborant et præsent vobis in Domino (Rom. xvi).* Dicitur enim eis: *Crescite et multiplicamini: sive in linguis, sive in spiritalibus intelligentiæ gradibus, ut dominantur per rationis intellectum omnium carnalium perturbationum, quasi insensibilium animantium. Omnis autem herba seminalis, et omne lignum fructuosum, quod datum est hominibus in escam, fideles sunt, de oblationibus sanctorum communicantes (Rex. xv).* Unde et Apostolus ait: *Nam si in spiritalibus participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis.* Hæc sunt ligna fructifera. In istis ergo gradibus tamquam in quibusdam diebus vespera est, ipsa perfectio singulorum operum; et mane, inchoatio sequentium. Sequitur:

(Vers. 2.) *Complevitque Deus die septimo opus suum quod fecerat.* Arguuntur Judæi, qui de otio sabbati gloriantur, cum et tunc in principio sabbatum dissolutum est, dum Deus operatur in sabbato complens in eo opera sua. *Requievitque Deus ab universo opere.* Sive translato genere locutionis, ipse requiescere creditur, quando nos in se facit requiescere; sive quod ipse, per quem omnia facta sunt, ipsa die in sepulcro quievit; sive quia omnium creaturarum ita in ipsis sex diebus explevit originem, ut novam deinceps non conderet creaturam. Sed quomodo conveniat illud, quod Dominus in Evangelio ait: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor (Joan. v), cum hoc quod ait, requievit Deus ab operibus suis. Requievit scilicet, quia deinceps nullam novam condidit creaturam; operatur autem usque nunc, quia omnia ex eis facta quæ in illis sex diebus mysticis fecit. Ergo requievit a condendis generibus creaturæ*

ræ, non autem cessavit ab opere regendi, vel administrandi omnia quæ creavit.

(Vers. 3.) *Et benedixit die septimo, et sanctificavit eum.* Cur Dominus sanctificavit diem quietis suæ, nisi quia se creaturæ quam fecit diligendum proposuit, non sanctificans diem quo ea faciendâ inchoavit, nec illum in quo ea perfecti, ne illis aut faciendâ vel factis augmento ejus gaudere videretur, sed tunc sanctificavit quando ab ipsis in se ipso requievit. Post istorum itaque quasi sex dierum opera bona valde sperat homo quietem mentis, constitutus in paradiso spiritali, quo significatur vita beata: ubi fons est sapientiæ divisus in quatuor partes virtutum, ubi edat ligni vitæ gratiam, ubi utiles disciplinas morum, quasi fructus lignorum carpat. Est namque paradisi vita beatorum, quatuor flumina, quatuor virtutes, ligna ejus omnes utiles disciplinæ, lignorum fructus mores piorum: lignum vitæ ipsa bonorum omnium mater Sapiencia est, de qua scriptum est, Salomone dicente: *Lignum vitæ est iis qui apprehendunt eam, et qui tenuerit eam beatus* (Prov. iii). Lignum scientiæ boni et mali transgressio est mandati. Expleta hactenus sex dierum opera, qualiter in Ecclesia spiritaliter intelligantur, exposita sunt; deinde quid in figura sæculi significant subjiciendum est. Sex diebus consummavit Deus omnia opera sua, et septimo requievit. Sex ætatibus humanum genus in hoc sæculo, per successiones temporum Dei opera insinuant, quarum prima est ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigracionem Babylonice, quinta deinde usque ad humilem adventum Domini nostri Jesu Christi, sexta quæ nunc agit usque quo mundus finiatur, donec Excelsus veniat ad iudicium: septima vero intelligitur in requie sanctorum, quæ scilicet vesperam non habet, quia eam iam nullus terminus claudit. Pergamus ergo breviter per has mundi omnes ætates, replicantes ordinem temporum earum, et mystice ejus differentias distinguamus. Primo enim sæculo factus est tamquam lux homo in paradiso. In qua ætate Filios Dei in lucis nomine divisit Deus a filiis hominum, quasi a tenebris, sitque hujus diei vespera diluivium. Secundum sæculum est factum, quasi firmamentum inter aquam et aquam. Arca utique illa quæ natavit inter pluviam maris, et anterioribus populis propter immanitatem scelerum finem imposuit, et posterioribus post Noe, ac filiis, ejus principium dedit; hujus vespera fuit confusio linguarum. Tertium sæculum factum est quando separavit populum suum a gentibus per Abraham, velut a salsis et amarissimis aquis, quasi aridam ab aquis, ut proferret germen herbarum atque lignorum, id est, sanctos et fructus sanctorum Scripturarum. Hujus vespera fuit peccatum atque malitia pessimi regis Saul. Inde quartum cœpit sæculum a David, quando constituit Deus luminaria in firmamento cœli, id est, splendorem regni tamquam solis excellentiam, et in specie lunæ obtemperantem, tamquam lunam synagogam, et stellas principes ejus; cuius ætatis fit vespera in peccatis regum, quibus gens illa meruit captivari. Porro quinto sæculo, id est, in transmigracione Babylonice, facta sunt quasi animalia in aquis et volatilia cœli, quia tunc Judæi inter gentes tamquam in mari vivere cœperunt, nec habebant stabilem locum tamquam volantes aves. Hujus diei quasi vespera est multiplicatio peccatorum in populo Judæorum, quando sic exæcati sunt, ut essent Dominum Jesum non possent agnoscere. Jam sæculum sextum fit in adventu Domini nostri Jesu Christi. Nam sicut in illa sexta die prius homo Adam de limo terræ ad imaginem Dei formatus est; sic in ista sexta sæculi ætate secundus Adam, id est, Christus, in carne de Maria virgine natus est: ille in animam viventem, hic in spiritum vivificantem. Et sicut in illa die fit anima viva, sic et in isto sæculo vitam desiderantes æternam. Et sicut

A in illa sexta die serpentium et ferarum genera terra produxit, ita et in hac sexta ætate sæculi gentes vitam appetentes æternam Ecclesia generavit, quem etiam sensum vas Petro ostensum manifestavit. Et quemadmodum die sexta creatur masculus et femina, sic in ista sæculi ætate manifestatur Christus et Ecclesia. Et sicut præponitur homo in die illa peccatoribus, serpentibus et cœli volatilibus, ita et Christus in hac ætate sæculi gentibus, populis et nationibus ut ab eo regantur, vel carnali concupiscentiæ dediti sicuti peccata; vel terrena curiositate obscurati, quasi serpentes; vel elati superbia, quasi aves. Et sicut in illa die pascitur homo, et animalia, quæ cum illo sunt, herbis seminalibus, et lignis fructiferis, et herbis viridibus, sic et ista sexta sæculi ætate, spiritalis homo, qui bonus minister est Jesu Christi, cum ipso populo spiritaliter pascitur sanctorum Scripturarum alimentis et lege divina ad concupiscendam fecunditatem rationum atque sermonum, tamquam herbis seminalibus: partim ad utilitatem morum conversationis humanæ, tamquam lignis fructiferis; partim ad vigorem fidei, spei et charitatis in vitam æternam, tamquam herbis viridibus, quæ nullo æstu tribulationum arcescunt; sic in istis spiritalibus cibus alimentisque pascitur, ut multa intelligat. Carnales autem, id est, parvuli in Christo, tamquam pecus Dei, ut multa credat, quæ necdum intelligere valet vel potest; tamen eosdem cibos omnes habent. Hujus ætatis autem quasi vespera utinam nos non inveniat! Illa est enim de qua Dominus dicit: *Putasne veniens Filius hominis inveniet fidem super terram* (Luc. xviii)? Post illam vesperam fiet mane, quando ipse Dominus in claritate venturus est. Tunc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis in quibus dictum est: *Estote perfecti, sicut et Pater vester qui in cœlis est* (Math. v). Tales enim faciunt opera bona valde; post talia enim opera, speranda est requies in die septimo, qui vesperam non habet. Sequitur:

C (Vers. 4.) *Istæ generationes cœli et terræ, quando creatæ sunt in die, quæ fecit Deus cælum et terram.* Qui enim superius per dies singulos, distincte omnia condita retulit, qualiter nunc simul omnia uno die creata sunt, subjoinxit: ut aliquando ostenderet quod creatura omnis simul per substantiam existit, sed non simul per speciem processit. Rerum quippe origo simul creata est, sed simul specie formata non est; et quod simul existit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ: cum enim simul factum cœlum et terra scribitur, simul et spiritalia et corporalia, simul quidquid de cœlo oritur, simul factum, quidquid de terra producit, indicatur. Sidera quippe quarta die in cœlo facta perhibentur. Sed quod quarto die processit in specie, primo die in cœlis existit per substantiæ conditionem. Sic et cætera. Scriptum est enim: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul* (Eccl. xviii).

D (Vers. 5.) *In die quo fecit omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret.* Quo modo herba et viridia agri antequam exorirentur condita sunt? et si non erant exorta, quo modo erant facta? nisi quia casualiter in illo die quando dictum est: *Producat terra herbam viventem*; tunc ea producendi accepit virtutem, et in ea tamquam in radicibus, ut ita dixerim, temporum facta erant, quæ per tempora futura erant. Non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat, qui operaretur eam. Cur quod jam sexta die factum fuerat, hoc recapitulando commemorat, nisi quia quando fecit Deus viridia agri, nondum pluerat, nondum homo factus fuerat?

(Vers. 6.) *Sed fons ascendebat de terra, irrigans universam superficiem terræ.* Fontem singularem numerum pro plurali posuit: quasi diceret: Nondum pluvia erat, sed fontes per universam terram suis quibusque locis erumpentes, regiones proprias irrigabant. Noluit hic fontes appellare, sed fontem, pro-

pter naturæ unitatem; vel certe ut intelligeremus quantum prima terræ generatio a posteriore distet, quæ moribus, ad pluviarum irrigationem vix tandem et tarde perficetur; illa vero ad iuvenis imperium mox exorta apparuit. *Istæ generationes cæli et terræ, quando creatæ sunt, in die quo fecit Deus cælum et terram, et omne virgultum agri, omnemque herbam regionis, antequam esset super terram.* Superius septem dies numerati sunt: nunc unus dies dicitur, quo fecit cælum et terram, et omne virgultum agri, omnemque herbam regionis. Hujus diei nomine secundum prophetam, omne tempus hujus vitæ significatur, in quo cælum et terra factum, id est, in quo creaturæ visibiles disponuntur. Sed quid sibi vult quod nunc, nominato cælo et terra, adjecit: *Virgultum agri, et herbam regionis, et locuit cætera, quæ sunt in cælo et terra, vel etiam in mari, nisi quia per virgultum agri, invisibilem creaturam demonstrat intelligi, sicut est anima? Dicta autem virgultum, propter vigorem vitæ; herba, propter eandem vitam nunquam marcescentem.* Deinde quod addidit: *Antequam esset super terram,* intelligitur antequam anima peccaret: terrenis enim cupiditatibus sordidata, tamquam super terram nata, vel super terram esse, recte dicitur. Unde et adjecit: *Nondum enim pluerat Dominus Deus super terram.* Quasi aperte diceret: Antequam peccaret anima, nondum nubibus Scripturarum pluviam doctrinæ Dominus ad animam irrigandam concesserat; nondum propter hominem, qui est terra, Dominus noster, nubem carnis assumpserat: per quam imbrem sancti Evangelii largissimum infudit. Quod vero subjunxit: *Et homo non erat, qui operaretur terram,* quia nullus homo operatus est in Virgine unde natus est Christus. Ipse enim est lapis de monte sine manibus abscissus (*Dan. 11*): id est, absque coitu et humano semine, de virginali utero, quasi de monte humanæ naturæ et substantia carnis abscissus. *Sed fons ascendebat de terra, irrigans universam superficiem terræ.* Terra, mater Virgo Domini Maria rectissime accipitur, de qua scriptum est: *Aperiatur terra, et germinet Salvatorem (Isa. xlv).* Quam terram irrigavit Spiritus sanctus, qui fontis et aquæ nomine in Evangelio significatur. Sequitur:

(Vers. 7.) *Formavit igitur Dominus hominem de limo terræ.* Secundum causalem rationem in sex dierum operibus factus est, secundum originem vero temporum nunc formatus est: nam quando dictum est quod factus est homo, ipsi causam fecerat Deus, de qua erat suo tempore homo futurus; causa autem de qua in futurum formaretur, id est, terra, hæc præces erat. Item nonnulli intelligunt ita ut postquam dictum est: *Formavit Deus hominem de limo terræ,* non est additum ad imaginem suam, quoniam de corporis formatione dicitur. Tunc autem interior homo significabatur, quando dictum est: *Ad imaginem et similitudinem suam.* Queritur autem utrum virili ætate formatus est homo, an per spatia temporum crevisset? et utrum fecisset eum Deus suæ voluntatis servatorem? Veruntamen si hoc hominum futurorum causa, unde erant insiti atque præconditi in die quo factum est cælum et terra, quando creavit Deus omnia simul; non aliter Adam de limo factum intelligimus, nisi perfectæ ætatis, non enim eum tam parvum quam infantes nostri sunt, factum fuisse credibile est; qui erat in illis causis jam conditus, ubi Deus hominem in operibus sex dierum fecit. *Et fecit Deus hominem de limo terræ.* Non vero tale erat corpus mortale jam factum, quale primo homini creatum videtur ante peccatum; si hoc in quo nunc sumus tale est quale aut fuit aut erit: quia primi hominis corpus etsi habuit in natura posse non mori, hoc etiam habuit ut si peccasset posset morte dissolvi. Isuid autem ejus corruptio de peccato facta, et ad mortem mortalitatis ducit, postquam cecidit in hanc moriendi necessitatem, ita est ab illius primi hominis creatione corporis immutatum,

ut ad immortalitatem transire non possit nisi per mortem. Illud vero corpus quod in resurrectione credimus futurum, immortale semel effectum, mori ultra non poterit: quod cum fuerit immortalis animæ corpus effectum, sicut ab illa, ita ab eo qualitas moriendi nunquam reparari poterit. Si primi hominis corpus vitale fuit, quod potuit etiam non mori, hoc mortale est, cui necessitas facta est moriendi; quod absolute in futurum immortale erit, jam mori omnino non poterit; ac per hoc illud corpus facultatem non moriendi habuit ex natura; hoc vero mortale conditionem moriendi habet ex pœna: immortale illud felicitatem nunquam moriendi habet in gloria. Sequitur: *Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* Spiraculum vitæ in loco animam conjunctam corpori intelligimus. Si vero homo ille quando factus est ex limo, corpus et anima erat, nunc ipsius anima ex suis est additum ad istam inspirationem, quando factus est homo in animam viventem; dum dicitur: *Inspiravit in eum spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem,* non est credendum velut partem naturæ Dei in animam hominis fuisse conversam, ut cogamur dicere naturam Dei esse mutabilem, sicut anima, quæ modo proficit, modo deficit, modo sapit, modo desipit. Ergo non est anima, quæ mutabilis est, credenda natura, vel pars Dei, propheta attestante, qui ait: *Qui fixavit spiritum hominis, et ipse scit omnia;* et ipse spiritus est anima hominis, Evangelista testante de anima, quam Christus in carne accepit, eum dixisset Dominus: *Potestatem habeo ponendi animam meam (Joon. x);* quam tunc posuit, quando *inclinato capite emisit spiritum.* Unde nullatenus dubitandum est spiritum esse animam: quæ etiam Deus nec de se, nec de qualibet subjacente elementorum materia, sed de nihilo fecit: nam si de semetipso eam fecisset, nunquam vitiosa aut mutabilis vel misera esse potuisset; si vero ex elementis visibilibus facta fuisset, haberet aut ex terra soliditatem, aut ex aqua humorem, aut flatum ex aere, aut calorem ex igne. Sed quia his omnibus caret, apparet eam inde non esse, quæ cum illis probatur nihil habere commune; et ideo anima spiraculum dicta est, quia ex nihilo facta, corpori, quod animaret, insufflata est; ideo dicta est spiraculum vitæ, quia et iste aer plerumque dicitur spiritus; sed tamen spiritus vitæ non dicitur, quia caret vita. Queritur autem utrum Deus animam insufflando fecit, an eam quam fecerat, corpori dando potius insufflavit? Utrumque enim puto esse, nec habere aliquid questionis, quo modo sive insufflando fecerit animam, sive creando donaverit; nec de aliquo flatu suo, nec de se ipso, sed ex nihilo aut sufflando creavit, aut creando corpori insufflavit: non quia illud spiraculum conversum est in animam viventem, sed operatus est animam viventem. Nondum tamen spiritalen hominem debemus intelligere, quia factus est in animam viventem, sed adhuc animale. Tunc enim spiritalis effectus est, cum in paradiso constitutus est, et præceptum perfectionis accepit. Itaque postquam peccavit, et emissus est de paradiso, in eo remansit, ut animalis esset; et ideo animale hominem prius gestamus omnes, qui de illo post peccatum nati sumus, donec assequamur spiritalen Adam id est, Christum. Sic enim Apostolus dicit: *Non primum quod spiritale est, sed quod animale (1 Cor. xv).* Formavit igitur Deus hominem de limo terræ: id est, factus est Christus, juxta quod ait Apostolus: *Ex semine David secundum carnem (Rom. 1),* tamquam de limo terræ. *Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ:* utique infusionem Spiritus sancti qui operatus est hominem Christum. *Et factus est homo in animam viventem,* scilicet ut qui perfectus erat Deus, perfectus crederetur et homo. Sequitur:

(Vers. 8.) *Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio, in qua posuit hominem, quem formaverat.* Paradisus, hortus, sive voluptas,

vel deliciae interpretatur. Tres sunt opiniones de paradiso: una eorum qui corporaliter tantummodo paradysum accipiunt; alia eorum qui utroque modo intelligunt. A principio significatur, ex quo manifestatur quod quasi priusquam Deus caelum et terram faceret, paradysum ante condiderat.

(Vers. 9.) *Produxitque Deus de humo omne lignum, pulchrum visum, et ad vescendum suave*: non ut aliquod novi generis lignum condiderit; sed ex his generibus quae jam terra tertia die prodixerat, exorta sunt postmodum, et ex illa virtute quam jam generandi terra acceperat. *Lignum etiam vitae in media paradisi*, quidam tantum allegorice intelligi volunt ad significandam sapientiam, quae est lignum vitae. Sed quia sicut petra percussa aquas praebuit, quamquam significaverit Christum, tamen erat historialiter petra, ita et lignum vitae, quamvis significaret Christum, tamen erat et corporaliter et evidentissime lignum: quod propterea lignum vitae nuncupatum est, ut, dum illi homines inde gustarent, nec morbo, nec senectute deficerent. In caeteris enim erat alimentum, in isto sacramentum. *Lignumque scientiae boni et mali*, non quod ipsum lignum in sua natura rationale esset, vel scientiam boni et mali habuisset; sed propterea appellatum est boni et mali scientiae, quia homo per experimentum ab ipso didicit quid esset obedientiae bonum et inobedientiae malum. Sequitur:

(Vers. 10 seqq.) *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde dividitur in quatuor capita. Nomen unum Phison*. Ipse est Ganges, qui nunc dicitur Nilus, qui Aethiopiae partes irrigat. Tigris vero et Euphrates etiam nunc nomina eadem tenent. Sed Euphrates fluvius est Mesopotamiae. Tigris vero contra Assyrios vadit, et post multum circuitum influit in mare Rubrum. Vocatur autem hoc nomine propter velocitatem, ad instar bestiae nimia velocitate currentis. *Plantaverat autem Dominus Deus paradysum a principio*. Paradysus Ecclesia est: sic enim de illa legitur in Canticis Canticorum: *Hortus conclusus soror mea* (Cant. iv). A principio autem paradysus plantatur, quia Ecclesia catholica a Christo principio omnium condita esse cognoscitur. Fluvius de paradiso exiens imaginem portat Christi de paterno fonte fluentis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo praedicationis ex dono baptismi. Quatuor autem paradysi flumina, quatuor sunt Evangelia ad praedicationem cunctis gentibus missa. Ligna fructifera, omnes sancti sunt. Fructus eorum, opera eorum. Lignum autem vitae, Sanctus sanctorum, Christus scilicet, ad quem quisque si porrexit manum, vivet in aeternum. Lignum autem scientiae boni et mali proprium est voluntatis arbitrium, quod in medio est positum, ad dignoscendum bonum et malum; de quo qui, relicta gratia Dei, gustaverit, morte morietur. Sequitur:

(Vers. 15.) *Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur, et custodiret illum*. Ille recapitulando narrat quo modo in paradiso posuerit Deus hominem, ut operaretur et custodiret illum. Quid operaretur, quando non erat laboris defectio? Quid custodiret, ubi nullus erat aggressor vel praedo? Sed ut sic custodiret eundem paradysum sibi ipsi, ne aliquid admitteret ut inde mereretur expelli; vel certe, ut operaretur, ut justus esset; custodiret, ut tutus esset. *Tulit igitur Deus hominem, et posuit eum in paradiso*. Assumpsit Deus carnem, et factus est caput Ecclesiae. *Ut operaretur et custodiret illum*; id est, voluntate Patris ex omnibus gentibus Ecclesiam impletet. Sequitur:

(Vers. 16, 17.) *Praecepitque ei dicens*. Quae potest quo modo loquebatur Deus ad Adam, utrum, sicut nunc angelis loquitur per caelestem substantiam; an quo modo patriarchis, per corporalem speciem assumptam ex aere caelesti; vel quo modo prophetis, in mente, sicut scriptum est: *Et dixit mihi angelus, qui loquebatur in me* (Zach. 1). Sequitur: *Ex omni*

A ligno paradisi comede; de ligno autem scientiae boni et mali ne comedas. Non quod ipsum lignum in sua natura rationale esset, vel scientiam boni et mali habuisset; sed quod in eo experiri et scire potuit, quid esset inter obedientiae bonum et inobedientiae malum; et ob hoc prohibetur ut observaret praecipitum, et obedientem se sub Dei dominatione sciret. Ex hac ergo causa ipsum lignum tale nomen accepit. Ligno vitae utebatur, quasi ad medicinam, ut incorruptibilis esset; ligno scientiae boni et mali, quasi veneno, ut moreretur; et ne tanto extolleretur dominio, sed in observatione mandati sciret se subiectum Creatori suo. Sequitur: *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris*. Sic ergo intelligamus Dominum denuntiasse mortem in eo quod ait: *Quacumque die ederis ex eo, morte moriemini*; tanquam diceret: *Qua die me deserueritis per inobedientiam, deseram vos per justitiam*. Quomodo poterat mortem timere, quam nullatenus sciebat experiendo?

Sicut enim nos scimus resurrectionem, quam nunquam experti sumus, nec vidimus, ita et ille sciebat mortem, non adhuc per experientiam, sed per scientiam; sciebat quippe quid esset, et per privationem vitae sciebat quod exiens anima a corpore facit mortem, et dum reversa fuerit, in corpore facit resurrectionem; ita et ille sciebat mortem per privationem vitae. Mortem dicit anima, non corporis, quia non eo tempore mortui sunt, quando comederunt. Ergo haec quam nunc Deus homini minatus est mortem, non eam tantum debemus accipere, qua caro separatur ab anima, sed haec qua haec alienantur a Deo qui est vita sua; sicut enim corpus vivit ex anima, ita anima, ut beate vivat, vivit ex Deo. Ergo deserta a Deo anima, jure dicitur mortua: ex qua tres postea secutae sunt mortes, prima in anima, secunda in carne, tertia in damnatione. Sed ut istae sequerentur, prima praecessit desertio Dei. Sequitur:

(Vers. 18.) *Dixit quoque Deus: Non est bonum hominem esse solum; faciamus ei adiutorium simile sui*. In prima reum conditione dictum fuerat, *Masculum et feminam fecit eos: et benedixit eis, dicens: Crescite et multiplicamini, et replete terram*. Illa benedictio nuptiarum primorum hominum, ut crescerent, et multiplicarentur, et impleverent terram, quamvis et in delinquentibus manserit, tamen antequam delinquerent, data est, ut cognosceretur procreatio filiorum ad gloriam connubii, non ad poenam pertinere peccati. Et quamvis emissi de paradiso genuisse commemorarentur, credimus tamen eos sine ullo ardore libidinis, vel dolore parienti gignere potuisse filios in paradiso, ut ex ligno vitae vigorem immortalitatis sumentes, perducerentur ad numerum sanctorum, quem expectat quantitas praedestinatorum. Nec mirandum est ut si non peccassent, semper vivere potuissent, dum Enoch et Ehas in Adam quidem mortui, haec tamen esse creduntur vivi in corpore. *Dixit quoque Deus: Non est bonum esse hominem solum*. Arguuntur haeretici, qui Christum solum hominem putant, et non etiam Deum. *Faciamus ei adiutorium simile sui*. Quia in ipso homine suscepto, Ecclesia Deo copulata est. Sequitur:

(Vers. 19 seqq.) *Formavit igitur Dominus Deus in humo cunctis animalibus terrae, et universis volatilibus caeli, adduxit en ad Adam, ut videret quid vocaret ea; omne enim quod vocavit Adam animam viventis, ipsum est nomen ejus*. Appellavitque Adam nomenclis suis cuncta animalium, et universa volatilia caeli, et omnes bestias terrae. Ut ostenderet quanto privilegio homo pecoribus antecellit, qui ratione sua cuncta distinguere et nominatim discernere posset, adducta animalia ad Adam, non circumloca, sed occulto nutu divina potentia voluit ut venirent, et homo intelligeret se ipsum quanto melior esset bestiis, dum cunctis nominibus etymologiarum imponit; et eo magis conditorem suum diligeret, quo se meliorem cunctis viventibus, quibus nomina imposuit, esse sciret.

Appellavit autem Adam nominibus suis cuncta animantia et volabilia cæli, et bestias terræ, significans gentes, quæ salvæ fierent in Ecclesia, et per eundem Dominum nomen Christianitatis erant accepturæ, quod prius non habuerant, sicut scriptum est: *Et vocabo servos meos nomine alio (Isai. lxx)*. Sequitur: *Adæ vero non inveniebatur adjutorium simile ejus*. Quia inter omnia animantia terræ nullum rationale inveniebatur, nisi ille solus. *Inmisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus; et replevit carnem pro ea*. Iste sopor ad hoc intelligitur emissus, ut ipsius mens per ecstasin particeps fieret angelorum; et intrans in sanctuarium Dei, intelligeret novissima; et vigilans tamquam propheta plenus, sacramentum, quod commendat Apostolus, eructaret: *Tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea (Eph. v)*. Ita omnia futura in Christo et Ecclesia facta sunt, et sunt plena mysteriis et sacramentis, quæ suo loco dicenda sunt. *Adæ vero non inveniebatur adjutor similis ejus*. Utique quoniam quantumvis fidelis aut justus quisque sit, Christo tamen æquari non potest, quia nullus similis ei inter filios Dei; neque enim poterat à morte generis hominum liberare, et ipsam mortem superare, nisi Christus. Sequitur:

(Vers. 22.) *Et edificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem*. Quomodo hic feminam creavit Deus, qui superius ab omni opere requi-vit? Non eam creavit in materia, sed expressit in forma: prius enim originaliter in viri latere facta est, cujus postea detracta costa exinde mulier facta est. Quæritur utrum femina de latere viri formata ex ejus anima acceperit animam, et utrum sicut caro nascuntur ex carne, sic animæ ex animabus procreentur, an novæ semper creentur a Deo ex nihilo. Quæ questio in definiendo difficilis est, quia nihil a sanctis viris vel scripturarum auctoritate manifestius pronuntiatum est. Dormivit Adam, et sit illi mulier de latere: patitur Christus, sit ea moriente Ecclesia de sacramento sanguinis, qui de latere mortui profudit. Sequitur: *Et adduxit eam ad Adam, videret quid vocaret eam*.

(Vers. 23.) *Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est*. Ut vocaret mulierem, vitam; sic enim interpretatur Eva, vita, sive calamitas: alius enim vita, alius vero calamitas. *Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est*; nam virago habet similitudinem cum viro, mulier non habet. *Et posuit carnem pro ea*. Ita et Christus posuit carnem suam moriendo in patibulo crucis pro Ecclesia. *Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*. Quia sive sancti spirituales et fortissimi in tentationibus, sive minus perfecti, utriusque unum corpus Christi sunt, et una Ecclesia. *Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est*. Sic et Christus Ecclesie nomen dedit Christianum, quæ de latere ejus sumpta est. Hæc igitur omnia facta sunt in figura, quæ erant in Ecclesia proditura. Sequitur:

(Vers. 24.) *Quomobrem relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una*. Beatus apostolus Paulus hoc capitulum ita expunit, dicens: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et Ecclesia (Eph. v)*. Sed quo modo Christus reliquerit Patrem cum una substantia sit cum Patre; aut ubi esse poterit pater sine filio, cum de ipso filio, qui est sapientia patris, dicatur quod attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. vii)? Totus ubi est Filius ibi est et Pater, et non potest esse Pater sine Filio, nec Filius sine Patre: quia scilicet sicut inseparabiles sunt in natura, ita et inseparabiles in persona; sic enim ipse Filius de Patre dicit in Evangelio: *Qui me misit, mecum est (Joan. viii)*. Quo modo igitur dereliquit Patrem, ut adhæreret uxori suæ, id est, Ecclesie suæ? Nisi illo modo quo Apostolus ait: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem*

A *Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (Phil. ii)*. Ipsa igitur formæ servilis acceptio, exinanitio est; et ipsa exinanitio, quamquam non sit divinitatis abolitio, aut naturæ amissio, tamen propter formam servi, in qua dignoscitur apparuisse, jure dicitur Patrem dereliquisse. Dereliquit et matrem: synagogam scilicet, veteri Testamento carnaliter inhaerentem. Et adhæsit uxori suæ: id est, sanctæ Ecclesie, ut pace novi Testamenti essent duo in carne una. Sequitur:

(Vers. 25.) *Erat autem uterque nudus, Adam scilicet, et uxor ejus; et non erubescabant*. Non quod eis nuditas esset incognita, sed turpitudinis nuditas nondum fuerat agnita, quia nondum libidō membra illa extra arbitrium commovebat: quia nullam legem in membris senserant repugnantem legi mentis suæ; nihil enim velandum putabant; quia nihil senserant refrenandum: nam ex poena peccati evenit homini ut sua ipsius ei rebellis esset caro, quia ipse rebellis existit creatori suo in actibus suis; et idcirco erubuit postmodum de corpore suo. Sequitur:

(Cap. iii. — Vers. 1.) *Sed et serpens erat callidior præ cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus*. Non ex sua natura, sed ex diabolici spiritus insatione, quæ in illo erat, et per illum doctum agebat: utebatur enim serpente diabolus, quasi organo, ad perpetrandum calliditatis suæ malitiam. Quod vero ait: *Præ cunctis animantibus terræ*, ostendit quod quamvis prævaricatores angeli per superbiam fuissent ejecti, natura tamen excellentiores sunt, et asperiores omnibus animantibus terræ: nam ille angelus de spiritali tantum paradiso cecidit; homo vero et de spiritali et de corporali. Erat enim ille corporalis paradisos, quo per exteriorem sensum corporis fruebatur; erat et spiritalis, in quo per mentis contemplationem interius lætabatur. Dicitur ergo illi:

C *Ex omni ligno paradisi comedes; de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas*. Præcipitur enim nobis ut fruamur omni ligno paradisi, quod significantur spirituales deliciae, de quibus ait Apostolus: *Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, mansuetudo, continentia, castitas (Gal. v)*. Et non tangamus lignum in medio paradisi plantatum, scientiæ boni et mali: id est, non velimus superbire natura arbitrii nostri, quæ media est, ut decepti per scientiam, experiamur et malum. Serpens autem ille sapientiam omnium bestiarum indicat diabolum, qui inde serpens dicitur, quod volubili versetur astutia. Sequitur: *Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi? Quæri potest si serpens sonos verborum quos per eum diabolus loquebatur intelligere potuit, neque enim credibile est eum intelligere potuisse quæ per eum diabolus agebat*. Non itaque serpens verborum sonos intelligebat, qui ex illo fiebant ad mulierem: non enim conversa credenda est anima ejus in naturam rationalem, quandoquidem nec ipsi homines, quorum rationalis natura est, cum dæmon in eis loquitur, ea passione, cum ab exorcista requiruntur, sciunt quid loquantur, sed mente captus nescit quæ loquitur: ita et serpens verba elebat quæ non intelligebat, et idcirco suasit ut voluntas divina despiceretur, et propria teneretur. Sequitur:

(Vers. 2 seqq.) *De lignorum fructu quæ sunt in paradiso vescimur; de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus quod in quacumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum*. Cur mulier interrogata a serpente respondit? nisi ut prævaricatio ejus e-sset inexcusabilis, cum nullo modo dicere potuit se obtinuisse divini mandati, quatenus ex voluntario libero arbitrio, servando divinum præceptum, laudabilis appareret, et in contemnendo damnabilis esset. In eo

enim quod dixit: *Aperientur oculi vestri*, hoc persuadeat, ut sub Deo esse nollent; sed similes ei essent, non indigentes illius interno lumine, sed viventes propria providentia ad dignoscendum bonum et malum, quod ille prohibuisset. Sequitur:

(Vers. 6.) *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile.* Quo modo potuit mulier credere serpenti divinitatem sibi promittenti? nisi forte jam inerat in mente illius antea amor quidam propria potestatis, et quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat vincenda et humilianda. *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum.* Quo modo vident, si clausos oculos habebant? Sed consideravit lignum post serpentis persuasionem, ut exploraret, si quid in eo moriiferum esset; et dum nihil tale in eo prospexit, confidentius ex eo gustavit, comedit, deditque viro suo. Merito suo scilicet animal lebricum, et tortuosus anfractibus mobile, operi suo congruum per quem loqueretur elegit: eoque per angelicam præsentiam præstantioremque naturam spiritali nequitia sibi subjecto, et tanquam instrumento abutens, fallacia sermonicatus est femina, a parte scilicet inferiore illius humanæ copulæ incipiens, ut gradatim perveniret ad totum, non existimans virum facile credulum nec errando posse decipi, sed dum alieno cedit errori. Sicut et Aaron erranti populo ad idolum fabricandum non consensit inductus, sed cessit obstrictus; nec Salomonem credibile est errare potuisse: ita credendum est illum virum suæ feminae uni unum, hominem homini conjugii, ad Dei legem transgrediendam non tamquam verum loquenti credidisse seductum, sed sociali necessitudine paruisse. Non enim frustra dixit Apostolus. *Adam non est seductus, mulier autem seducta est* (II Tim. 2); nisi quod illa, quod ei serpens loquens est, tanquam verum esset, accepit; ille autem ab unico noluit consortio dirimi, nec in communionem peccati, nec ideo minus reus, si sciens prudensque peccavit. Sequitur:

(Vers. 7.) *Et aperti sunt oculi amborum.* Neque enim cæci nati erant, ut imperitum vulgus opinatur, quando et ille vidit animalia, quibus nomina imposuit, et de illa legitur: *Vidit mulier quia bonum esset lignum.* Patebant enim oculi eorum: sed ad hoc non erant aperti, hoc est, non attenti, ut cognoscerent quid eis indumentum gratiæ præstaret, quando membra eorum voluntati repugnare nesciebant: qua gratia remota, ut pœna reciproca inobedientia pleteretur, existit in motu corporis quædam impudens novitas, unde esset indecens nuditas, et feet attentos, reddiditque confusos. Sequitur: *Cumque cognovissent se esse nudos.* A gratia scilicet, a qua illis fiebat ut nuditas corporis in illa lege peccati eorum mentes repugnando confunderet. Sed quid est, quod ipse per mulierem decipit, et non per virum? quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi præcedente delectatione in carnalis infirmitatis affectu, qui magis debet obtemperare rationi, tanquam viro dominant; hoc enim in unoquoque homine geritur in oculo quodam secretoque conjugio. Suggestionem quippe serpentem accipimus, mulierem vero animale corporis sensum, rationem autem virum. Ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens inquitur. Sed si sola cogitatio oblectatur illa suggestionem, et refrenante ratione consensus explendi operis non succedit, sola videtur mulier comedisse illicitum: quod si ipsum peccatum etiam et mens perpetrandum decernat, jam vir deceptus est, jam mulier cibum dedisse viro videtur; illicito enim consentire, de ligno prohibito manducare est. Tunc quippe jure a vita beata, tanquam a paradiso, expellitur homo, peccatumque ei imputatur, etiam si non sequatur effectus, quia etsi non est in factis culpa, in consensu tamen rea tenetur conscientia. Hæc secundum anagogen: ceterum juxta metaphoram poterit callidus serpens iste hæreticorum versutiam

A designare: nonnulli enim loquacius atque subtilius promittunt illicita curiositate secretorum adaperitionem atque scientiam boni et mali, et in ipso homine tanquam in arbore, quæ plantata est in medio paradisi, suam dignoscendam nituntur demonstrare. Contra hunc serpentem clamat Apostolus; cum dicit: *Metuo, ne sicut serpentes Evam seduxit astutia sua, sic sensus vestri corrumpantur* (II Cor. xi). Seducitur verbis hujus serpentis carnalis nostra concupiscentia, et per illam decipitur Christianus Adam, non Christus. Dicit ergo iste ad mulierem: *Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis ex omni ligno paradisi? Sic hæreticorum curiosa cupiditas, sic prædicatores pravi ad diligendam erroris fallaciam auditorum carnalium corda succendunt, dicentes, quare fugitis scientiam habere latentem? Nova semper exquirite, boni malique scientiam penetrare. Unde est illud in Salomone, quod mulier illa, hæreticorum speciem tenens, dicit: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior* (Prov. ix). Subjicit deinde ideam serpens: *Quicumque die comederitis, statim aperientur oculi vestri, et eritis ut dii, scientes bonum et malum.* Sic et omnes hæretici divinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiunt et reprehendunt eos quos simpliciter credentes invenerint: et quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum adaperitionem conantur adducere, ut interiores oculos obscurent. *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum, tulitque de fructu illius et comedit.* Mulier comedit antea, non vir, ideo quia carnales facilius persuadentur ad peccatum, nec tam velociter spirituales decipiuntur, et dedit viro suo, et comedit: utique, quia post delectationem carnalis concupiscentiæ nostræ, etiam ratio nostra subjicitur ad peccandum. Sequitur: *Conseruerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizonata.* Quod nos campestria possumus nunquam. Postquam cognoverunt miserabiliter se nudatos a gratia, qua fiebat ut nuditas corporis nulla lege peccati mentem eorum repugnando confunderet; hoc postmodum cognoverunt, quod felicius ignorarent, si Deo obedientes et credentes non committerent quod cogeret experiri: proinde confusi inobedientia carnis suæ, tanquam teste, pœna inobedientiæ suæ *conseruerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizonata*, sive campestria, quod nos alio nomine succinetoria possumus appellare. Campestria autem ex eo dicta, quod juvenes, qui nudi exercebantur in campo, pudenda operiebant: unde qui ita succineti sunt, campestratos vulgus appellat. *Cumque cognovissent se esse nudos, conseruerunt folia ficus, vade se contegerunt.* Qui seculum asperum amplectuntur, qui pro religione voluptatis carnalis arctantur, quique decepti hæreticæ pravitate, et gratia Dei nudati, tegimenta mendaciorum, tanquam folia ficu, colligunt, faciunt sibi succinetoria vanitatis, cum de Domino vel Ecclesia mentiantur. Sequitur:*

C

(Vers. 8.) *Et cum audissent vocem Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem.* Quid est quod post peccatum hominis in paradiso, Dominus jam non stat, sed ambulat? nisi quod irruente enlpa a corde illorum remotum se demonstrabat, quos jam in suo præcepto stabiles non videbat. Quid est quod ad auram post meridiem dicit? nisi quod lux ferventior veritatis ab eis abscesserat, et peccatrices animas constringebat frigus infidelitatis. *Abscondit se Adam et uxor ejus a facie Domini Dei, in medio ligni paradisi.* Hæc ei insipientia de peccati pœna accessit, ei se latere posse velle, quem latere nihil potest. Incepavit ergo Dominus Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret, quatenus peccator homo per verba quæ fecerat audiret: et per deambulationem amisso eternitatis statu, mutabilitatis suæ inconstantiam cerneret; et per auram fervore charitatis a se expulso, torpore suum animadverteret; et per declinationem solis cognosceret quod ad tenebras propinquaret. Sequitur:

D

(Vers. 9.) *Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Adam, ubi es?* Inreparantis vox est, non ignorantis: non utique ignorando quæsitivæ, sed increpationis admonuit, ut attenderet ubi esset, et unde cecidisset, tamquam si diceret: Qualis fueras, quando obediendo simpliciter incedebas, et qualis nunc appares, quando prævaricator effectus es? Qui etsi prius lortassis cum illis loquebatur, sicut cum angelis, nunc autem per subjectam creaturam illis apparuisse credendus est, et dicit: *Adam, ubi es?* vidit eum sub culpa lapsum, et jam suo peccato veluti ab oculis veritatis absconditum, quia tenebras erroris ejus non approbat. Per hoc, quod vocat dicens: *Ubi es?* signum dat quia ad poenitentiam revocat. Per hoc quod requirit, aperte insinuat quia peccatores jure damnantur. Sequitur:

(Vers. 10.) *Qui ait: Vocem tuam audivi in paradiso, et timui, eo quod nudus essem, et abscondi me.* Jam miserrimo errore tergiversando respondit, quasi ideo possit displicere, quod nudus esset, cum utique melius Deo placeret, si sic maneret sicuti eum ipse fecerat. *Et timui.* Hoc est, quod scriptum est: *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus, eo quod nudus essem.* Ante peccatum enim ideo se nudum non agnoscebat, quia ejus intentio in superis erat. *Et abscondi me.* Quare? Quia in illa nuditate jam non audebat apparere, de qua ipse cœperat erubescere. Sequitur:

(Vers. 11.) *Quis indicavit tibi quod nudus esses? nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comediti.* Tunc ille non ad se culpam retrahit, sed ad mulierem, quam Dominus dederat, et reatum suum oblique in auctorem redegit, qui ei mulierem dederat quæ ei tale persuaderet: ad cumulum peccati sui superbe respondit, non humiliter; quasi querimoniam in Deum dirigeret, cur ei talem delisset sociam unde ei occasio peccati esset. Similiter et mulier suæ culpæ causam in Creatorem refert, quare serpentem per quem deciperetur in paradiso creaverit, vel intrare permiserit. Serpens autem jam non requirit, quia nec ejus poenitentia quærebatur. Requisiti vero ad poenitentiam, vocem defensionis contra justam correptionem protulerunt. Unde nunc usque in usum peccantium trahitur, ut culpa eum agitur, defendatur, et unde finire reus debuit, inde cumuletur; nam serpens non interrogatur, quia nec confiteri peccatum potest, nec habet unde se excuset: prior tamen excepit poenam, et non eam quæ ultimo judicio reservatur ipsi et angelis ejus. Sed poena ejus hoc in loco dicitur, ut in potestate habeat eos qui Dei præcepta contemnunt, et inde major poena est illi, quia de tali infelicitate letatur. Sequitur:

(Vers. 14.) *Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hæc, maledictus es inter omnia animantia et bestias terræ: super pectus tuum gradieris, et terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Nunc quod ad serpentem dicitur, et ad eum qui operatus est per serpentem, pertinere noscitur, non ad animal irrationabile, quia hoc non in sua natura vel voluntate habuit ut faceret, sed diabolus hoc de illo et per illum est operatus. *Super pectus tuum gradieris, et terram comedes:* in pectore calliditas nequitarum ejus indicatur, qui et terram devorat, dum luxuria et libidine peccantium pascitur et deleatur. *Cumque audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem.* Deambulat Deus in illis, et non stat, qui stabiles in ejus præcepto non perseverant: et hinc, *Ad auram post meridiem;* quia jam ab eis auferitur lux illa ferventior veritatis appropinquantibus errorum tenebris. *Absconderunt se a facie Dei, in medio ligni paradisi.* In medio namque ligni se abscondit, qui aversus a præcepto Creatoris, in erroris atque arbitrii sui voluptatibus vivit. *Vocavitque Deus Adam dicens, Adam, ubi es?* Hic ostendit quia si qui a fide vel bonis operibus ad mendaciam suam desideriaque labuntur, non despiciunt illos Deus, sed adhuc ut redeant ad poenitentiam vocat,

quia non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat (Ezech. xviii). Ergo non est desperandum quibuslibet peccatoribus, dum et ipsi impii ad spem indulgentiæ provocantur. Dicitur autem post hæc serpenti, *Maledictus eris inter omnia animantia, super pectus tuum et ventrem gradieris.* Nominis pectoris significatur superbia mentis, nomine autem ventris significantur desideria carnis; his enim duabus rebus serpit diabolus adversus eos quos vult decipere, id est, aut terrena cupiditate et luxuria, aut superbie insana ruina. *Et terram manducabis;* id est, ad te pertinebunt quos terrena cupiditate deceperis. *Omni diebus vitæ tuæ;* id est, omni tempore quo agis hæc potestatem, ante illam ultimam poenam judicii. Sequitur:

(Vers. 15.) *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.* Semen mulieris est totum genus humanum, semen serpentis carnalia desideria: quæ duo semina continuum inter se gerere odium debent, ut non faciamus ea quæ diabolus vult. Quid est quod ait, *Ipsa conteret caput tuum, et insidiaberis calcaneo ejus?* Caput serpentis est cogitatio illicitæ suggestionis, quod nos omni intentione conterere atque illidere ad petram, quæ est Christus, debemus. Calcaneo mulieris est extremum vite nostræ tempus, quo diabolus nos acrius impugnavit satigis: cui si viriliter resistimus, victoriam perseverantiæ cum salute nostra percipiemus. *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius.* Semen diaboli, perversa suggestio est. Semen mulieris, fructus est boni operis quo perversæ suggestioni resistitur. Ipsa caput illius conterit, si eum mens in ipso initio malæ suggestionis excludit; ille insidiatur calcaneo ejus, quia mentem, quam in prima suggestionem non decipit, decipere in fine contendit. Quam autem, quod dictum est, *Inimicitias ponam inter te et mulierem, de virgine, unde natus est Dominus, intellexerunt, eo quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus ad inimicum devincendum et mortem, ejus ille auctor erat, destruendam promittebatur.* Nam illud quod subjunctum est, *Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo,* hoc de fructu ventris Mariæ, qui est Christus, intelligunt: id est, tu eum supplantabis, ut moriatur, ille autem victor resurget, et caput tuum conteret, quod est mors: sicut et David dixerat ex persona Patris ad Filium, *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et calcabis leonem, et draconem (Ps. xc).* Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem Antichristum, draconem diabolum. Sequitur:

(Vers. 16.) *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tibi.* Quæritur cum dicit, *Sub viri potestate eris,* si non peccasset mulier, si esset sub potestate viri? Esset utique, sed ea servitute quæ per dilectionem operatur, et foras mittit timorem: post peccatum vero conditionalis servitutis timore, qui per disciplinam operatur, veniens de maledictionis poena, et non potius de æqualitate naturæ. Appetitum ergo ejus vir habet subjugatum, ut juxta hanc legem mulieri modum imponat. De poena autem mulieris quid significat, quod ei dicitur, *In dolore paries filios;* nisi quia carnalis voluntas cum aliquam malam consuetudinem vult vincere patitur in exordio dolores, atque ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios? Quod vero adjecit, *Et conversio tua ad virum tuum, et ipse tui dominabitur;* hoc significat quod illa voluptas carnalis, quæ cum dolore reluctaverat, ut faceret consuetudinem bonam, jam ipsis erudita doloribus cantior fit, et ne corrumpat obtemperat rationi, et libenter servit quasi viro jubenti. Sequitur:

(Vers. 17.) *Adæ vero dixit: Quia audisti vocem uxoris tuæ, culpatus itaque virum, quia præveniens Dei mandatum uxoris preposuit voluntatem, cui debuit dominari: Et comediti ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes.* Denuo arguitur de gula

concupiscentia, quæ in lapsu prævaricationis poena secunda post superbiam est. *Maledicta terra in opere tuo.* Opera hic non ut ruris colendi sit, sed peccata significat, ut in Hebræo habetur. Hoc et in Aquila non discordat, dicens, *Maledicta humus propter te; spinas et tribulas germinabit tibi.* Incentiva quodammodo vitiorum, quæ in nobis nullo modo essent, si felicitatem paradisi primus homo non perdidisset. Sequitur:

(Vers. 19.) *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumptus es.* Illum intelligi voluit panem, qui se de cælo descendisse testatus est, qui dat vitam mundo (Joan. vi). Hunc ergo panem cum maximo sudore et penitentis satisfactione accipiunt penitentes. Cum vero dixisset Deus, *Adam, ubi es?* mortem significavit animæ, quæ facta est illo deserente: dicendo, *Pulvis es, et in pulverem revertaris,* mortem significavit corporis, quæ illi fit, anima discedente. Propterea de morte secunda nihil dixisse credendum est, quia occultam esse voluit propter dispensationem Testamenti novi, ubi secunda mors apertissime declaratur, ut prius ista mors, quæ communis est omnibus; mors vero secunda non utique communis est omnibus. Sequitur:

(Vers. 21.) *Fecit quoque Dominus Deus Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eas.* In tunicis pelliceis mortis est intelligenda conditio, in qua per inobedientiam Dei similitudinem, id est, immortalitatem tenere noluerunt, per mortis conditionem similitudinem susceperunt iumentorum et pecudum. Ipsi sibi præincitoria de foliis fieri, et Deus illis tunicas pelliceas fecit: id est, ipsi appetierunt mentiendi libidinem, relicta facie veritatis, et Deus mutavit corpora eorum in ista mortalitate carnis: quia cum homo per superbiam Deus esse appetit, usque ad belluarum mortalitatem dejectus est. Sequitur:

(Vers. 22.) *Ece Adam quasi unus ex nobis factus est.* Id est, quasi ipse Dominus et creator ejus, quod pertinet ad irrisionem insultantis: *ex nobis,* ad exemplum timoris; quod non solum non ita fuit ut fieri voluit, sed nec illud quod factus fuerat conservavit. Quod vero addidit, *Quasi unus ex nobis;* hoc propter Trinitatem dictum est: sicut et illud, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Sequitur: *Sciens bonum et malum.* Ut ipse per experientium malum disceret, quod Deus per sapientiam novit. Sequitur: *Nunc ergo videte, ne forte imitat manum suam, etumat etiam de ligno vitæ, et comedit, et vivat in æternum.* Vere ut clementissimus Dominus eisdem dignatus est consulere ad salutem, ne forte per transgressionem indigni jam facti de ligno vitæ præsumerent edere, et ad perpetuum viverent cruciatum. Exsules itaque sunt ab illius esu ad tempus effecti, ut per congruam penitentis satisfactionem rursum illuc unde emissi fuerant revertentur. Potest ergo videri propterea in laborem homo hujus vitæ esse dimissus, ut aliquando manum porrigat ad arborem vitæ.

(Vers. 23, 24.) *Emisitque eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est.* Id est, in isto corpore laboraret, et ibi posset collocare sibi meritum redeundi. *Et collocavit eum ante paradisum.* Et hoc significantia factum est, ut contra paradisum, in quo beata vita etiam spiritaliter significabatur, habitaret peccator utique in miseria. *Et ordinavit Cherubin et flammeam romphæam, quæ vertitur custodire viam ligni vitæ.* Illic per celestes utique potestates etiam in paradiso visibiliter factum esse credendum est, ut per angelicum ministerium esset illic ignea quædam custodia: non tamen frustra factum est, nisi quia significari aliquid etiam de spiritali paradiso non est utique dubitandum; sed alius sensus in Hebræo est quam hic legitur, ait enim, *Ejecit Adam* (haud dubium quin Dominus) *et habitare fecit ante paradisum voluptatis Cherubin et flammeum gladium, qui verteretur, et custodiret viam ligni vitæ:* non quod ipsum Adam, quem eiecerat Deus, habitare

A fecerit contra paradisum voluptatis: sed quod illo ejecto, ante fores paradisi Cherubin et flammeum gladium posuerit ad custodiendum paradisi vestibulum, ne quis possit intrare. Vocaturque delinxe Eva mater vivorum, id est, recte factorum: quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significantur. Jam vero per sententiam quæ in virum infertur, ratio nostra arguitur; quæ et supra peccati concupiscentia seducta, a paradiso beatitudinis remota, habet maledictiones terrenæ operationis, habet et dolores temporalium curarum, quasi spinas et tribulos. Sic tamen dimittitur de paradiso beatitudinis, ut operaretur terram, id est in corpore isto laboret, et collocet sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ paradisi nomine significatur, possitque aliquando manum porrigere ad arborem vitæ, et vivere in æternum. Manus autem prorectio bene significat crucem, vel cruciatum penitentis, per quem vita æterna recuperatur. Accipit etiam tunicam pelliceam divino iudicio, quo nomine corporis mortalitas significatur in historia: in allegoria autem a carnalibus sensibus abstractæ voluptates, quæ carnaliter viventem divina lege consequuntur et contingunt: qui si aliquando ad Deum convertitur, per flammeam frameam, id est, per tribulationes temporales peccata sua agnoscendo et gemendo: et per Cherubin, id est, per plenitudinem scientiæ, quod est charitas, pervenit ad arborem vitæ Christum, et vivet in æternum. Cherubin namque plenitudo scientiæ interpretatur: framea vero versatilis posita ad custodiendam viam ligni vitæ, temporales poenæ intelliguntur, nemo enim potest pervenire ad arborem vitæ, nisi per has duas res, tolerantiam scilicet molestiarum, et plenitudinem scientiæ, id est, per charitatem Dei et proximi: *Plenitudo enim legis est charitas.* Sequitur:

(Cap. IV. — Vers. 1.) *Adam vero cognovit Evam uxorem suam, quæ concepit et peperit Cain dicens, Possedi hominem per Deum.* Cain autem interpretatur possessio: unde dictum est, quando natus est, *Acquisivi hominem per Deum;* neque enim, illo nato, dixisset Adam quod dixisse legitur, *Acquisivi hominem per Deum,* nisi illis duobus ipse fuisset homo nascendo additus primus. Natus est igitur prior Cain ex illis duobus generis humani parentibus, pertinet ad hominum civitatem; posterior Abel, ad civitatem Dei. Sicut enim in uno homine, quod dixit Apostolus, experimur, quia non primum quod spiritale est, sed quod animale, postea quod spiritale (I Cor. xv); unde unusquisque quoniam ex damnata progenie exoritur, primo sit necesse est ex Adam malus atque carnalis. Quod si in Christum renascendo profecerit, poterit esse bonus et spiritualis: sic in universo genere humano cum primum istæ duæ cæperunt nascendo atque moriendo procurere civitates, prior est natus civis hujus sæculi, posterior autem isto peregrinus in sæculo, et pertinet ad civitatem Dei. Sequitur:

(Vers. 2 seqq.) *Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola. Factum est autem, post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus earum: et respexit Deus ad Abel et ad munera ejus. Ad Cain vero et ad munera ejus non respexit: iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus. Unde seire poterat Cain quod fratris munera non accepisset Deus, et sua repudiasset, nisi quod illa interpretatio vera est, quam Theodotion posuit, Et inflammavit Dominus super Abel, et super sacrificium ejus: super Cain vero et super sacrificium ejus non inflammavit. Ignem autem ad sacrificium devorandum solitum venire de cælo, et in dedicatione templi sub Salomone legitimus, et quando Elias in monte Carmelo construxit altare. Sequitur:*

(Vers. 6, 7.) *Dixitque Dominus ad eum, Quare iratus es? et cur concidit facies tua? Nunc si bene egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus aderit peccatum tuum? sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius.* Hoc est, quare irascaris, et invidiæ in

fratrem livore torqueris? cur iratum vultum dimittis in terram? nonne si bene egeris, dimittetur tibi omne delictum? sive, ut Theodotus ait, acceptabile erit, id est, munus tuum suscipiam, ut suscepi fratris tui: quod si male egeris, illico peccatum tuum ante vestibulum tuum sedebit, et tibi janitore comitaberis? Verum quia liberi arbitrii es, in eo ut non tui peccatum, sed tu peccato domineris. Nativitas duorum filiorum Adami similitudinem habet duorum populorum qui erant diversis temporibus ad fidem venturi, pari opere et dissimili charitate ante Deum. *Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola.* Sed sicut Cain sacrificium ex terrae fructibus reprobat, Abel autem sacrificium ex ovibus et earum adipibus suscipitur; ita novi Testamenti fides ex innocentia grata Deum laudans, veteris Testamenti terrenis operibus antefertur. Sequitur:

(Vers. 8 seqq.) *Dixitque Cain ad Abel fratrem suum, Egre diamur foras in agrum. Cumque essent in agro, consurrexit Cain adversus fratrem suum, et interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel frater tuus? Qui respondit, Nescio. Interrogat non tamquam ignarus, sed tamquam iudex qui reum punit. Vox, inquit, sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Clamare autem sanguis Abel ad Dominum dicitur, non voce, sed causa, Cui Cain ad cumulum peccati sui, fallaciter ac superbe respondit, putans Deum latere quae gesserat. Nescia: num custos fratris mei sum ego? Cui Deus ait, Arbitraris me quod gesisti nescire, qui cogitationem quam impie conceperas inspiciens, ne opere consummares praemonui? Sed ne causeris injuste me adversum te proferre sententiam, ego tibi accusationem non infero: sed est testis qui te aequat, vox videlicet sanguinis fratris tui, quae clamat ad me de terra. Sequitur:*

(Vers. 13 seqq.) *Responditque Cain ad Dominum, Major est iniquitas mea quam ut veniam merear. Id est, plus peccavi, quam ut merear absolvi. Ecce eiecisti me hodie a facie tua, et a facie tua abscondar, ut latitem; et ero gemens super terram; et erit omnis qui invenerit me, occidet me. Ejecior, inquit, a conspectu tuo, et conscientia sceleris lucem ipsam ferre non sustinens, adjecti, Abscondar ut latitem, eritque omnis qui invenerit me, occidet me. Dum ex tremore corporis et furia mentis agitur, eum se esse intelligit qui mereatur interficere. Verum Deus nolens eum compendio mortis finire cruciatum, nec tradi poenae, qua ipse se damnaverat, ait, Non sic; id est, non ut tu aestimas mori-ri, et in iram pro remedio accipies, verum vires usque ad septimam generationem, et conscientiae tuae igne torqueris: ita ut quicumque te occiderit, secundum duplicem intelligentiam, aut in septima generatione, aut magno te liberet cruciato, non quod ipse, qui percussit Cain septem ultionibus subsciendus sit; sed quod septem vindictas quae in Cain tanto tempore ecurrerunt solvat interfecit, occidens eum qui vitae fuerat derelictus ad poenam. Ut autem quod dicimus manifestus fiat, quotidiana consuetudinis ponamus exemplum. Loquitur inter verbera servus ad Dominum; Quia incendi domum tuam et universam substantiam dissipavi, interfice me. Dominusque respondet: Non, ut in vis, morieris et finies morte supplicia, verum longo tempore custodieris ad vitam, et tam infelicitate in hac luce versaberis, ut quicumque te occiderit beneficium praestet occiso, dum tam multis te liberat cruciatibus: et secundum Septuaginta quidem hic nobis sensus videtur. De eo autem quod Aquila posuit, *Septemplexiter*, et Symmachus *Hebdomas*, sive *Septimus ultisciter*, majorum nostrorum ista sententia est, quod putant in septima generatione a Lamech interfectum Cain. Adam quippe genuit Cain, Cain genuit Enoch, porro Enoch genuit Irad, et Irad genuit Maviahel, et Maviahel genuit Matusabel, et Matusabel genuit Lamech, qui est septimus ab Adam: non sponte, ut in quodam Hebraico volumine scribitur, interfecit Cain, ut ipse postea confitetur, Quo-*

nam virum accidi in vulnere meo, et juvenem in livore meo. Alii de septem vindictis Cain varia suspicantur, et primum ejus asserunt fuisse peccatum, quod non recte diviserit; secundum, quod inviderit fratri; tertium quod dolose egerit, dicens: Transeamus in campum; quartum, quod occiderit; quintum, quod procaeciter negaverit; sextum, quod seipsum damnaverit, dicens: *Major mea culpa est, quam ut veniam merear*; septimum quod nec damnatus egerit poenitentiam. Et dicunt illum a elementissimo Deo ideo usque ad generationes septem fuisse dilatatum, ut saltem malis ipsis, et longaevitae morore compulsus poenitentiam ageret, et mereretur absolvi. Nonnulli septenarium numerum plenum et perfectum interpretantur, de multis Scripturarum locis testimonia contrahentes; et hunc esse sensum quem supra praestrinximus, quod qui interfecerit Cain, ab ingenti eum omnis supplicii transitorii liberet poena: quoniam septies vindicabitur de Cain, de Lamech autem septuagies septies. Tradunt Hebraei 77 animas ex Lamech progeie reperiri, quae diluvio deletae sunt; et in hoc numero de Lamech factam esse vindictam, quod genus ipsius usque ad cataclysmum perseveraverit: alii ab Adam usque ad Christum 77 generationes asseverant, secundum Lucae evangelistae auctoritatem. Sicut ergo septima generatione Cain peccatum est dissolutum, non vindicavit quippe Dominus his in idipsum, et qui semel recepit mala sua in vita sua, non eodem cruciatu patietur in morte, quod est passus in vita; ita et Lamech peccatum, id est, totius mundi, atque sanguinis, qui effusus est, Christi solvetur adventu, qui tulit peccata mundi, qui lavit amictum suum in sanguine uxoris, et torcular calcavit solus, et in ascensione sua miraculum praebuit Angelis.

(Vers. 15.) *Posuitque Dominus in Cain signum, ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum. Ipsum videlicet signum, quod tremens et gemens, vagus et profugus semper viveret, nec usquam in orbe terrarum sedes posset habere quietas; atque ideo ut salvari posset, aedificavit civitatem. Dixit Deus ad Cain: Si recte offeras, et recte non divides, peccasti; utique, quia etsi antea Judaei recte illa fecerunt, in eo tamen infidelitatis rei sunt, quia, Christo veniente, jam tempus novi Testamenti a tempore veteris Testamenti non distinxerunt. Quod si obtemperasset Cain, Deo dicente, *Quiesce, sub te erit appetitus tuus, et tu dominaberis illius*; ad se convertisset peccatum suum, sibi hoc tribuens et confitens Deo; ac sic adjutus indulgentiae gratia, ipse peccato suo dominaretur non illo sibi dominante servus esset peccati, nec fratrem occidisset innocentem. Sic et Judaei, in quorum figura haec gerebantur, si quiescerent a sua perturbatione, et tempus salutis per gratiam in peccatorum remissionem cognoscentes audirent Christum dicentem, *Non veni vocare justos, sed peccatores in poenitentia* (Matth. ix); tunc ad se converterent peccatum suum in confessione, sicut in psalmo xl scriptum est, *medico dicentes, Ego dixi, Domine, miserere mei, sana animam meam, qui peccavi tibi* (Ps. xl); eisdem peccato quomodo in eorum corpore esset adhuc mortali, per spem gratiae liberi dominarentur. Nunc autem ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, elati de operibus legis, non humiliati de peccatis suis non quieverunt, sed offenderunt in lapidem offensionis, et exarserunt iracundia adversus Christum, ejus opera videntes, accepta Deo esse doluerunt. Sequitur, *Itaque post haec occidit Abel minor natus a fratre Cain majore natus.* Occiditur Christus caput populi minoris natu, a populo Judaeorum majore natus: ille in campo, iste in Calvariae loco. Interrogat Deus Cain, non tamquam ignarus eum a quo discat, sed tamquam iudex reum quem punit: et dicit ubi sit frater ejus; responditque ille se nescire, nec ejus esse custodem. Usque nunc quid nobis respondent Judaei, cum eos sanctarum Scripturarum voce interrogamus de Christo? Illi nescire se*

Christum respondent; fallax enim Cain ignorantia Judæorum est falsa negatio. Essent autem quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem accipere et custodire voluissent. Sequitur: *Dixit Deus ad Cain, Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Sic arguit in Scripturis sanctis vox divina Judæos; habet enim vocem magnam sanguis Christi in terra. Cum enim accepto sacramento ab omnibus gentibus responderetur, Amen; hæc est vox clara, vox sanguinis, quam sanguis iste exprimit ex ore fidelium, eodem sanguine redemptorum. *Dixit Deus ad Cain, Maledictus eris a terra, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua.* Maledictus est enim populus Judæorum infidelis a terra, id est, ab Ecclesia, quæ aperuit os suum in confessione peccatorum, accipere sanguinem Christi, qui effusus est in remissionem peccatorum omnium, de manu persecutoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege, ut esset ab Ecclesia maledictus; id est, ut ostenderet eum Ecclesia maledictum testificante Apostolo, *Quicumque enim, inquit, ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt legis* (Gal. iii). *Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus suos.* In ipsa enim terra quam Christus portavit, id est, in ejus carne ipsi operati sunt salutem nostram crucifigendo Christum, *qui mortuus est propter delicta nostra* (Rom. iv): nec tamen eis dedit eadem terra virtutem suam, quia non justificati sunt in virtute resurrectionis ejus *qui resurrexit propter justificationem nostram; qui etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed vivit ex virtute Dei* (II Cor. xiii). Hæc est ergo virtus terræ illius, quam non ostendit impiis et incredulis; unde nec resurgens eis, a quibus erat crucifixus, apparuit, tamquam Cain operante terram, ut granum illud seminaretur. *Vagus et profugus, sive, ut in Septuaginta scriptum est, Gemens et tremens eris super terram:* nunc ecce quis non videat, quis non agnoscat in tota terra, quæcumque dispersus est ille populus, quomodo sit vagus in gentibus et profugus ab Jerusalem: quomodo gemit mœnore amissi regni, et tremat tremore sub innumerabilibus populis Christianis? Fleoque respondit, dicens, *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear. Ecce ejicis me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar, et ero vagus et profugus in terra. Igitur omnis qui invenerit me, occidet me.* Vere inde vagus, et profugus gemit et tremit, ne etiam regno terreno perditio, ista visibili morte occidatur. Hanc dicit majorem causam quam illam, quod terra nostra non dat virtutem suam, ne spiritaliter moriatur; carnaliter enim sapit et abscondit se a facie Dei, id est, iratum habere Deum grave non putat; sed hoc timet, ne inveniatur et occidatur; carnaliter enim sapit, tamquam operans terram, cujus virtutem non accipit. Sapere autem secundum carnem mors est, quam ille non intelligens, amisso regno, gemit et corporalem mortem tremit. Sed quid ei respondit Deus? *Nequaquam ita fiet; sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur;* sive, ut Septuaginta transtulerunt, *Septem vindictas exsolvet*; id est, non sic quomodo dicis, non corporali morte interibit genus impium carnalium Judæorum: quicumque eos ita perdidit, septem vindictas exsolvet; id est, auferet ab eis septem vindictas, quibus alligati sunt propter reatum occisi Christi. Hoc toto tempore, quod septenario dierum numero volvitur, magis quia non interit gens Judæorum, satis apparet fidelibus Christianis, sed solum dispersionem meruerint, juxta quod ait Scriptura: *Ne occideris eos, ne quando obliviscatur populi mei legis tuæ, disperge illos in virtute tua et depone eos* (Ps. lxxviii). *Posuit Dominus in Cain signum, ut non interficeret omnis qui invenisset eum.* Hoc revera mirabile est, quemadmodum omnes gentes, quæ a Romanis subjugate sunt, in ritum Romanorum sacerdotum transierunt, eaque sacrilegia observanda et celebranda susceperunt. Gens autem Judæorum sive sub paganis regibus, sive sub Christianis non amisit signum legis et circumcisionis suæ, quo a cæteris

A gentibus populisque distinguitur: sed omnis imperator vel rex, qui eos in regno suo invenit, cum ipso signo eos invenit, et non occidit. *Exiit ergo a facie Domini, et habitavit in terra Naid,* quod dicitur interpretatum commotio, sive instabilis et fluctuans et sedis incertæ, contra quod malum Deus rogatus in psalmo, *Ne dederis in motu pedes meos, et manus peccatorum non moveant me* (Ps. xxxv). Nunc vero Judæi et omnes qui diversis erroribus contumaces sunt, resistendo veritati; venudati exenit a facie Dei, id est, a misericordia dilectionis ejus, vel a participatione lucis ejus: et habitant profugi in terra commotionis, id est, in carnali conturbatione, contra jucunditatem Dei, hoc est, contra Eden, quod interpretatur epulatio, ubi est plantatus paradisos. Sequitur:

(Vers. 17.) *Cognovit autem Cain uxorem suam, quæ concepit et peperit Enoch; et edificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Enoch.* Non est consequens quidem ut istum primum filium genuisse credatur; neque enim hoc ex eo putandum est, quia dictus est cognovisse uxorem suam, quasi tunc se illi primitus concumbendo miscuisset: nam et de ipso patre omnium Adam non tunc solum hoc dictum est, quando conceptus est Cain, quem primogenitum videtur habuisse; verum etiam posterius eadem Scriptura, *Cognovit, inquit, Adam Evam uxorem suam, et concepit, et peperit filium, et nominavit nomen illius Seth.* Unde intelligitur ita solere etiam illam Scripturam loqui, quamvis non semper, cum in ea legitur factos homines fuisse conceptos: non tamen solum cum primum sibi sexus uterque misceretur; nec illo necessarium est argumento, ut primogenitum patri existimemus Enoch, quod ejus nomine illa civitas nuncupata est: non enim abest ut propter aliquam causam, cum et alios haberet, diligeret eum pater cæteris amplius: neque enim et Judas primogenitus fuit, a quo Judæa cognominata est et Judæi. Sed etsi conditor civitatis istius iste filius primus natus est, non ideo putandum est tunc a patre conditæ civitati nomen ejus impositum, quando natus est, quia nec constituit tunc ab uno poterat civitas, quæ nihil est aliud quam hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata, sed cum illius hominis familia tanta numerositate cresceret, ut haberet etiam populi quantitatem, tunc potuit utique fieri, ut civitatem constitueret, et nomen primogeniti sui constitutæ imponeret civitati. Quam ob rem nullus prudens rerum æstimator dubitaverit Cain, non solum aliquam, verum etiam magnam potuisse condere civitatem, quando in tam longum tempus protendebatur vita mortalium. Sequitur:

(Vers. 18 seqq.) *Porro Enoch genuit Irad, et Irad genuit Maviahel, et Maviahel genuit Matusahel, et Matusahel genuit Lamech, qui accepit uxores duas, nomen uni Ada, et nomen alteri Sela, genuitque Ada Jobal, qui fuit pater habitantium in tentoriis atque pastorum: Sela quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator et faber in cuncta opera æris et ferri. Soror vero Tubalcain, Noema. Non enim puto incassum scriptum esse quod in eis generationibus, quæ propagantur ex illo qui est appellatus Seth, cum genuisse filios filiasque dicatur, nulla ibi genita nominatim emina expressa est: in his autem quæ propagantur ex Cain, in ipso fine, quo pertingunt novissima femina genita nominatur; sic enim legitur, *Matusahel genuit Lamech. Et sumpsit sibi Lamech duas uxores, nomen uni Ada, et nomen secundæ Sela, quæ peperit Jobal. Hic erat pater habitantium in tentoriis atque pastorum, et nomen fratris ejus Tubal. Ipse fuit pater cauentium cithara et organo. Sela quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator et faber in cuncta opera æris et ferri. Soror vero Tubalcain, Noema. Hucusque porrectæ sunt generationes ex Cain, quæ sunt omnes ab Adam octo, annumerato ipso Adam, septem scilicet usque ad Lamech, qui duarum maritus uxorum fuit, et octava generatio est in filiis ejus, in quibus**

commemoratur et femina: ubi eleganter significatum est terram civitatem usque in sui finem carnales habituram generationes, quæ marium feminarumque conjunctione proveniunt; unde et ipsæ, quod præter Evam nusquam reperitur, ante diluvium nominibus propriis exprimuntur uxores illius hominis, qui nominatur hic novissimus pater. Cum ergo esset utriusque generis Adam pater, id est, et ejus series ad terrenam, et ejus series ad cœlestem pertineret civitatem, occiso Abel, atque in ejus interfectione commendato mirabili sacramento, facti sunt duo patres singulorum generum in Cain et Seth: in quorum filii commemorari oportebat duarum istarum civitatum generationem, et mortalium evidentius indicia clarere cœperunt. Cain quippe genuit Enoch. Enoch autem interpretatur dedicatio: hic enim dedicatur terrena civitas ubi conditur, quoniam hic habet eum quem et intendit et appetit finem. Hunc secutus Abel, quem major frater occidit, præfigurationem quandam peregrinantis civitatis Dei, quod esset ab impiis, et quodammodo terrigenis, id est, terrenam originem diligentibus, et terrenæ civitatis terrena felicitate gaudentibus, persecutiones passura, primus ostendit. Sed quot annorum erat Adam cum eos genuit, non apparet. Exinde digeruntur aliæ generationes ex Cain, aliæ de illo quæ genuit Adam in ejus successione, quem frater occidit, appellavitque nomen illius Seth, dicens, ut scriptum est, *Suscitavit enim mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain*. Nullus de progenie Cain, cum dinumerata sit commemoratio Adam, usque ad octavam generationem, quot annorum fuisset, expressus est, quando genuit eum qui commemoratur post eum: noluit enim Spiritus Dei in terrenæ civitatis generationibus tempora notare ante diluvium, sed in cœlestis maluit, tamquam essent memoriæ digniores. Sequitur:

(Vers. 25, 26.) *Cognovit quoque Adam adhuc uxorem suam, et peperit filium, vocavitque nomen illius Seth, dicens, Posuit mihi Dominus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Sed et Seth natus est filius, quem vocavit Enos: iste cepit invocare nomen Domini*. Potuit quippe Adam divinitus admonitus dicere, posteaquam Seth natus est, *Suscitavit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain*, quoniam talis erat futurus qui implet illius sanctitatem. *Sed et Seth natus est filius, quem vocavit Enos: iste cepit invocare nomen Domini*. Ex duobus namque illis hominibus, Abel, quod interpretatur luctus, et ejus fratre Seth, quod interpretatur resurrectio, mors Christi et vita ejus ex mortuis figuratur: ex qua fide hic gignitur civitas Dei, id est, homo qui cepit invocare nomen Domini. *Spe enim salvi facti sumus, ut ait Apostolus (Rom. viii)*. Nam quis vacare hoc existimet ab altitudine sacramenti? numquid enim Abel non cepit invocare nomen Domini Dei; vel, sicut in Septuaginta Interpretibus habetur, *Iste speravit invocare nomen Domini Dei*, cujus sacrificium Scriptura tam acceptum Deo fuisse commemorat? Numquid ipse Seth non cepit vel speravit invocare nomen Domini Dei, de quo dictum est, *Suscitavit mihi Deus semen aliud pro Abel*? Cur ergo huic proprie tribuitur quod piorum omnium intelligitur esse commune? nisi quia oportebat in eo qui de patre generationum in meliorem partem, hoc est, supernæ civitatis, primus commemoratur exortus, præfigurari hominem, id est, hominum societatem, quæ non secundum hominem in re felicitatis terrenæ, sed secundum Deum vivit in spe felicitatis æternæ. Hoc ipsum enim quod dicitur, *Et nominavit nomen ejus Enos*, quod interpretatur homo, ac deinde additur, *Hic speravit vel cepit invocare nomen Domini Dei*; satis ostenditur quod non in se ipso spem ponere debeat homo: *Maledictus, enim omnis, sicut alibi legitur, qui spem suam ponit in homine (Jerem. xvii)*; ac per hoc nec in se, ut sit civis alterius civitatis, quæ non secundum filium Cain dedicatur hoc tempore, id est, mortalis hujus sæculi, sed in illa immor-

talitate beatitudinis sempiternæ. Nam et ista propago, cujus pater Seth, in ea generatione habet dedicationis nomen quæ septima est ex Adam, annumerato Adam. Septimus enim ab illo natus est Enoch, quod interpretatur dedicatio; sed ipse est ille translatus, quoniam placuit Deo, et insigni numero in ordine generationum, quo sabbatum consecratum est, septimo scilicet ab Adam. Ab ipso autem patre istarum generationum, quæ discernuntur a progenie Cain, id est, a Seth, sextus est, quoto die factus est homo, et consummavit Deus omnia opera sua. Sed hujus Enoch translatio nostræ dedicationis est præfiguratio dilatio, quæ quidem jam facta est in Christo capite nostro: qui sic resurrexit, ut non moriatur ulterius; et quod præcessit in capite, speratur in corpore. Sequitur:

(Cap. V. — Vers. 1, 2.) *Hic est liber generationis Adam. In die qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum. Masculum et feminam fecit eos Deus, et benedixit illis, et vocavit nomen eorum Adam in die, quo creati sunt*. Sed quare hinc reditur ad istam recapitulationem, posteaquam commemoratus est filius Seth, qui cepit, vel speravit invocare nomen Domini Dei? Sed sciendum est quod Enos filius Seth interpretatur homo, non sicut Adam: et ipsum enim nomen, homo, interpretatur, sed commune perhibetur esse in illa lingua, id est, in Hebræo, masculo et feminæ; nam sic de illo scriptum est, *Masculum et feminam fecit illos, et benedixit illis, et vocavit nomen eorum Adam (Gen. 1, 5)*; unde non ambiguitur sic appellatam fuisse feminam Evam proprio nomine, ut tamen Adam, quod interpretatur homo, nomen esset amborum. Enos autem sic interpretatur, homo, ut hoc non posse feminam nuncupari periti linguæ illius asseverent: tamquam filius resurrectionis, ubi non nubent, neque uxores ducunt; non enim erit in resurrectione generatio, cum illic perduxerit regeneratio. Sequitur:

(Vers. 3 sequ.) *Vixit autem Adam centum triginta annis, et genuit filium ad imaginem et similitudinem suam vocavitque nomen ejus Seth. Vixit quoque Seth centum quinque annis, et genuit Enos. Vixit vero Enos nonaginta annis, et genuit Cainan. Dicit aliquis, Credendumne est hominem filios generaturum, nec habentem propositum continentiam, centum et amplius, vel certe secundum Hebræos non multo minus, id est, octuaginta, septuaginta, sexaginta annos a concumbendi opere non vacare: aut si non vacarent, nihil proles gignere potuisse? Hæc questio duobus modis solvitur: aut enim tanto senior fuit proportionem pubertatis, quanto vitæ totius major annositas; aut quod magis video esse credibile, non hic primogeniti filii commemorati sunt, sed quos successione ordo posebat, ut perveniretur ad Noe, a quo rursus ad Abraham videmus e-se perventum, ac deinde usque ad certum articulum temporis: quantum oportebat signari, etiam generationibus commemoratis, cursum gloriosissimæ civitatis in hoc mundo peregrinantis, et supernam patriam requirentis. Quod enim negari non potest, prior omnibus Cain ex conjunctione maris et femine natus est; hunc secutus Abel, quem major frater occidit: sed quot annorum erat Adam cum eos genuit non apparet. Porro autem Seth quando natus est, non quidem taciti sunt anni patris ejus, sed jam genuerat alios: et utrum solos Cain et Abel; non enim quia soli nominati sunt, propter ordines generationum quas commemorare oportebat, ideo consequens videri debet solos fuisse tunc generatos ex Adam. Cum enim silentio cooperitis omnibus nominibus cæterorum, legatur eum genuisse filios et filias, quæ fuerit ista proles ejus quis præsumat asseverare si culpam temeritatis evitat? Adam autem cum esset centum triginta annorum, genuit Seth. Seth autem cum centum quinque esset annorum, genuit Enos. Quis possit inconsideratus asseverare hunc ejus primogenitum fuisse, ut admirantes merito requiramus quomodo per tot annos immuvis fuerit a*

connubio, sine ullo proposito continentia, vel non generit conjugatus: quando quidem etiam de ipso legitur, *Et genuit filios et filias, et fuerunt omnes dies Seth nonagntorum duodecim annorum, et mortuus est; atque ita deinceps quoniam anni commemorantur, nec filios filiasque genuisse reticentur: ac per hoc non apparet omnino utrum qui nominatur genitus, ipse fuerit primogenitus. Immo verò quia credibile non est patres illos ætate longa aut impuberes filios, aut conjugibus caruisse, vel fetibus, nec illos eorum filios primos eis natos fuisse credibile est: sed cum sacre scriptor historiae ad ortum vitamque Noe, cuius tempore diluuium factum est, per successiones generationum notatis temporibus intenderet pervenire, eas utique commemoravit, non quæ primæ suis parentibus fuerint, sed quæ in propagationis ordinem venerint; exempli gratia, quo ut id fiat apertius, aliquid interponam, unde nullus ambigat fieri potuisse quod dico. Evangelista Matthæus generationem Dominicæ Incarnationis per seriem parentum volens commendare memorie, ordinem a patre Abraham atque a David primitus ut perveniret intendens, *Abraham, inquit, genuit Isaac (Matth. i); et non ait Ismael, qui primogenitus fuit. Isaac autem genuit Jacob; et non dixit Esau, qui ejus primogenitus fuit, quia scilicet per illos ad David pervenire non poterat. Deinde sequitur, Jacob autem genuit Judam, qui non ejus primogenitus fuit. Judas, inquit, genuit Phares: sed ante illum jam tres genuerat. Eum itaque tenuit in ordine generationum, per quem ad David atque inde quo tenderet perveniret: ex quo intelligi potest veteres quoque homines ante diluuium non primogenitos, sed eos fuisse commemoratos per quos ordo succedentium generationum ad Noe patriarcham duceretur. Et hoc intendebat auctor hujus historiae commemorandis generationibus ex Adam per filium ejus Seth, ut per illas perveniret ad Noe, sub quo factum est diluuium. Per Seth autem ab Adam usque ad Noe, denarius insinuat legitimus numerus. Cui Noe addeuntur tres filii, nudo uno lapsu duo benedicuntur a patre, ut remoto reprobo, et probatis filiis ad numerum additis, etiam duodenarius numerus intimeret, qui et in patriarcharum et in apostolorum numero insignis est propter septenarii partes, altera per alteram multiplicatis: neque enim mirandum si varia quantitate numerositatis annorum interposita, per tam longinquam aetatem ab Adam usque ad diluuium non æqualis numeri generationes habuit utraque progenies, sed per Cain septem, per Seth autem decem. Septimus est enim, ut jam dixi, ab Adam Lamech, decimus Noe: et ideo non unus filius Lamech, sicut in cæteris superius, sed plures commemorati sunt; quia incertum erat qui ei fuerat mortuo successurus, si regnandi tempus inter ipsum et diluuium remansisset. Quod cum Lamech septimus ab Adam fuisset inventus, tot ejus enumerati sunt filii, donec duodenarius numerus impleteret, quo significatur peccatum; adduntur etiam tres filii et una filia. Quotiam ergo lex denario numero predicatur, unde est memorabilis ille Decalogus, profecto undenarius numerus quoniam transgreditur denarium, transgressionem legis, ac per hoc peccatum, significatur. Progenies ergo ex Adam per Cain, sceleratum homicidam, undenarius numero finitur, quo peccatum significatur; et ipse numerus femina clauditur, a quo sexu initium factum est peccati, per quod omnes morimur. Commissum est autem, ut et voluptas carnis, quæ spiritui resistere, sequeretur; nam et ipsa filia Lamech, Noema, hoc est voluptas interpretatur: unde potuit fieri ut vivente adhuc Lamech atque regnante fieret diluuium, ut ipsum cum aliis omnibus hominibus, exceptis iis qui in arca fuerunt, quem perderet inveniret, implereque illud quod de semetipso ipse ait, *De Cain septuplum ultio dabitur, de Lamech vero septuagies septies*. Sic enim oportebat istas duas proponere civitates, unam ab homicida usque ad homicidam, nam idem Lamech duabus uxoris suis se**

A perpetrasse homicidium confitetur; alteram per eum qui speravit invocare nomen Domini Dei. Sequitur: (Vers. 21 seqq.) Porro Enoch vixit sexaginta quinque annos, et genuit Mathusalem. Famosa quæstio et disputatione omnium Ecclesiarum ventilata, quid iuxta supputationem diligentem annos quatordecim sex post diluuium Mathusalem vixisse feratur, cum supra non gentis sexaginta novem annis sit dictus vixisse. Et quomodo verum est, quod octo tantum animæ in arca salvæ factæ sunt? Restat ergo ut quomodo in plerisque, ita et in hoc it error in numero: siquidem et in Hebræis, et in Samaritanorum libris ita scriptum reperitur, *Et vixit Mathusalem centum octoginta sex annis, et genuit Lamech; et vixit Mathusalem postquam genuit Lamech septingentes octoginta duos annos; et fuerunt omnes dies Mathusalæ anni nonaginti sexaginta novem, et vixit Lamech centum octoginta duos annos, et genuit Noe*. A die ergo nativitatis Mathusalæ usque ad diem ortus Noe, sunt anni trecenti sexaginta novem. His adde sexcentos annos Noe, qui in sexcentesimo vitæ ejus anno diluuium factum est, atque ita fit, ut noningentesimo sexagesimo nono anno vitæ suæ Mathusalem mortuus sit, eo scilicet anno quo cæpit esse diluuium. Sequitur: *Dixit quoque Lamech uxoris suis Adæ et Sælæ: Audite vocem meam, uxores Lam ch, auscultate sermonem meum: quoniam occidi virum in vulnere meum, et adolescentulum in livorem meum, septuplum ultio dabitur de Cain; de Lamech vero septuagies septies*. Jam alibi secundum historiam dictum est, eo quod ab Adam usque ad Christum septuaginta septem generationes inveniuntur, in quibus peccatum Lamech, id est totius mundi, sanguinis Christi effusione solum est: siquidem et in populo Judæorum propter interfecionem Christi septuaginta septem vindictæ sunt statutæ, juxta illud Evangelium, in quo dictum est Petro apostolo: *Non solum septies, sed etiam septuagies septies, si pœnituerit, fratri remittendum (Matth. xvii)*: id est, Judæum revertentem post septuaginta septem vindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi.

C (Cap. VI. — Vers. 1 seqq.) *Noe vero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japhet. Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, et filias procreassent, videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt uxores ex omnibus quas elegerant*. Homines hoc in loco stirpem Cain divina Scriptura, licet tacite, voluit demonstrare, hoc est, filios possessionis. Cujus, nisi terrene civitatis, quæ in ejus nomine condita est, qui dicitur Enoch? Enoch vero interpretatur dedicatio, quoniam hic habet eum quem intendit et appetit finem. Quod vero adjecit: *Et filias procreassent*, ostendit malum a sexu femineo rursus inventum: non quidem illo modo quo ab initio: non enim cujusquam etiam tunc fallacia seductæ illæ feminæ persuaserunt peccatum viris; sed ab initio, quæ pravus moribus fuerant in terrena civitate, id est, in terrigenarum societate, amatae sunt a filiis Dei propter pulchritudinem corporis: quod bonum, Dei quidem donum est, sed propterea id largitur etiam malis, ne magnum bonum videatur bonis: nam et alia translatio sic loquitur: *Et factum est postquam cœperunt homines multi fieri super terram, et filiae nate sunt illis, videntes angeli Dei filias hominum quia bonæ sunt, sumperunt sibi ex omnibus uxores quas elegerant*. Deserto itaque bono magno, et bono proprio, lapsus est factus ad bonum minimum, non bonis proprio, sed bonis malisque commune: ac sic filii Dei filiarum hominum sunt amore capti, atque ut eis conjugibus fruerebantur, in mores societatis terrogenæ defluerunt, deserta pietate quam in sancta societate servabant; sic enim corporis pulchritudo, a Deo quidem facta, sed temporate carnale infimum bonum. Illius igitur charitatis, hoc est, dilectionis et amoris ordine perturbato, Deum filii Dei, id est, filii Seth, filii resurrectionis neglexerunt; et filias hominum, id est, Cain, dilexerunt. Certe et illi qui erant filii Seth, et dicti sunt filii Dei, iidem dicti sunt angeli Dei: filii hominum erant per natu-

ram, sed aliud nomen cœperant habere per gratiam: nam in eadem Scriptura ubi dicti sunt filii Dei, ibi dicti sunt angeli Dei. Sed quæritur quemadmodum potuerint angeli cum filiabus hominum concumbere, unde gigantes nati esse perhibentur: quos quidem homines justos fuisse credimus, qui potuerunt etiam angelorum nomine nuncupari: nam de homine Joannē scriptum est: *Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam (Malac. III).* Sed hoc moiet, quo modo ex hominum concubitu nati sint gigantes, vel feminis misceri potuerint, si non homines, sed angeli fuerint Dei tamen angelos sanctos nullo modo illo tempore sic labi potuisse crediderim, nec de his dixisse apostolum Petrum: *Sic enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus catiginis inferi recludens tradidit in judicio puniendos reservari.* De gigantibus autem, id est, hominum grandibus atque fortibus, potest non esse mirandum quod ex hominibus nasci potuerint, quia et post diluuium quidam tales fuisse reperuntur. Unde credibile est homines justos appellatos vel angelos vel filios Dei, concupiscentia lapsos peccasse cum feminis, quam angelos carnes non habentes usque ad illud peccatum descendere potuisse. Sequitur:

(Vers. 5.) *Dixit quoque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, eruntque dies ejus centum viginti annorum. Gigantes autem erant super terram in diebus illis.* Spiritu quippe Dei fuerunt facti angeli et filii Dei, sed declinando ad inferiora dicuntur homines, nomine naturæ, non gratiæ. Dicuntur et caro, desertores spiritus, et deserendo de-erit. Quod autem dixit Deus: *Erunt dies eorum centum viginti anni*, non sic accipiendum est, quasi prænotatum sit post hæc hominibus centum viginti annos vivendo non transgredi. cum et post diluuium etiam quingentos quosdam excessisse invenimus; sed intelligendum est hoc Deum dixisse, cum circa finem quingentorum annorum esset Noe, id est, quadringentos et octoginta vitæ annos ageret, quos more suo Scriptura quingentos vocat, nomine totius maximam partem plerumque significans. Sex-

centesimo quippe anno vitæ Noe, secundo mense, factum est diluuium, ac sic centum viginti anni prædicti sunt, futuræ vitæ: minimum periturorum, quibus transactis diluuium delerentur. Sive aliter, ut in Hebræo habetur: *Non judicabit spiritus meus homines ju tos in sempiternum quoniam caro sunt*: hoc est, quia fragilis est in homine conditio, non eos servabo a æterno cruciatus: sed hic illis restituum quod merentur. Ergo non severitatem, et in nosiris codicibus legitur, selementiam Dei sonat, dum peccator hic pro scelere visitatur. Porro, ne videretur in eo esse crudelis, quod peccantibus locum pœnitentiæ non dedisset, adjecit: *Sed erunt dies eorum centum viginti anni*, hoc est, habebunt centum viginti annos ad agendam pœnitentiam. Non igitur humana vita, ut multi errant, in centum viginti annos contenta est, sed generationi illi centum viginti anni ad pœnitentiam dati sunt, siquidem invenimus post diluuium quod Abraham vixerit centum septuaginta quinque annos. Noluit Deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatii amputatis induxit diluuium, anno sexcentagesimo agendæ pœnitentiæ destinato. Sequitur.

(Vers. 4.) *Gigantes autem erant super terram in diebus illis.* Hæc verba divini libri satis indicant, jam illis diebus fuisse gigantes super terram, quando filii Dei acceperunt uxores filias hominum. Sequitur: *Postquam enim ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illaque genuerunt, isti sunt potentes a sæculo viri famosi.* Postquam hoc factum est nati sunt gigantes, sic enim ait: *Gigantes autem erant super terram in diebus illis, cum eas amarent pulchras*: nam alia translatio non pulchras, sed bonas, id est, speciosas corpore, bonas vocal. Quod autem ait: *Et generabant, sive genuerunt sibi*, satis ostendit quod prius antequam sic caderent filii Dei, Deo generabant, non

A sibi: id est, non dominante libidine coeundi, sed serviente officio propagandi; non familiaris fastus sui, sed civis civitatis Dei. Nec mirandum est quod etiam de ipsis gigantes nasci potuerunt: neque enim omnes gigantes, sed magis multi utique tunc fuerunt, quam post diluuium temporibus cæteris, quos propterea creare placuit Creatori, ut etiam hinc ostenderetur non solum pulchritudines, verum etiam magnitudines et fortitudines corporum non magis penderdas esse sapienti.]

(Vers. 5 seqq.) *Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit cum quod hominem fecisset in terra; et tactus dolore cordis intrinsecus, Del. bo, inquit, hominem quem creavi a facie terræ, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cæli; pœnituit enim me fecisse eos.* Neque enim sicut hominem, ita Deum cujusquam facti sui pœnitet, cujus est de omnibus omnino rebus tam fixa sententia, quam certa præsentia; modo tropæa locutione Scripturis etiam pœnituisse legitur Deum: juxta id ubi dicitur quod homo speraverat, vel naturalium causarum ordo gestabat, non juxta id quod se Omnipotens facturum esse præciverat. Sed si non utatur Scriptura talibus verbis, non se quodammodo familiariter insinuat omni generi hominum, quibus vult esse consultum, et puniat superbientes, et excitet negligentes, et exerceat quærentes, et alat intelligentes; quod non faceret si non prius se inclinaret, et quodammodo descenderet ad jacentes. *Videns, inquit, Deus quia multiplicata est malitia hominum super terram et omnis cogitatio cordis illius intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra.* Pœnitudo Dei, mutandarum rerum est immutabilis ratio. Quod autem interitum omnium animalium terrenorum, volatiliumque denuuntiat, magnitudinem futuræ cladis effatur, non animantibus rationis experibus, tanquam et ipsa peccaverint, minatur exitium. Sequitur:

(Vers. 8 seqq.) *Noe vero invenit gratiam coram Domino. Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis.* Si nullus sine peccato, quo modo aliquis perfectus esse potest, nisi quia perfecti hic aliqui dicuntur, non sicut perficiendi sunt sancti in illa immortalitate, qua æquabuntur angelis Dei, sed sicut esse potest in hac peregrinatione peccati? *Cum I eo ambulavit*, hoc est, illius vestigia sequebatur. *Dixit Deus ad Noe, finis universæ carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate.* Significat interitum omnium mortalium, præter illos qui in arca salvandi erant. Illi igitur quasi seminarium secundæ originis servati sunt. Nec frustra sic creditur factum esse diluuium, jam non inventis in terra, qui non erant digni tali morte defungi, qua in impios vindictam est: non quo quidquam bonis quandoque morituris talegenus mortis faciat aliquid quo eis possit obesse post mortem, veruntamen nullus eorum diluio mortuus est, quos de semine Seth propagatos sancta Scriptura commemorat. Quod vero ait: *Et ego disperdam eos cum terra*, quo modo cum terra homines dicuntur esse perdit, dum illis pereuntibus materies terræ postea remanserit, nisi quod datur intelligi terræ speciem, vigorem, vel fecunditatem longe inferiorem post diluuium quam antea habuit? Et fortassis ideirco hominibus carnes edere licentia postea concessa est, nam ante diluuium fructibus terræ tantummodo victitabant. Sequitur:

(Vers. 14.) *Fac tibi aram de lignis lævigatis.* Quid enim per ligna lævigata, de quibus ara præcipitur fieri, nisi fortia et insolubilia: unde alia translatio, non lævigata, sed quadrata præcepit fieri: ut ara nec ventorum vi, nec aquarum inundatione solvi vel everti posset. Sequitur: *Et bitumine linites.* Bitumen est ferventissimum et violentissimum gluten, cujus est hæc virtus ut ligna quæ ex eo fuerint lita, nec vermibus exedi, nec solis ardore, vel ventorum fla-

tibus, aut aquarum possint assiduitate dissolvi. **A** Sequitur :

(Vers. 15.) *Trecentorum cubitorum erit longitudo arca, quinquaginta cubitorum latitudo et triginta cubitorum altitudo illius.* Talem ergo arcae speciem debemus intelligere, ut quatuor angelis eam ex imo ad summum surgentem, et iisdem paulatim usque ad summum in angustum attractis, in spatium unius cubiti fuisse collectam; et in fundamento trecenti cubiti in longitudine, et in latitudine quinquaginta sint, et altitudine triginta, sed collecta in cacumen angustum, ut eubitus sit longitudinis et latitudinis, et vere nulla potuit tam conveniens et congruens arca species dari, quam ut summo velut e tecto quodam angusto culmine diffunderet imbrim ruinas; et in uno in aquis quadrata stabilitate consistens, nec impulsu ventorum, nec impetu fluctuum, nec inquietudine animalium quæ intrinsecus erant, aut inclinari posset aut mergi. Dicere solent etiam quidam non potuisse capere illius quantitatem animalium genera tam multa in utroque sexu, bina de immundis, septena de mundis; qui mihi videntur non computare nisi trecenta cubita longitudinis, et latitudinis quinquaginta, nec cogitare tantum aliud esse in superioribus, itemque aliud tantum in superioribus superiorum; ac per hoc ter ducta illa cubita fieri nonaginta et in latitudine centum quinquaginta. Si autem cogitemus quod Origenes non intellegenter astruxit Moyses scilicet, hominem Dei eruditum (sicut scriptum est) *omni sapientia Ægyptiorum* (Act. vii), qui geometricam dilexerunt, geometrica cubita significare voluisse, ubi unum quantum sex nostra valere asseverent, quis non videat quantum rerum capere illa potuit magnitudo? Nam illud quod disputant, tante magnitudinis arcam non potuisse compingi, ineptissime calumniantur, cum sciant immensas urbes fuisse constructas; nec attendunt centum annos, quibus arca illa est fabricata: nisi forte lapis lapidi adhxerere potest, sola calce conjunctus, ut murus per tot millia circumagatur, et lignum ligno cementatum, clavus solidatus, gluten bituminis non potest adhxerere, ut fabricetur arca, non curvis, sed rectis lineis longe lateque porrecta, quam nullus in mare mitat conatus hominum, sed levet unda, cum venerit naturali ordine ponderum, magisque divina providentia quam humana prudentia natantem gubernet, ne incurrat ubicumque naufragium. Sequitur:

(Vers. 16.) *Fenestram in arca facies, et in cubito consummabis summitatem. Ostium autem arce ponas ex latere deorsum. Cœnacula et tristega facies in ea.* Ideo fenestram in summitate arce jubet fieri, ut haberet unde emittere posset aves ad explorandam terræ siccitatem. Ostium autem quod in latere arcae facium dicitur, eo loco fuisse credendum est, ut et inferiora quæ dixit bicamerata inferiora haberet; et quæ dixit tricamerata superiora a loco ostii appellata sint; et inde ingressa sint universa animalia per sua quæque loca, secundum congruum rationem, discretæ cœnacula et tristega; quod alia translatio bicamerata et tricamerata voluit nominare, ita ut quinquæ habitationes distinctas in ea esse advertamus; inferiora loca stercoribus esse deputata, ne animalia et præcipue homines limi fetore vexarentur; huic autem superior et contigua bicamerata, quæ conservatoræ seu stabulis animalium deputarentur. In hos ergo usus inferiores partes, quæ bicamerata dicuntur, tradunt fuisse distinctas; superiores vero partes, quæ tricamerata dicuntur, ad habitaculum primo bestiis vel animalibus immitioribus vel serpentibus deputatas esse; ab his vero congrua in superioribus loca, mitioribus animantibus stabula fuisse; supra omnia vero in excelso, avibus et hominibus sedem locatam, ut sicut sapientia omnia antecedit, ita et homo cuncta præcelleret animalia, et sic quinque mansiones in eadem arca fuisse intelliguntur, prima stercoraria, secunda apothetica, tertia feris animantibus, quarta mansuetis, quinta hominibus.

(Cap. VII. — Vers. 1 seqq.) Quod vero Deus præcipit Noe, de animantibus mundis et immundis bina inducere in arcam, masculini sexus et femini, de volucris juxta genus sum, et de jumentis in genere suo, et ex omni reptili terræ secundum genus suum bina de omnibus ingredi præcepit. Postea vero addidit : *De animantibus mundis talles septena et septena, masculum et feminam; de animantibus vero non mundis duo et duo, masculum et feminam; sed et de volatilibus cœli septena et septena, masculum et feminam; non duo et duo, propter quatuor, sed tantummodo duo, propter masculum et feminam; et de mundis solummodo septem: qui ideo immunda pari numero posuit, propter genus conservandum; munda vero impari, ut Noe haberet unde hostias Deo immolaret ex mundis; vel certe plura fuerunt munda quam immunda, propter futurum humano generi usum, qui ex mundis debebatur hominibus, ut plura essent quæ prodessent quam quæ nocerent, quod autem scrupulosissime quæri solet, et de minimis bestiis, non solum quales sunt mures et stelliones, verum etiam quales locustæ, scarabæi, muscæ denique et pulices, utrum non amplioris numeri in arca illa fuerint, quam qui est definitus, cum hoc imperaret Deus, prius admonendi sunt, quos hæc mœvent, sic accipiendum esse quod dictum est: *Quæ repunt super terram*, ut necesse non fuerit conservari in arca, quæ possunt in aquis vivere, nec solum mersa, sicut pisces, verum supernatantia, sicut multæ alites. Deinde cum dicitur: *Masculus et femina erant*, profecto intelligitur ad reparandum genus dici; ac per hoc nec illa necesse fuerat ibi esse, quæ possunt sine concubitu de quibuscumque rerum corruptionibus nasci; vel si fuerint quæ in domibus esse consueverunt, sine ullo numero definiti esse potuisse, aut si mysterium sacratissimum quod agebatur, et tanta figura etiam veritate facti aliter non posset impleri, nisi ut omnia ibi certo illo numero essent, quæ vivere in aquis, natura prohibente, non possent; non fuit ista cura illius hominis vel illorum hominum, sed divina: non enim ea Noe capta intromittebat, sed venientia intrare permittebat. Ad hoc enim valet quod dictum est: *Intrabunt ad te*, non scilicet hominis actu, sed Dei nutu: ita sane ut non illic fuisse credenda sint, quæ sexu earent, præscriptum est enim atque definitum est, *Masculus et femina erant*. Alia sunt quippe quæ de quibusque rebus, sine concubitu ita nascuntur, ut postea concumbant et generent, sicut muscæ, alia vero, in quibus nihil sit maris et feminae, sicut apes. Ea porro quæ sic habent sexum, ut non habeant fetum, sicut muli et mulæ, mirum si fuerint ibi, ac si non potius parentes eorum ibi fuisse sufficeret, equinum videlicet atque asinum genus, et si qua alia sunt quæ commixtione diversi generis genus aliquid gignunt; sed si et hoc ad mysterium pertinebat, ibi erant, habet enim et hoc genus masculinum et feminam. Solent etiam movere nonnullos genera eorum quæ illic habere poterant animalia, quæ non nisi carnibus vesci potantur, utrum præter numerum ibi fuerint sine transgressione mandati, quæ aliorum alendorum necessitas illic coegisset includi; an vero, quod potius est credendum, præter carnes aliqua alimenta esse potuerunt quæ omnibus convenirent: novimus enim quam multa animalia, quibus caro cibis est, quod frugibus pomisque vescantur, et maxime fico atque castaneis. Quid ergo mirum si vir ille sapiens et justus, etiam divinitus admonitus quid cuique congrueret, sine carnibus aptam cuique generi alimoniam præparavit et condidit? Quid est autem quod vesci non engeret fames? aut quid non suave aut salubre facere posset Deus, qui etiam, ut sine cibo viverent, divina facilitate donaret, nisi, ut pascerentur etiam, hoc implendæ figuræ tanti mysterii conveniret? Opinantur quidam tam magnum fieri non potuisse diluvium, ut altissimos montes quindecim cubitis aqua crescendo transcenderet,*

propter Olympi montis verticem, super quem perhibentur nubes non posse concreverere, quod tam sublimē iam cœlum sit, ut non ibi sit iste aer crassior ubi venti, nebule, ignesque gignantur: nec attendit omnium elementorum crassissimam terram ibi esse potuisse; an forte negant esse terram in vertice montis. Cur igitur usque ad illa cœli spatia terris exaltari licuisse, et aquis non licuisse contendunt, cum isti mensores et pensores elementorum aquas terris perhibeant superiores atque leviores? Quid itaque rationis afferunt, quare terra gravior et inferior locum cœli tranquillioris invasit per volumina tor annorum, et aqua levior ac superior permessa non sit hoc facere saltem ad tempus exiguum? Quæri etiam potest quare in ingressu hominum in arcam, seorsum viri et seorsum nominatae sint feminae; in egressu vero dictum est ad Noe, *Egredere, tu et uxor tua, filii tui, et uxores filiorum tuorum cum eis*; nisi quia, damnato sæculo et pereunte omni genere mortalium, soli illi a periculo liberati usque dum arca requiesceret, et exitia aquarum cessarent, a concubitu cessarent; et sic demum reverterentur ad id ipsum corpori debitum nuptiarum, ut crescerent et multiplicarentur super terram; et ideo in ingressu divisi, in egressu vero jugatum sunt nominati. Computatur autem ab Adam usque ad diluvium, secundum editionem Septuaginta interpretum, anni 2:62, secundum autem Hebræam, 1656. Sequitur:

(Cap. VIII. — Vers. 1.) *Recordatus est autem Dominus Noe, cunctorumque animalium et omnium jumentorum quæ erant cum eo in arca. Neque enim oblivio in Deo est aliquando, ut recordetur quod oblitus fuerat; sed recordationem pro misericordia scriptor posuit. Sequitur: Adduxit spiritum super terram, et imminuta sunt aquæ. Bene enim de illo spiritu intelligi potest, de quo dictum est: Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. 1). Tunc enim ferebatur, ut congregatis aquis in summi locum terra apparuisset, nunc autem ductus dicitur, ut, ablatis de medio aquis diluvii, faciem terræ revelaret. Potest et spiritus nomine ventus intelligi, juxta illud Psalmistæ: Dixit et stetit spiritus procellæ (Ps. cvi); cujus flatibus crebris aqua coegeretur recedere de terra. Sequitur:*

(Vers. 5.) *Reversæ sunt aquæ de terra, euntes et redeuntes. Quo reversæ sunt aquæ euntes et redeuntes, nisi quod omnes fluxionum ac rivorum decursus per occultas terræ venas ad matricem abyssum redeunt, juxta illud Salomonis: Ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant (Eccl. 1). Sed hoc quæri potest, quare columba ramum olivæ ad vesperum virentibus foliis reportaverit in ore suo, nisi quod post mundi crimina diluvio quodammodo expiata effusa similitudine divini muneris gratiam demonstrant, per olivæ ramum refectiosis ac luminis pacem terris redditam mutavit. Ecce ut potuimus, et ut Dominus dedit, de arcæ fabrica juxta historiam aliqua explanare conati sumus; nunc autem spiritualis intelligentiæ vela pandamus, et quam a terra extulit aqua, super cœlum efferat spiritualis intelligentia. Imperat Deus ut arcam faciat Noe de lignis non putrescentibus, ita et Ecclesia construitur a Christo ex omnibus gentibus in æternum victuris. Arca enim ista Ecclesiam demonstrabat, quæ nata in fluctibus mundi hujus; et sic Noe cum suis omnibus, id est uxore et filiis et nuribus, et cum animalibus quæ ad illum ex Dei præcepto in arcam ingressa sunt, ut liberarentur a diluvii vastitate, procul dubio figura est peregrinantis in hoc sæculo civitatis Dei, hoc est Ecclesie, quæ fit salva per lignum, in quo pependit mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. Quod de ligni quadratis eadem arca fabricatur, undique stabilem vitam sanctorum significat, ad omne opus bonum paratam; quadratum enim quocumque impuleris, stare invenis. Quod sexies longa ad latitudinem suam, et decies ad altitudinem suam, humani corporis instar ostendit: quia in corpore humano Christus apparuit, nam et mensura*

A ipsa longitudinis et altitudinis et latitudinis ejus, significat corpus humanum, in cujus veritate ad homines prænotiatus est venturus, et venit, humani quippe corporis longitudo a vertice usque ad vestigia, sexies tantum habet, quantum latitudo, quæ est ab uno latere ad alterum latus; et decies tanquam altitudo, cujus altitudinis mensura est in latere a dorso ad ventrem: veluti si jacentem hominem metiaris supinum seu proum, sexies tantum longus est a capite ad pedes quam latus a dextera in sinistram, vel a sinistra in dexteram, et decies quam altus a terra. Quod cubitis quinquaginta latitudo ejus expanditur, sicut dicit Apostolus, *Cor nostrum dilatatum est (II Cor. vi)*: unde, nisi de charitate spirituali? Propter quod ipse item dicit, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. v)*; quinquagesimo enim die post resurrectionem suam Christus Spiritum sanctum misit, quo corda credentium dilatavit. Unde facta est arca trecentorum in longitudine cubitorum, et quinquaginta in latitudine, et triginta in altitudine, et deinde trecentis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta compleantur: sicut sex ætatibus omne hujus sæculi tempus extenditur, in quibus omnibus Christus nunquam destitit prædicari: in quinque per prophetiam prænotiatus, in sexta per Evangelium diffamatus. Quod ejus altitudo in triginta cubitos surgit, quia numerum decies habet in trecentis longitudo: quem Christus altitudo nostra, qui triginta annorum ætatem gerens doctrinam evangelicam consecravit, contestans legem non se visisse solvere, sed implere (*Matth. v*). Legis autem cor in decem præceptis agnoscitur. Unde decies tricens arce longitudo perficitur. Unde et ipse Noe ab Adam decimus computatur. Quod bitumine glutinantur arcæ ligna intrinsecus, ut in compage unitatis significetur tolerantia charitatis; ne scandalis Ecclesiam tentantibus, sive ab eis qui intus, sive ab eis qui foris sunt, cedat fraterna junctura, et solvatur vinculum pacis; est enim bitumen ferventissimum et violentissimum gluten, significans dilectionis ardorem, vi magis fortitudinis ad tenendam societatem spiritalem omnia tolerantem. Quod cuncta animalium genera in arca clauduntur, sic et omnes gentes, quas etiam Petro demonstratas discus ille significat, quem Ecclesia continet. Quod munda et immunda ibi sunt animalia, sic et in Ecclesie sacramentis et boni et mali versantur. Quod septena sunt munda et bina immunda, non quia pauciores sunt mali quam boni, sed quia boni servant unitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctum autem Spiritum divina Scriptura in septiformi operatione commendat, sapientiæ et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis et timoris Dei. Unde et ille numerus quinquaginta dierum ad adventum sancti Spiritus pertinens, in septies septenis, qui sum quadraginta novem, uno addito consummatur; propter quod dictum est, *Studentes servate unitatem in vinculo pacis (Eph. iv)*. Mali autem in binario numero ad seclusa faciles et quodammodo divisibiles ostenduntur, quod ipse Noe cum suis octavus enumeratur, quia in Christo spes resurrectionis nostræ apparuit, qui octavo die, id est, post sabbati septimum primo a mortuis resurrexit; qui dies a passione tertius, in numero autem dierum qui per omne tempus volvuntur, octavus et primus est. Quod arca collecta ad unum cubitum desuper consummatur, sic et Ecclesia, quæ est corpus Christi, in unitate collecta sublinatur et perficitur: unde dicit in Evangelio, *Qui mecum non congregat spargit (Matth. xii)*. Et quod ostium in latere accepit, prolecto illud est vulnus, quando latus Christi lancea perforatum est: hæc quippe ad illum venientes ingrediuntur, quia inde sacramenta manant, quibus credentes initiantur. Nemo quippe intrat in Ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorum, quod de Christi latere aperto manavit. Quod inferiora arcæ bicamerata et tricamerata construuntur, ut ab

imp̄ sursum versus tertia consurgeret habitatio : bicamerata dicta est, propter duo genera hominum, circumcisionem scilicet et præputium, quas Apostolus alio modo dicit, Iudæos et Græcos (Rom. 1); tricamerata vero, eo quod omnes gentes de tribus filiis Noë post diluvium reparatae sint. Possunt hinc intelligi et tria illa quæ commendat Apostolus, fides, spes, caritas. Possunt etiam multo convenientius tres illæ ubertatis evangelicæ, tricenæ, sexagena, centena : ut in infima habitudine conjugialis, supra vidualis, atque hac superior virginalis. Et ideo arcæ inferiora dicta sunt, quia in hac terrena vita est diversitas gentium, in summo autem omnes in unum consummantur, et non est varietas, quia omnia et in omnibus Christus est, tamquam nos in uno cubitu desuper cœlesti unitate consummans. Quod post septem dies, postquam ingressus est Noë in arcam, factum est diluvium, quia in spe futurae quietis, quæ septimo die significata est baptizamus. Quod præter arcam omnis caro, quam terra sustentabat, diluvio consumpta est, quia præter Ecclesiæ societatem, aqua baptismi, quamvis eadem sit, non solum non valet ad salutem, sed valet potius ad perniciem. Quod quadraginta diebus et quadraginta noctibus pluit, quia omnis reatus peccatorum, qui in decem præceptis admittitur, per universum orbem terrarum, qui quatuor partibus coninetur : decem quippe quater ducta quadraginta sunt : sive ille reatus qui ad dies perinet, ex rerum prosperitate, sive qui ad noctes, ex rerum adversitate contractus sit, sacramento baptismi cœlestis abluitur. Quod Noë quingentorum erat annorum, cum ei locutus est Dominus, ut arcam sibi faceret, et sexcentos agebat annos cum in eam est ingressus; unde intelligitur per centum annos arca fabricata; quid aliud hic videntur centum anni significare, nisi ætates singulas sæculi? Unde ista sexcenta, quæ completis quingentis usque ad sexcenta, significatur in manifestatione evangelica constructi. Et ideo qui sibi ad vitam constitit, sit velut quadratum lignum, paratus ad omne opus bonum; et iniret in fabricam sanctam, quia secundus mensis anni sexcentesimo quo intrat Noë in arcam, eandem senariam ætatem significat; duo enim menses sexagenario numero clauduntur, a senario autem numero et sexaginta commemorantur et sexcenta et sex millia, et sexaginta millia, et sexcenta millia et sexcenties, et quiddam deinceps in majoribus summis per eundem articulum numerus in infinita incrementa consurgit. Et quod viginti et septem dies mensis commemorantur, ad eisdem quadraturæ significationem pertinet, quæ jam in quadratis lignis exposita est; sed hic evidentius, quia nos ad omne opus bonum paratos, id est, quodammodo quadratos Trinitas perficit, in memoria qua Deum recolimus, in intelligentia qua cognoscimus, in voluntate qua diligimus; tria enim ter, et hoc ter, sunt viginti septem, qui est numeri ternarii quadratus. Quod septimo mense arca sedit, hoc est, requievit, ad illam septimam requiem significatio recurrit, qua perfecti requiescunt. Ibi quoque illius quadraturæ numerus iteratur. Nam vigesimo septimo die secundi mensis commendatum est hoc sacramentum, et rursus vigesimo septimo die septimi mensis eadem commendatio confirmata est, cum arca requievit; quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re : quia ipsa septima requies cum octava resurrectione coniungitur, neque enim reddito corpore finitur requies, quæ post hanc vitam excipit sanctos : sed potius totum æquinem, non adhuc in spe, sed jam in re ipsa, omnia ex parte et spiritus et corporis perfecta, immortalī salutē renovatum, in æternæ vitæ munus assumunt. Quia igitur septima requies cum octava resurrectione coniungitur, et hoc in sacramento regenerationis nostræ, id est, in baptismo, altum profundamque mysterium est. Quod quindecim cubitis supercrevit aqua, excedens altitudinem montium, id est, hoc sacramentum transcendit omnem sapien-

tiam superbiorum. Septem quippe et octo conjuncti, quindecim faciunt. Et quia septuaginta a septem et octuaginta ab octo denominantur, conjuncto in roque numero centum quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandem nobis commendans atque confirmans altitudinem baptismi, in sacramento novo homine, ad tenendam quietis et resurrectionis fidem. Quod post dies quadraginta emissus corvus non est reversus aut æquere illic interceptus, aut aliquo supernatando cadavere uttectus, significat homines in immunditia cupiditatis teterrimos; et ob hoc ad ea quæ foris sunt, in hoc mundo nimis intentos, aut rebaptizari, aut ab his quos præter arcam, id est, præter Ecclesiam baptismus occidit, seduci et teneri. Quod columba emissa, non inventa requie, reversa est, ostendit per novum Testamentum requiem sanctis in hoc mundo non esse promissam; post quadraginta enim dies emissa est, qui numerus vitam, quæ in hoc mundo agitur, significat. Denique post septem dies dimissa, propter illam septenariam operationem spiritalem, olivæ fructuosæ sarculum retulit : quo significare nonnullos etiam extra Ecclesiam baptizatos, si eis pinguedo non defuerit charitatis, posteriore tempore quasi vespere, in ore columbe tanquam in osculo pacis, ad unitatis societatem posse perducī. Quod post alios septem dies dimissa, reversa non est, significat finem sæculi, quando erit sanctorum requies : non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore satiatur Ecclesia, quam in bibitur quod de Christi latere manavit : sed jam in ipsa perfectione salutis æternæ, cum traditur regnum Deo et Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis nullis myteriis corporalibus egeamus. Nihil longum est ut vel tam breviter quam hæc cucurri, cuncta contingamus, cur sexcentesimo primo anno vitæ Noë, id est, peractis sexcentis annis, aperitur arca tectum, et tanquam revelator quod erat absconditum sacramentum; cur vigesimo septimo die secundi mensis dicitur sicasse terra, tanquam finita esset baptizandi necessitas, in numero dierum, quinquagesimo et septimo; ipse est enim dies secundi mensis vigesimus septimus, qui numerus ex illa conjunctione spiritus et corporis, septies octonos habet, uno addito propter unitatis vinculum. Cur de arca conjuncti exerunt, qui disjuncti intraverunt seorsum viri et seorsum femine? Exerunt autem Noë et uxor ejus, filii ejus et uxores filiorum ejus : nunc conjuncti commemorati masculi et femine, quia in fine sæculi, atque in resurrectione justorum, omnimoda et perfecta pœce spiritui corpus adhærebit, nulla mortalitatis indigentia vel concupiscentia resistente. Sequitur :

(Vers. 20, 21.) *Ædificavit autem Noë altare Domino, et tollens de cunctis pecoribus et volucribus mundis obtulit holocausta super altare, odoratusque est Dominus odorem suavitatis. Si Deus omnia fecerat bona, et etiam valde bona, quid est quod tollens Noë de cunctis pecoribus et volucribus mundis, et sic obtulit holocausta? Nequaquam aliquid in sui natura immundum creatum est, sed ad comparationem melioris, quod bonum in sua natura est, quasi immundum putatur. Constructio quippe altaris, sanctæ Trinitatis confessio intelligenda est; de qua Dominus ascendens ad cœlos apostolis tradidit, dicens, *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæ præcepi vobis (Matth. ult.)*. Super hoc altare fidei sumpsit ex omni pecore mundo, et ex omni ave munda, et obtulit hostias sanctas Domino placentes, rationabile obsequium sanctorum, per pecus enim mundum illi significati sunt, qui simpliciter vivunt in Ecclesia, sensumque retinent innocentie, nec habent morsum malitie. Porro per avem mundam illi intelliguntur qui in lege Domini meditantur die ac nocte (Ps. 1), qui possunt dicere cum Apostolo, *Nostra autem conversatio in cœlis est (Phil. 1)*, non quod naturaliter mundi essent, in iniquita-*

tibus concepti, et in delictis generati; sed quod jam renati ex aqua et Spiritu sancto recte mundi appellantur; et sic postmodum super altare fidei oblatis sint Deo Patri, mortificati carne, vivificati autem spiritu. *Odoratusque est Dominus odorem suavitatis*; neque enim Deus odore carnum aut sanguine irrationabilium pecorum delectatur: quod se utique nequamquam exquisisse per Isaiam prophetam testatus est; sed odoratus est, hoc est, delectatus, humani generis ad se conversionem et salutem credentium. Sequitur: *Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines; sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ob adolescentiâ suâ. Non igitur ultra percutiam omnem animantem sicut feci. Nequaquam enim post resurrectionem dominabuntur corporibus vitia atque peccata, neque corruptioni subjacebunt et mortis corpora, quæ post resurrectionem ad gloriam immutata, incorruptionem et immortalitatem sunt acceptura. Sequitur:*

(Cap. IX. — Vers. 1 seqq.) *Benedixitque Deus Noe et filiis ejus, et dixit ad eos: Crescite et multiplicamini, et implete terram; et terror vestre ac tremor sit super cuncta animalia terræ, et super omnes volucres cœli, cum universis quæ moventur in terra. Quorum terror et tremor super animalia terræ præcipitur, profecto esse super homines prohibetur, homo quippe brutis animalibus, non autem hominibus cæteris, natura prælatus est; et ideo ei dicitur ut ab animalibus, et non ab hominibus timeatur: quia contra naturam superbiere est, ab æquali velle timeri. Sequitur: *Omnes pisces maris manus vestræ traditi sunt: et omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Morticinium autem ad escam hominum usui non admittit, eo quod non occisorum, sed mortuorum animalium morbida caro est, nec apta ad salutem corporis, cujus causa surmimus alimentum. Illud vero quod in Actibus apostolorum præceptum ab apostolis gentibus impositum, ut abstinerent gentes tantum a fornicatione, et ab immolatis et a sanguine (Act. xv): id est, non ederent carnem cujus sanguis non esset effusus, quod alii non sic intelligunt: id est, ut ne quis homicidio se contaminet, quod quidem aut isto aut alio quolibet modo: nam istantantummodo observando nullo modo esse poterant Christiani; quis enim nesciat Noe et ejus filios significasse Jesum Christum et suos prædicatores, qui a Deo Patre benedictionem perceperunt in cœlestibus, in omni benedictione spiritali? qui tunc jussi sunt crescere et multiplicari, quando veluti de arca egressi, de Hierosalem et Judæa dispersi, quasi terram ingredi præcepti sunt, dum euntes in mundum jussi sunt prædicare Evangelium omni creature; et tunc spiritaliter creverunt in illis, sanctis videlicet discipulis, et copiosa multitudine cæterorum fidelium; et terror ac tremor eorum fuit super cuncta animalia terræ: gentes scilicet, quæ more irrationabilium pecorum vel animalium versabantur in mundo: et super omnes volucres cœli, sapientes utique mundi, qui more avium dum de creaturis vel elementis cœli et terræ disputare nitentur, quasi aves in cœlum volare videbantur. Tunc etiam pisces maris manus illorum traditi sunt quando curiosi quique et actiones sæculi sectantes, et qui infirmos quosque et pusillos, qui se defendere non valebant, dum expoliabant, quasi more piscium eos devorabant; sed postea ad prædicationem apostolorum, qui dudum aliena rapiabant, cœperunt etiam propria largiri. Impletumque est illud quod antea prophetæ ex eorum persona eecinit, dicens: *Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris. Et omne quod movetur et vivit, erit vobis in escam, quasi olera virentia tradidi vobis omnia (Ps. xlvj): id est, ut eum qui ex circumcissione est, ita et qui ex gentibus pari modo ad fidem recipitur: sicut et Petro dictum est: *Surge, Petre, macta et manduca (Act. x). Cumque ille renuendo diceret non se aliquando manducasse com-****

A mune et immundum, dictum est illi: *Quod Deus purificavit, tu ne commune dixeris*, id est, quos Deus gratuita miseratione ex vasis iræ vasa misericordie per Spiritum sanctificationem remittendo præterita peccata fecit, tu noli velut immundo rendere. Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis: id est, cum præterito peccato eos ad fidem recipere non debetis; sed ipsi more aquæ per confessionem in conspectu Domini effundere, aut certe in terra ascondere, in sua videlicet carne, ex qua ortum est, debent mortificare. Sed quia ista illis inter gentes agentibus, futurum erat illos persecutionem habituros ab infidelibus, mox ad consolationem eorum verba respondent: *Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum*; neque enim anima, quæ res incorporea est in sua natura, sanguinem habet, vel bestiarum brutæ et absque ratione, pro quolibet facto aliquando Deo reddituræ sunt rationem; sed per sanguinem animæ, vitam carnis voluit demonstrare. Bestias autem hæc in loco persecutores ex gentibus debemus intelligere, qui more bestiarum adversus Dei sanctos suam malitiam exerceverunt. Quod vero addidit: *De manu hominis, eosdem persecutores tam ex Judæis quam ex gentibus voluit demonstrare, quia et homines sunt per naturam, et bestiarum per sævitiam. Deinde subsecutus est: De manu viri et fratris ejus requiram animam hominis. Salvo intellectu historiæ, quo justus judex Deus reddit unicuique juxta opera sua, secundum cœptum ordinem allegoriæ, hominem quasi rationabilem virum et fratrem sanctis prædicatoribus, id est, apostolis et comitibus eorum Judæos debemus intelligere, qui ex uno patre orti sunt, et de Abrahæ prosapia descendunt, qui eosdem prædicatores sanctos extra Synagagam fecerunt; et dum eos occiderunt vel persecuti sunt, arbitrati sunt se obsequium præstare Deo. Quibus Dominus promittit, id est, et persecutoribus ex gentibus, quasi irrationabilibus bestiis; et hominibus, hoc est, Judæis, quasi ratione utentibus, qui sibi secundum legem videbantur persequi apostolos: utrisque eos injuste persequentibus, per justum iudicium puniendos esse pronisit.*

(Vers. 6.) *Quicumque effuderit humanum sanguinem, effundetur sanguis ejus. Homines hoc in loco, sanctos voluit demonstrare, utpote rationales; quid est enim dicere: Quicumque effuderit humanum sanguinem, effundetur sanguis ejus? Ac si aperte dicat: Quicumque eos temporali morte injuste multaverit, perpetua morte, hoc est, damnatione, punietur. Ad imaginem quippe Dei factus est homo. Vere enim ad imaginem Dei illi conditi sunt, qui student quotidie mortificare membra sua, quæ sunt super terram (Coloss. iii), et renovari spiritu mentis, qui secundum Deum creatus est (Ephes. iv), qui deponunt mendacium, et loquuntur veritatem proximis suis, cum quibus sunt invicem membra. Sequitur:*

(Vers. 7.) *Vos autem crescite et multiplicamini, et ingredimini super terram, et implete eam. Ad eosdem sanctos prædicatores verba exhortatoria sunt, ut postposito timore quo corpus occiditur, et anima nihil impeditur, crescant, sive in virtutibus, sive in numerositate credentium multiplicentur; et ingrediantur super terram prædicando, et impleant eam docendo, et mirabile demonstrando Christi nomen in universa terra: quia dum hoc in hominibus, hoc est, Dei notitia, fides vel religio non erat, quasi absque cultore terra deserta et inhabitabilis erat. Sequitur:*

(Vers. 12.) *Dixitque Deus: Hoc signum fœderis, quod do inter me et vos: Arcum meum ponam in nubibus: et erit signum fœderis inter me et inter terram. Cumque obdixerunt nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus: et recordabor fœderis mei, quod pepigi vobiscum. Arcus propter signum securitatis in cœlo positus est, ut ab omnibus inspicere potuisset. Et ipsum signum in igne et aqua ostenditur, quia ex parte est caruleus et ex parte rubicundus, quia utriusque ju-*

dicij testis est, unius videlicet facti, et alterius faciendi. Quod testamentum posuit Deus inter se et homines, atque omnem animam vivam, ne perdat eam diluvio; arcum qui apparet in nubibus, qui nunquam nisi de sole resplendet; illi enim non percunt dituvio separati ab Ecclesia, qui in prophetis et omnibus divinis Scripturis, tanquam in nubibus Dei agnoscunt Christi gloriam, non quæunt suam. Sex quippe ætatibus humana finitur vita, quarum

A prima infantia est, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta juvenus, quinta senectus, sexta senium, quæ sola morte terminatur: ita et sex ætatibus finiendus est hic mundus, cujus prima ætas fuit ab Adam usque ad diluvium, quæ rectæ infantia comparatur, quæ hinc appellata est, quod dari non potest: quam profecto ætatem primum dimergit oblivio, sicut ætas prima generis humani est deleta diluvio, ita et nunc nostri operis finiendus est liber.

LIBER SECUNDUS.

Secunda namque sæculi ætas a Noe usque ad ipsum Abraham, velut pueritia fuit; et sic post diluvium, novum apparuit sæculum, quasi secunda humani generis ætas; ita et a nobis, Deo juvante, secundus incipiendus est liber. Sequitur:

(Vers. 20, 21.) *Cæpitque Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam; bibensque vinum inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo.* Quare vir justus inebriatus est, nisi forte inebriari vino posse nesciebat? Neque enim ante diluvium leguntur homines vino uti; et ideo specialiter de Noe scriptum est: *Plantavit Noe vineam.* Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est. *Bibi de vino ejus.* Sive ille calix hic intelligitur, de quo item Dominus dicit: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum (Marc. x), et, Pater si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth. xxvi),* quo suam sine dubio significat passionem, sive qua vinum fructus est vineæ, hoc potius illo significatum est, quod ex ipsa vinea, hoc est, ex genere Israelitarum, carnem pro nobis et sanguinem, ut patiosset, assumpsit; et inebriatus est, id est, passus est. Ibi namque nudatus est, id est, apparuit infirmitas, de qua dicit Apostolus: *Et si crucifixus est ex infirmitate (II Cor. xiii).* Unde item dicit: *Infirmitas Dei fortius est hominibus et stultum Dei sapientius est hominibus (I Cor. i).* Quod vero cum dictum esset: *Et nudatus est,* addidit Scriptura: *In domo sua,* eleganter ostendit quod a suæ carnis gente, et domesticis sanguinis sui, utique Judæis, fuerat crucem mortemque passurus. Sequitur:

(Vers. 22, 23.) *Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus suis foras; ut vero Sem et Japhet patium imposuerunt humeris suis, et incidentes retrorsum operuerunt verenda patris sui, faciesque eorum aversæ erant, ut patris sui virilia non viderent.* Proinde in duobus filiis, maximo et minimo, duo populi figurantur, scilicet circumcisio et præputium; unam vestem a tergo portantes, sacramentum scilicet jam præteritæ Dominicæ passionis; neque nuditatem patris intuentur, quia in Christi necem non consentiunt; et tamen honorant velamento, tanquam scientes unde sint bati. Medius autem filius, id est, populus Judæorum; et ideo medius, quia nec primatum tenuit apostolorum, nec ultimus in gentibus credidit; vidit nuditatem patris, quia consentit in necem Christi; et non iavit foras fratribus: per eum quippe manifestatum est, et quodammodo publicatum, quod erat in prophetia secretum; ideoque sit servus fratrum suorum. Quid est enim aliud hodieque gens ipsa, nisi quedam serinaria Christianorum, bajulans legem et prophetas ad testimonium assertionis Ecclesiæ; ut nos honoremus per sacramentum, quod nuntiata illa per literam? Sequitur:

(Vers. 24 seqq.) *Evigilant autem Noe a vino; cum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaan; servus servorum erit fratribus suis. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem; sit Chanaan servus ejus. Dilatet Deus Japhet, et habitet in tabernaculis Sem.* Quæritur quare peccans Cham in patris offensus, non in se ipso, sed in filio suo Chanaan maledicatur: quia prophetatum est, terram Chanaan eieciensinde Chananeis et debellatis, accepturos fuisse

filius Israel, qui venerunt de semine Sem, intuen-
do et prævidendo quod longe fuerat post futurum. Unde factum est etiam illud, ut filium medium, hoc est, primogenito juniorem ultimoque majorem, qui peccaverat in patrem, non in ipso, sed in filio ejus, suo nepote malediceret his verbis: *Maledictus Chanaan; sit servus fratribus suis.* Chanaan porro natus fuerat ex Cham, qui patris dormientis nec texerat, sed potius profluderat nuditatem. Unde etiam secutus adiungit benedictionem duorum filiorum, maximi et minimi, dicens: *Benedictus Dominus Deus Sem, erit Chanaan puer ejus; dilatet Deus Japhet, et habitet in tabernaculis Sem;* quamquam enim sit Deus omnium gentium, quodammodo tamen proprio vocabulo, et in ipsis jam gentibus dicitur Israel. Et unde hoc factum est, nisi ex benedictione Japhet? in populo enim gentium, totum orbem terrarum occupavit Ecclesia. Hoc prorsus, hoc pronuntiabatur, cum diceretur: *Dilatet Deus Japhet, et habitet in tabernaculis Sem.* Sem quippe de cuius semine incarnatus est Christus, interpretatur nominatus. Quid autem nominatus Christo? cuius nomen jam ubique fragrat: ita ut in Canticis Canticorum, etiam in se præcedente prophetia, unguento comparetur effusus (Cant. xiv); in cuius domibus, id est, ecclesiis, habitat gentium latitudo; nam Japhet, latitudo interpretatur. Ecce quo modo dilatet Deus Japhet, et habitat in tabernaculis Sem, id est, in ecclesiis, quas filii prophetarum apostoli construxerunt: secundum quod Paulus Apostolus fidelibus ex gentibus ait: *Qui ætatis illo tempore, sine Christo alienati a societate Israel, et peregrini testamentorum, et promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo (Ephes. ii).* Per hæc verba ostenditur quod nondum habitat Japhet in domibus Sem. Sed paulo post quemadmodum concludat advertimus. *Igitur jam, inquit, non estis hospites et peregrini, sed estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide existente Christo Jesu (Ibid.).* Purro Cham, qui interpretatur calidus, medius Noe filius, tanquam se ab utroque discernens, et inter utrumque remanens, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium, quid significat, nisi hæreticorum genus callidum, non spiritu sapientiæ, quo solent hæreticorum fervere primordia, et pacem perturbare sanctorum? Multa quidem ad fidem catholicam pertinentia, dum hæreticorum calida inquietudine exagitantur, ut adversus eos delendi possint, et considerantur diligentius, et ab adversario mota quæstio discendi existit occasio: quanvis non solum qui sunt apertissime separati, verum omnes qui Christiano nomine gloriantur, et perditæ vivunt, non absurde possunt videri medio Noe filio figurari, passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, et annuntiat profuturo, et male agendo exhonorat. De talibus ergo dictum est: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos (Matth. i).* Ideo Cham in filio suo maledictus est, tanquam in fructu suo, id est, in opere suo. Unde convenienter et ipse filius ejus Chanaan, interpretatur motus eorum, quod quid aliud est quam opus eorum? Sem vero et Japhet, tanquam circumcisio

et præputium; vel, sicut alio modo eos appellat Apostolus, Judæos et Græcos (Rom. 1), sed vocatos et justificatos: cognita quodammodo nuditate patris, qua significabatur passio Salvatoris, sumentes vestimentum posuerunt supra dorsa sua, et intraverunt aversi, et operuerunt nuditatem patris sui, nec viderunt quod reverendo texerunt; quodam enim modo in passione Christi, et quod pro nobis factum est, honoramus, et Judæorum facinus aversamur. Vestimentum significat sacramentum; dorsa, memoriam præteritorum, quia passionem Christi eos scilicet tempore quo habitat Japhet in domibus Sem, et malus frater in medio eorum, tractatum celebrat Ecclesia, non adhuc prospiciat futuram. Sem malus frater in filio suo, hoc est, in opere suo; puer, id est, servus est fratrum suorum, eum ad exercitationem patientiæ, vel ad profectum sapientiæ, scienter utuntur boni malis. Sequitur:

(Vers. 28. 29.) *Vixit autem Noe post diluivum 350 annis, et impleti sunt omnes dies ejus 950 annorum, et mortuus est.*

(Cap. X. — Vers. 1 seqq.) *Hæc sunt generationes filiorum Noe: Sem, Cham et Japhet. Nati que sunt eis filii post diluivum. Filii Japhet, Gomer, et Magog, et Madai, Javan, Tubal, et Mosoch, et Thyras. Hi septem filii Japhet possederunt terram in Asia, ab Amano et Taurò Cœlesyriæ et Ciliciæ montibus, usque ad fluxum Tanaim. Porro filii Gomer, Aschenez, et Riphath, et Togorma. Filii autem Javan, Elisa et Tharsis, Cethim et Dodanim. Ab his divisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, unusquisque secundum linguam et familias in nationibus suis. Nomina locis et gentibus relinquentes, e quibus postea nominata sunt plurima: cætera permanent ut fuerunt. Sunt autem Gomer, Galatæ; Magog, Scythæ; Madai, Medi; Javan, Iones, qui et Græci, unde et mare Ionium appellatur; Tubal, Iberi, qui et Hispani, a quibus postea Celtiberi nuncupati sunt; Mosoch, Cappadoces, unde et urbs eorum usque hodie apud eos Machecha dicitur; Thyras, Thracæ, quorum non satis immita nomen vocabulum est. Hæc itaque septem gentes, quas de Japhet stirpe venientes memoravi, ad Aquilonis partem habuunt. Filii Gomer: Aschenez et Riphath et Togorma. Aschenez, Græci Rhēginos vocant; Riphath, Paphlagonas: Togorma, Phrygas. Filii Javan: Elisa et Tharsis, Cethim et Dodanim. Cethim sunt Citiæ, a quibus bodieque urbs Cypri, Citiium nominatur; Dodanim, Rhodi. Omnes pene insulæ, et totius orbis littora, terræque mari vicinæ Græcis accolis occupatæ sunt, qui, ut supra diximus, ab Amano et Taurò montibus omnia maritima loca usque ad Oceanum possederunt Britannicum. Sequitur:*

(Vers. 6, 7) *Filii Cham, Chus et Mesraim, Phuth et Chanaan. Chus hodieque ab Hebræis Æthiopia nuncupatur; Mesraim Ægyptus; Phuth Libyæ, a quo et Mauritanie fluvius usque in præsens Phuth dicitur, omnisque circa regio Phutensis nuncupatur. Modo tamen in una tantum elimatis ejus parte antiquum Libyæ nomen residet, et reliqua terra vocatur Africa. Porro Chanaan obtinuit terram quam Judæi deinceps possederunt, ejectis Chananeis. Filii Chus, Saba, et Evila, Sabatha et Rema, Sabatacha. Saba, a quo Sabæi; Evila, Gethuli, in parte remotioris Africa, eremo coherentes; Sabatha Sabatheni, qui nunc Astavari nuncupantur. Rema vero et Sabatacha paulatim antiqua vocabula perdiderunt, et quæ nunc pro veteribus habeant, ignorant. Filii Saba, a quo diximus appellatos Sabæos: interpretatur autem nunc Saba, Arabia. In LXXI psalmo, ubi nos habemus, Reges Arabum et Saba munera offerunt, in Hebræo scriptum est, Reges Saba. Dadaï, gens est Æthiopiæ in occidentali plaga. Sequitur:*

(Vers. 8 seqq.) *Porro Chus genuit Nembroth; ipse cepit esse potens in terra, et erat robustus venator coram Domino. Ab hoc exiit proverbium: Quasi Nembroth robustus venator coram Domino. Sic ergo intelligendus est gigas iste venator contra Dominum. Quid*

A autem hic significatur hoc nomine, quod est venator, nisi animarum terrigenarum deceptor, oppressor, extinctor? Et ideo dicitur est robustus venator contra Dominum, pro eo quod homines abstraheret a cultu divino. Sequitur: *Fuit autem principium regni ejus Babylon et Aracha, et Achad et Chalanne in terra Sennaar. Nembroth filius Chus arripuit insuetam prior in populis tyrannidem, regnavitque in Babylone, quæ ab eo, quod illi confusæ sunt lingue turrim ædificantium, Babel appellata est. Babel enim interpretatur confusio. Aracha, hæc est Edissa civitas. Achad, quæ nunc dicitur Nisiben; Chalanne, postea verso nomine a Seleuco rege dicta est Seleucia. Sequitur:*

(Vers. 11. 12.) *De terra illa egressus est Assur, et ædificavit Niniven, et plateas civitatis, et Cale; Resen quoque inter Niniven et Cale: hæc est civitas magna. Quod vero dictum est de terra Sennaar, quæ pertinebat ad regnum Nembroth, existiis Assur, et ædificasse Niniven, et alias quas construxit civitates, longe postea factum est, quod ex hæc occasione perstrinxit propter nobilitatem regni Assyriorum, quod mirabiliter dilatavit Niin, Beli filius, conditor civitatis magnæ, Ninivæ, ejus civitatis nomen ex illius nomine derivatum est, ut a Nino Ninive vocatur. Assur autem, unde Assyrii, non fuit in filiis Cham, sed in filiis Sem reperitur, qui fuit Noe maximus filius. Unde apparet de progenie Sem exortos fuisse, qui postea regnum gigantium illius obtinuerent, et inde procederent, atque alias conderent civitates. Sequitur:*

(Vers. 13, 14.) *At vero Mesraim genuit Ludim, et Ananim, et Balacim, Nepuim, et Petrusim, et Chasluim; de quibus egressi sunt Philistim et Capturim. Exceptis Labaim; a quibus Lilyes postea vocati sunt, qui prius Phuthæi vocabantur; et Chasluim, qui deinceps Philistim appellati sunt, quos nos corrupte Palestiniis dicimus; cæteræ sex gentes ignotæ nobis sunt, quia bello Æthiopico subversæ, atque ad oblivionem præteritorum nominum pervenerunt. Possederunt autem terram a Gaza usque ad extremos fines Ægypti. Sequitur:*

(Vers. 15 seqq.) *Chanaan autem genuit primogenitum suum Sidonem, et Cethæum, et Jebusæum, et Amorræum, et Gergesæum, et Evæum, et Arachæum, Sinaem et Aradim, Samariten et Amathæum. De Chanaan primus natus est Silon, a quo urbs in Phœnicia Sidon vocatur. Arachæus, qui Archa condidit, oppidum in radiibus Libani situm. Aradii sunt, qui Aradum insulam possederunt angusto freto a Phœnicia separatam. Samaritii, a quibus Emissa nobilis Cœlesyriæ civitas; hæc Macedones, qui post Alexandrum morientem regnaverunt, Epiphaniam nuncupaverunt. Et fuit terminus Chananeorum a Sidone, donec venias in Gerara, et usque ad Gazam pergentibus Sodomam et Gomorram, et Adamam et Seboim, usque Lezen, quia cæteræ civitates, Sidon videlicet et Gerara, et Sodoma, et Gomorra, et Adama, et Seboim, notæ sunt nominibus suis. Fiunt itaque omnes filii Cham, hoc est, medii filii Noe, quatuor, et nepotes quinque ex uno ejus filio, pronepotes duo ex nepote uno, et fit eorum summa undecim. Quibus enumeratis, hinc redit ad altum filium Cham, qui vocabatur Mesraim; et commemorantur quos genuit, non tamquam singuli homines, sed nationes septem, et de sexta vel de sexto filio, gens commemoratur exisse quæ appellatur Philistim, unde fiunt octo. Inde iterum ad Chanaan redit, in quo filio maledictus est Cham, et quos genuit, undecim nominantur. Deinde usque ad quos lines pervenerint, commemoratis quibusdam civitatibus dicitur, ac per hoc in filiis nepotibusque computatis de progenie Cain triginta et unus geniti referuntur. Sequitur:*

(Vers. 21.) *De Sem quoque nati sunt potres omnium filiorum Heber, fratre Japhet majore. Restat commemorare filios Sem, maximi filii Noe; ad eum quippe gradatim generationum istarum pervenit a minimo exorta narratio. Sed unde incipiunt commemorari filii Sem, habet quiddam obscuritatis, quod exposi-*

tione illustrandum est, quia et multum ad rem pertinet, quam requirimus; sic enim legitur: *Et Sem natus est, et ipsi patri omnium filiorum Heber fratri Japhet majori.* Ordo verborum est: *Et Sem natus est Heber, qui Sem pater est omnium filiorum.* Sem ergo patriarcham intelligi voluit omnium, qui de stirpe ejus exorti sunt, quos commemoraturus est, sive sint filii, sive sint nepotes et pronepotes. Sequitur:

(Vers. 22.) *Filii Sem, Elam, et Assur, et Arphaxat, et Lud, et Haram.* Hi ab Euphrate fluvio, partem Asiæ usque ad Indicum oceanum tenent. Est autem Elam a quo Elamitæ principes Persidis, quod de Assur antea jam dictum est. Sequitur:

(Vers. 25.) *Filii Haram, Hus, et Ul, et Jezer, et Mes.* At vero Arphaxat genuit Sala, de quo ortus est Heber. Arphaxat a quo Chaldæi, Lud a quo Lydii, Haram a quo Syri, quorum metropolis est civitas Damascus. Filii Haram, Hus, et Ul, et Jezer, et Mes; Hus Thracionitis et Duna-ci conditor, inter Palestinam et Cœlesyriam tenuit principatum, a quo Septuaginta interpretes in libro Job, ubi in Hebræo scribitur terra Hus, regionem Ausitidem transtulerunt. Ul a quo Armeni, Jezer a quo Carmani seu Carii. Sequitur:

(Vers. 24 seqq.) *At vero Arphaxat genuit Sala, de quo ortus est Heber.* Non sane istum Heber genuit Sem, sed ab illo quartus in primogenitorum serie reperitur. Sem quippe inter alios filios genuit Arphaxat. Arphaxat autem genuit Sala, de quo ortus est Heber. Non itaque frustra ipse primus est natus in progenie veniente de Sem, et prælatus est etiam filiis, cum sit quartus nepos; nisi quia verum est quod traditur, ex illo Hebræos cognominatos esse, tanquam Heberæos; cum et alia possit esse opinio, ut ex Abraham, tanquam Abrahe dicti esse videantur. Sed nimirum hoc verum est, quod ex Heber Heberæi appellati sunt, ac deinde, una detruncata littera, Hebræi; quam linguam solus Israel populus potuit obtinere, in quo Dei civitas et in sanctis peregrinata est et in omnibus sacramento adumbrata. Igitur filii Sem prius nominantur; deinde ex uno eorum nati sunt quatuor nepotes ejus, nempe alter filiorum Sem genuit ejus nepotem, atque inde abnepos, Heber. *Genuit autem Heber duas filios, quorum unum appellavit Phaleg* (1 Par. 1), quod interpretatur dividens. Deinde Scriptura subjungens, rationemque hujus nominis reddens, *Quia in diebus, inquit, ejus divisa est terra.* Hoc autem quid sit, post apparebit. Alius vero qui natus est ex Heber, genuit duodecim filios; ac per hoc sunt omnes genui de Sem viginti septem. In summa igitur omnes progeniti de tribus filiis Noe, id est, quindecim de Japhet, triginta et unus de Cham, viginti septem de Sem, sunt septuaginta tres. Deinde Scriptura sequitur, dicens:

(Vers. 31.) *Hi filii Sem in tribubus suis, secundum linguas suas, in regionibus suis, et in gentibus suis.* Itemque de omnibus: *Hæc, inquit, tribus filiorum Noe secundum generationes eorum et secundum gentes eorum. Ab his dispersæ sunt insulæ gentium super terram post diluivum.* Unde colligitur septuaginta tres, vel potius, quod postea demonstrabitur, septuaginta duæ gentes tunc fuisse, non homines. Nam et prius cum fuissent commemorati filii Phaleg, ita conclusum est: *Et his segregatæ sunt insulæ gentium in terras eorum, unusquisque secundum linguam suam in tribubus suis, et in gentibus suis.* Jam vero in filiis Cham quodam loco apertius commemoratæ sunt, sicut superius ostendi: Mesraim genuit eos qui dicuntur Iudii, et eodem modo cæteræ usque ad septem gentes; et numeratis omnibus postea concludens, *Hi filii Cham, inquit, in tribubus suis, secundum linguas suas in regionibus suis.* Propterea ergo multorum filii non sunt commemorati, quia gentibus aliis nascendo accesserunt alii, ipsi autem facere gentes nequiverunt. Nam qua alia causa cum filii Japhet octo enumerentur, ex duobus eorum tantum filii nati commemorantur; et cum filii Cham quatuor nominentur, ex tribus tantum qui nati sunt adjiciun-

tur; et cum filii Sem nominentur sex duorum tantum posteritas atexitur? Numquid cæteri sine filiis remanserunt? Absit hoc credere. Sed gentes propter quas commemorari digni essent, non ut que fecerunt: quia sicut nascebantur, aliis gentibus addebantur. Cum ergo in suis linguis iste gentes fuisse referantur, redit tamen narrator ad illud tempus quando non lingua omnium fuit, et inde jam exponit quid acciderit, ut linguarum diversitas nasceretur. Sequitur:

(CAP. XI. — Vers. 1 seqq.) *Erat autem terra labii unius, et sermonum eorumdem. Cumque proficiscerentur de Oriente, invenerunt campum in terra Semaar, et habitaverunt in eo. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro sociis, et bitumen pro cæmento. Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad cælum; et celebremus nomen nostrum, aut quam dividamur in universas terras.* Ita civitas quæ appellata est confusio, ipsa est Babylon, cujus mirabilem constructionem etiam gentium commendat historia. Babylon quippe interpretatur confusio. Unde colligitur gigantem illum Neubroth fuisse illius conditorem, quod superius fuerat intimatum. Ubi cum de illo Scriptura loqueretur, ait: *Initium regni ejus fuit Babylon:* id est, quæ civitatem cæterarum gereret principatum, ubi esset tanquam in metropoli habitaculum regni, quamvis perfecta non fuerit usque in tantum modum; quantum superba cogitabat impietas: nam nimia disponebatur altitudo, quæ ducta est usque ad cælum, sive unius turris ejus, quam moliebantur inter alias esse præcipuan: solet enim superbam stultitia sequi, et humilitatem sapientia. Sequitur:

(Vers. 5, 6.) *Descendit autem Dominus ut videret civitatem et turrim, quam ædificabant filii Adam, et dixit: Ecce unus est populus, et unum labium omnibus: cœperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis donec eas opere impleant?* Descendit Dominus videre civitatem et turrim, quam ædificabant filii Adam; huc est, non filii Dei, sed filii hominum: id est, illa societas secundum hominem vivens, quam terrenam dicitur civitatem. Non loco movetur Deus, qui ubique est totus semper, sed descendere dicitur, cum aliquid facit in terra: quod præter usitatum naturæ cursum mirabiliter factum, præsentiam quodammodo ejus ostendit. Nec videndo dicit ad tempus, qui nunquam potest aliquid ignorare, sed ad tempus videre et cognoscere dicitur, quod videri et cognosci solet. Non sic ergo videbatur illa civitas, quo modo eam Deus videre fecit, quando sibi quantum displiceret, ostendit; quamvis possit intelligi Deus ad illam civitatem descendisse, quia descendebant angeli ejus, in quibus habitat: quia per angelos descendebat, qui in angelis descendentibus erat. Et bene, non ait, *Venite, et descendentes confundite;* sed, *Confundamus ibi linguam eorum,* ostendens ita se operari per ministros suos, ut sint etiam ipsi co-operatores Dei. Nec sic loquitur angelis Deus, quomodo nos invenit nobis vel Deo, vel angelis, vel ipsi angeli vobis, sive per illos Dominus vobis; sed ineffabili suo modo; nobis autem indicatur hoc nostro modo. Dei quippe sublimior ante sumum factum locutio, ipsius sui facti est immutabilis ratio, quæ non habet sonum strepentem atque transientem, sed vim sempiternæ manentem, et temporaliter operantem. Hæc loquitur angelis sanctis; nobis autem longe positus, per angelos, secundum modum nostræ capacitatis. Quando autem etiam nos aliquid talis locutionis interioribus auribus capimus, angelis profuquamus. Illud sane quod dictum est: *Nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere impleant,* non est dictum confirmando, sed tanquam interrogando, sicut solet a comminantis dici. Sic ergo accipiendum est, tanquam dixerit: *Nonne omnia deficient ex illis, quæ conati sunt facere?* Sed si ita dicatur; non exprimit comminantis, quoniam vocem pronuntiantis non possumus scribere. Sequitur:

(Vers. 7 seqq.) *Venite igitur, descendamus et confundamus ibi linguas eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. Aque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt a edificare civitatem, et idcirco vocatum est nomen Babel, quia ibi confusum est labium universae terrae; et inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.* Merito autem malus punitur affectus, etiam cui non succedit effectus. Genus vero ipsius poenae quale fuit? Quoniam dominatio imperantis in lingua est, ibi damnata est superbia: ut non intelligeret iubens homini, qui noluit intelligere, ut obediret Deo iubenti. Sic illa conspiratio dissoluta est, cum quisque ab eo, quem non intelligeret, abscederet; nec se, nisi ei cum quo loqui poterat, aggregaret. Et per linguas divisa sunt gentes, dispersaeque per terras, sicut Deo placuit, qui hoc modis oculis nobisque incomprehensibilibus fecit. Ex illis igitur tribus hominibus Noë filius, septuaginta duae linguae per terras esse coeperunt, quae crescendo ad insulas pervenerunt. Ancius est numerus gentium multo amplius quam linguarum. Primus autem post diluivium inter homines Nembroth, filius Chus, nova imperii cupiditate tyrannidem arripuit; regnavitque in Babylonia, quae ab eo quod ibi confusae sunt linguae, Babel appellata est, quod interpretatur confusio: eius adificandae turris idem Nembroth exiit auctor. Qui pro eo quod ultra naturam suam caeli alta penetrare contendit, non incongrue diabolo comparatur; qui cogitatione cordis sui intumescens, super sidera exaltare se voluit, id est, super omnem potestatem angelorum, Deo se coaequare disponens, dum dicit: *Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo.* Quod autem dicitur, *venator*, quid significatur hoc nomine, nisi animarum terrigenarum deceptor, et capiens homines ad mortem? Turris ejus, superbia huius mundi est, vel impia dogmata haereticorum; qui postquam moti sunt ab Oriente, id est, a vero lumine recesserunt, et venerunt in montem Sennaar, qui interpretatur excussio dentium, statim adversus Deum impietatis suae edificaverunt turrim, ac dogmatum superbiam nefario ansu cohaeserunt, volentes curiositate non licita ipsius caeli alta penetrare; sed sicut illi per superbiam ab una lingua in multa divisi sunt, ita et haeretici ab unitate fidei et confessionis segregati, inter se diversitate erroris quasi per dissonantiam linguae invicem secerantur; et quos armat adversus Deum elatae conspirationis perniciosa consensio, rursus intendente dogmatum discordia, dividit oborta repente confusio. Quos quidem ipsa Trinitas damnat in quam offendunt; ipsa eos dispergit, dum dicit: *Venite, descendamus et confundamus linguas eorum:* in varietate utique erroris, sive schismatum. Eo autem tempore quando linguarum facta est varietas, in sola domo Heber, quae antea fuit lingua remansit. Ita et nunc in sola Ecclesia, quae est domus Christi, unitam esse confessionis et fidei pacem, divisis omnibus reprobis, restat. Benedictis igitur duobus filiis Noe, atque uno in medio eorum maledicto, deinceps usque ad Abraham de iustorum aliquorum, qui pie Deum colerent, commemoratione silentium est. Nec eos defuisse crediderim, sed ei omnes commemorarentur, nimis longum ferret; et haec esset historica magis diligentia, quam prophetica providentia. Illa itaque exsequitur literarum sacrarum scriptor istarum, vel potius per eum Dei Spiritus, quibus non solum narrentur praeterita, verum etiam praeveniantur, quae tamen pertinent ad civitatem Dei: quia et de hominibus qui non sunt cives ejus, quidquid hie dicitur ad hoc dicitur, ut illa ex comparatione contraria vel proficiat vel emineat. Non sane omnia quae gesta sunt narrentur, aliquid etiam significare putanda sunt; sed propter illa quae aliquid significant, et illa quae nihil significant, attextuntur: solo enim vomere terra proscinditur; sed ut hoc fieri possit, etiam caetera aratri membra necessaria sunt,

et soli nervi in cithara, atque huiusmodi vasis musicis aptantur ad cantum, sed ut aptari possint, et caetera in compaginibus organorum, quae non percussuntur a canentibus, his, quae percussa resonant, connectuntur. Item in prophetica historia dicuntur et aliqua, quae nihil significant, sed quibus adhaereant, quae significant, et quodammodo religuntur. Propter hoc ergo Scriptura divina cum terrenam civitatem in Babylone, hoc est, in confusione monstrasset, ad patriarcham Sem recapitulando revertitur, et ordinatur inde generationes usque ad Abraham, commemorato etiam numero annorum, quanto quisque ad hanc ad Sem pertinentem genuisset filium, quanto quisque vixisset. Ubi certe agnoscendum est, quod ante promiserant, ut quare sit dictum de filio Heber, nomen ejus Phaleg, quia in diebus eius divisa est terra: quid enim aliud intelligendum est, terram esse divisam, nisi diversitatem linguarum? Omissis ergo caeteris filiis Noe ad hanc rem non pertinentibus, illi connectuntur in ordine generationum, per quos possit ad Abraham perveniri, sicut illi connectebantur ante diluivium per quos perveniretur ad Noe generationibus quae propagatae sunt ex illo Adam filio, qui est appellatus Seth. Sic ergo incipit generationum istarum connexio. Sequitur:

(Vers. 10 seqq.) *Haec generationes Sem. Sem centum erat annorum quando genuit Arphaxat, biennio post diluivium. Porro Arphaxat cum esset triginta quinque annorum, genuit Sale. Sale quoque trigesimo octavo anno genuit Heber.* Sicut supra memoravi cum crepissent enumerari filii Sem, qui singuli gentes singulas procreantur, primus est commendatus Heber, cum sit pronepos ipsius Sem, hoc est, quartus invenitur ab illo exortus. Quia ergo in ejus familia remansit haec lingua, divisus per alias linguas gentibus caeteris, quae lingua prius humano generi non immerito creditur fuisse communis, ideo deinceps Hebraea est nuncupata; tunc enim opus erat eam distingui ab aliis linguis nomine proprio, sicut aliae quoque vocatae sunt nominibus propriis. Quando autem erat una, nihil aliud quam humana lingua vel humana locutio vocabatur, qua sola universum genus humanum loquebatur. Sequitur:

(Vers. 16.) *Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Phaleg.* Dixit aliquis: Si in diebus Phaleg filii Heber divisa est terra per linguas, id est, homines, qui tunc erant in terra, ex ejus nomine potius debuit appellari lingua illa, quae fuit omnibus antea communis. Sed intelligendum est ipsam Heber propterea tale nomen imposuisse filio suo, ut vocaretur Phaleg, quod interpretatur divisio, quia tunc ei natus est quando per linguas terra divisa est, id est, ipso tempore: ut hoc sit quod dictum est: *In diebus illius divisa est terra;* nam nisi adhuc Heber viveret quando linguarum facta est multitudo, non ejus nomine nomen acceperet lingua quae apud ipsum potuit permanere. Et idem credendum est ipsam fuisse primam linguam quae antea erat omnibus communis, quoniam de poena venit illa multiplicatio, mutatioque linguarum, et utique praeter hanc poenam debuit esse populus Dei. Nec frustra lingua haec est quam tenuit Abraham, nec in omnes filios suos transmittere potuit, sed in eos tantum qui propagari per Jacob, et insignius atque eminentius in Dei populum coalescentes, Dei testamenta et stirpem Christi habere potuerunt. Nec Heber ipse eandem linguam in universam progeniem suam refudit, sed in eam tantum ejus generationes perduntur ad Abraham. Quapropter etiam si non evidenter expressum est fuisse aliquod primum genus hominum, quando ab impiis Babylonia condebatur, non ad hoc valuit haec obscuritas, ut quaerentis fraudaretur, sed potius exerceret intentio. Cum ergo quaerimus in illis septuaginta duabus gentibus civitatem Dei, non possumus affirmare illo tempore quo erat eis labium, id est, loquela una, tunc jam genus humanum alienatum fuisse a cultu veri Dei, ita ut in solis istis generationibus

pietas vera remaneret, quæ descendunt de semine Sem per Arphaxat, et tendunt ad Abraham; sed ab illa superbia ædificandæ turris usque in cælum, qua impia significatur elatio, apparuit civitas, hoc est, societas impiorum: verum itaque an antea latuerit, an fuerit, an potius utraque permanerit: pia scilicet in duobus filiis Noe, qui benedicti sunt, eorumque posteris; impia vero in eo qui maledictus est, atque ejus progenie, ubi etiam exortus est gigas venator contra Dominum, non est disjudicatio facilis: fortassis enim quod profecto est credibilis, et in filiis duorum illorum jam tunc, antequam Babylonia cœpisset institui, fuerint contemptores Dei, et in filiis Cham cultores Dei. Utrunque tamen hominum genus, terris nunquam defusse credendum est. Quamobrem sicut lingua una cum esset omnium, non ideo filii pestilentiæ defuerunt: nam et ante diluivum una erat lingua, et tamen omnes, præter unam Noe justis donum, deleri diluvio meruerunt, ita quando merito elationis impietatis gentes linguarum diversitate punite atque divisæ sunt, et civitas impiorum confusiois nomen accepit, hoc est, appellata est Babylonia, non defuit dominus Heber, ubi ea, quæ antea fuit omnium, lingua remansit; cum enim legitur unam fuisse linguam primitus omnium, et ante omnes filios Sem commendatur Heber, quamvis ex illo quartus oriatur, et Hebræa vocatur lingua, quam patriarcharum et prophetarum non solum in sermonibus, verum etiam in litteris sacris custodivit auctoritas, profecto cum quaeritur in divisione linguarum, ubi lingua illa remanere potuerit, quæ fuit ante communis, quæ sine ulla dubitatione ubi remansit, non ibi fuit illa pœna, quæ facta est mutatione linguarum, quid aliud occurrit, nisi quod in hujus gente remanserit, a cujus nomine nomen accepit, et hoc justitiæ gentis hujus non parvum apparuerit vestigium, quod cum aliæ gentes plecterentur mutatione linguarum, ad istam non pervenit tale supplicium? Sequitur:

(Vers. 27, 28.) *Hæ sunt generationes Thare. Thare genuit Abraham, et Nachor, et Aran.* Ab adolescentia incipit homo posse generare: propterea Matthæus ab ipso Abraham sumpsit exordium, et usque ad David perducere procuravit; neque enim frustra evangelista sic generationes commemoravit, ut hoc primum intervallum quatuordecim generationibus commendaret, ab Abraham scilicet usque ad David. Ab adolescentia quippe incipit homo posse generare. Propterea generationum ordo ex Abraham sumpsit exordium, qui etiam pater gentium constitutus est, quando mutatum nomen accepit. Nunc jam videamus prokursum civitatis Dei, etiam ab illo artificio temporis, qui factus est in patre Abraham: unde incipit esse notitia ejus evidentior, et ubi clariora leguntur promissa divina, quæ nunc videmus in Christo impleri. Sicut ergo Scriptura divina indicante didicimus, in regione Chaldæorum natus est Abraham, quæ terra ad regnum Assyriorum pertinebat. Apud Chaldæos autem jam tunc superstitiones impiæ prævalebant, quemadmodum per cæteras gentes. Una igitur Thare domus erat, de quo natus est Abraham, in qua unus veri Dei cultus, et, quantum credibile est, in qua jam sola etiam Hebræa lingua remanserat: quamvis et ipsi, sicut jam manifestus Dei populus in Ægypto, in Mesopotamia servisse diis alienis, Jesu Nave narrante, referuntur, ex progenie illius Heber in linguas paulatim alias et in alias nationes defluentibus. Proinde sicut per aquarum diluivum una domus Noe remanserat ad reparandum genus humanum, sic in diluvio multarum superstitionum per universum mundum una remanserat domus Thare, in qua custodia est plantatio civitatis Dei. Denique sicut illic enumeratis supra generationibus usque ad Noe, sicut cum annorum numeris, et exposita diluivii causa, priusquam Deus liciperet de arca labranda loqui ad Noe, dicitur: *Hæ generationes Noe*; ita et hic enumeratis generationibus ab illo, qui est appellatus Sem, filio Noe, usque ad Abraham, Deinde in

A singulis articulis similiter ponitur, ut dicatur: *Hæ sunt generationes Thare: Thare genuit Abram, et Nachor, et Aran.* Sequitur: Porro Aran genuit Loth. *Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum in terra natiuitatis suæ in Hur Chaldæorum.* Pro eo quod legimus in terra natiuitatis suæ, in Hebræo habetur in Hur Chesdim, id est, in igne Chaldæorum. Tradunt autem Hebræi ex hac occasione istiusmodi fabulam, quod Abraham in ignem missus sit, quia ignem adorare notuerit; et quod Babylonia vallatus incendio et Dei auxilio liberatus de idololatria igne profugerit; quod in consequentibus scribitur egressum esse Thare cum sohle sua de regione Chaldæorum, pro eo quod in Hebræo habetur de Hur, hoc est, de incendio Chaldæorum, et hoc esse quod nunc dicitur: *Mortuus est Aran ante conspectum Thare patris sui, in terra natiuitatis suæ, in igne Chaldæorum,* quod videlicet volens ignem adorare, igne consumptus sit. Sequitur:

(Vers. 29.) *Duxerunt autem Abram et Nachor uxores: nomen uxoris Abram, Sarai; et nomen uxoris Nachor, Melcha, filia Aran, patris Melchæ et patris Jeschæ. Aran filius Thare, frater Abram et Nachor, duas filias genuit, Melcham et Sarai cognomine Jescham, e quibus Melcham accepit uxorem Nachor, et Sarai Abram. Necdum quippe inierat patruos et fratrum filias nuptiæ fuerant lege prohibiti, quæ in primis hominibus, etiam inter fratres et sorores in iustitate sunt.* Sequitur:

(Vers. 30, 31.) *Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. Tulit itaque Thare Abram filium suum, et Loth filium Aran filii sui, et Sarai nurum suam uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Hur Chaldæorum, ut iret in terram Chanaan: veneruntque usque Aran, et habitaverunt ibi.* Narratur enim quemadmodum Thare cum suis reliquerit regionem Chaldæorum, et venerit in Mesopotamiam, et habitaverit ibi. Tacetur autem de uno ejus filio, qui vocabatur Nachor, tanquam eum non duxerit secum; sed inuenimus postea, cum servum suum mitteret Abraham ad accipiendum uxorem filio suo Isaac, ita scriptum est: *Et accepit puer decem camelos de camelis domini sui secum, et exurgens profectus est in Mesopotamiam in civitatem Nachor.* Isto et aliis sacra hujus historice testimonio ostenditur etiam Nachor exisse de regione Chaldæorum, sedesque constituisse in Mesopotamia, ubi cum patre suo habitaverat Abraham. Cur ergo Scriptura eum non commemoravit, quando ex gente Chaldæa cum suis profectus est Thare, et habitavit in Mesopotamia, ubi non solum Abraham filius ejus, verum etiam Sarai nurus, et Loth nepos ejus commemorantur, quod eos duxerit secum? Cur putamus, nisi forte quod a paterna et fraterna pietate desciverat, et superstitioni adhererat Chaldæorum, et postea inde sive pœnitenda, sive persecutionem passus, quod suspectus haberetur, et ipse migravit. Sequitur:

(Vers. 32.) *Facti sunt autem omnes dies Thare ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Aran.* Quod alia translatio in Carra nominare solet. Non sic autem accipiendum est, quasi omnes hos dies ibi egerit; sed quia omnes dies vitæ suæ, qui fuerunt anni ducenti quinque, ibi compleverit; alioquin nesciretur quot annos vixerit Thare in Carra, quoniam non legitur quot anno vitæ suæ in Carra venerit: et absurdum est existimare in ista serie generationum, ubi diligenter commemoratur, quot annos quisque vixerit, hujus solius numerum annorum vitæ non commendatum esse memoriam. Quod enim quorundam, quos eadem Scriptura commemorat, tacetur anni, non sunt in hoc ordine in quo temporum dumeratio discessione gignentium et genitorum successione contextur. Iste autem ordo, qui dirigitur ab Adam usque ad Noe, et inde usque ad Abraham, sine numero annorum vitæ suæ et nomen continet. Quod vero commemorata morte Thare patris Abraham, deinde legitur: *Et dixit Dominus ad Abraham, Exi de terra tua, et de coquitione tua, et de domo patris tui,*

et cætera, sed et beatus Stephanus in Actibus Apostolorum cum ista narraret, inter cætera, sic ait: *Deus gloriæ apparuit Abraham patri nostro, cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Carra; et ait ad illum: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui (Act. vii).* Secundo hanc verba beati Stephani, non post mortem patris ejus locutus est Deus ad Abraham, qui utique in Carra mortuus est, ubi cum illo et ipse filius habitavit, sed priusquam habitaret in eadem civitate, jam tamen cum esset in Mesopotamia; jam ergo exierat a Chaldeis. Quod naq̄ e adjungit B Stephanus: *Tunc Abraham egressus est de terra Chaldæorum, et habitavit in Carra (Act. vii):* non quod sit factum posteaquam locutus est illi Deus; neque enim post illa Dei verba egressus est de terra Chaldæorum, cum dicat ei locutum Dominum esse in Mesopotamia, sed ad totum illud tempus pertinet, quod ait, *tunc*, id est, ex quo egressus est a Chaldeis, et habitavit in Carra, et item quod sequitur: *Et inde postquam mortuus est pater ejus, collocavit illum in terra hac, in qua vos nunc habitatis et patres vestri.* Non ait, postquam mortuus est pater ejus, exiit de Carra; sed *inde cum eum hic collocavit, postea mortuus est pater ejus.* Intelligendum est igitur locutum Deum fuisse ad Abraham, cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Carra: sed eum in Carra pervenisse cum patre, retento apud se præcepto Dei; et inde exisse septuagesimo et quinto suo, patris autem sui centesimo quadagesimo et quinto anno. Quod locutionem vero ejus in terra Chanaan, non profectionem de Carra, post mortem patris ejus locutam esse dicit, quia jam mortuus erat pater ejus, quando emit terram, cujus sibi jam sua: cepit rei esse possessor. Quod autem jam in Mesopotamia constituto, hoc est, jam egresso de terra Chaldæorum dicit Deus, *Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui;* non ut corpus inde eiceret, quod jam fecerat, sed animum avelleret, dicitur; non enim in te exierat animo, si spe releundi et desiderio tenebatur, quæ spes et desiderium, Deo jubente ac juvante, et illo obediante, fuerat amputandum. Non sane incredibile existimatur, cum postea secutus esset Nachor patrem suum, tunc Abraham præceptum Domini implevit, ut cum Sara conjuge sua, et Loth filio fratris sui exiret de Carra. Jam consideranda sunt promissa Dei facta ad Abraham, in his enim apertiora Dei nostri, hoc est, Dei veri oracula apparere conperunt de populo piorum, quem prophetica prænuñtiavit auctoritas. Harum prima ita legitur:

(Cap. XII. — Vers. 1 seqq.) *Et dixit ad Abraham, Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram quam tibi monstravero, et faciam te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedicientibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur universæ cognationes terræ.* Advertendum est igitur duas res promissas Abraham: unam scilicet, quod terram Chanaan possessurum fuerat semen ejus, quod significatur, ubi dictum est: *Vade in terram quam tibi monstravero, et faciam te in gentem magnam.* Aliam vero longe præstantiorem, non de carnali, sed de spiritali semine, per quod pater est, non unius gentis Israeliticæ, sed omnium gentium quæ fidei ejus vestigia consequuntur: quod promitti cepit ibi verbis: *Et benedicentur in te omnes tribus terræ.* Hanc promissionem factam arbitratur Eusebius septuagesimo quinto anno ætatis Abraham, tamquam mox, ut facta est, de Carra exierit Abraham; quoniam Scripturæ contradici non potest, ubi legitur: *Abraham erat septuaginta quinque annorum cum exiit de Carra.* Sed si eo anno facta est ista promissio, jam utique in Carra cum patre suo demorabatur Abraham, neque enim exire inde posset, nisi prius ibi habitasset. Numquidnam ergo contradicunt Stephano dicenti: *Deus gloriæ apparuit Abraham patri nostro, cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret*

in Carra? Sed intelligendum est, quod eodem anno facta sint omnia, et Dei promissio, antequam in Carra habitaret Abraham, et in Carra habitatio ejus, et inde profectio: non solum quia Eusebius in Chronicis ab anno hujus promissionis computat et ostendit post quadringentos et triginta annos exitum esse de Ægypto, quando lex data est; verum etiam quia id commemorat apostolus Paulus. Egressus est ergo Abraham de Carra septuagesimo quinto anno ætatis suæ, et habebat in regno Ninus Assyriorum rex quadraginta tres annos, quando natus est Abraham, qui erat annos circiter millesimus ducentissimus ante conditam Romam, velut alteram in occidente Babyloniam. Centesimo et quadagesimo quinto patris sui, cum Loth filio fratris sui et Sara conjuge, perrexit in terram Chanaan, et pervenit usque ad Sichem, ubi rursus divinum accepit oraculum. Quis autem alius exiit in Abraham de terra sua, et de cognatione sua, ut apud cæteros locupletaretur et esset in gentem magnam, nisi Christus, qui, relicta terra et cognatione Judæorum, præpolleret nunc in gentibus? Item moralis expositio hæc habet: Eximus de terra nostra, quando divitias mundi hujus, facultatesque contemnimus; et de cognatione nostra, id est, vitiis prioribus, quæ nobis a nativitate nostra cohærentia, velut quadam affinitate et consanguinitate conjuncta sunt; et de domo patris nostri, id est, de omni memoria mundi hujus, quæ oculorum occurrit obtutibus. Sequitur:

(Vers. 5, 6) *Et egressi sunt, ut irent in terram Chanaan; et cumque venissent in eam, pertransiit Abraham terram usque ad locum Sichem, et usque ad convallē illustrem.* Sichem ipsa est quæ et Salem quæ Latine et Græcè Sicima vocata est, civitas Jacob. Et sita est in finibus tribus Ephraim. Sed et filius Emor appellatus est Sichem, a quo locus nomen accepit. Fuit autem et alia Sichem in monte Ephraim, civitas fugitivorum. Sequitur:

(Vers. 7.) *Apparuitque Dominus Abraham, et dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Qui edificavit tibi altare Domino, qui apparuit ei.* Nihil hic de illo semine promissum est, in quo pater lætus est omnium gentium; sed de illo solo, de quo pater est unius Israeliticæ gentis. Ab hoc semine terra ipsa possessa est. Deinde edificato tibi altari, et invocato Deo, Abraham profectus est inde, et habitavit in eremo. Sequitur:

(Vers. 10 seqq.) *Facta est autem fames in terra, descenditque Abraham in Ægyptum, ut peregrinaretur ibi. Prævaluerat enim fames in terra. Cumque prope esset ut ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai uxori suæ: Novi quod pulchra sis, mulier, et quod cum viderint te Ægyptii, dicturi sint: Uxor ipsius est, et interficient me, et te reservabunt. Dic ergo, obscuro te, quod soror mea sis, ut bene sit mihi propter te, et vivat anima mea ob gratiam tuam. Cum inter ignotos propter excellentissimam pulchritudinem Saræ et ejus pudicitiam et mariti vita esset in dubio, nec utrumque tueri posset Abraham, conjugis pudicitiam tuendam committens Deo, et humanas insidias cavens ut homo, quoniam si periculum, quantum cavere poterat, non caveret, magis tentaret Deum quam speraret in Deum, fecit quod potuit: quod autem non potuit, illi commisit, neque enim Deus ab illo mortem non poterat repellere, quam timebat; eumque cum conjuge sua ab omni pernicie in illa peregrinatione tutari, ut nec uxore ejus, quamvis esset pulcherrima, appeteretur ab aliquo, nec propter illam moreretur. Si interrogatus Abraham, illam feminam indicasset uxorem suam esse, duas res tuendas committeret Deo, et suam vitam, et conjugis pudicitiam, neque enim utrum ejus uxor esset, interrogatus non esse respondit, sed cum ab eo quaereretur quid ei esset illa mulier, indicavit sororem, non negavit uxorem, erat enim et hoc, quia propinqua erat sanguine, ita uxorem tacuit, non negavit. Sequitur:*

(Vers. 14 seqq.) *Cum itaque ingressus esset Abraham Ægyptum, viderunt Ægyptii mulierem, quod esset*

pulchra nimis, et nuntiaverunt principes Pharaoni, et laudaverunt eam apud illum, et sublata est mulier in domum Pharaonis. Abraham vero bene usi sunt propter illum. Flagellavit autem Deus Pharaonem plagis maximis, et domum ejus, propter Sarai uxorem Abraham. Vocavitque Pharao Abraham, et dixit ei: Quidnam est quod fecisti mihi? quare non indicasti quod uxor tua esset? Quam ob causam dixisti esse sororem tuam, ut tollerem eam mihi in uxorem? Nunc igitur ecce uxor tua, accipe eam et vade. Denique factum est, quod de Domino præsumpsit Abraham, nam Pharao rex Aegypti, qui eam sibi uxorem acceperat, graviter afflictus, marito reddidit; ubi ab illi ut credamini alieno concubitu fuisse pollutam, quia multo est credibilis hoc facere Pharaonem afflictionibus magnis non fuisse permisum. Tamen potest et aliter excusari, quod juxta librum Hester, quæcumque mulier placuisset regi apud veteres, sex mensibus ungebatur oleo myrteo, et sex mensibus in pigmentis variis erat et rationibus feminarum, et tunc demum ingrediebatur ad regem; atque ita potest esse ut Sarai postquam placuerat regi, dum per annum ejus ad regem præparabatur introitus, et Abraham Pharao multa donaverit, et Pharao postea sit percussus a Domino, illa adhuc intacta ab ejus concubitu permanente. Sequitur:

(Cap. XIII. — Vers. 1 seqq.) *Ascendit ergo Abraham de Aegypto, ipse et uxor ejus, et omnia quæ habebat, et Loth cum eo, ad australem plagam: erat autem dives valde in possessione auri et argenti. Sed et Loth, qui erat cum Abraham, fuerunt greges ovium et armenta, nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul. Erat quippe substantia eorum multa. Reverso igitur Abraham ex Aegypto in locum unde venerat, tunc Loth fratris filius ab illo in terram Sodomorum salva charitate secessit. Divites quippe facti erant, pastoresque pecorum multos habere cœperant, quibus inter se rixantibus, eo modo familiarum suarum pugnacem discordiam vitaverunt. Poterat quippe hinc, ut sunt humana, etiam inter ipsos aliqui rixa consurgere. Proinde hoc malum præcæventis Abraham verba ista sunt ad Loth: Non sit rixa inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos, quia omnes nos fratres sumus. Nonne ecce tota terra ante te est? Discede, obsecro, a me: si tu in sinistram, ego in dextram; vel si tu in dextram, ego in sinistram. Hinc fortassis electa est inter homines pacifica consuetudo, ut quando terrenum aliquid partiendum est, major dividat, minor eligat. Cum ergo digressi essent, separataque habitarent Abraham et Loth, necessitate sustentandæ familiae, non sedate discordiæ, et Abraham in terra Chanaan, Loth vero habitare cœpit in Sodomis. Abraham, qui interpretatur excelsus pater, quem aliam significat, nisi Dominum Jesum Christum, qui ait per prophetam: Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis, et cui omnes fideles supplicat dicendo: Pater noster, qui es in cælis (Matth. vi). Qui rite excelsus dicitur, quia ipse habitat in cælis, sicut Psalmista de illo testatur: Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis (Ps. cxlii). Loth vero, qui interpretatur declinans, significat populum Judæorum, qui declinaverunt ab illo qui est via, veritas et vita, et claudicaverunt a semitis suis. Pastores Abraham significaverunt sanctos apostolus; oves, ceteram multitudinem fidelium; de quibus ipse ait: Oves meæ vocem meam audiunt; et iterum: Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili (Joan. x). Pastores autem Loth, præligerunt Scribas et Phariseos: non quia hoc erant, sed quod falso se hoc esse jactabant; quos Dominus non appellat pastores, sed fures et latrones. Jurgium pastorum quid aliud significavit, nisi conflictum utriusque partis, piæ et impiæ? Substantia eorum, populi multitudo fidelium et infidelium, piorum et impiorum. Illud vero quod dixit Abraham ad Loth: Ne, quæso, sit jurgium inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos; recede a me, obsecro: ecce universa terra coram te est: si tu ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo; si tu dexteram ele-*

A geris, ego ad sinistram pergam: quid per dextram et sinistram, nisi utrumque significatur Testamentum? de quo ait Ecclesia in Canticis canticorum: Lava ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me (Cant. ii): quasi enim in dexteram partem declinaverunt Judæi, quando ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non fuerunt subjecti. Sed ille quasi sinistram elegit, quando ait, Non veni vocare justos, sed peccatores (Luc. xv); et iterum: Amen dico vobis, quia ita gaudium erit in cælis super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta justis qui non indigent pœnitentiâ. Sed ad sinistram iterum illi elegerunt, quando dixerunt: Hic homo non est a Deo, qui sabbatum non custodit (Joan. ix); et ad Pilatum: Hic si non esset malefactor, non eum tibi tradidisset (Joan. xviii). Sed Dominus iterum in suis predicatoribus dexteram elegit, quando post suam resurrectionem præcepit, dicens: Euntes in mundum universum, predicat evangelium omni creaturæ (Matth. u't.); et iterum: In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant (Joan. ix). Quod vero idem Loth recessit ab oriente, et elegit sibi regionem circa Jordanem, quid aliud significavit, nisi quod Judaicus carnalis populus, relicta pollicitatione cœlestium, totam spem defixit in amore temporalium rerum? Et postmodum quod habitavit in Sodomis, hoc significavit, quod pejor effectus est, quam gentes, quæ ignorant Deum; dummodo quem illi ignorant, tamen blasphemant, impletumque est illud quod Paluista ex eorum persona cecinit, dicens: Et dimisi eos secundum desiderium carnis eorum, ibant in adinventibus suis (Ps. lxxx). Sequitur:

(Vers. 14 seqq.) *Dixitque Dominus ad Abraham, postquam divisus est Loth ab eo: Leva oculos tuos, et vide a loco in quo nunc es ad aquilonem et meridiem, et ad orientem, et ad occidentem; omnem terram quam conspicias tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum, faciamque semen tuum sicut pulverem terræ; si quis potest numerare numerare pulverem, semen quoque tuum numerare poterit. Surge, et perambula terram in longitudine et in latitudine sua: quia tibi daturus sum eam. Movens igitur Abraham tabernaculum suum, venit et habitavit juxta convallē Mambre, quod est Hebron, ædificavitque ibi altare Domino. In hac promissione utrum sit etiam illa qua pater factus est omnium gentium, non evidenter apparet: potest enim ad hoc videri pertinere, et faciam semen tuum tanquam arenam terræ: quod ea locutione dictum est, quam Græci vocant hyperbolem, quæ utique tropica est, non propria, quo tamen modo, ut cæteris tropis uti solere Scripturam, nullus qui eam didicit, ambigit. Iste autem tropus, id est, modus locutionis fit, quando dicitur: Longe est amplius quam quod eo dicto significatur; quis enim non videat quam sit incomparabiliter amplior arena numerus, quam potest esse hominum omnium genus ab ipso Adam usque ad terminum sæculi? Quanto ergo magis quam semen Abraham, non solum quod pertinet ad Israeliticam gentem, verum etiam quod est, et futurum est, secundum imitationem fidei toto orbe terrarum in omnibus gentibus? Quod semen in comparatione multitudinis impiorum profecto in paucis est, quamvis et ipsi pauci fiant, secundum innumerabilem multitudinem suam, quæ significata est secundum hyperbolem per arenam terræ. Sane ista multitudo, quæ promittitur Abraham, non Deo est innumerabilis, sed hominibus; Deo autem nec arena terræ. Proinde, quia non tantum gens Israelitica, sed universum semen Abraham, ubi esset promissum non secundum carnem, sed secundum spiritum plurimum filiorum, congruentius arenæ multitudini comparatur, potest hinc intelligi utriusque rei facta promissio; sed ideo diximus, quod non evidenter apparet, quia et illius gentis unius multitudo, quæ secundum carnem, nata ex Abraham, per ejus nepotem Jacob in tantum crevit, ut pene omnes partes orbis impleverit; et ideo potuit*

et ipse secundum hyperbolem arenæ multitudini comparari, quia et hæc sola innumerosa est homini. Terram e re illam solam significatam, quæ appellata est Chanaan ambigit nemo. Sed quod dictum est: *Tibi dabo eam et semini tuo usque in sæculum*, potest movere nonnullos, si usque in sæculum, intelligatur in æternum. Si autem sæculum hoc loco accipiant sic, quemadmodum fideliter tenemus initium futuri sæculi a fine presentis ordini, nihil eos movebit: quia etsi expulsi sunt Israelitæ de Hierosolymis, manent tamen in aliis civitatibus terræ Chanaan, et usque in finem non ebunt, et universa illa terra cum a Christianis inhabitatur, etiam ipsum semen est Abrahæ. Hæc responso accepto promissionis, migravit Abraham, et mansit in alio ejusdem terræ loco, id est, juxta quercum Mambre, quæ erat in Chebron. Chebron quæ quondam vocabatur Arbe, corrupte in nostris codicibus Arboch scribitur, cum in Hebræis legatur Arbe, id est, quatuor: eo quod ibi tres patriarchæ Abraham, Isaac et Jacob sepulti sint, et Adam magnus, ut in Jesu Nave libro scriptum est: licet cum quidam conditum in loco Calvaria suspicentur. Hæc est autem eadem Chebron olim metropolis Philistinorum et habitaculum gigantum, regnumque postea David in tribu Juda, civitas sacerdotalis et fugitivorum: distat ad meridianam plagam ab Hierusalem millibus circiter viginti duobus, et quercus Abram, quæ est Mambre, permanens usque ad Constantii regis imperium, et mansiuncula ejus impresentiarum cernitur: cumque a nostris ibidem ecclesia jam instructa sit, a cunctis in circuitu gentibus terebinthi locus superstitiose colitur, eo quod sub eo Abraham angelos quondam hospitio suscepit. Fuit autem metropolis Enachim, quos gigantes intelligere debemus. Sequitur:

(Cap. XIV. — Vers. 1 seqq.) *Factum est illo tempore, ut Amraphel rex Sennaur, et Arioch rex Ponti, et Chodorlahomor rex Alunitarum, et Thadad rex gentium, irruerint bellum contra Bura regem Sodomorum, et contra Bersa regem Gomorræ, et contra Seboin regem Adamæ, et contra Senneber regem Seboim, contraque regem Bale, ipsa est Sego. Omnes hi conveniunt in vallem silvestrem, quæ nunc est mare Salis. Duodecim annis servierunt Chodorlahomor, et tertio decimo anno recesserunt ab eo. Igitur anno quarto decimo Chodorlahomor, et reges qui erant cum eo, percusseruntque Raphat in Astaroth Carnaim et Suzim cum eis et Emin in Save Coriathaim, et Chorrhaos in montibus Seir, usque ad campetria Pharan, quæ est in solitudine: reversique sunt et venerunt ad fontem Misphat, ipsa est Cades, et conciderunt gigantes in Astaroth Carnaim, et gentes fortes simul cum eis, et omnes eos in Save civitate antequam pervenirent. Quatuor reges proleci de Babilonia interfecerunt gigantes, hoc est, Raphaim, robustos quosque Arabiæ; et Zozim et Emin in civitate Save, quæ usque hodie sic vocatur. Zozim autem et Emin, terribiles et horrendi interpretantur.*

(Vers. 7.) *Et revertentes venerunt ad fontem Misphat, ipsa est Cades. Per anticipationem hoc nomen dicitur, quod postea sic vocatum est: significat locum apud petram, qui fons Judicii nominatur, quia ibi Deus populum judicaret. Et percusserunt omnem regionem Amalechitarum, et Amorreum qui habitabat in Asasonthamar. Hoc oppidum est quod nunc vocatur Engaddi, balsami et palmarum fertile. Porro Asasonthamar in lingua nostra resonat urbs Palmarum; thamar quippe palma dicitur. Astaroth pars est eremi ubi Maria et Aaron contra Moysem locuti sunt, civitas quondam Og regis Basan. Carnaim, Astaroth vicus est grandis trans fluentia Jordanis; traduntque ibi fuisse domum Job.*

(Vers. 11 seqq.) *Et tulerunt omnem equitatum Sodomorum et Gomorræ, necnon et Loth, et suburbani ejus. Et ecce unus, qui evaserat, nuntiavit Abraham Hebræo, qui habitabat in convalle Mambre Amorrhæi, fratris Escol, et fratris Aner. Ostendit Mambre, et*

A Escol, et Aner Amorrhæos atque germanos socios fuisse Abrahæ. Et percusserunt eos usque Dan ad Phœnicæ oppidum, quod nunc Paneas dicitur. Dan autem unus est de fontibus Jordanis: nam et alter vocatur Jor, quod interpretatur Rihbron, id est, rivus. Duobus ergo fontibus qui non procul a se distant, in unum rivulum fœderatis, Jordanis deinceps dicitur. Deinde abductis his qui Sodomis irruerant, cum quinque reges adversus quatuor bellum gererent, et victis Sodomitis etiam Loth captus esset, liberavit eum Abraham, abductis secum in prælium trecentis decem et octo vernaculis suis, et victoriam tecti regibus Sodomorum, nihilque spoliorum auferre voluit, cum rex cui vicerat obtulisset. Sed quid hæc victoria Abrahæ de quinque regibus indicabat, quos ille fidei pater mysterio superavit, nisi quod fides nostra sic confirmata sit in spiritu principali, ut totidem corporis nostri sensus Dei verbo subigat? Nam sicut ille de proximo in regibus victor, ita et fides per animam victrix de exteriore homine triumphat. Quod vero ille non in multitudine, nec virtute legionum, sed tantum in trecentis decem octo comitantibus, adversarios principes debellavit, jam tunc in sacræ crucis figuram, quæ per T, litteram Græcæ, et Jesu nomen, qui *Iota et theta* Græcis characteribus scribitur, qui Salvator interpretatur, in numero trecentorum decem et octo exprimitur; quod nos Christi passio liberaret a dominatu quinque carnalium sensuum, qui nos antea variis vitis captivantes exsuperaverant. Sequitur:

(Vers. 18 seqq.) *At vero Melchisedech rex Salem protulit panem et vinum, erat enim sacerdos Dei excelsi; benedixitque illi, et ait: Benedictus Abraham Deo excelsio, qui creavit cælum et terram, et benedictus Deus altissimus, qui protulit te, hostes in manibus tuis sunt; qui tradidit ei decimas ex omnibus. Tradunt Hebræi hunc esse Sem primum filium Noe, et eo tempore quo ortus est Abraham, habuisse ætatis annos trecentos et nonaginta, qui ita supputatur: post diluvium anno secundo cum centum esset annorum Sem, genuit Arphaxat. Post cujus ortum vixit annos quingentos, hoc est simul sexcentos. Arphaxat anno natus trigesimo quinto genuit Sale, qui et ipse natus tricenarius procreavit Heber, quem triginta quatuor annorum legitur genuisse Phalec, qui rorum, expletis annis triginta, genuit Rehn, qui et ipse post trigessimum et quintum annum edidit Seruch, ætate quo cum ad triginta pervenisset annos, ortus est Nachor, qui triginta novem annorum genuit Thare, quem legitur quod septuagenarius genuit Abram et Nachor et Aran. Supputata per singulas ætates annorum numerum, et inventis ab ortu Sem usque ad generationem Aram trecentos et nonaginta annos; mortuus est autem Abram centesimo et septuagesimo quinto ætatis suæ anno. Hæc ratione deducta, invenietur Sem abnepoti suo decimi gradus Abrahæ supervixisse annos triginta quinque. Similique de hoc tradunt quod usque ad sacerdotium Aaron omnes primogeniti ex istius genere, rufus series et ordo describitur, fuerint sacerdotes, et Deo victimas immolari; et hæc esse primogenita, quæ Esau patri suo Jacob vendiderit; nec esse vitulum, si Melchisedech victori Abraham processerit obviam, et in refectione tam ipsius quam pugatorum ejus, panem vinumque protulerit, et benedixerit ei, cum abnepoti suo hoc jure deberet; et decimas prædæ atque victoriæ acceperit ab eo, sive quoniam habetur ambiguum utrum ipse dederit ei decimas substantiæ suæ, et habitum largitatem ostenderit in nepotem. Utrumque enim intelligi potest, et juxta Hebræum et Septuaginta interpretes, quod et ipse acceperit decimas spoliorum, et Abrahæ dedit decimas substantiæ suæ; quamquam Apostolus in Epistola ad Hebræos apertissime delimit, non Abram suscepisse a Melchisedech decimas divitiarum ejus, sed de spoliis hostium partem accepisse pontificem (Hebr. iii). Salem autem non, ut*

Egesippus et nostrorum omnes arbitrantur, est Hierusalem, nomen ex Græco Hebræoque compositum : quod absurdum esse peregrine lingue mixtura demonstrat, sed est oppidum juxta Scythopolim, quod usque hodie appellatur Salem. Ostenditur quoque ibi palatium Melchisedech ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam, de quo in exteriori parte quoque Genesios scriptum est, *Venit Jacob in Sachot* (id est, in tabernacula) *et fecit sibi ibi domum etque tentoria, et transit in Salem civitatem regionis Schem, quæ est in terra Chanaan* (Gen. xxxiii). Considerandum quoque quando Abraham a cæde hostium revertenti, quos persecutus est usque Dan, quæ hodie Paneas appellatur, non de via Hierusalem, sed de oppido metopoleos Schem in itinere fuerit, de quo in Evangelio legitur, *Erat autem Joannes baptizans in Arnon juxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi* (Joan. iii). Nec refert utrum Salem an Salim nominetur, cum vocalibus in medio literis perraro utantur Hebræi, et pro volutate lectorum ac voluntate regionum eadem verba diversis sonis atque accentibus proferrant. Hæc ab eruditissimis gentis illius didicimus, qui in tantum non recipiunt Spiritum sanctum vel angelum fuisse Melchisedech, ut etiam certissimum hominis nomen ascribant. Et revera stultum est id quod in typo dicitur, eo quod Christi sacerdotium suum non habeat, et ipse rex et sacerdos nobis utrumque donaverit, ut simul genus regale et sacerdotale, et quasi angularis lapis utrumque conjunxerit parietem, ut de duobus gregibus bonus pas or unum efficeret gregem; sic quosdam referre ad anagogem, ut historie auferant veritatem, et dicant non fuisse regem, sed in imagine hominis angelum demonstratum; dum in tantum nitantur Hebræi Melchisedech regem Salem, filium Noe Sem ostende e, ut ante scriptum referant, *Egressus est autem rex Sodomorum in occursum ei; hinc dubium quin Abraham, postquam reversus est a cæde Chodorlahomor et regum qui cum eo erant in valle Save, hæc est vallis regis; de quo statim sequitur: Et Melchisedech rex Salim protulit panem et vinum, et reliqua.* Si ergo hæc civitas regis est, et vallis regis, sive, ut Septuaginta transtulerunt, campus, quem hodie Aulonem Palæstinii vocant; Aulon vero non Græcum, ut quidam putant, sed Hebræum vocabulum est: appellatur autem vallis grandis et campestris, in immensam longitudinem se extendens, quæ circumdatur ex omni parte montibus sibi invicem succedentibus et coherentibus, qui incipientes a Libano et ultra eum, usque ad desertum Pharaon perveniunt: Sicutque in ipso Aulone, id est in valle campestri urbes nobiles, Scythopolis, Tiberias, stagnum quoque Genezareth, sed et Hiericho, mare Mortuum, et regiones in circuitu, per quas medius Jordanis fluit, oriens de fontibus Paneadis, et in mari Mortuo interfrens: manifestum est Melchisedech hominem fuisse, qui in terrena et valle et urbe regnavit. Hic enim Melchisedech, qui interpretatur rex justitiæ, civitatis videlicet Salem, quæ interpretatur pax, sacerdosque Dei summi, panem et vinum in sacrificio offerens, cui et de præcipuis prædis Abram patriarcha decimas legitur obtulisse, a quo et benedictus est: qui enim benedictus major est quam qui benedicitur: unde et sacerdotes ex semine Abrahamæ nati fratres suos benedicebant, id est, filios Israel, quibus illi decimas dabant secundum legis mandatum, vere ut majoribus et eminentioribus sibi, sine patre, ut Apostolus ait, sine matre, sine genealogia: nec initium dierum, nec finem vitæ habens (Heb. vi): quod utique nulli hominum congruere potest, nisi Domino soli. In eo enim quod subito nomen ejus inducitur, et ex qua stirpe sit procreatus, nequaquam penitus indicatur; ac de initio vitæ ejus, vel fine, nec ante, nec postmodum quidquam refertur: Dei Filio Domino nostro assimilatur. Ipse est enim solus de patre, sine matre gentis per divinitatem; ipse de matre sine patre per humanitatem; ipse quoque sacerdos æternus, ad

quem dicitur, *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech* (Ps. cix); ipse justitia et pax, rex et sacerdos: rex videlicet ex Deo Patre, sacerdos ex Virgine matre; sine matre enim eum fuisse, manifestum est ex patre, cum dicitur ab Evangelista, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. i). Sine patre quoque eum existisse ex matre, Evangelista pronuntiat, cum Mariæ angelus loquitur, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. i). Sine aliqua etiam sacerdotali genealogia homo existit ex hominibus, utpote non ex tribu Levi ortus, sed ex tribu Juda: ex qua tribu nihil de sacerdotali præcepto accepit: utique propter mysterium sacramenti quod Christianis celebrare præceptum est, ut non secundum Aaron pecundum victimas, sed oblationem panis et vini, id est, corporis et sanguinis ejus sacramentum in sacrificio offerant. Ibi quippe primum apparuit sacrificium quod nunc a Christianis offertur Deo toto orbe terrarum; implemque illud quod longe post hoc factum per prophetam dicitur ad Christum, qui fuerat adhuc venturus in carne, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Ps. cix): non scilicet secundum Aaron, qui ordo fuerat auferendus, illuculentibus rebus quæ illis umbris enotabantur. Quod vero patriarcha magnus derivas omnis substantiæ suæ Melchisedech sacerdoti post benedictionem dedit, sciens spiritaliter melius sacerdotium futurum in populo gentium quam Leviticum, quod in Israel de ipso erat nasciturum, futurumque ut sacerdotium Ecclesiæ habens præputum, benediceret in Abram circumciso sacerdotium Synagoga. Sequitur:

(Cap. XV. — Vers. 1 seqq.) *His ita transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem, dicens, Noli timere, Abram, ego protectio tuus sum, et merces tua magna nimis. Dixitque Abram, Domine Deus, quid dabis mihi? Ego vadum absque liberis, et filius procuratoris domus meæ iste Damascus Eliezer. Addiditque Abram, Mihi autem non didisti semen, et ecce vernaculus meus hæres meus erit. Semini Abram jam facta erat promissio et innumerabilis multitudinis abundantia; nondum tamen erat patefactum quo modo illius seminis esset futura promissio, utrum ex carne Abraham, si de ipso generaret; an ex voluntate, si aliam forte adoptaret: itaque Abram cum sibi videret non nasci filios, et tamen semini factam promissionem cerneret, primo de adoptione cogitabat. Hoc indicat quod, cum Deo loquens, ait de vernaculo suo, *Hic hæres meus erit*, tamquam diceret: Quia de memetipso mihi semen non didisti, in isto comple, quod meo semini promissisti. Si enim semen ejusque non appellaretur, nisi quod de ejus carne nasceretur, nec non appellaret Apostolus semen Abraham (Rom. xi; Hebr. ii); qui certe originem carnis de illo non ducimus, sed imitatione fidei, semen ejus facti sumus, credentes in Christo, ejus caro ex illius carne propagata est. Tunc Abram audivit a Domino, *Non hic erit hæres tuus; sed qui exiet de utero tuo, ipse erit hæres tuus*. Jam nunc adoptionis cogitatione sublata, cum de se ipso semen speraret Abram, restabat incertum utrum ex Sara an ex alia; quod illi Deus occultare voluit, donec prius ex illa vetus figuraretur testamentum. Sequitur:*

(Vers. 5, 6.) *Eduxitque illum foras, et ait illi, Suspice cælum, et numera stellas, si potes. Et dixit ei, Sic erit semen tuum. Creditit Abram Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Rursumque semen innumerable, non sicut arena terræ, sed stellæ cæli; ubi mihi magis videtur promissa posteritas cælestis felicitate sublimis, nam quantum ad multitudinem pertinet, quid sunt stellæ cæli ad arenam terræ? Nisi quis et istam comparationem in tantum esse similem dicat, in quantum etiam stellæ dinumerari non*

possunt, quia nec eas omnes videri posse credendum est, nam quanto quisque acutius intuetur, tanto plures videt : unde et acerrime cernentibus, aliquas esse merito existimatur, exceptis eis sideribus quæ in alia parte orbis a nobis remotissima oriri et occidere perhibentur. Sequitur : *Credidit Abram Deo, et reputatum est illi ad justitiam (Rom. iv)*. Hinc sane illa sententia ponitur, cujus Apostolus meminit propter Dei gratiam commendandam, ne circumcisio gloriaretur, gente que incircumcisas ad fidem Christi nollet admitti : hoc enim quando factum est, ut credenti Abraham deputaretur fides ad justitiam, nondum fuerat circumcisus. Sequitur :

(Vers. 7 seqq.) *Dixitque ad eum Dominus, Ego Dominus qui eduxi te de Hur Chaldaeorum, ut darem tibi terram istam, et possideres eam. Ubi cum interrogas et Abram secundum quod sciret quod possessurus esset eam, respondens Dominus ait illi, Suma, inquit, mihi vaccam triennem, et capram trimam, et arietem annorum trium, turturem quoque et columbam. Qui tollens universa hæc, divisit ea per medium, et utrasque partes contra se alternis posuit; aves autem non divisit. Non enim ait, Unde sciam, quasi adhuc non crederet; sed ait, Secundum quod sciam, ut ei rei quam crederat aliqua similitudo adhiberetur, quia ejus modis agnosceretur; sicut non est Virginis Mariæ diffidentia, quod ait : *Quo modo fiet istud, quoniam virum nec cognosco (Luc. 1)*? Quod enim futurum esset, certa erat; modum quo heret inquirebat : et hoc cum quæsisset, audivi. Denique et hic similitudo de animalibus, juveuca, et capra, et ariete, et dualis volucris, turture et columba, ut secundum hæc futurum sciret quod futurum jam esse non ambigeret. Per vaccam significata est plebs ipsa, posita sub jugo legis; per capram, eadem plebs peccatrix futura; per arietem, eadem plebs regnatura. Quæ animalia propterea trima dicuntur, quia cum sicut insignes articuli temporum ab Adam usque ad Noe, inde usque ad Abram, et inde usque ad David, qui reprobo Saule primus in regno gentis Israeliticæ Domini est voluntate fundatus, in hoc ordine tertio, qui tenditur ex Abram usque ad David, tamquam tertiam ætatem gerens, ille populus ad olevit. In turture quoque illi sunt intelligendi quos Apostolus dicit, *in solitudinibus errantes, ac montibus et speluncis, seu in cavernis terræ, quibus dignus non erat mundus (Heb. xi)*. In columba præfigurati sunt prophetae, qui sancto repleti Spiritu, populis denuntiabant futura. Sive etiam per turturem et columbam, spirituales in illo populo figurati sunt, individui filii promissionis et hæredes regni futuri, quorum ætas temporalis ideo tacetur, quia æterna meditantibus, transgressi sunt desideria temporalia; et ideo dictum est, *Aves autem non divisit*, quoniam carnales inter se dividuntur, spirituales autem nullo modo, sive a negotiosis conversationibus hominum se removeant, sicut turtur, sive inter illas degant, ut columba. Utraque tamen avis est simplex et innoxia, significans et in ipso Israelitico populo, cui terra danda erat, futuros individuos filios promissionis et hæredes regni, in æterna felicitate mansuri. Sequitur :*

(Vers. 11.) *Descenderuntque volucres super cadavera, et abiebat eas Abram. Illius enim merito sæpe liberatus est Israeliti us populus, et defensatus ab infestatione gentium diversarum. Aves autem descendentes supra corpora quæ divisa erant, non boni aliquid, sed spiritus indicant aeris hujus partem quemdam summi de carnalium divisione quærentes. Quod autem illas abiebat Abram, significat etiam inter illas carnalium divisiones, veros usque in finem perseveraturos fideles. Sequitur :*

(Vers. 12.) *Cumque sol occuberet, sopor irruit super Abram, et horror magnus et tenebrosus invasit eum. Significat circa hujus finem sæculi magnam perturbationem ac tribulationem futuram fidelium, de qua Dominus dicit in Evangelio, *Erit enim tunc tribulatio**

A magna, qualis non fuit ab initio (Math. xxiv). Sequitur : (Vers. 13, 14.) *Dictumque est ad eum, Scio prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et affligent eos quadringentis annis; verumtamen gentem cui servituti sunt ego juicabo, et post hæc egredietur cum magna substantia. De populo Israel, qui fuerat in Ægypto serviturus, apertissime prophetavit : non quod in eadem servitute sub Ægyptiis afflictibus quadringentos annos ille populus fuerat peracturus, sed in ipsis quadringentis annis prænuntiandum est hoc futurum : quemadmodum scriptum est de Thare patre Abraham, *Et fuerunt dies Thare in Curra ducenti quinque anni* : non quia ibi omnes transacti sunt, sed quia ibi completi sunt : ita et hic interpositum, *Et in servitute redigent eos et affligent eos quadringentis annis*, quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est, non quia ibi universus peractus est. Quadringenti sane dicuntur anni propter numeri plenitudinem, quamvis aliquanto amplius sunt : sive ex hoc tempore computetur quo ista promittebantur Abraham, sive ex quo natus est Isaac, propter semen Abraham, de quo ista prædicuntur. Computantur autem, sicut superius jam diximus, ab anno septuagesimo quinto Abraham, quando ad eum facta est ipsa promissio, usque ad exitum Israel ex Ægypto quadringenti triginta anni; quorum Apostolus ita meminit, *Hoc autem dico, inquit, testamentum confirmatum a Deo, quæ post quadringentos triginta annos facta est lex, non infirmum, ad evacuandam promissionem (Gal. iii)*. Jam ergo isti quadringenti triginta, quod adringenti poterant nuncupari, quia non sunt multo amplius; quanto magis cum aliquot jam ex isto numero præterissent, quando illa in visu demonstrata et dicta sunt Abraham; vel quando Isaac natus est centesimo patri suo, a prima promissione post viginti quinque annos, cum jam ex istis quadringentis triginta, quadringenti quinque remanerent, quos Dominus quadringentos voluit nominare. Sequitur :*

(Vers. 15, 16.) *Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona. Generatione autem quarta revertentur huc. Necdum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum usque ad præsens tempus. Replica genealogum Levi : *Levi genuit Chaa h, Chaa h genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar, Eleazar genuit Phineas. Chaa h cum patre suo Levi ingressus est Ægyptum. A Chaa h usque ad Eleazar computantur generationes quatuor; licet quidam velint ab Amram incipere, et ad Phineas, ut nos in Eleazar fecimus, pervenire. Si volueris discretem numerum ostendere, quo modo secundum quendam generatioem ingressi sum filii Israel de terra Ægypti tribus tibi Judæ ordo numeretur : *Judas genuit Phares, Phares genuit Esrom, Esrom genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naason, Naason genuit Salmon (Math. 1)*. Phares cum patre suo Juda ingressus est Ægyptum. Naason princeps tribus Juda in deserto describitur, cujus filius Salmon terram reponitionis introivit. Computa a Phares usque ad Naason, et invenies generationes quinque. Sequitur :**

(Vers. 17.) *Cum ergo occubisset sol, facta est caligo tenebrosa; et apparuit clipeus fumans, et lampas ignis transiens inter divisiones illas. Significat jam in fine sæculi per ignem judicandos esse carnales : sicut enim afflictio civitatis Dei, qualis antea nunquam fuit, quæ sub Antichristo futura speratur, significatur tenebroso timore Abraham circa solis occasum, id est, propinquante jam fine sæculi, sic ad solis occasum, id est, ad ipsum jam finem significatur isto igne dies iudicii, dirimens carnales, per ignem salvandos et in igne damnandos. Sequitur :*

(Vers. 18 seqq.) *In illo die pepigit Dominus cum Abram fœdus, dicens, Semini tuo dabo terram hanc a fluvio Ægypti usque ad fluvium magnum Euphraten. Cinnæos, et Zenezæos, et Cethmonæos, et Etheos, et Pho-*

razos, Raphain quoque, et Amorræos, et Chanaanæos, A et Bergesæos, et Hebræos. Deinde testamentum factum ad Abram, terram Chanaan proprie manifestat, et nominat in ea undecim gentes a flumine Ægypti usque ad flumen magnum Euphratem. Non ergo a flumine magno Ægypti hoc est. Nilo; sed a parvo, qui dividit inter Ægyptum et Palestinam, ubi est civitas Ruocorina. Sequitur :

(Cap. XVI. — Vers. 1 seqq.) Igitur Sarai, uxor Abram, non genuerat liberos, sed habens ancillam Ægyptiam, nomine Agar, dixit marito suo, Ecce conclusit me Deus, ne parerem; ingrediere ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios. Cumque ille acquiesceret deprecanti, tulit Agar Ægyptiam ancillam suam post annos decem quam habitare ceperat in terra Chanaan, et dedit eam viro suo uxorem, qui ingressus est ad illam. At illa concepisse se videns, despicit dominam suam. Quod autem attinet ad rem gestam, nullo modo est inirendum de hac concubina crimen Abraham, quia jam adoptionis cogitatione sublata, cum de seipso semen speraret Abram: restabat incertum utrum ex Sara, an ex alia; quod illi Deus occultare voluit, donec ex ancilla venis Testamentum figuraretur. Quid ergo mirum si videns sterilem uxorem ac cupientem sibi prolem, quam parere ipsa non potuit, ex famula sua et ex marito provenire, non suæ cupiditati cessit, sed conjugali potestati obtinuerat? Usus est ea Abram ad generandam prolem, non ad explendam libidinem, nec insultans, sed potius obediens; conjugii tue suæ sterilitatis credidit esse solatium, si secundum ancillæ uterum, quoniam natura non poterat, voluntate faceret suum; et eo jure quo dicit Apostolus, Similiter et vir non habet sui corporis potestatem, sed mulier (I Cor. vii): uteretur ad pariendum ex altera, quod non poterat ex se ipsa. Nulla est hic cupiditas lascivæ, nulla nequitia turpitudinis. Ab uxore causa prolis ancilla marito traditur, a marito causa proli accipitur: ab utroque non culpa luxûs, sed naturæ fructus exquiritur. Sequitur :

(Vers. 5.) Dixitque Sarai ad Abram: Inique agis contra me. Ego dedi ancillam meam in sinum tuum, quæ videns quod conciperet, de partu me habet; judicat Dominus inter me et te. Qui respondit Abram, Ecce ancilla tua in sinu tua est, utere ea ut libet. Denique cum ancilla grâvida, domina sterili superbi- ret, et hoc Sara mulibri suspitione viro potius imputaret, etiam sibi demonstravit Abram non se amatorem servum, sed liberum fuisse genitorem; et in Agar Saræ conjugis pudicitiam custodisse, nec voluntatem suam, sed ipsius implevisse; accepisse, nec petisse; accessisse, nec cessasse; seminasse, nec amasse. At enim, Ecce ancilla tua in manibus tuis, utere ea ut libet. O virum viriliter utentem feminis, conjugæ temperanter, ancillæ obtemperanter, nulla intemperanter! Sequitur :

(Vers. 6, 7.) Affligente igitur eam Sarai, fugam iavit. Cumque invenisset illam angelus Domini juxta fontem aquæ in solitudine, qui est in via in deserto Sur. Consequenter Ægyptia in via Sur, quæ per eremum ducit ad Ægyptum, ire festinabat. Sur nli venit angelus ancillam Saræ Agar, sicut est inter Cades et Barath; extenditur autem desertum usque ad mare Rubrum, quod ad Ægypti urbem pervenit. Porro Cades solitudo est super urbem Petram. Sed et Scriptura desertum Cades contra faciem Ægypti extendi memorat. Sequitur :

(Vers. 9 seqq.) Dixitque angelus Domini, Revertere ad dominam tuam, et humiliare sub manu ipsius. Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum, et non numerabitur præ multitudinem. Ecce, inquit, conceptisti, et paries filium, vocabisque nomen ejus Ismahel: eo quod audiverit Deus afflictionem tuam. Hic erit serus homo; manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum, et e regione fratrum suorum sive tabernacula. Ismahel interpretatur exauditio Dei. Contra faciem fratrum suorum habitabit, significavit semen

ejus habitaturum in eremo, id est, Saracenos vagos, incerti-que sedibus, qui universas gentes, quibus desertum ex latere sequitur, incursant, et impugnantur ab omnibus Junqitur :

(Cap. XVII. — Vers. 1 seqq.) Peperitque Agar Abraham filium, qui vocavit nomen ejus Ismahel. Septuaginta et sex annorum erat, quando peperit ei Agar Ismahel. Postquam natus est Ismahel ex Agar, in quo putare posset Abram impletum quod promissum fuerat, cum sibi vernaculum suum adopiare voluisset, Deo dicente, Non hic erit hæres tuus, sed qui exiet de te, ille erit hæres tuus; hoc ergo promissum ne in ancillæ filio putaret impletum, jam enim esset annorum nonaginta novem apparuit ei Deus et dixit illi, Ego Deus omnipotens; ambula coram me, et esto perfectus; ponamque fœdus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abram pronus in faciem suam; dixitque ei Deus, Ego sum, et pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium. Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te, faciamque te crescere vehementissime. Dicunt autem Hebræi quod in nomine suo, Deus quod apud illos tetragrammatum est, he litteram Abraham et Saræ addiderit; dicebatur enim primum Abram, quod interpretatur pater excelsus; et postea vocatus est Abraham, quod transfertur pater multorum: nam quod sequitur gentium, non habetur in nomine, sed subauditur. Nec mirandum quare cum apud Græcos et nos, a littera videretur addita, nos he litteram Abraham additam dixerimus; idioma enim linguæ illius est, per he quidem scribere, sed per a legere, sicut e contrario; a litteram sæpe per he pronuntiant. Sequitur :

(Vers. 7, 8.) Et ponam in gentibus reges, qui ex te egredientur; et statuum pactum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus, et semini tuo post te; daboque tibi et semini tuo post te terram peregrinationis tuæ, omnem terram in possessionem æternam, eroque Deus eorum. Si quem vero movet quod dictum est, Et dabo tibi et semini tuo post te terram peregrinationis tuæ in possessionem æternam, quomodo accipiatur impletum, sive adhuc expectetur implendum, cum possessio quacumque terrena æterna cuilibet genti esse non possit: sciat æternum a nostro interpretari, quod Græce dicitur in illorum lingua αἰώνιου, et aut non habet finem, aut usque in hujus sæculi tenditur finem. Sequitur :

(Vers. 9 seqq.) Dixit iterum Deus ad Abraham, Et tu custodies pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum quod observabis inter me et vos, et semen tuum post te. Circumcidetur ex vobis omne masculinum, et circumcidetur carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis mei inter me et vos. Infans octo dierum circumcidetur in vobis. Omne masculinum in generationibus vestris, tam vernaculus quam emptitius circumcidetur, et quicumque n non fuerit de stirpe vestra; eritque pactum meum in corne vestra in fœdus æternum. Masculus cujus præputii caro non fuerit circumcisa, delibit anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Notandum quod ubique in Græco, testamentum legitimus, in Hebræico sermone fœdus, sive pactum habetur. Multa quippe appellantur testamenta Dei, exceptis illis duobus magnis, et vetere et novo, quod licet eique legendo cognoscere. Testamentum autem primum, quod factum est ad hominem primum, profecto illud est, Quia die ederitis, morte moriemini (Gen. ii). Cum enim lex evidenter postea data sit, et dicit Apostolus, Ubi autem non est lex, non est prævaricatio (Rom. iv): quo pacto, quod in psalmo legitur, verum est, Prævaricatores reputavi omnes peccatores terræ (Ps. cxvii) nisi quia omnes legis alicujus prævaricatores sunt rei, qui aliquo pacto tenentur obstricti? Quomobrem si etiam par-

vuli, quod vera fides habet, nascuntur, non proprie, sed originaliter peccatores, unde illis gratiam remissionis peccatorum necessariam, confitemur? profecto, eo modo qui sunt peccatores, etiam prævaricatores legis illius, quæ in paradiso data est, agnoscuntur; ut verum sit utrumque quod scriptum est, et, *Prævaricatores reputavi omnes peccatores terræ; et, Ubi lex non est, nec prævaricatio*. Ac per hoc, quia circumcisio signum regenerationis fuit, et non immerito parvulum, propter originale peccatum, quo primum Dei dissipatum est testamentum, generatio di-perdet, nisi regeneratio liberet, sic intelligenda sunt hæc verba, divina, tamquam dictum sit: Qui non fuerit regeneratus, interibit, anima illa de genere ejus, quia testamentum Dei dissipavit: quasi non nisi de ista circumcisio intelligi cogeret. Nunc vero quoniam expressit cujusmodi pactum parvulus dissipaverit, liberum est intelligere de illo pacto dictum, cujus dissipatio pertinere possit ad parvulum. Si autem hoc quispiam non nisi de ista circumcisio dictum esse contendit, quod in ea pactum Dei, quoniam non est circumcisus, dissipaverit parvulus, quærat locutionis aliquem modum quo non absurde possit intelligi idèò dissipasse testamentum, quia licet non ab illo, tamen est in illo dissipatum. Verum sic quoque animadvertendum est nulla in se negligentia injuste interire circumcisio amant parvuli, nisi originalis obligatione peccati. *Dixit quoque Deus ad Abraham, Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram; et benedicam ei, et ex illa dabo tibi filium, cui benedicatur sum*. Errant qui putant primum Saraim, per primum r scriptum, et postea alterum r additum; et quia r apud Græcos centenarius numerus est, multas super ejus nomine ineptias suspiciantur: cum utique utrumque volunt et vocabulum commutatum, non Græcam, sed Hebræam debeat habere rationem, cum ipsum nomen Hebræicum sit: nemo autem altera lingua quempiam vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera. Sarai igitur primum vocata est per *sin, res, jath*. Sublato ergo *jath*, id est, *i*, elemento, addita est *e* littera, quæ per *a* legitur; et vocata est Sarai. Causa autem nominis imputati hæc est, quod antea dicebatur, *princeps mea*, unius tantummodo domus mater familia: postea vero dicitur absolute, *princeps*, omnium quippe gentium futura jam princeps. Sequitur:

(Vers. 16.) *Eritque in nationes populorum, et reges gentium orientur ex eo*. Quo modo dictum est ad Abraham de filio ejus, *Et reges gentium ex illo erunt?* Utrum quia pervenit secundum regna terrena; vel secundum Ecclesiam accipi debet? an propter Esau etiam ad litteram contigit? Sequitur:

(Vers. 17.) *Cecidit Abraham in faciem suam, et risit, dicens in corde suo, Putas si centenarius nasceretur filius, et Sara nonagenaria pariet?* Nihil enim seniores erant, sicut Scriptura testatur; sed illa etiam sterilis, et errore menstruo jam destituta: propter quod jam parere non posset, etiam si sterilis non fuisset. Porro si femina ita provectoris ætatis, ut ei solita muliebria adhuc fluant, de juvene parere potest, de seniore non potest; quamvis adhuc possit ille senior de adolescentula gignere, sicut Abraham post mortem Saræ de Cethura potuit, quia vividam ejus invenit ætatem. Hoc ergo est quod mirum commendat Apostolus, et ad hoc dicit Abraham jam fuisse corpus emortuum (Rom. iv), quoniam non ex omni femina, cui esset adhuc aliquid parienti tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid emortuum corpus intelligere debemus non ad omnia: nam si ad omnia, non jam senectus vivi, sed cadaver est mortui. Quamvis etiam sic solvi possit quæstio ista, quod de Cethura postea genuit Abraham, quia donum gignendi, quod a Domino accepit, etiam post obitum mansit uxoris. Sed propterea mihi videtur illa, quam secuti sumus hujus quæstionis solutio

A præferenda: quia centenarius quidem senex, sed temporis nostri de nulla potèsi femina gignere, non tunc quando adhuc tandem vivebant, ut centum anni nondum facerent hominem decrepitæ senectutis. Sequitur:

(Vers. 18 seqq.) *Dixitque Abraham ad Dominum, Utinam Ismahel vivat coram te! Et ait Dominus ad Abraham, Sara uxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac; et statim illi pactum meum in fœdus sempiternum et seminum ejus post eum. Super Ismahel quoque exaudivi te. Ecce benedicam ei, et augebo et multiplicabo eum valde. Duodecim duces generabit, et faciam eum in gentem magnam. Pactum vero meum statuum ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto in anno altero*. Sciendum tamen quod quatuor in veteri Testamento absque ullo velamine nominibus suis antequam nascerentur vocati sunt, Ismahel, Isaac, Sampson et Josias. Illic aperta promissa sunt de vocazione gentium in Isaac, id est, in filio promissionis, quo significatur gratia non natura: qui de sene et ano sterili promittitur filius: quamvis enim et naturalem procreationis exitum Deus operetur, ubi tamen evidens Dei opus est, vitata et cessante natura, ibi evidentius intelligitur gratia. Sequitur:

(Vers. 22 seqq.) *Cumque finitus esset sermo loquentis cum eo, ascendit Deus ad Abraham. Tulit autem Abraham Ismahelem filium suum, et omnes vernaculos domus suæ, universosque quos emerat, cunctosque mares ex omnibus viris domus suæ, et circumcidit carnem præputii eorum, statim in ipsa die, sicut præceperat ei Deus. Nonaginta novem erat annorum quando circumcidit carnem præputii sui; et Ismahel filius ejus duodecim annos impleverat tempore circumcisionis suæ. Eadem die circumcisus est Abraham et Ismahel filius ejus, et omnes viri domus illius, tam vernaculi quam empti et alienigenæ pariter circumcisi sunt. Si enim Adæ pactum Dei custodisset, non Abraham pactum hoc accepisset; sed quia ille in hoc membro culpam inobedientiæ primum agnovit, decuit ut iste in hoc membro signum obedientiæ secundo accepisset; ut ostendèret obedientes quandoque generare filios ad vitam, dum cum prævaricatores generaverint ad mortem; et quia hoc non per generationem, sed per regenerationem futurum erat, ita et non imperata est circumcisio, quando de Sara promissus est filius; et quod omnes non solum filios, verum etiam servos vernaculos et emptiis circumcidi jubet, ad omnes istam gratiam pertinere testatur: quid enim aliud circumcisio significat, quam naturam ex vetustate renovatam? et quid aliud quam Christum octava dies significat, qui hebdomada completa, hoc est, post sabbatum resurrexit? Parentum mutantur nomina, omnia resonant navitatem, et in Testamento veteri obumbratur novum; quid est enim quod dicitur, Testamentum vetus, nisi occultatio? et quid est aliud, quod dicitur novum, nisi veteris revelatio? Risus Abraham, exultatio est gratulantis, non irrisio diffidentis: verba quoque ejus illa in animo suo. *Si mihi centenarius nasceretur filius, et si Sara nonagenaria pariet, non sum dubitans, sed admirans*. Idèò pro gaudio fidentis Abraham, filius dicitur Isaac, id est, risus; risus enim iste in bono accipi debet. Sequitur:*

(Cap. XVIII. — Vers. 1 seqq.) *Apparuit autem ei Deus in convale Mambre, sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei; cumque levasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum. Quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, et adoravit in terra, et dixit, Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum, sed offeram pavillum aquæ, et lavate pedes vestros; requiescite sub arbore; ponam buccellum panis, et confortate cor vestrum, postea transibitis; idcirco enim declinastis ad servum vestrum. Qui responderunt, Fac ut locutus es. In tribus viris quos dubitandum non est angelos fuisse, quamvis quidam existiment unum in eis fuisse Dominum Christum, asserentes eum*

etiam ante indumentum carnis fuisse visibilem. Est quidem divinæ potestatis et invisibilis, incorporalis immutabilisque naturæ, sine ulla etiam sui mutatione, etiam mortalibus aspectibus apparere, non per id quod est, sed per aliquid quod sibi subditum est. Quid autem sibi subditum non est? Verumtamen si propterea confirmant horum trium aliquem fuisse Christum, quia cum tres vidisset, ad Deum singulariter est locutus, cur non et illud advertunt duos ex eis venisse, ut Sodomitæ delerentur, cum adhuc Abraham ad unum loqueretur, Dominum eum appellans; et intercedens ne simul justum cum impiis Sodomitis perderet; illos autem duos sic suscepit Loth, ut etiam ipse in colloquio suo cum illis singulariter Dominum appellet? Nam cum illis pluraliter dixisset, *Ecce, Domini, declinate in domum pueri vestri, et cætera, quæ ibi dicuntur, postea tamen ita legitur, Et tenuerunt angeli manum ejus, et manum uxoris ejus, et manus duarum filiarum ejus; ideo quod Dominus parceret illis.* Sequitur :

(Vers. 6 seqq.) *Festinavit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei, Accelera, tria sata similæ commisce, et fac subcinericios panes. Ipse vero ad armentum ecurrit, et tulit inde vitulum tenerrimum et optimum, dedique puero, qui festinavit, et coxit illum; tulitque butyrum et lac, et vitulum quem coxerat, et posuit coram eis; ipse vero stabat juxta eos sub arbore.* Tria sata, tres amphoræ sunt, ut idem mysterium et hic et in Evangelio, ubi mulier tria sata fermentare dicitur, cognoscamus. Queritur, si angelos intelligebat, quo modo eos potuit ad hanc humanitatem invitare: quæ refectioni mortalis carnis necessaria est, non immortalitati angelorum? Quomam certo et omnimodis inviolabili nuere immortalitatis induti, non, nisi vellent, possibilitate, non necessitate comederunt: non quia indigebant, sed quia volebant, ut hominibus congruerent, quadam humanitate fecerunt. Neque in plantasmate credendum est eos apparuisse, quando eos homines hospidio receperunt: non enim potestas, sed egestas edendi ac bibendi talibus corporibus auferitur. Tabernaculum autem illud Abrahæ, typum habuit terrenæ Iherusalem: ubi pro tempore prophetæ et apostoli habitaverunt; ubi et primum Dominus adveniens a credentibus exceptus, ab incredulis in ligno suspensus est. In tribus autem viris qui venerunt ad illum, Domini Christi prænotabatur adventus, cum quo duo angeli comitabantur, quos plerique Moysen et Eliam accipiunt, unum præcæ legislatorem, qui per eandem legem adventum Domini indicavit, alium qui in fine mundi venturus est, denuntiaturus secundum adventum Christi, atque ejus Evangelium Judæis prædicaturus. Unde et in monte dum Dominus fuisset transfiguratus, hi duo Moyses et Elias cum eo ab apostolis visi sunt (Marc. ix). Quod vero Abraham tres videns, unum adoravit, Dominum scilicet et salvatorem ostendens, ejus jam adventum est præstolatus, juxta quod in Evangelio Dominus ait, *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum; vidit, et gavisus est* (Joan. viii): tunc enim futurum a-pexit mysterium sacramenti, unde et pedes eorum lavit, ut in extremo mundi, lavacri, purificationem demonstraret futuram; pedes enim novissima significant: siquidem et convivium præparat, vitulum scilicet saginatum. Iste autem vitulus tener et saginatus, Domini Jesu Christi est corpus. Iste est etiam Domini vitulus, qui propter salutem credentium ad arborem crucis est immolatus. Illic est vitulus Domini corporis, qui in Evangelio pro peccatore occiditur filio. Sed et butyrum et lac cum carne vituli apposuit. Lac quippe legis habuisse figuram Apostolus noster annuntiat dicens, *Lac vobis potum dedi, non escam: pondum enim poteratis, nec adhuc quidem potestis* (I Cor. iii); tradiderat enim illis legis mandatum, quasi lac de uberibus duarum tabularum expressum, hoc est, testamentum fidei: necdum enim poterant,

A propter infantiam sensus, evangelicæ doctrinæ solidam et robustam escam accipere. Butyrum autem tenerrimum et pinguisimum Evangeliorum est testimonium, quod veluti oleum fidelibus in signum datur. Sed proinde vitulum cum lacte et butyrò Abraham ad edendum apposuit, quia nec corpus Domini, quod est vitulus, sine lacte legis, nec lac legis sine butyro, hoc est, sine Evangelii testimonio esse potest. Tria autem sata, unde Sara panes subcinericios fecit, tres filios Noe indicaverunt, ex quibus omne genus hominum natum est, qui divinæ Trinitati credentes, ex aqua baptismatis per Ecclesiam, ejus imago Sara erat, conspergendi essent, et in uno pane Christi corporis redigendi. Hæc sunt illa tria sata, quæ mulier in Evangelio dicitur fermentasse. Azymi autem panes illic, quod sine fermento malitiæ, et sine languore nequitia, sine fermento doctrinæ oporteat esse credentium unitatem. Subcinericii autem ideo ut per poenitentiam præteritorum delictorum Spiritus sancti vapore decocti, velut esca bene placita Deo acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos sedisse, passionis Dominiæ erat signum, cuius ipsi sunt prædicatores. Sequitur :

(Vers. 9 seqq.) *Cumque comedissent, dixerunt ad eum, ubi est Sara uxor tua? At ille respondit, Ecce in tabernaculo est. Cui dixit, Revertens veniam ad te tempore isto, vita comite, et habebit filium Sara uxor tua. Quo audito, Sara risit post ostium tabernaculi: erant enim ambo senes, propectaque ætatis, et desiderant Saræ fieri muliebria. Quæ risit occulte, dicens, Postquam consenui, et dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Dixit autem Dominus ad Abraham, Quare risit Sara dicens, Num vere partura sum anus? Nunquid Deo est quidquam difficile? Juxta conductum revertat ad te hoc eodem tempore, via comite, et habebit Saram filium.* Queritur quare Saram redarguit Dominus, cum et Abraham riserit, nisi quia illius risus admirationis et lætitiæ fuit, Saræ autem dubitationis; et ab illo hoc dijudicari potuit, qui corda hominum novit. Sequitur :

(Vers. 15.) *Negavit Sara, dicens, Non risi, timore perterrita.* Quo modo intelligebat Abraham Deum esse qui loquebatur eum eo, cum etiam negare ausa sit Sara quod riserit, nisi forte Sara homines eos esse putabat, Abraham vero Deum intelligebat, quibusdam divinæ majestatis existentibus et apparentibus signis? Sequitur :

(Vers. 16, 17.) *Cum ergo exissent inde viri, direxerunt oculos suos contra Sodomam; et Abraham simul gradiebatur deducens eos, dixitque Dominus, Num celare ptereo Abraham quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam, et benedicendæ sint in illo omnes nationes terræ? Et hic duo illa brevissime plenissimeque promissa sunt, gens Israel secundum carnem, et omnes gentes secundum fidem. Scio enim quod præcepturus sit filiis suis et domui suæ post se, ut custodiunt viam Domini, et faciant justitiam et iudicium, ut adducat Dominus ubi Abraham omnia quæ locutus est ad eum. Ecce ubi promittit Dominus Abrahæ non solum præmia, sed etiam obedientiam justitæ filiorum ejus, ut circa eos etiam præmia promissa compleantur. Sequitur :*

(Vers. 20 seqq.) *Dixit itaque Dominus, Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis: descendam, et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est, ita ut sciam.* Verba hæc non dubitantis quid horum potius eventurum sit, sed irascentis et minantis accipere debemus. Peccatum cum voce est culpa in actione; peccatum cum clamore est culpa cum libertate et jactantia. Quod autem dixit, *Descendam, et videbo*, et cætera hujusmodi, omnipotens itaque Dominus omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quam probare? Et ecce per angelos ad cognoscenda mala descendit, mox facinorosos percussit-

atque ille patiens et mitis, ille de quo scriptum est, *Tu autem, Domine, cum tranquillitate iudicis omnia*: cum in tanto crimine involutus invenisset, quasi patientiam pratermissit, et diem extremi iudicii praevenit. Ecce malum quasi cum difficultate ereclidit, cum audivit; et tamen sine tarditate percussit, cum cognoscendo reperit: ut nobis videlicet daret exemplum quod majora crimina et tarde credenda sunt, cum audiuntur, et citius punienda, cum veraciter agnoscentur. *Converteruntque se inde, et abierunt Sodomam, Abraham vero adhuc stabat coram Domino; et appropinquans ait: Numquid perdes justum cum impio? Si quinquaginta fuerint inventi justi in civitate, per bunt simul, et non parces loco illi propter quinquaginta justos si fuerint in eo? Absit a te ut rem hanc facias, et occidas justum cum impio.* Quam solet utrum quod de Sodomis dixit Deus, non se perdere locum; si invenirent illic vel decem justi, speciali quadam sententia de illa civitate, an de omnibus intelligendum sit generaliter, parere Deum loco in quo vel decem justi fuerint. In qua questione non est quidem necesse ut hoc de omni loco accipere compellamur; verumtamen de Sodomis potuit sic dici, quia sciebat Deus ibi non esse vel decem, et ideo sic respondebatur Abraham, ut significaretur nec tot ibi esse posse inveniri, ad exaggerationem iniquitatis illorum: non enim necesse erat Deo tam sceleratis hominibus parere, nec cum illis perdere justos, cum posset justis inde liberatis reddere impiis digna supplicia; sed, ut divi, ad ostendendam malignitatem multitudinis illorum, dixit, *Si decem ibi invenero, parcam universae civitati*: tanquam si diceret, Certe possum nec pius cum impiis perdere, nec tamen propterea impiis parere, quia liberatis et separatis inde piis, possum impiis digna rependere. Quare Abraham se pulverem dixit esse et cinerem, dum tantas promissiones accepta a Deo, nisi ut sublimitatem promissionum humilitatis temperaret subiectione? Aperte enim intelligitur in quo loco se posuerat, qui pulverem se ac cinerem, etiam dum cum Deo loqueretur, aestimabat. Si igitur ita se despexit, qui usque ad honorem divinae colloctionis ascendit, sollicita intentione pensandum est, qua poena illi feriendi sunt qui ad summum non proficiunt, et tamen de minimis extolluntur. Sed quid significat quod a quinquaginta justis usque ad decem esse salvandam? Numerum quippe quinquagenarium propter poenitentiae signum posuit, si forte converterentur et salvarentur; quinquagenarius enim numerus, semper ad poenitentiam referitur. Unde et David in eorum numero psalmum scripsit poenitentiae. Proinde quando aspexit Deus delinquentium vitam nequaquam velle reverti ad poenitentiam, quam quinquagenarius numerus figurat, confestim ardorem immoderate luxuriae compescit igne gehennae. Usque ad decem autem justos non perire Sodomam dixit, quia si in quolibet per decem praecceptorum custodiam Christi nomen invenitur, iste non perit. Denarii enim numeri figura crucem Christi demonstrat. Sequitur:

(Cap. XIX. — Vers. 1 seqq.) *Veneruntque duo angeli Sodomam vespere, sedente Loth in foribus civitatis. Quos cum vidisset, surrexit, et ibat obviam eis; adoravit pronus in terra, et dixit, Obsecro, Domini, declinate in domum pueri vestri, et manete ibi; lavate pedes vestros, et mane proficietis in viam vestram. Qui dixerunt, Minime; sed in platea manebimus. Compulsi illos oppido, ut dicerent ad eum. Ingressisque domum illius fecit convivium, coxit asinum, et comederunt. Valde enim credendum est quod et Abraham in tribus, et Loth in duobus viris, Dominum agnoscebant; cui per singularem numerum loquebatur, etiam cum eos homines esse arbitrantur; neque enim aliam ob causam se eos susceperunt, ut tanquam mortalibus, et humana refectione indigentibus ministrarent; sed erat profecto*

aliquid quo ita excellabant, licet tamquam homines, ut in eis aliquid esset divini fulgoris, sicut esse asolet in prophetis, ut si qui huius spitalitatem illis exhibebant, dubitare non possent: atque ideo et ipsos aliquando pluraliter, et in eis Dominum aliquando singulariter adorant. Angelos autem fuisse Scriptura testatur, non solum in hoc Genesis libro, ubi haec gesta narrantur, verum et in Epistola ad Hebraeos, ubi cum hospitalitas laudaretur, *Per hanc, inquit, etiam quidam vespicientes, hospitio receperunt angelos* (Hebr. xiii). Ideo autem angeli, quasi hospites coacti domum Loth introire dicuntur, ut tentata esset charitas Loth, probata et remunerata: ut ostenderetur quantum esset hospitalitatis bonum. Hospitalitatem domum angeli ingressi sunt ad liberandum. Clausas vero domos hospitibus, ignis in eis ingressus est ad perdendos peccatores, et ideo hospites non sunt evitandi, sed ultro invitandi. Sequitur:

(Vers. 4 seqq.) *Prius autem quam irent cubitum, viri civitatis vallaverunt domum, a puero usque ad senem, omnis populus simul; voraveruntque Loth, et dixerunt ei, Ubi sunt viri qui introierunt ad te nocte? Educ illos huc, ut cognoscamus eos. Egressus ad eos Loth, post terqum occludens ostium, ait, Nihil, quae, fratres mei, nolite malum hoc facere; habeo duos filias, quae necdum cognoverunt virum; educam eas ad vos, et abutimini eis, sicut placuerit vobis; dummodo viris istis nihil mali faciatis: quia ingressi sunt sub umbra culminis mei. Quo modo proximere volebat filias suas ad compensationem, ut viri hospites ejus nihil a Sodomitis tale paterentur: utrum admittenda sit compensatio flagitiorum vel quorumcumque peccatorum, ut nos faciamus illi aliquid, ne alius gravius malum faciat? an potius perturbationi Loth, non consilio tribuendum sit, quia hoc dixerit, merito quaeritur, et nimium periculosissime admittitur haec compensatio; si autem perturbationi humane tribuitur, et menti tantum malum permoet, nullo modo imitanda est. Sequitur:*

(Vers. 9 seqq.) *Vimque faciebant Loth vehementissime. Jam prope erat ut infringerent fores. Et ecce miserunt manum viri, et introduxerunt ad se Loth, clauseruntque ostium; et eos qui erant foras, percusserunt caecitate, a minimo usque ad maximum, ita ut ostium invenire non possent. Non immerito monet quo modo potuerunt deficere quaerendo ostium; si tali erant caecitate percussi, ut omnino nihil viderent: hoc enim modo sua calamitate turbati, ulterius ostium non requirebant. Haec aorasia et illi percussi sunt, qui quaerebant Elisam. Sequitur:*

(Vers. 12 seqq.) *Dixerunt autem ad Loth, Habes hic tuorum quoniam generum, aut filios, aut filias? Omnes qui tui sunt, educ de urbe huc; delebimus enim locum istum, eo quod increverit clamor eorum coram Domino, qui misit nos ut perdamus illos. Quia clamor peccantium in caelum ascendisse dicitur, ideo de caelo puniendi erant. Egressus est itaque Loth, et locutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias ejus, et dixit, Surgite, et egredimini de loco isto, quia delebit Dominus civitatem hanc. Et visus est eis quasi ludens loqui. Cumque esset mense, coegebant eum angeli, dicentes, Surge, tolle uxorem tuam, et duas filias quas habes, ne tu pariter pereas in scelere civitatis. Quod quaeritur, Et locutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias ejus, quae postea duae filiae Loth virgines fuisse dicuntur, de quibus et ipse dudum ad Sodomios dixerat, Ecce duae filiae meae, quae non cognoverunt virum; et nunc Scriptura commemorat eum habuisse generos: nonnulli arbitrantur illas, quae viros habuerunt, in Sodomis romanis esse, et eas exi se cum patre, quae virgines fuerunt: quod cum Scriptura non dicat, Hebraea veritas exponenda est, in qua scribitur, *Egressus est Loth, et locutus est ad sponso, qui accepturi erant filias ejus.* Nondum ergo virgines meae maritumque fuerant copulatae. Sequitur:*

(Vers. 16 seqq.) *Dissimulante illo apprehenderunt manum ejus et manum uxoris ac duarum filiarum ejus, eo quod Dominus parceret illi, et eduxerunt eum, posueruntque extra civitatem; ibi locuti sunt ad eum, Salva animam tuam. Noli respicere post tergum; nec stes in omni circa regione, sed in monte salvum te fac, ne et tu simul pereas. Dixitque Loth ad eos, Quæso, Domine mi, quia invenit servus tuus gratiam coram te, et magnificasti misericordiam tuam, quam fecisti mecum, ut salvares animam meam, nec possum in monte salvari, ne forte apprehendat me malum: est civitas hic juxta, ad quam possum fugere; parva est, et salvabor in ea. Numquid non modica est, et vivet anima mea in ea? Dixitque ad eum, Etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es. Ardenti quippe Sodomam Ingere est illicita carnis incendia declinare. Altitudo vero montium est, munditia continentium. Vel certe, quasi in monte sunt, qui etiam carnali copula inhærent; sed tamen extra suscipiendæ prolis admixtionem delitum, nulla carnis voluptate solvuntur. In monte qui prope stare quid est nisi fructum propaginis in carne non quærere? In monte stare est non carni carnaliter adhærere. Sed quia multi sunt qui scelera quidem carnis deserunt, nec tamen in conjugio positi usu solummodo delicti jura conservant, exiti quidem Loth Sodomam, sed tamen mox ad montana non pervenit, quia jam damnabilis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo conjugalis continentiæ subtiliter non tenetur. Est vero in medio Segor civitas, quæ fugientem salvet infirmum, quia videlicet cum ibi per incontinentiam miscerentur conjuges, et lapsus scelerum fugiunt, tamen per veniam salvantur. Quasi parvam quippe civitatem invenimus, in qua ab ignibus defendantur; quia conjugalis hæc vita non quidem in virtutis mira est, sed tamen a suppliciis secunda. Unde et idem Loth ad angelum dicit, *Est civitas hic juxta, ad quam possum fugere, parva, et salvabor in ea. Numquid non modica est, et vivet anima mea in ea?* Juxta igitur dicitur, et tamen ad salutem tuta perhibetur, quia conjugalis vita nec a mundo longe divisa est, nec tamen a gaudio salutis aliena. Sed tunc in actione hanc vitam suam conjuges quasi in parva civitate custodiunt, quando pro se assiduis deprecationibus intercedant. Unde recte per angelum ad eundem Loth dicitur, *Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es: quia videlicet cum Deo deprecatio funditur, nequaquam talium conjugum vita damnatur. Igitur Dominus pluit super Sodomam et Gomorram sulphur et ignem a Domino de celo, et subvertit civitates has, et omnem circa regionem; universos habitatores urbium, et cuncta terra videntia. Cur sulphureo igne puniebantur, nisi ut putidissimus libidinis ardor putidissimo flammarum ardore puniretur? ut veniente inbreo igne de celo, tota illa regio in cinerem vertiretur, ubi stupra in masculos in tantam consuetudinem convalescerant, quanta jam nostro tempore gentes impias licenter videmus perpetrare. Verum et hoc eorum supplicium, specimen futuri judicii divini fuit. Quæri etiam potest quare diebus Noe peccatum mundi aqua ulciscitur, hoc vero Sodomitarum igne punitur, nisi quia illud naturale libidinis cum feminis peccatum quasi leviori elemento damnatur; hoc vero contra naturam cum viris libidinis peccatum acrioris elementi vindicatur incendio; et illic terra aquis abluta revirescit, hic flammis cremata aeterna sterilitate arcescit. Quod prohibiti sunt qui liberantur ab angelis retro respicere, scilicet quia non est animo redeundum ad veterem vitam, qua per gratiam regeneratus exiit, si ultimum evadere judicium cogitamus. Denique uxor Loth ubi respexit, remansit, et in salem conversa omnibus fidelibus quoddam præstituit condimentum, quo sapienter aliquid inde illud caveat et exemplum. Sequitur:**

(Vers. 27 seqq.) *Abraham vero mane consurgens ubi steterat prius cum Domino intuitus est Sodomam*

et Gomorram et universam terram regionis illius, viditque ascendente favillam de terra, quasi fornacis fumum; cum enim subverteret Deus civitates regionis illius, recordatus est Abraham, et liberavit Loth de subversione urbium in quibus habitaverat. Commendat Scripturæ meritis magis Abraham liberatum esse Loth, ut intelligamus justum Loth deum secundum quendam modum, maxime quod unum verum Deum colebat, et propter comparationem scelerum Sodomorum, inter quos vivens ad vitam similem non potuit inclinari. Sequitur:

(Vers. 30.) *Ascenditque Loth de Segor, et mansit in monte, duæ quoque filiae ejus cum eo: timuerat enim manere in Segor, et mansit in spelunca ipse et duæ filiae ejus. Mirum si ipse mons est in quem sponte ascendit, quo, momente Domino ac imperante, ascendere noluit. Quæritur quare cum primum fige montis Segor prælerit, et eam in habitaculum suum voluerit liberari, nunc de Segor ad montem migret. Respondemus verum esse illam Hebræorum conjecturam de Segor, quod frequenter terræ motu subruta, Vala primum, postea Salisa appellata sit; ipsa est et Vals, quæ nunc Zoara nuncupatur: imminet autem mari Mortuo, et apud eam gignitur balsamum, et posina palmarum, antiquæ ubertatis indicia. Nolumus autem moveat quod Segor eadem quæ Zoara dicitur, cum idem nomen sit parvula vel minoris; sed Segor Hebræice Zoara et Syriace nuncupatur; Vala autem interpretatur absorpta; timueritque Loth, dicens, *Ne forte apprehendat me malum in ea:* quia si cum cæteris adhuc urbes starent, ista sæpe subversa est, quanto magis nunc in communi ruina non poterit liberari et hanc occasionem infidelitatis, etiam in filias coitus delisse præcipitum: qui eam cæteras viderat subruis civitates, et hanc stare, sequæ Dei auxilio erunt, utique de ea quod sibi concessum audie at, antequam re non debuit. Sequitur:*

(Vers. 34 seqq.) *Dixit major ad minorem. Pater noster senex est, nullusque vitarum remansit in terra qui possit ingredi ad nos juxta morem universæ terræ; veni, inebriemus eum vino. dormiamusque cum eo, ut servare possimus ex patre nostro semen. Ederuntque patri suo bibere vinum nocte illa, et ingressus est ad eum major, dormivitque cum patre; at ille non sensit, nec quando occubuit filia, nec quando surrexit. Altera quoque nocte dixit major ad minorem, ecce dormivi heri cum patre meo, demus et bibere vinum etiam hac nocte, et dormies cum eo, ut servemus semen de patre nostro. Videtur namque libas Loth audisse quendam de consummatione sæculi, quæ immineret per ignem, sed tamquam puellas non intellegere perfecte quæ didicerant. Nescierunt quod Sodomis igne vastatis, multum adhuc spatium integrum resideret in mundo; suspicite sunt tale aiquid factum, quale audierant in temporibus Noe, et ob reparandam mortalium posteritatem, solas se esse cum patre sene reservatas. Recuperandi igitur humani generis desiderium sum, atque instaurandi sæculi ex sese dandum incipiuntur exordium: et quamvis grande eis crimen videretur furari concubium patris, gravior tamen eis videbatur impietas, si humane, ut putabant, posteritatis spes, servata castitate, deleretur. Propter hoc ergo consilium mentis minore, ut arbitror, culpa, spe tamen argumentoque majore, patris inestitiam vel rigorem viro emolliunt et resolvunt, singulis ingressæ noctibus singula, concipiunt ab ignorante conceptum, nec ultra repetunt. Ubi hic libidinis culpa, ubi incestus crimen arguitur? Quomodo ergo dabitur vitio, quod non iteratur in facto? Cum igitur illæ ad conservati nem generis prolem quærent, quæ utique in eis humanitas erat et naturalis affectus, nec se crederent posse invenire alios viros, velut exusta illa conflagratione orbe terrarum, cum patre dormierunt. Ab illo autem opere ita patrem abhorrent sentiebant, ut id se impleritas esse non crederent, nisi ejus ignorantiam procurarent, ut scriptum est: *Inebriaverunt eum vino, et nescienti se miscuerunt,**

Quapropter culpandus est quidem, nec tamen quantum ille incestus, sed quantum illa meretur ebrietas: nam et hanc lex aeterna condemnat, quia cibum et potum ad ordinem naturalem non nisi gratia conservanda salutis admittit. Quoniam vis ergo inter ebrium et ebrium plurimum interit: nam nec ebrius super est ebrius, nec quisquam aliquando ebrius, rosequenter ebrius est, tamen in homine justo hujus ipsius, etsi non ebriositatis, at certe ebrietatis causa querenda est. Quid enim tandem coegit ut filibus suis crebra vina miscensibus, aut fortasse nec mixta crebro porrigentibus consentiret aut cederet, nisi ut illius destitutionis et materni luctus dolor de cogitatione mentis ebriae fugeretur, etiam ipsas tandem libere existimans, et aliqua fraude agentes ne biberent, sed etiam talem tribus illis adhibere consolationem, quo modo virum justum decuerit, non videmus; an aliqua Sodomitarum arte pessima, etiam paucis oculis patrem sic inebriare potuerunt, ut illud peccatum eum ignorante vel potius de ignorante committerent. Nos tamen Scripturas sanctas, non hominum peccata defendimus. Sequitur:

(Vers. 36 seqq.) *Conceperunt ergo duce filiae Loth de patre suo peperit que major filium, et vocavit nomen ejus Moab; ipse est pater Moabitarum usque in presentem diem. Minor quoque peperit filium, et vocavit nomen ejus Ammon; ipse est pater Ammonitarum usque hodie. Moab interpretatur, ex patre; Ammon vero, cujus quia causa nominis redditur, filius generis mei, sive filius populi mei, sic derivatur, ut ex parte sit sensus nominis, ex parte ipse sit sermo. Ammon vero, a quo dicti sunt Ammonitae, vocatur populus meus. Deus ergo, qui novit et de hominis opere nalo laedere opera bona, gentes quae voluit ex illo emine propagavit. Prodidit quippe ista per Scripturas suas, non faciendi praecepti, et cavenda admonuit, non posuit imitanda. Nam et quae civitates, quae in tribus igneis conflagratae sunt illud (nisi fallor) significant, quod omnes qui quicunque sensus corporis sui libidine traverint, in illo fatuo incendio cremati sunt. Loth autem, frater Abraham, justus et hospitalis in Sodomis, et ab omni Sodomitarum contaminatione potius a quoque integer, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri judicii, meruit salvus evadere, typum gestavit corporis Christi, quod in omnibus sanctis, et nunc inter nunquos atque impios gemit, quorum factis non consenti, et a quorum commixtione in fine saeculi liberabitur, illis damnatis supplicio ignis aeterni. Sed aliud genus hominum in ejus uxore locutum est, eorum scilicet qui per gratiam Dei vocati, retro respiciunt, non sicut Paulus, qui ea quae retro sunt obliviscitur, et in ea quae ante sunt extenditur (Philipp. iii). Unde et ipse Dominus, Nemo, inquit, imponens manum suam super aratrum, et respiciens retro, aptus est regno caelorum (Luc. ix). Neque illud exemplum tacuit, quo nos tanquam sale condiret, ut non fatui negligemus, sed prudentes caveamus hoc malum, *Memento uxoris Loth*. Sic etiam in ipso Loth, quando cum eo filiae concubuerunt; non illud, quod a Sodomis liberatus est, sed aliud aliquid figuratum est. Nam tunc ille ipse Loth futurae legis videtur gestasse personam, cum quidam ex illa procreati, et sub lege positi, male intelligendo, quodam modo inebriant eam, qua non legitime utendo, infidelitatis opera parant. *Bona est enim lex*, ait Apostolus, *si quis ea legitime utatur* (1 Tim. i). Nec ideo tamen hoc factum, vel ipsius Loth, vel filiarum ejus justitiam, quia significavit aliquid quod futuram quorundam perversitatem praenuntiaret: aliud enim illae, ut hoc facerent, intenderunt, aliud Deus, qui hoc fieri permisit, ut etiam aliquid inde monstraret pro significatione futurorum. Proinde illud factum cum in sancta Scriptura narratur, prophetia est; cum vero in illorum vita qui hoc commiserunt, consideratur, flagitium est. Sequitur:*

(Cap. XX. — Vers. 1 seqq.) *Profectus inde Abraham in terram australem, habitavit inter Cades et Sur, et peregrinatus est in Geraris. Dixitque de Sara uxore sua, Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, et tulit eam. Venit autem Deus ad Abimelech per somnium noctis, et ait ei, En morieris propter mulierem quam tulisti: habet enim virum. Abimelech vero non tetigit eam. Et ait, Domine, num gentem ignoran-tem et justam interficis? Nonne ipse dixit, Soror mea est; et ipsa ait, Frater meus est? In simplicitate cordis mei, et munditia manuum feci hoc. Quæri potest quo modo adhuc in illa aetate propter Sarae pulchritudinem Abraham periclitari metuebat, sed magis formae illius vis admiranda est, quae adhuc adamari poterat; et ideo fecit in Geraris apud regem Abimelech quod in Aegypto de conjuge sui fecerat, eique intacta similiter reddita est. Sequitur:*

(Vers. 6, 7.) *Dixitque ad eum Deus, Et ego scio quod simplici corde feceris; et ideo custodivi te, ne peccares in me, et non divisi ut tangeres eam. Nunc igitur redde uxorem viro suo, quia propheta est, et orabit pro te, et vives; si autem nolueris reddere, scito quod morte morieris, tu et omnia quae tua sunt. Quod ait Deus ad Abimelech propter Sarae, Et peperci tibi, ut non peccares in me, quando eum admonuit uxorem Abraham esse, quam putabat ejus esse sororem, advertendum est et notandum in Deum peccari quando talia committuntur quae putant homines leviter habenda tanta in carne peccata. Quod autem dixit ei, *Ecce tu morieris*, etiam hoc notandum est, quo modo dicat Deus tanquam praedicens sine dubio futurum, quod admonendo dicit, ut a peccato abstinendo caveatur. Sequitur:*

(Vers. 8 seqq.) *Statimque de nocte consurgens Abimelech vocavit omnes servos suos, et tacitus est universa verba haec in auribus eorum; timenturque omnes viri vulde. Vocavit autem Abimelech etiam Abraham, et dixit ei: Quid fecisti nobis? Quid peccavimus in te, quia induxisti super me et super regnum meum peccatum grande? Quae non debuisti facere, fecisti nobis. Respondit Abraham, Cogitavi mecum, dicens, Forsitan non est timor Dei in loco isto, et interficient me propter uxorem meam. Alias autem vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meae. Quia de patre soror erat Abraham, de quo pro pinqua ejus erat, id est, fratris filia erat, non sororis; eadem illo tempore tales nuptiae lege prohibita: viri sorores suas conjuges acceperunt. Quod profecto quanto est antiquius, compellente necessitate, tanto postea factum est damnabilis, religione prohibente. Tulit igitur Abimelech oves et boves, servos et ancillas, et dedit Abraham; reddiditque illi Sarae uxorem suam, et ait, Terra coram vobis est: ubicunque tibi placuerit, habita Sarae autem dixit, *Ecce dedi mille a gentes fratri tuo; hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt, et quocumque perreveris, mementoque te esse deprehensam. Quod autem justum et fidelem virum matrimonii sui infamissimum mundanorum appellat Augustus Manichaeus: Abraham avaritiae ac ventris causa duobus regibus Abimelech et Pharaoni diversis temporibus Sarae conjugem, suam mentitam sororem, quia erat pulcherrima, ad concubitum assensit venditasse, non ore veridico a turpitudine separat honestatem, sed ore maledico totum veritatem in crimen: hoc enim Abraham factum lenocinium simile videtur, sed non valentibus ex illius aeternae legis lumine a peccatis recta facta discernere, quibus et constantia pertinacia videri potest, et virtus fiducia, vitium putatur audacia: quaequeque similiter obiciuntur, quasi non recte agentibus, a non recte cerneantibus; neque enim Abraham flagitio consensit uxoris, ejusque vendit ad adulterium: sed sicut illa famulam suam non libidini mariti permisit, sed officio generandi ultro intulit, nequaquam turbato ordine naturali, ubi ejus potestas erat, jubens potius obediens, quam cedens concupiscenti, sic et ipse conjugem castam et casto corde sibi coherentem, de cujus animo, ubi**

pudicitiae virtus habitabat, nullo modo dubitabat, ta-
 cum uxorem, dixit sororem, ne se occiso ab alienige-
 nis atque impiis captiva possideretur: certus de Deo
 suo quod nihil eam turpe ac flagitiosum perpeti si-
 neret. Nec eum fides ac spes fefellerit: namque Pharaon
 territus moeritis, multisque propter eam malis afflic-
 ctus, ubi ejus uxorem divinitus didicit, illasam
 eum honore restituit. Abimelech autem in somno
 communitus et eductus similiter fecit. Jam vero in
 hac re gesta atque in divinis libris posita fidehque
 narrata, quem non delectet etiam lactum propheti-
 cum perscrutari, et sacramenti ostium pia fide stu-
 dioque pulsare, ut aperiat Dominus et ostendat
 quis tunc in illo figurabatur viro, et cujus sit uxor
 quae in hac peregrinatione atque inter alienigenas
 pollui macularique non sinitur, ut sit viro suo sine
 macula aut ruga. In gloria quippe Christi recte vivit
 Ecclesia, ut pulchritudo ejus, honor sit viro ejus:
 sicut Abraham propter Sarae pulchritudinem inter
 alienigenas honorabatur, eique ipsi, cui dicitur in
 Cantico canticorum, *O pulchra inter mulieres* (Cant. 1),
 ipsius pulchritudinis merito reges offerant munera.
 Sicut Sarae obtulit rex Abimelech, plus in ea mirans
 formae decus, quod amare potuit, et violare non po-
 tuit: est enim et sancta Ecclesia Domino Jesu Chri-
 sto in occulto uxor. Occulte quippe atque intus in
 abscondito secreto spiritali anima humana inheret
 verbo Dei, ut sint duo in carne una, quod magnum
 conjugii sacramentum in Christo et in Ecclesia com-
 mendat Apostolus (*Ephes. v.*). Proinde regnum ter-
 renum saeculi hujus, cujus figuram gerebant reges,
 qui Saram polluere permisi non sunt, non expertum
 est, nec invenit Ecclesiam conjugem Christi, id est,
 quam fideliter illi tanquam praecipuo viro suo cohae-
 ret subdita, nisi cum violare tentavit, et ut divino
 testimonio per fidem matrimonium cessit; corre-
 ctumque etiam in posterioribus regibus; muneribus
 haec honoravit, quam corruptioni suae subdere in
 prioribus non evaluit: nam quod tunc in eodem rege
 prius et posterius figuratum est, hoc in isto regno
 prioribus et posterioribus regibus adimpletur. Cum
 autem dicitur de patre esse sororem Christi Eccle-
 siam, non de matre, non terrena generationis, quae
 evocabitur, sed gratiae coelestis, quae in aeternum
 manebit, cognatio commendatur, secundum quam
 gratiam genus mortalitatis non erimus, accepta potestate,
 ut filii Dei vocemur et simus; neque enim hanc gra-
 tiam de Synagoga matre Christi secundum carnem,
 sed de Deo Patre accepimus. Hanc vero cognationem
 terrenam, quae ad mortem temporaliter generat,
 vos in aliam vitam ubi nullas moritur, negare nos
 Christus docuit, non lateri, cum discipulis ait, *Ne
 vobis dicatis patrem in terra; unus enim est Pater ve-
 strus, qui in caelis est* (*Math. xxiii*). Cujus rei praebuit
 exemplum, quando ipse ait, *Quae mihi mater? aut
 qui fratres? Et extendens manum super discipulos, ait,
 Hi sunt fratres mei* (*Marc. ii*). Et ne quisquam in hoc
 vocabulo terrenam cognationem cogitaret, adjunxit,
*Et quicumque fecerit voluntatem Patris mei, ipse mihi
 frater et mater et soror est* (*Ibid*). Tanquam diceret:
 De Deo Patre hanc cognationem appello, non de Sy-
 nagoga matre: ad aeternam quippe vitam nunc voco,
 ubi immortaliter natus sum, non ad temporalem, ut
 vocarem, mortalis effectus sum. Quod ergo Ecclesia
 cujus uxor sit, occultatur alienigenas, cujus autem
 soror, non laetur, haec interim causa facile occurr-
 it, quae occultam et difficile ad intelligendum est,
 cum modo anima humana verbo Dei copuletur, sive
 unseat, sive quod melius et aperius dici potest,
 cum sit illud Deus, ista creatura: secundum hoc
 enim sponsus et sponsa, vel vir et uxor, Christus et
 Ecclesia dicuntur. Quae vero cognatione conjuncti
 sunt Christus et omnes sancti, gratia scilicet divina,
 non consanguinitate terrena, hoc est, de patre, non
 de matre, et effabilis dicitur, et cautus auditur:
 non et inter se omnes sancti per eandem gratiam
 fratres sunt; sponsus autem in eorum societate

A nullus illorum est. Proinde Christum quam excel-
 lentissima justitiae atque sapientiae, tamen homi-
 nem, multo facilius et proclivius alienigenae credi-
 derunt, non quidem falso, quod homo esset, sed
 quomodo etiam Deus esset, ignoraverunt. Hinc et
 Jeremias, *Et homo est, inquit, et quis cognoscat eum?*
*Et homo est, quia proditur, quod frater est; et quis
 cognoscat eum? quia occultatur quod sponsus est.*

(Cap. XXI. — Vers. 1. eeq.) *Visitavit autem Do-
 minus Sarum, sicut promiserat, et implevit quae locu-
 tus est; concepitque et peperit filium in senectute sua,
 tempore quo praedixerat ei Deus; vocavitque Abraham
 filium suum, quem genuit ei Sara, Isaac; et circumci-
 dit eum octava die, sicut praecerat ei Deus, cum cen-
 tum esset annorum.* Haec quae aetate patris natus
 est Isaac. Natus est autem Abraham, secundum pro-
 missionem Dei, de Sara filius, eumque nominavit
 Isaac: riserat enim et pater, quando promissus est,
 admirans in gaudio; riserat et mater, quando per
 illos tres viros iterum promissus est, dubitans in
 gaudio, quamvis exprobrante angelo. Quod risus ille
 etiam si gaudii fuit, tamen plenae fidei non fuit, post
 ab eodem angelo in fide etiam confirmatus est. Ex
 hoc ergo puer nomen accepit. Significatum est autem
 magnum sacramentum in duobus filiis Abraham,
 quod unus de ancilla, quae dicebatur Agar, secun-
 dum carnem natus est Ismael; alter est autem de
 Sara libera, secundum promissionem natus: uterque
 quidem de semine Abraham, sed illum genuit demon-
 strans consuetudo naturae; illum vero dedit promissio
 significans gratiam. Ibi humanus usus ostenditur,
 hic divinum beneficium commendatur. Sed ubi sig-
 nificandum fuerat Dei donum, quod ingratas homini-
 bus gratis gratia largiretur, sic operuit filium dari
 quemadmodum naturae non debebat excursus:
 negat enim natura jam filios tali commixtione maris
 et feminae, qualis esse poterat Abraham et Sara: in illa
 jam aetate, etiam mulieris accedente sterilitate, quae
 nec tunc parere potuit, quando non aetas secunditatis,
 sed aetatis fecunditas defuit. Quod ergo naturae sic
 affectus fructus posteritatis non debebat, significat
 quod natura generis humani peccato vitata, ac per
 hoc jure damnata, nihil verae felicitatis in posterum
 merebatur. Recte igitur significat Isaac per repro-
 missionem natus filius gratiae, civis civitatis liberiae,
 socius pacis aeternae. Sequitur:

(Vers. 6, 7.) *Dixitque Sara, Risum mihi fecit Deus,
 quicumque audierit conridebit mihi. Rursumque ait,
 Quis audiret quem crederet Abraham, quod Sara lactaret
 ei filium, quem peperit ei jam seni? Isaac interpreta-
 tur Risus, non ad irridendi approbium, sed ad ce-
 lebrandum gaudium pertinebat, quod nato Isaac, et
 eo nomine vocato Sara monstravit; ait quippe,
*Risum mihi fecit Dominus; quicumque enim audierit,
 congaudebit mihi.* Sequitur:*

(Vers. 8.) *Crevit itaque puer, et ablactatus est, fe-
 citque Abraham grande convivium in die ablactationis
 ejus. Cur Abraham nec die quo natus est filius, nec
 die quo circumcisus est, sed die quo ablactatus est,
 epulum fecit? quod nisi ad aliquam significationem spiri-
 talem referatur, nulla solutio quaestionis est, tunc scilicet
 esse debere magnum gaudium spiritualis aetatis,
 quando fuerit factus homo novus spiritualis, id est, non
 talibus qualis dicit Apostolus, *Lac rosis in vobis dedi, non
 escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc potestis,
 adhuc enim estis carnales* (1 Cor. iii). Sequitur:*

(Vers. 9 seq.) *Cumque vidisset Sara filium Agar
 Aegyptiae indentem cum Isaac, dixit ad Abraham,
 Ejice ancillam hanc et filium ejus, non enim erit haeres
 filius ancillae cum filio meo Isaac. Dura accepit hoc
 Abraham pro filio suo. Cui dixit Deus: Non tibi videatur
 asperum super puerum et super ancillam tuam; omnia quae
 dixerit tibi Sara, audii vocem ejus, quia in
 Isaac vocabitur tibi semel. Dupliciter itaque hoc ab
 Hebraeis exponitur, sive quod idola de luto fecerit,
 sive quod adversum Isaac, quasi majoris aetatis loco
 sibi et ludo primogenita vindicaret, et ideo apparet*

illum ludum pugnam fuisse. Quod quidem Sara audiens, non tulit, et hoc ex ipsius approbatur sermone dicentis, *Ejice ancillam hanc cum filio suo; non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Quare autem contristatus sit Abraham, cum ista fuerint prophetia, quam utique magis deluit nosse ipse quam Sara? Sed intelligendum est, vel ex revelatione hoc dixisse Saram, quia prius illi fuerat revelatum, illum vero quem de hoc postea Dominus instruit paterno affectu pro filio fuisse commotum, vel ambos nescisse prius quidnam illud esset, et per Saram nescientem hæc prophetia doctum esse, cum illa mota esset muliebri animo propter ancillæ superbiam. Sequitur:

(Vers. 13.) *Sed et filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.* Notandum quod et Ismahel dictus sit a Deo, semen Abraham: sed aliter Ismahel, aliter Isaac, propter illud quod docet Apostolus, quod dictum est. *In Isaac vocabitur tibi semen: id est, non filii carnis, sed filii promissionis deputabuntur in semine (Rom. ix).* Sequitur:

(Vers. 14 seqq.) *Surrexit itaque Abraham mane, et tollens panem et utrem aquæ imposuit scapulæ ejus, tradiditque puerum, et dimisit eam.* Quando Isaac natus est, tredecim annorum erat Ismahel; et post ablaetationem ejus, iste cum matre expellitur, quinto ablaetationis anno tempus statutum. Nos igitur post decem et octo annos, Ismahel supputamus ejectum esse cum matre, et non convenire jam adolescentem juvenem matris sedisse cervicibus. Et hoc factum dedit puerum matri, hoc est, in manu ejus eum tradidit vel commendavit, et sic dimisit e domo. *Quæ cum abiisset, errabat in solitudine Bersabee.* Cumque consumpta esset aqua in utre, abjecit puerum subter unam arborum quæ ibi erant, et abiit, seditque e regione procul, quantum potest arcus jacere: dixit enim: *Non videbo morientem puerum. Et sedens contra levavit vocem, et flevit.* Exaudivit autem Deus vocem pueri. Solet quæri quomodo cum puer esset annorum octodecim, projecerit eum mater sub arbore, et iterit longe quantum potest arcus jacere, ne videret eum morientem? Quasi enim quem portabat, projecerit, ita videtur sonare quod dicitur; maxime quia sequitur: *Flevit puer.* Sed intelligendum est, projectum esse non a portante, sed ut sit, ab animo tamquam moriturum; neque enim quod scriptum est: *Projectus sum a facie oculorum tuorum;* portabatur, qui hoc dixit, et est in quotidiano loquendi usu, cum projici dicitur aliquis ab aliquo cum quo erat, ne ab illo videatur aut cum illo maneat. Intelligendum est autem,

quod Scriptura tacuit, ita discessisse matrem a filio, ut puer ignoraret quod mater abierit, et eam in silvestribus stirpibus latuisse, ne filium morientem siti deficientemque videret. Ille autem etiam illa ætate, quid mirum si matre diutius non visa, et tamquam perdita, eo loco ubi solus remansit, flevit? Quod ergo postea dicitur, *Accipe puerum,* non ut eum de terra velut jacentem tolleret, dictum est; sed ut ei conjungeretur, et eum manu teneret deinceps comitem sicut erat, quod plerumque faciunt simul ambulantes cujuslibet ætatis. Nunc igitur quærendum est cur antea voluit Sara maritum de ancilla suscipere filium, aut cur nunc eum matre jubet expelli domo, quod non zelo fecit accensa, sed mysterio prophetiæ compulsa. Agar quippe, secundum quod ait Apostolus, in servitutem genuit populum carnalem; Sara vero libera populum genuit qui non est secundum carnem, sed in libertate vocatus est: qua libertate liberavit eum Christus. Hoc igitur mysterio figurabatur, priorem populum, in servitute peccatorum generatum, in domo I-rael, id est, in Ecclesia, non manere in æternum; neque esse hæredem vel consortem cultoribus Christi; nec eum filio nobili, id est, fideli populo, regnum cælestis gloriæ possessurum. Cum egeret igitur Abraham Agar de domo, accepit panes, et utrem aquæ dedit Agar, et imposuit super humeros ejus infantem, et dimisit eam. Exiens autem Agar errabat in solitudine, et cum morientem siti filium

A projecisset sub arbore, apparuit ei angelus Domini, et demonstravit ei fontem aquæ, et potavit filium suum. Quid ergo significat quod exiens Agar infantem in humeros suos posuit, nisi quod peccator populus et insipiens cervicem matris suæ Synagogæ gravavit, cum dixit: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Matth. vii)?* Panes autem huc indicabant, quod vetus sacerdotium panes propositionis, sicut scriptum est, portaret secum, et veterascerent. Uter vero aquæ qui defecit, Judaica purificatio significabatur defectura: sive doctrina eorum carnalis in pelle mortua elansa, id est, in carne veteris hominis prævaricationis sententia damnata, quæ nec refrigerium præstat, nec satiat sitim, sed æstu tepido vomitum facit. Quod vero errat Agar in solitudine cum filio suo, significat Synagogam cum populo suo expulsam de terra sua sine sacerdotio et sacrificio in toto orbe terræ, et vitam, quæ est Christus, penitus ignorare. Quod filius illius siti deperit, ostendit eundem populum nullam habentem spiritalem purificationem. Quod autem filium siti morientem sub arbore projecit, et sic demonstrante angelo aspexit fontem, significat quosdam ex ipso populo ad umbram ligni crucis refugium perituros. Quod exclamat puer plorans, et exaudivit eum Deus, et sic demonstrante angelo aspexit fontem, hoc pro illis dicitur qui ex Judæis ad Christum convertuntur, ac sientes retroactos errores exaudiuntur, reseratisque oculis cordis vident fontem aquæ vivæ, id est, Christum Filium Dei, qui dicit: *Ego sum fons aquæ vivæ; qui sitit veniat et bibat.* Unde Ismahel exaudivit interpretatur. Angelus autem iste similitudo est Eliæ, per quem populus iste est crediturus, sicut per Malachiam dicitur: *Ecce ego mitto vobis Eliam, qui convertat corda patrum in filios (Malach. iv).* Verum quod statim vocavit angelus Domini Agar, dicens: *Surge, tolle puerum, quia in gentem magnam faciam eum,* hoc significabat, sive quod copiosius Judæorum populus esset regnaturus in sæculum; sive quia cælestis regni gloriam consecuturi essent qui ex eis credidissent in Christo. Quod autem eundem angelum qui loquitur ad Agar, prius angelum Scripturæ pronuntiat, deinde Deum Filium Dei, eum fuisse credendum est qui per legem et prophetas semper locutus est, qui propter obedientiam paternæ voluntatis angelus vocatur, Deus autem secundum naturam Patris, quia vere et ipse Deus sicut et Pater est. Sequitur

(Vers. 22 seqq.) *Eodem tempore dixit Abimelech et Fichol princeps exercitus ejus ad Abraham: Deus tecum est in universis quæ agis. Jura ergo per Dominum ne noceas mihi, et posteris meis, stirpique meæ, sed juxta misericordiam, quam feci tibi, facis mihi et terræ in qua versatus es advena. Dixitque Abraham: Ego jurabo. Et increpavit Abimelech propter puteum aquæ, quem vi abstulerant servi illius. Responditque Abimelech: Nescivi quis fecerit rem hanc, sed et tu non indicasti mihi, et ego non audivi præter hodie. Tulit itaque Abraham oves et boves, et dedit Abimelech, percusseruntque ambo fœdus. Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum. Cui dixit Abimelech: Quid sibi volunt septem agnæ istæ, quas stare fecisti seorsum? At ille, Septem, inquit, agnas has accipies de manu mea, ut sint in testimonium mihi, quoniam ego fodi puteum istum. Idcirco vocatus est locus ille Bersabee, quia ibi uterque juravit. Et inierunt fœdus pro puteo juramenti. Ubi hic legitur Puteus juramenti, in Hebræo habetur Bersabee. Duplex autem causa est cur ita appellatus sit: sive quia septem agnas Abimelech de manu Abraham suscepit, Septem enim dicuntur Sabee; sive quod ibi juraverint, quia juramentum Sabee similiter appellatur. Quod si ante hanc causam supra hoc nomen legimus, sciamus per prolepsin dictum esse, sicut et Bethel, et Galgala, quæ utique usque ad tempus, quo ita appellatæ sunt, aliter vocabantur. Quo modo ergo puteum, quem foderat Abraham, nesciebat Agar, si ante est ille fossus,*

quam illa expulsa : valde enim fieri potuit ut pecorum suorum causa longe a domo in qua cum suis habitabat, puteum foderet quem illa nesciret. Sequitur :

(Vers. 55, 54.) *Abraham vero plantavit nemus in Bersabee, et invocavit ibi nomen Domini Dei æterni, et fuit colonus terræ Philistinorum diebus multis.* Quæri potest, quo modo ad puteum juramenti nemus plantaverit Abraham, sive ut alia translatio dicit, Agrum, si in terra illa, quemadmodum Stephanus dicit, non acceperat in hæreditatem nec passum pedis : sed ea intelligenda est hæreditas, quam Deus munere suo fuerat daturus, non emptæ pretio. Intelligitur autem spatium circa puteum ad illud emptionis spatium pertinere, in quo fuerant agræ datæ, quando Abimelech et Abraham sibi etiam juraverunt. Sequitur :

(Cap. XXII. — Vers. 1.) *Tentavit Deus Abraham, et dixit ad eum : Abraham, Abraham. At ille respondit : Adsum.* Quæri solet quo modo hoc verum sit, cum dicat in Epistola sua Jacobus, quod Deus neminem tentet : nisi quia locutioni Scripturarum solet dici tentat, pro eo, quod est, probat. Tentatio vero illa de qua Jacobus dicit, non intelligitur, nisi qua quisque peccato implicatur : unde Apostolus dicit : *Ne forte tentet vos is, qui tentat* (1 Thess. III) : nam et alibi scriptum est, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligatis eum* (Deut. XUI). Etiam hoc genere locutionis, ut sciat, dictum est, ac si diceretur, ut scire vos faciat : quoniam vires dilectionis suæ hominem latent, nisi experimento eidem innotescant. Sequitur :

(Vers. 2.) *Tolle filium tuum quem diligis Isaac, et vade in terram Visionis, atque offer eum tibi in holocaustum super unum montium quem monstravero tibi.* Notandum autem et ex prioribus, et ex præsentī loco, quod Isaac non sit natus ad quercum Mambre, sed in Geraris, ubi et Bersabee usque hodie oppidum est. Hujus rei Scriptura testis est qui ait : *Et fuit Abraham colonus terræ Philistinorum diebus multis : et dixit illi Deus : Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac.* Ajunt Hebræi hunc montem esse Moria, in quo postea templum conditum est in area Orne Jebusæi, sicut in Paralipomenon scriptum est : *Et cæperunt ædificare templum in mense secundo, in secunda die mensis in monte Moria* (II Par. III), qui idcirco illuminans interpretatur et luxens, quia ibi est Dabir, hoc est oraculum Dei, et lex et spiritus qui docet hominem veritatem, et inspirat prophetas. Quod vero ait, *Offer eum in holocaustum*, ut ex charitatis admonitione, et nominis recordatione tentationis pondus accumularetur, et paternus affectus torqueretur ex memoria promissionis, dum ante Deus dixit ad eum : *In Isaac vocabitur tibi semen*, quasi si ille occideretur, tōta spes promissionum frustraretur. Numquam sane crederet Abraham, quod victimis Deus delectaretur humanis, quamvis intonante divino præcepto obediendum sit non disputandum. Veruntamen Abraham confestim filium cum fuisset immolaturus, resurrecturum credidisse laudandus est : quia per hunc oportebat impleri promissiones Dei, quem jubebat occidi. Sequitur :

(Vers. 3 seqq.) *Igitur Abraham de nocte consurgens, stravit asinum suum, ducens secum duos juvenes, et Isaac filium suum : cumque concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præceperat ei Deus. Die autem tertio elevatis oculis vidit locum procul, dixitque ad pueros suos : Expectate hic cum asino, ego et puer illic usque properantes, postquam adoraverimus, revertemur ad vos.* Notandum quod de Geraris usque ad montem Moria, id est, sedem templi, iter dierum trium sit, ut consequenter illud die tertio pervenisse dicatur. Male igitur, qui Abraham putant illo tempore ad quercum Mambre habitasse, cum inde usque ad montem Moria vix unius diei iter plenum sit. Qui ideo triduum itineris mora eum immolaturus secum ducere jussus est, quatenus longitudine temporis tentationis quoque augetur incrementum : nam per triduum iter protenditur, et per totum triduum crescentibus curis paterna viscera

A cruciantur, ut omni hoc spatio tam prolixo intueretur pater filium cibum cum eo sumeret, tot noctibus puer penderet in amplexibus patris, inhaereret pectori, cubitaret in gremio, quatenus per singula inomenta in paterno affectu dolor occidendi filii accumularetur. Sequitur :

(Vers. 6 seqq.) *Tulit quoque ligna holocausti, et imposuit super Isaac filium suum : ipse vero portabat ignem et gladium in manibus suis. Cumque pergerent duo simul, dixit Isaac patri suo : Pater mi. At ille respondit : Quid vis, fili? Ecce, inquit, ignis et ligna, ubi est victima holocausti? Dixit Abraham : Deus providet tibi victimam holocausti, fili mi. Pergebant ergo pariter, veneruntque ad locum quem ostenderat ei Deus, in quo ædificavit altare, et desuper ligna composuit. Si Abraham indubitanter firmo animo cogitabat mactare Domino puerum in holocaustum, quid est quod dixit pueris suis : Vos expectate hic, ego et puer postquam adoraverimus revertemur ad vos? Vere indubitanter animo eum credebatur resurrecturum, et ideo laudandus est, et in constantia offerendi, et in fido resuscitandi. Sciebat certissime Deum falli non posse, licet puer occideretur, promissionem tamen Dei salvam permanere. Unde et Paulus apostolus per spiritum Dei didicerat, quid animi haberet Abraham intra se, dum fidem ejus laudando dicit : *Fide Abraham non hæsitavit* (Rom. IV), cum unicum offerret in quo acceperat promissiones, cogitans quia a mortuis eum resuscitare potens est Deus. Sequitur :*

(Vers. 9) *Cumque colligasset Isaac filium suum, posuit eum in altari super struem lignorum, extenditque manum, et arripuit gladium, ut immolaret filium. Non hæsitavit quod sibi reddi poterat immolatus, qui dari poterat non speratus. Sequitur :*

(Vers. 11, 12.) *Et ecce angelus Domini de caelo clamavit, dicens : Abraham, Abraham. Qui respondit : Adsum. Et ait ei : Ne extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quicquam : nunc cognovi quod timeas Deum. Hoc est enim, nunc cognovi quod timeas Dominum, ac si dicat, Nunc te feci cognoscere. Sequitur :*

(Vers. 13, 14.) *Levavit Abraham oculos, viditque post tergum arietem inter repres hærentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio suo, appellavitque nomen loci illius, Dominus videt. Unde usque hodie dicitur in monte, Dominus videbit. Hoc autem genus locutionis evidenter apparet ubi dicitur, *Et vocavit Abraham nomen loci illius, Dominus videt.* Vidit pro eo quod est apparuit, hoc est, videtur se fecit, significans per efficientem id quod efficitur. Sequitur :*

(Vers. 15 seqq.) *Vocavit autem angelus Domini Abraham secundo de caelo, dicens : Per memetipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti rem hæc, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me : benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, et velut arenam quæ est in litore maris : possidebit semen tuum portas mimicorum suorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Numquid Abraham propter angelum non pepercit filio suo, et non potius propter Deum? Ergo angeli nomine Dominus Jesus Christus significatus est, qui sine dubio Deus est, et manifeste a propheta dictus est magni consilii Angelus; aut quod Deus erat in angelo, et ex persona Dei angelus loquebatur, sicut in prophetis etiam solet : nam in consequentibus hoc magis videtur apparere, ubi legitur, *Et vocavit angelus Domini Abraham iterum de caelo, dicens : Per memetipsum juravi, dicit Dominus. Sæpe enim promiserat, sed nunquam juraverat. Quid est autem Dei veri veracisque juratio, nisi promissi confirmatio, et infidelium quædam increpatio? Nunc videamus quid sub hujus sacramenti lateat mysterio : iste enim Abraham quando filium suum unicum perduxit ad immolandum, habebat personam Dei Patris. Sed quid est quod eum senex suscipit? Non enim senescit Deus, sed ipsa prænuntiatio de Christo jam quodammodo senescerat quando natus est Christus : inchoat*

est enim ab Adam, ubi dictum est: *Erunt duo in carne una* (Gen. ii); *sacramentum illud magnum in Christo et Ecclesia* (Eph. v); et completa est sexta ætate sæculi, quæ senectæ significatur Abraham, quia ipsum sacramentum Dei jam longævum erat; et senectus Saræ in plebe Dei, hoc est, in multitudine prophetarum hoc idem significat, quia in fine temporum ex ipsa plebe sanctarum animarum natus est Christus. Sterilitas autem ejus intimat quod in hoc sæculo spe salvi facti sumus, et in Christo tamquam in Isaac omnes nati sumus, quem partum Ecclesiæ in fine temporum mirabili Dei gratia, non naturali fecunditate prophetavit. Jam deinde sequentis historie sacramentum quid imaginari portendeat, inspiciendum est. Quis ergo in Abraham, ut prædictum est, per illam immolationem figurabatur, nisi Pater exarsus? Quis in Isaac, nisi Christus? Nam sicuti Abraham unicum et dilectum filium Deo victimam obtulit, ita Deus Pater unicum Filium suum pro nobis omnibus tradidit; et sicut Isaac ipse sibi ligna portabat, quibus erat imponendus, ita et Christus gestabat in humeris lignum crucis, in quo erat erudicendus. Duo autem servi illi dimissi, et non perducti ad locum sacrificii, Judæos figurabant, qui cum serviliter viverent, et carnaliter saperent, non intelligebant humilitatem Christi, non intelligebant passionem Christi, ideo non pervenerunt ad locum sacrificii. Cur autem duo servi, nisi quia ipse in duas partes dividendus erat? quod factum est Salomone peccante, quando divisus est idem populus loco regni, non errore impietatis, quibus etiam sæpe per prophetam dicitur: *Adversaria Israel et prævaricatrix Juda* (Jerem. iii). Asinus autem ille insensata est stultitia Judæorum: ista insensata stultitia portabat omnia sacramenta, et quod ferebat nesciebat. Jam quod dictum est eis, *Espectate hic cum asino, postquam adoraverimus revertemur ad vos*; Apostolum audi dicentem: *Cæcitas, inquit, ex parte facta est in Israel* (Rom. xi). Quid cæcitas est? *Espectate hic cum asino, ut plenitudo gentium intraret*, inquit, hoc est, postquam adoraverimus, ubi sacrificium crucis Dominicæ impleto per gentes fuerit prædicatum, hoc est, ut plenitudo gentium intraret. Quid est, *revertemur ad vos*? *Et sic omnis Israel salvus fiet*. Triduum autem illud, quo venerunt ad locum immolationis, tres mundi ætates significat; una ante legem, alia sub lege, tertia sub gratia. Ante legem ab Abraham usque ad Moysen; sub lege, a Moysen usque ad Joannem: inde jam a Domino et quidquid restat, tertius dies est gratiæ, in qua tertia ætate, quasi post triduum sacramentum sacrificii Christi completum est. Deinde Isaac ligatis pedibus altari superponitur, et Dominus in ligno suspensus cruci affigitur. Sed illud quod figuratum est in Isaac, translatum est ad arietem. Cur hoc, nisi quia Christus ovis? ipse enim filius, ipse agnus: filius, quia natus; aries, quia immolatus. Sed quid est quod in vepribus hærebat aries ille? Crux cornua habet, sic enim duo ligna compinguntur in se, cum speciem crucis reddunt. Unde scriptum est de eo: *Cornua in manibus ejus sunt* (Habac. iii). Cornibus ergo hærens aries, Christum significat crucifixum. Vepres autem spinæ sunt. Spinæ iniquos et peccatores significant, qui suspenderunt Dominum in cruce. Inter spinas itaque peccatorum Judæorum suspensus est Dominus, sicut per Jeremiam idem dicit: *Spinis peccatorum suorum circumdedit me populus hic*. Alii hunc arietem cornibus in vepribus obligatum, eundem senserunt Christum, antequam immolaretur, spinis a Judæis coronatum. Peracto igitur sacrificio, dicitur ad Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*: quando enim hoc factum est, nisi quando dicit ille aries: *Poderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea* (Ps. xxi)? hoc enim quando factum est in psalmis sacrificium, tunc in ipso psalmo dictum est: *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus omnes*

A patriæ gentium, quando Domini est regnum, etc. Immolato igitur Abraham ariete pro Isaac filio suo, vocavit nomen loci illius, *Dominus videt*, pro eo quod est Dominus videri se fecit, utique per incarnationem. Sequitur:

(Vers. 20 seqq.) *His ita gestis, nuntiatum est Abraham quod Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo, Hus primogenitum, et Buz fratrem ejus, Camuel quoque patrem Syrorum, et Chesdet, et Azau, Faldas quoque et Gethlafach, et Baniel, de quonata est Rebecca. Istos octo genuit Melcha Nachor fratri Abraham. De Melcha uxore Nachor, filia Aran, natus est Hus, de cujus stirpe Job descendit, sicut scriptum est in exordio voluminis hujus: *Vir fuit in terra Hus nomine Job* (Job. i). Male igitur quidam æstimant Job de genere esse Esau: siquidem illud quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de Syro sermone translatus est, et quartus sit ab Esau, et reliqua quæ ibi continentur, in Hebræis voluminibus non habentur. Secundus natus est de Melcha Buz, ex cujus genere fuit Balaam ille divinus, ut Hebræi tradunt, qui in libro Job dicitur Eliu, primum vir sanctus, et propheta Dei, postea per inobedientiam et desiderium numerum, dum Israel maledicere cupit, divino vocabulo privatur. Dicitur in eodem libro: *Et iratus Eliu filius Barachiel Buzith* (Id., xxxi): de hujus videlicet Buz radice descendit. Camuel vero pater est Damasci: ipsa enim Aaron vocatur, quæ hic pro Syria scripta est, et ipso nomine legitur in Isaia. Non utique illi qui nuntiaverunt, nuntiare patrem Syrorum potuerunt: ex origine quippe illius Syri, Syrorum genus, longe postea propagatum est; sed dictum est a persona scribentis, qui post omnia illa tempora hæc scribendo narravit. Caseth quoque quartus, a quo Casdaim, id est, Chaldæi postea vocati sunt. Sequitur:*

(Cap. XXIII.—Vers. 1, 2.) *Vixit autem Sara centum viginti septem annis, et mortua est in civitate Arbe, quæ est Ebron in terra Chanaan. Arbe in lingua Hebræa quatuor significat, quia ibi Abraham, Isaac et Jacob conditi sunt, et ipse princeps humani generis Adam, ut in Jesu Nave libro apertius demonstratum est. Sequitur:*

(Vers. 3 seqq.) *Venitque Abraham, ut plangeret et fletet eam. Cumque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth dicens: Advena sum et peregrinatus apud vos, date mihi jus sepulchri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum. Responderuntque filii Heth: Audi nos, domine, princeps Dei es apud nos; in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum, nullusque te prohibere poterit, quin in monumento ejus sepelias mortuum tuum. Surrexitque Abraham, et adoravit populum terræ filios videlicet Heth* (Deut. vi). Queritur quo modo scriptum sit, *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*, cum Abraham quemdam populum gentium sic honoraverit, ut etiam adoraret. Sed animadvertendum est in eodem præcepto non dictum, *Dominum Deum tuum solum adorabis*, sicut dictum est, *illi soli servies*. Nec moveat quod in alio loco in quadam scriptura prohibet angelus homines adorare se et admonet ut Dominus potius adoretur: talis enim apparerat angelus, ut pro Deo posset adorari, et ideo fuerat corrigendus adorator. Tunc emit agrum Abraham in quo sepelivit uxorem suam Saram. Tunc ergo secundum narrationem Stephani in terra illa est collocatus, quando coepit ibi esse possessor, post mortem scilicet patris sui Thare, qui colligitur benedictio ante Saram fuisse defunctus. Sed quid sibi vult, quod Sara in sepulchro duplici sepelitur, nisi quia anima quæ sæculo moritur ut Deo vivat, gemina vitæ requie suscipitur, id est, actione boni operis, et contemplatione divinitatis?

(Cap. XXIV.—Vers. 1 seqq.) *Erat autem Abraham senex diuturnoque multorum, et Dominus in cunctis benedixerat ei. Dixitque ad servum suum seniore domus suæ, qui præerat omnibus quæ habebat: Pone manum tuam sub femur meum, ut adjurem te per Dominum*

Deum cæli et terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananeorum inter quos habito, sed ad terram et cognationem meam proficiscaris. Tradunt Hebræi quod in sanctificatione Abraham, hoc est, in ejus circumcissione juraverit servus ejus: nos autem dicimus jurasse eum in semine Abraham, hoc est in Christo, qui ex illo nasciturus erat, juxta Evangelistam Matthæum loquentem, *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham (Matth. 11).* Sequitur:

(Vers. 12 seqq.) *Domine Deus domini mei Abraham, occurre mihi, obsecro, hodie, et fac misericordiam cum domino meo Abraham. Ecce ego sto super fontem aquæ, et filiarum habitatorum hujus civitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella cui dixerit, Inclina hydriam tuam ut bibam, et illa responderit, Bibe, quin et camelis tuis dabo potum, ipsa est quam præparasti serva tuo Isaac.* Aliud est enim mirum aliquid petere, quod ipso miraculo signum sit, non augurium: aliud, ea observare, quæ ita fiunt ut mira non sint, sed a conjectoribus superstitionis vanitate interpretantur. Sed hoc ipsum etiam, quod mirum aliquid postulatur, quo significetur quod quisque vult nosse, utrum audiendum sit, non parva questio est: eo enim pertinet quod dicuntur qui hoc non recte faciunt, tentare Dominum: nam ipse Dominus cum a diabolo tentaretur, testimonium de Scripturis adhibuit, *Non tentabis Dominum Deum tuum (Matth. 4)*; suggerebatur enim tanquam homini, ut signo aliquo exploraret ipse quantus esset, id est, quam multum apud Deum posset, quod vitiose fit, cum sit. Ab hoc autem discernitur quod Gedeon fecit, pugnae imminente periculo. Consolatio quippe illa magis quam tentatio fuit. Sequitur:

(Vers. 40, 41.) *Dominus, ait, in cujus conspectu ambulo, mittet angelum suum tecum, et diriget viam tuam, accipiesque uxorem filio meo de cognatione mea, et de domo patris mei. Innocens eris a maledictione mea, cum veneris ad propinquos meos, et non dederint tibi.* Quo modo illa conjuratio maledictum possit intelligi, nisi maledictus esset, si contra ejus conjurationem fecisset. Sequitur:

(Vers. 50.) *Responderunt Laban et Bathuel: a Domino egressus est sermo, non possumus extra placitum ejus aliud quidquam loqui tecum. En Rebecca coram te est; tolle eam et proficiscere, et sit uxor filii domini tui, sicut locutus est Dominus.* Quaritur quando locutus est Dominus nisi quia vel prophetam esse Abraham noverant, et prophetice a Domino dictum quod per illum dictum fuerat agnoscebant; aut signum illud quod sibi datum servus ejus narravit, locutionem Domini appellaverunt. Sequitur:

(Vers. 59.) *Dimiserunt ergo eam et nutricem illius, servumque Abraham et comites ejus. Decens quippe erat ut ad nuptias absque parentibus virgo proficiscens, nutricis auxilio frueretur.* Sequitur:

(Vers. 60.) *Soror nostra es, crescas in mille millia, et possideat semen tuum partas inimicorum suarum. Non prophetæ fuerunt, aut vanitate tam magna optaverunt, sed eos quæ promiserat Deus Abraham latere non potuit. Quid est quod Abraham puerum jubet sub femore suo manum ponere, et per cæli Dominum jurare, nisi quod illius caro per illud membrum descensus erat, qui et Abraham filius ex humanitate, et Dominus ex divinitate. Sic utique puero dicitur: *Pone manum tuam sub femore meo, et jura per Deum cæli.* Ac si aperte diceretur: *Tange filium meum, et jura per Dominum meum.* Unde nec super lemmur, sed sub femore manum ponere jubetur, quia ex illo femore descensus erat, qui homo quidem, sed super omnes homines venit: unde dignum non fuit ut manum super lemmur poneret, quia nulla caro super illam carnem est, quam in redemptionem nostram sibi Patris unigenitus movit. Quid est quod Isaac dilecto filio uxor de filiabus Chananeorum duci prohibetur, nisi quod ille de quo scriptum est, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Matth. 11)*,*

A nulla reprobæ animæ conjunguntur. De cognatione autem uxorem filio deducere servus præcipitur, quia sola sancta electorum Ecclesia unigenito Filio copulanda erat, quam ipse unigenitus ex prædestinatione jam et præscientia extraneam non habebat. Quis vero est puer, qui ad deducendam uxorem mittitur, nisi prophetarum ordo atque apostolorum, omniumque doctorum, qui dum verbum prædicationis bonis mentibus faciunt, ad unamquamque animam unigenito Filio conjungendam quasi provisores fiunt. Qui pergens de bonis omnibus Domini sui detulit, quia in his quæ de Domino loquuntur, in semetipsis virtutum divitias ostendunt: ut tanto citius ad sequendum Deum pertrahant, quanto auditoribus suis in semetipsis monstrant quæ narrant. Atque isdem puer juxta fontem stetit, atque ex præfixa sententia, quæ puella eligenda esset, proposuit, quia prædicatores sancti sacri eloquii fluentia considerant, atque ex ipsis colligunt quæ vel quibus prædicationis suæ verba committant, et ex quibus auditoribus fiduciam certitudinis assumant. Potum vero petiit, quia prædicator omnis animam sui auditoris sinit. Sed Rebecca potum præbuit, quia sancta electorum Ecclesia prædicatorum suorum desiderio ex virtutis suæ fide satisfacit: quia enim Deum quem audivit confessa est, prædicatori suo aquam refectionis obtulit ejusque animum refrigeravit. Et notandum quod hydriam ab humeris in ulnas posuit, quia illa est placita confessio, quæ a bono opere procedit; vel certe aquam præbuit, quia in hoc quod credidit, vœva non remansit: nam mox prædicare studuit quod audivit, et docendo multos ex se prædicatores protulit. Aqua quippe in hydria est scientia prædicationis in mensura, quia sancta Ecclesia studet non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem (Rom. 11); et hydriæ aqua in ulna, est doctrina prædicationis in opere: quæ non solum ejus comitibus, sed potum etiam camelis præbuit, quia verbum vitæ non solum prudentibus, sed etiam stulis prædicat, juxta Pauli vocem dicentis: *Sapientibus et insipientibus debitor sum (Rom. 1).* Vel certe aqua etiam jumentis datur, quando quo modo cura carnis sit habenda disponitur, ut ex voluptate impendi non debeat, et tamen in necessitatibus non negetur, sicut scriptum est, *Carnis curam ne feceritis in desideriis (Rom. xii)*; qui enim hanc in desideriis fieri prohibet, proculdubio in necessitate concedit, juxta hoc quod rursus dicitur: *Nemo carnem suam odio habet, sed nutrit et fovet eam (Eph. v).* Puer autem Rebecca in aures et armillas dedit, quia prædicator quisque et auditum sanctæ Ecclesiæ per obedientiam, et manus per bona operationis meritum exornat. Sed in aures duorum siclorum sunt, armillæ autem siclorum decem, quia prima virtus obedientiæ in charitate est: quæ videlicet charitas in duobus præceptis distinguitur, ut Deus et proximus diligantur. Et recta operatio ex decalogi completionem perficitur, ut cum bona agi cœperint, mala jam nulla preterpentur. Rebecca autem esse in domo patris sui locum spatiosum ad manendum perhibuit, quia a priori jam populo naturæ legem sancta Ecclesia se seisse monstravit, et prædicationis verba in amplo charitatis gremio suscepit: doctorem enim spatiosum ad manendum locus est, in auditorum corde latitudo veritatis. Unde et quibusdam dicitur: *Capite nos, neminem læsimus, neminem corrupimus (II Cor. vii); non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris (II Cor. vi).* Ac si aperte eis diceretur, Ad suscipiendam doctrinam spatiosum locum mentis facite, sed ad cogitanda carnalia angustiam remanete. Quod palearum ac feni plurimum habere indicavit, significat quia sancta Ecclesia verba vitæ audiens, terrena stipendia prædicatoribus reddidit, quæ Paulus quasi pro nihilo accipere se dixit: *Si nos, inquit, spiritualia vobis seminavimus, magnum est si a vobis carnalia metamus (I Cor. ix).* Frater autem Rebecca erat Laban, qui concitus egressus, in aures et armillas sororis aspi-

ciens, intus puerum vocavit : quia sunt carnales quique fidelibus conjuncti, qui dum spiritualium dona conspiciunt in admiratione positi, etsi non usque ad opera, tamen in animam usque ad suscipiendam fidem verbum prædicationis admittunt : quia enim bonos sæpe miraculis fulgere considerant, ea quæ de æternitate audiunt non recusant, quamvis sanctam electorum Ecclesiam moribus non sequentes in carnali operatione remaneant. Qui Laban paleas, fenum, aquam, panem obtulit, sed puer nisi causam prius conjugii obtineret, accepturum se esse recusavit, quia sunt plerique qui doctores suos ex temporalibus stipendiis continere parati sunt, sed prædicatores sancti recipere nolunt temporalia, nisi prius obtineant æternam; sic et in animalibus fructum non inveniunt, sumere stipendia corporibus contemnunt; nec pedes aqua lavant, quia laborem sui desiderii nulla consolatione relevant. Mox ut causam conjugii domini sui puer obtinuit, vasa aurea atque argentea ac vestes protulit, quas Rebecca dedit, quia doctoris sanctæ Ecclesiæ tot ornamenta præbent quod virtutum dona docuerint : quæ enim prius in aures atque annillas acceperat, jam nunc vasa aurea et argentea ac vestes accepit : quia sancta Ecclesia, quæ ante per fidem operationem et obedientiam percepit, excrescens postmodum etiam ad spiritualia dona convalescit, ut prophetiæ spiritu repleta et virtutum gratia, amplius jam muneribus crescat. Puer vero matri ejus ac fratribus dona obtulit, quia gentilitas, ex quo Ecclesia ad fidem venit, post conversionem ejus in gloria temporali convaluit, sicut et nunc cernimus, quia ubique Christiani afflictionem sentiunt, et gentiles quique in terrena virtute gloriantur. Sed et fratres ejus dona percipiunt, quia si qui eam fidem verbo tenuerunt, sed tamen professionem suam moribus non sequentes carnaliter vivunt, benigne a fidelibus honorari solent pro eo quod esse fideles videntur. Mater ergo et fratres dona percipiunt, a sorte tamen hæreditatis alieni, quia sive infideles, sive carnales, qui intra fidei professionem tenentur, ad hæreditatis æternæ sortem non veniunt, sed tamen supernæ largitatis gloriam temporaliter consequuntur. Rebecca autem cum puellis suis significat quia sancta Ecclesia habet secum minoris meriti animas sodales suas : nam etsi in quibusdam per sensum mentis in toto contemplationem non habet, tales animæ quasi puella: Rebecca sunt, quam sequuntur moribus; sed tamen ad contemplationem istarum animarum ascendunt, et ex eisdem puer quasdam habuit in comitatu, quia cum sanctis prophetis fuerunt quidam qui bene viverent, et prophetiæ spiritum non haberent; et cum beatis apostolis atque doctoribus fuerunt plerique qui vitam moribus tenerent, sed prædicatoris verba non promerent. Festinus autem puer ad domum redit, quia prædicatores sancti cum prædicando vitam audientium obtinent, illi mox gratias reddunt, de cuius hoc munere percipiunt : sibi in ea operatione nihil tribuunt, sed auctori.

(Vers. 62.) *Eo autem tempore Isaac deambulabat per viam quæ ducit ad puteum, cuius nomen est Viventis et Videntis. Quis est vivens et videns, nisi omnipotens Deus, de quo scriptum est : Vivo ego in æternum, dicit Dominus. De quo rursum dicitur : Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus. Putens vero Viventis et Videntis est hæc sacræ Scripturæ profunditas, quam nobis ad irrigationem mentis præbuit omnipotens Deus. Quæ est via quæ ducit ad puteum Viventis et Videntis, nisi humilitas passionis Unigeniti, per quam nobis apertum est hoc quod prius latenter Scripturæ sacræ fluentia loquebantur : nisi enim unigenitus Dei Filius incarnatus, tentatus, apprehensus, colaphis cæsus, spatibus illusus, crucifixus ac mortuus fuisset, nobis hujus putei, id est, Scripturæ sacræ profunditas non pateret. Quid ergo fidelibus humilitas passionis ejus facta est, nisi clavis apertionis, per quam mysteriorum Dei puteum invenimus, ut aquam scientiæ de profundo biberemus? Incarnationem*

A quippe, passionem, mortem, resurrectionem atque ascensionem illius, sacri eloquii paginæ testantur. Quæ quia facta cognovimus, jam nunc intelligimus audita. Hæc autem legi poterant, sed quia necdum evenerant, intelligi non valebant. Unde et per Joannem dicitur : *Vicit leo de tribu Juda, radix David; aperire librum, et solvere signacula ejus (Apoc. v)*. Ipse enim librum aperuit, et signacula ejus solvit, qui nascendo, moriendo, resurgendo, atque ad cælos ascendendo, Scripturæ sacræ nobis arcana patefecit. Et notandum quod non dicitur, Ambulabat per viam quæ ducit ad puteum, sed, *deambulabat*: deambulabat quippe qui viam per quam ambulat eundo et redendo conqueat. In humilitate passionis Dominus deambulavit, quando a Judæis verbarum contumelias, modo contra se falsum testimonium, modo alapas, modo spata, modo spineam coronam, modo crucem tolerando sustinuit. Deambulasse igitur in humilitate passionis est tot adversitates et probra diversis modis iterando pertulisse. Qui Isaac, veniente Rebecca, in terra australi habitabat, quia unigenitus Dominus ac Redemptor noster, veniente atque se Ecclesia in illorum mentibus mansit, quos ex Judæa editos non verborum frigus, sed fervor charitatis tenuit. Ex illo quippe populo Anna prophetissa, ex illo Simeon exstitit, qui in ulnas Dominum accepit (*Matth. xiii*). *Egressus autem fuerat ad meditandum in agro, quia ager mundus accipitur, ipse Dominus per se exponit, dicens : Ager autem est mundus. Qui in hoc egressus est, eo quod visibilis apparere dignatus est, sicut scriptum est : Existi in salutem populi tui, ut sulcos facias Christos tuos*. Solent exercendi juvenes in armorum usu meditari. Isaac ergo ad meditandum in agro exit, quia Redemptor noster se sequentibus formam humilitatis præbens, per exercitium longanimitatis suæ passionis in se et patientiæ exempla monstravit. Meditatio armorum est frequentatio passionum : qui enim verbera manuum, lanceam, crucem pertulit, passionem suam usque ad mortem in se frequentare pertulit. Passiones vero arma dicimus, quia per ipsas ab adversario occulto liberamur. Qui ad meditandum in agro inclinata jam die exit, quia passionum exercita juxta finem mundi suscepit, sicut per Palmistam de eruditionis suæ passione loquitur, dicens : *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum (Ps. cxv)*. Quid est autem quod Rebecca ad Isaac dorso cameli deducitur, nisi quod per Rebecca, sicut præfati sumus, Ecclesia, et per camelum cui præsidet, tortis moribus atque inhonestis idolorum cultibus gentium populus designatur? qui enim ex semetipsis sibi invenerunt deos quos colerent, quasi a semetipsis eis in dorso omnis exereverat quod portarent. Rebecca ergo ad Isaac veniens, dorso cameli deducitur, quia ad Christum egentem itate Ecclesiæ properans, intortis vitiosaque vitæ veteris conversationibus invenitur. Quæ, ut Isaac vidit, de camelo descendit, quia sancta Ecclesia, quanto Redemptorem suum subtilius agnoscit, tanto carnalis vitæ studia humiliter deserit, atque in semetipsa fortitudinali vitiosæ contradiciti. Isaac ergo viso descendit, quia Dominus cognito vitia sua gentilitas deseruit, et ab elationis celsitudine ima humilitatis petiit. Quid est autem quod Isaac in camelo sedens Rebecca conspexit, nisi quod Redemptorem suum Ecclesia ex gentibus veniens, dum adhuc vitis esset innixa, et necdum spiritualibus, sed animalibus motibus in hæreticis, agnovit? Nec movere debet quod puer quoque enim camelis venerat, in quibus divitiis domini sui ferebat, quia ipsi quoque prædicatores sancti, quamvis jam ad superiora intelligenda atque præferenda intellectu et vita emicent, adhuc tamen in semetipsis contractionem carnis sentiunt : nam vident aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ, se seducentem in lege peccati (*Rom. vii*); et divitiis in camelis portant, quia ne magnitudo revelationum extollat eos, datur stimulus carnis suæ. Habent enim thesaurum istum in vasibus fictilibus, ut

sublimitas sit virtutis Dei, et non ex ipsis: qui enim per carnem cœlestia loquuntur, et tamen adhuc in carne contradictionem de vitio sentiunt, quid aliud quam super tortuosa camelorum dorsa insident? Rebecca vero Isaac viso quis ille homo sit, requisito puero cognoscit, quia quotidie sancta Ecclesia adhuc per prophetarum atque apostolorum dicta, quid de Redemptore suo credere debeat intelligit; quæ sese mox pallio operuit, quia quanto subtilius Salvatoris sui mysteria penetrat, tanto altius de antea tacta vita confunditur, et quia perverse egerit, verecundatur; pallio se operire curavit, quia viso Domino, infirmitatis suæ actiones erubuit, et illa quæ prius in camelo libere gestabatur, descendens postmodum verecundia tegitur. Unde eidem Ecclesiæ a priore electione conversæ per apostolicam vocem, quasi Rebecca de camelo descendenti, sibi que pallium superducenti dicitur: *Quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis (Rom. vi)?* Quam Isaac in tabernaculum suæ matris introduxit, atque uxorem accepit, quia loco Synagogæ Dominus, ex qua per carnem natus, sanctam Ecclesiam diligit, eamque sibi in amore et contemplatione conjunxit: ut quæ prius proxima ex cognatione, id est, cognata ex prædestinatione fuerat, postmodum jam conjuncta in amore continuo uxor fuit. Quam in tantum dilexit, ut dolore qui ex morte matris accesserat temperaret, quia ex lucro sanctæ Ecclesiæ Redemptor noster eam quæ ex perditione Synagogæ accedere potuit, tristitiam deterisit; dum enim Rebecca conjungitur, dolor de morte matris amputatur, quia dum sancta Ecclesia ex gentilitate veniens usque ad thorum contemplationis perducitur, Judæa pro nihilo habetur. Qui si interpretari ipsa eorum nomina curabimus, Isaac Risus, Rebecca autem Patientia dicitur; risus vero ex lætitia est, patientia autem de tribulatione. Et quamvis sancta Ecclesia jam in cœlestis sit gaudii contemplatione suspensa, habet tamen adhuc quod triste de mortali carnis pondere toleret. Isaac vero et Rebecca jungitur, id est, risus et patientia permiscetur, quia fit in sancta Ecclesia hoc quod scriptum est, *Spe gaudentes, in tribulatione patientes (Ibid., xii)*: ut hanc et prospera de contemplatione lætificent, et adhuc adversa de tribulatione perturbent. Sequitur:

(Cap. XXV. — Vers. 1.) *Abraham vero aliam duxit uxorem, nomine Cethuram.* Quæstio hic esset, si peccatum e-sset, maxime in antiquis dantibus operam propagandæ proli. Neque incontinentia suspicanda est tanti viri, in illa præsertim jam ætate. Cur autem de hac filios fecerit, qui cum miraculo de Sara jam fecerat, supra dictum est: quid si enim et hoc provisum est in ipso patre nullarum gentium, post obitum conjugis iterum conjugari, ut demonstraretur non esse peccatum? Verumtamen hoc factum Abraham, quod post mortem Sara de Cethura filios procreavit, non sic accipiendum est quasi humana consuetudine et cogitatione tantummodo substituendæ numerosioris prioris proli hoc factum sit: sic enim possent accipere homines etiam quod de Agar factum est, nisi Apostolus admoneret (*Gal. iv*), illa fuisse facta prophetice in utriusque personis mulierum, earumque filios duo testamenta ad futurorum prænationem allegorica significatione figurare. Unde in ipso quoque Abraham facta aliquid tale querendum est, etsi non facile occurrat. Ergo interim munera quæ acceperunt filii concubinarum, videntur mihi significare quædam Dei dona, vel in sacramentis vel in quibusque signis, etiam carnali populo Judæorum et hæreticis data, velut filiis concubinarum, cum hæreditatis munus, quod est charitas et vita æterna, non nisi ad Isaac pertineat, hoc est, ad filios promissionis.

(Vers. 7.) *Fuerunt autem dies Abraham centum septuaginta quinque anni, et deficiens mortuus est in senectute bona.* Annorum ergo septuaginta quinque Isaac filium suum dereliquit, quem centenarius ge-

nuit. Jam ex hoc per posteros Abraham, id est, Isaac et Jacob, civitatis Dei quo procurrant tempora videamus.

(Vers. 12.) *Hæ sunt generationes Ismahel filii Abraham, quem peperit ei Agar Ægyptia famula Saræ, et hæc nomina filiorum ejus in vocabulis et generationibus suis.* Non enim satis elucet cur additum sit, *Secundum nomina generationum eorum*, cum hi soli nominentur quos ille genuit, non etiam qui ab ipsis geniti sunt: nisi forte quia nationes ex illis propagate eorum nominibus sunt appellatæ, hoc significatum sit, cum dictum est, *Secundum nomina generationum eorum*: quamvis hoc modo illæ nationes secundum nomina istorum, non ista nomina secundum illas nationes, quia illæ postærius exstiterunt. Unde notanda locutio est, quia et postea de illis dicitur, *Duodecim principes secundum gentes eorum*, tanquam dixisset, secundum quæ nomina gentes eorum appellatæ sunt. Sequitur:

(Vers. 13 seqq.) *Duodecim principes tribuum suarum. Et facti sunt anni vitæ Ismahel centum triginta septem, deficiensque mortuus est, et appositus ad populum suum. Habitat autem ab Evila usque Sur, quæ respicit Ægyptum introentibus Assyriis: coram cunctis fratribus suis obiit.* Evila est regio quam circuit fluvius Phison, exiens de Paradiso; dicta autem Evila a quodam nepote Noc. Est et alia Evila solitudo contra faciem Ægypti. Sur quoque solitudo est inter Cades et Barath, extendens desertum usque ad mare Rubrum et Ægypti confinia. Duodecim filii nati sunt Ismahel, e quibus primogenitus fuit Nabajoth, a quo omnis regio ab Euphrate usque ad mare Rubrum, Nabathea usque hodie dicitur, quæ pars Arabiæ est: nam et familiæ eorum oppidaque ac castella munita, et tribus horum appellatione celebrantur. Quod autem in extremo hujus rei capitulo scriptum est, *Coram omnibus fratribus suis occubuit*, id est, in manibus omnium filiarum suorum mortuus est, superstitibus liberis, et nullo prius morte præcepto. Fratres autem pro filiis appellari, Jacob quoque ad Laban demonstrat, dicens, *Quod est peccatum meum, quia persecutus es post me, et quia scrutatus es omnia vasa mea? quid invenisti de universis domustue? Ponatur coram fratribus meis, et fratribus tuis, et diducant inter vos (Gen. xxxi)*: nec enim possumus credere, ut Scriptura commemorat quod Jacob, exceptis liberis, secum fratres alios habuerit. Sequitur:

(Vers. 21 seqq.) *Deprecatusque est Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis. Qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebecca. Sed collidebantur in utero ejus parvuli. Quæ ait, Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? Perrexitque ut consuleret Dominum. Quaritur quo ierit: non enim erant tunc prophetae aut sacerdotes, secundum ordinem tabernaculi vel templi Domini. Quo ergo ierit, merito monet, nisi forte ad locum ubi aram construxerat Abraham. Sed illic quomodo responsa dentur, omnino tacet Scriptura: utrum per aliquem sacerdotem, quod incredibile est, si erat, non fuisse nominatum; an erant aliqui tales, etiam illo tempore, homines Dei, in quibus posset Deus interrogari. Quod quid horum est, et si quid aliud quod me forte commemorare præterierit, mentiri tamen Scriptura non potest, quæ dixit Rebecca isæ ad interrogandum Deum, eique respondisse: *Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi ex ventre tuo dividuntur, populusque populum superabit, et major serviet minori.* Spirituali intelligentia carnales in populo Dei significantur per majorem filium, et spiritales per minorem: quia, sicut dicit Apostolus, *Non prius quod spiritale est, sed quod animale, postea vero quod spiritale (I Cor. xv)*. Sic solet et hic intelligi hoc quod dictum est, ut in Esau figuratus sit major populus Dei, hoc est, Israeliticus secundum carnem per Jacob autem figuratus sit ipse Jacob, secundum spiritalem progeniem. Sed et historica proprietate hoc responsum invenitur esse completum, ubi populus Israel, hoc est Jacob minor filius*

superavit Idumæos hoc est, gentem quam propagavit Esau; eosque fecerunt tributarios per David, quoniam fuerunt usque ad regem, sub quo Idumæi rebel-
 laverunt, et jugum Israelitarum Idumæi a cervice sua deposuerunt, secundum prophetiam ipsius Isaac, quando minore pro majore benedixit: hoc enim dixit eidem majori, cum et ipsius postea benedice-
 ret. Ego puto quod et de singulis nobis hoc dici potest, quia duæ gentes et duo populi intra nos sunt: nam et virtuosus populus, et vitiorum nihilominus intra nos est. *De corde enim nostro procedunt cogitationes malæ, adulteria, furta, falsa testimonia, doli, contentiones, hæreses, invidia, comessiones* (Matt. xv; Marc. vi; Gal. v.), et his similia. Vides quantus malorum populus intra nos est. Si vero mereamur illam vocem dicere sanctorum, *A timore tuo, Domine, concepimus et peperimus; spiritum salutis tuæ secimus super terram* (Isa. xvi), tunc et alius intra nos populus invenitur, in spiritu generatus; *fructus enim spiritus est caritas, gaudium, pax, longanimitas, patientia, bonitas, mansuetudo, continentia, castitas* (Gal. v), et his similia. Vides alium populum, qui et ipse intra nos est; sed hic minor est, ille major: semper enim plures sunt mali quam boni, et vitia numerosiora virtutibus. Sed si tales simus qualis Rebecca, et mereamur de Isaac, id est, de verbo Dei habere conceptum, etiam in nobis populus populum superabit, et major serviet minori: serviet enim caro spiritui, et vitia virtutibus cedent. Sequitur:

(Vers. 24 seqq.) *Jamque tempus pariendi venerat, et ecce gemini in utero reperti sunt.* Hic sermo, id est, temporis completio, nunquam nisi de sanctis mulieribus scribitur, sicut de hac Rebecca et Elisabeth matre Joannis, et Maria matre Domini nostri Jesu Christi; unde eximium aliquid et præter ceteros homines hujuscemodi partu ostenditur, et impletio dierum ortum perfectæ sobolis indicat. *Qui primus egressus est, rufus erat et totus in morem pellicis hispidus, vocatumque est nomen ejus Esau. Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu, et idcirco appellatus est Jacob.* Non ob aliud ante adventum Domini scripta sunt omnia quæ in Scripturis sanctis legimus, nisi ut Domini commendaretur adventus, et futura præsignaretur Ecclesia, id est, populus Dei per omnes gentes, quod est corpus ejus, adjunctis atque annumeratis omnibus sanctis, qui etiam ante adventum ejus in hoc sæculo vixerunt, ita eum credentes venturum esse, sicut nos venisse: sicut enim Jacob manum prius, dum nasceretur, emisit ex utero, quæ etiam pedem prænascentis fratris tenebat, deinde utique secutum est caput, tunc demum necessario cætera membra: sed tamen caput non tantum ea membra quæ secuta sunt, sed etiam ipsam manum quæ in nascentem præcessit, dignitate ac potestate præcedit, et quamvis non tempore apparendi, tamen naturæ ordine prius est: ita et Dominus Jesus Christus, etsi antequam appareret in carne, et quodammodo ex utero secreti sui ad hominum oculos mediator Dei et hominum homo (1 Tim. ii) procederet, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, præmisit in sanctis patriarchis et prophetis quamdam partem corporis sui, quæ velut manu nascentium se esse prænantium, etiam populum superbe præcedentem, vinculis legis tamquam digitis quinque supplantat: quia et per temporum quinque articulos prænantium venturus prophetarum non destitit; et huic rei consonantes per quos lex data est libros quinque conscripsit; et superbi carnaliter sapientes, et suam justitiam volentes constituere, non aperiæ manu Christi repleti sunt benedictione, sed constricta atque conclusa retenti sunt. Itaque illi obligati sunt pede et ceciderunt, nos vero surreximus et erecti sumus. Quamvis ergo, ut dixi, præmiserit Dominus Christus quamdam partem corporis sui in sanctis, qui eam nascendi tempore præcesserunt, tamen ipse est caput corporis Ecclesiæ, illique omnes eidem corpori, cujus ille caput est, cohæserunt credendo

in eum quem prænantiant: non enim præcurrere divulsi sunt, sed adjuncti potius obsequendo: nam etsi manus a capite præmitti potest, connexio tamen ejus sub capite est. Quapropter omnia quæ ante scripta sunt, ut nos doceremur scripta sunt, et figuræ nostræ fuerunt, et in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum obverit. *Qui enim primus egressus est, rufus erat, et totus in morem pellicis hispidus, vocatumque est nomen ejus Esau. Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu, et idcirco appellatus est Jacob.* Quod Paulus apostolus magnum vult intelligi gratiæ documentum. Cur ille totus rufus et hispidus, nisi quia populus prior prophetarum et Christi fuit cruce pollutus, ac peccati et nequitiae squalore exstitit circumdatus? Cujus ideo minor calcaneum tenuit, quia mystice, major minore superaturus erat: planta enim Esau novissimum præsignabat Israelitici populi tempus, in quo Dominus noster advenire dignatus est, ut eis conferret salutem. Sed in typo Nativitarum gentium populus, ut Jacob Esau Israel incredulum condemnavit. Unde et Jacob, a luctando vel supplantando nomen accepit. Sequitur: *Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt parvuli.* Sexta enim ætate mundi populum Judæorum propter superbiam et incredulitatem videmus esse abjectum, et gentium populum ad fidem Christi revocatum. Sequitur: *Quibus adultis, factus est Esau vir gnarus venandi et homo agricola; Jacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur, et Rebecca diligebat Jacob.* In typo itaque Esau, carnalis populus Israel, ut de Nemiroth legitur, Venator fuit et agricola: id est, proprium derelinquens Deum, externarum gentium diis cultum sacrilegum exhibuit, et terrenis cupiditatibus ac desideriis deditus est. Quod vero Jacob in domo simplex habitabat et sine dolo, non per dolum accepit primogeniti benedictionem, nec per fraudem subripuit, sed ut sibi debitam accepit, quam concedente fratre de lentis mercede comparavit. Sequitur: *Coxit autem Jacob pulmentum. Ad quem cum venisset Esau lassus de agro, ait: Da mihi de coctione hac rufa, quia oppido lassus sum. Quamobrem vocatum est nomen ejus Edom. Cui dicit Jacob, Vende mihi primogenitu tua. At ille respondit, En morior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Jacob, Jura ergo mihi. Juravit Esau, et vendidit primogenita; et sic accepto pane et lentis edulio comedit, et bibit, et abiit, parvi pendens quod primogenita vendidisset.* Tradunt Hæbræi omnes primogenitos functos officio sacerdotali antequam Aaron in sacerdotium eligeretur, et habuisse vestimentum sacerdotiale, quo induti victimas Deo offerebant; et hæc esse primogenita, hoc est, vestimenta Esau, quæ vendidit Jacob fratri suo: nam quod iste Esau primogenita sua propter escam fratri suo juniore vendidit, ac postmodum paterna benedictione privatus est, significat eundem Israeliticum populum, qui a Deo, ut Exodi indicat liber, primogenitus filius nuncupatus est: qui propter presentis sæculi lucra, non solum primatus sui honorem amisit, verum etiam et regni celestis præmium præparatum adipisci non meruit, Domino quodammodo id eidem exprobrante, cum dicit, *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus* (Matth. xxi). Primogenita autem ipsa, ut jam supra dictum est, vestis erat sacerdotalis, quam majores natu cum benedictione patris induti, victimas Deo velut pontifices offerebant: hoc dono terreni amoris desiderio carnerunt Judæi cum gloria regni futuri. Sequitur:

(Cap. XXVI. — Vers. 1 seqq.) *Orta autem sume super terram post eam sterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Philistinorum in Gerar.* Queritur hoc, quando sit factum: utrum postea quam Esau vendidit primogenita sua, post illam quippe narrationem hoc narrare incipit; an, ut fieri solet, per recapitulationem narrato-

ad ea reversus sit, cum progressus de filiis ejus ad eum locum pervenisset, qui de lenticula commemoratus est. Movet autem quia ipse invenitur Abimelech, qui etiam Saram concupiverat: ipsius enim paranympus et princeps militiæ qui ibi commemorati sunt, etiam hic commemorantur; utrum vel vivere poterit: quando enim amicus factus est Abraham, nondum natus erat Isaac, sed jam promissus. Ponamus ante annum, quam nasceretur Isaac, hoc fuisse factum. Deinde Isaac suscepit filios, cum esset sexaginta annorum; illi autem juvenes erant, quando vendidit Esau primogenita sua. Ponamus enim ipsos circa viginti annos fuisse, sunt anni ætatis Isaac usque ad illud factum filiorum ejus circiter octoginta. Adolescentem accipiamus fuisse Abimelech, quando matrem ipsius concupivit, et Abraham amicus est factus. Putuit ergo jam esse quasi centenarius, si post illud factum filiorum suorum perrexit in eam terram famis necessitate Isaac. Non ergo ex hoc cogit nulla necessitas per recapitulationem putare narratam profecionem Isaac in Gerara; sed quia ibi diuturno tempore fuisse Isaac scribitur, et puteos fodisse, et de his contentuisse, et ditatum fuisse pecunia, mirum, nisi recapitulando ista commemorantur, quæ ideo fuerant prætermittenda, ut primum de filiis ejus usque ad illum locum de lenticula, narratio perveniret. Sequitur: *Apparuitque ei Dominus, et ait: Nedesendas in Ægyptum, sed quiesce in terra quam dixero tibi, et peregrinare in ea; eroque tecum et benedicam tibi; tibi enim et semini tuo dabo universas regiones has, completens juramentum meum quod sponendi Abraham patri tuo: et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, daboque posteris tuis universas regiones has, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, eo quod obedierit Abraham voci meæ. Iste patriarcha nec uxorem habuit aliam, nec aliquam concubinam, nec ideo tamen istum patri ejus præferre debemus; erant enim proculdubio paterna filii et obedientiæ merita potiora, in tantum ut propter illum dicat Deus se huic facere bona quæ facit cum illi dicat, *Ego sum Deus Abraham patris tui; noli timere, tecum enim sum, et benedixi te, et multiplicabo semen tuum; ut intelligamus quam caste Abraham fecerit, quod hominibus impudicis et nequitia de Scripturis sanctis patrocina quærentibus videtur fecis-e libidine. Sequitur: Mansit itaque Isaac in Geraris; qui, cum interrogaretur a viris loci illius super uxore sua, respondit, Soror mea est; timent enim confiteri quod ibi esset sociata conjugio, reputans ne forte interficerent eum propter illius pulchritudinem. Quod Isaac Rebeccam, quæ uxor erat, sororem sinxerit: genus enim Rebeccæ non tacitum est, et eam per notissimam propinquitatem sororem ejus fuisse manifestum est, ut autem taceret uxorem, quid mirum, aut quid pravum, si imitatus est patrem, cum eadem justitia defendatur, quæ pater ejus de simili objecto inculpatus inventus est? Sequitur: *Cumque pertransissent dies plurimi, et ibidem moraretur, prospiciens Abimelech Palæstinorum rex per fenestram vidit eum jocantem cum Rebecca uxore sua, et accessit eo ait, Perspicuum est quod uxor tua sit. Cur mentitus es, sororem tuam esse? Qui respondit, Timui ne morerer propter eam. Quæ igitur pro Abraham quod ad hanc rem attinet, eadem etiam pro Isaac filio ejus valent, quæ recensere non est difficile: nisi forte studiosorum aliquis quærat in cuius figuræ sacramento accipiendum sit quod rex alienigena Rebeccam viri sui conjugem tunc esse cognovit, quando eum cum illa ludeniem vidit, quod non cognovisset, nisi cum conjugæ ille sic luderet, quomodo eum ea quæ conjux non esset, ludere non deceret, quod cum sancti conjugati faciunt, non inanimiter faciunt, sed prudenter: descendunt enim quodammodo ad femine sexus infirmitatem, ut aliquid blanda hilaritate vel dicant vel faciant, non emergentes, sed temperantes virilem vigorem. Quid autem sibi velit in sacramento Christi et Ecclesiæ, quod tantus patriarcha cum conjugæ luserit, conjugiumque***

illud inde sit cognitum. Profecto quisquis ne aliquid errando in Ecclesia peccet, secretum viri hujus in Scripturis sanctis diligenter intuetur, inveniet eum majestatem suam, qua in forma Dei æqualis est, paulisper abscondisse in forma servi, ut ejus capax esse humana infirmitas posset, et coque modo conjugæ se congruenter aptaret. Quid enim absurdum, immo quid non convenienter futurorum prænuntiationi accommodatum, si propheta Dei carnaliter aliquid luserit, ut eum caperet affectus uxoris, cum ipsum verbum Dei caro factum est, ut habitaret in nobis? Sequitur: (Vers. 12, 13.) *Seminavit autem Isaac in terra illa, et invenit in ipso anno centuplum. Benedixitque ei Dominus, et locupletatus est homo, et ibat proficiens ac succrescens, donec magnus vehementer effectus est. Secundum terrenam felicitatem dictum Isaac locupletatum sequentia docent; exsequitur enim narrator easdem ejus divitias, quibus magnus factus est, et hinc motus est Abimelech. Timuit illum ibi esse ne potentia ejus sibi esset infesta. Quamquam ergo spiritale aliquid ista significant, tamen secundum id quod contigerunt, ideo præmissum est, *Benedixit enim Dominus: ut sana fide intelligamus etiam ista temporalia dona nec dari posse nec sperari debere, etiam cum ab infirmioribus appetuntur, nisi ab uno Deo tribuantur; et qui in minimis fidelis est, et in magnis fidelis sit; et qui in inanimata iniquo fidelis est inventus, etiam verum accipere mereatur; sicut Dominus in Evangelio loquitur (Luc. xvi). Isaac sermo Domini est, qui sermo in lege Dei ordinem seminat, in Evangeliiis triticum illum enim cibum perfectioribus et spiritualibus hunc imperfectioribus et animalibus parat: quia scriptum est: *Homines et jumenta salvos facies, Domine (Ps. xxxv). Isaac ergo, sermo legis, ordinem seminat, et tamen in ipso ordeo invenit centesimum fructum. Invenit et in lege martyres, quorum est centesimus fructus. Sed et Dominus noster Isaac, Evangeliorum perfectiora, quæque Apostolis, turbis autem communia plane loquebatur. Vis autem videre quia etiam ipse ordei cibos incipientibus exhibet? Scriptum est in Evangeliiis quia secundo paverit turbas, sed illas quas primum pascit; postea vero cum jam proficessent in verbo et doctrina, triticeos eis exhibet panes. Sed post hoc Dominus, inquit, *benedixit Isaac, et magnificatus est valde. Parvus erat Isaac in lege, sed processu temporis fit magnus in prophetis: nam cum in sola legu est, nondum magnus est, quippe quæ et velamine tecta est. Crescit ergo in prophetis; jam cum pervenerit usque ad hoc ut velamen abiciat litteræ, tunc erit magnus valde, cum coeperit littera legis velut palea ordei ejus secerni, et apparuerit quod spiritualis est lex; tunc magnificabitur Isaac, et fiet magnus valde. Vide enim quia et Dominus in Evangeliiis paucos panes frangit, et quot milia refecit populorum, et quanti copiosi reliquiarum superavit. Donec integri sunt panes, nemo saturatur, nemo reficitur; nec ipsi panes videntur augeri. Considera ergo nunc quomodo paucos panes frangimus in Scripturis divinis. Paucos sermones assumimus, et quot milia hominum saturantur! Sequitur:****

(Vers. 14 seqq.) *Habuit quoque possessionem orium et armentorum, et familiæ plurimum, et cepit fodere puteos, quos foderat pueri patris ejus Abraham; sed invidentes eis Philistiim obstruxerunt eos humo, etc. Quis est iste Isaac, nisi Salvator noster? Quis est iste qui cum descendisset in istum torrentem Gerara, primo omnium illos puteos fodere vult, quos foderant pueri patris ejus: id est, Moyses puteum legis foderat; David, Salomon et prophætæ, qui libros scripserunt veteris Testamenti, quos tamen terrena et sordida repleverat intelligentia Judæorum. Illos cum vellet purgare Isaac, id est, Dominus noster et Salvator, cujus ille Isaac figuram gessit, ut ostenderet quia quocumque prophetæ dixerunt, de se dixerunt. Rixati sunt cum eo Philistiim, id est Judæi, a regno Dei alieni; sed discedit ab eis: non enim*

esse potest cum his qui in puteis aquam habere noluerunt, sed terram : et dicit eis, *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta (Matth. xxiii). Fodit ergo Isaac novum puteum. Immo pueri Isaac fodiunt. Pueri sunt Isaac Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes. Pueri enim sunt, Petrus, Jacobus, Judas; puer ejus, apostolus Paulus : qui omnes novi Testamenti puteos fodiunt. Sed et pro his altercantur illi qui terrena sapiunt, nec nova condi patiuntur, nec vetera purgant, evangelicis puteis contradicunt, et apostolicis adversantur; et quoniam in omnibus contradicunt, in omnibus litigant, dicitur ad eos, *Quoniam indignos vos fecistis gratiæ Dei, ex hoc jam ad gentes ibimus (Act. xiii). Post hæc fodit tertium puteum Isaac, et appellavit nomen loci illius, Latitudo, dicens : Nunc dilatavit nos Dominus, et fecit crescere super terram. Vere enim nunc dilatatus est Isaac, et auctum est nomen ejus super universam terram, cum adimplevit in nobis scientiam Trinitatis; tunc enim tantum in Judæa notus erat, et in Israel nomen ejus nominabatur (Ps. lxxv); nunc autem in omnem terram exiit sanus eorum, et in fine orbis terræ verba eorum (Rom. x); exantibus enim pueri Isaac, hoc est apostoli Domini Salvatoris, per universum orbem terræ loderunt puteos, et aquam vivam omnibus ostenderunt, baptizantes omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Sed quid est quod puteos quos Abraham aperuit Isaac sic vocavit eos, sicut et pater ejus? non enim immutavit vocabula puteorum. Et est mirum quod Moyses apud nos etiam Moyses appellatur; et propheta unusquisque suo nomine appellatur : non enim Christus in eis nomina, sed intelligentiam commutavit. Hæc mystice. Moraliter autem, Isaac apud alienigenam gentem puteos fodisse describitur, quo videlicet exemplo discimus ut, in hac peregrinationis ærumna positi, cogitationum nostrarum profunda penetremus, et quousque nobis veræ intelligentiæ aqua respondeat, nequaquam nostræ inquisitionis manus ad exhauriendam cordis interna torpescat. Quos tamen puteos allophyli, id est immundi spiritus insidiantes replent, quia nimirum immundi spiritus, cum nos studiosius fodere conspiciunt, molestas nobis tentationum cogitationes immergunt. Sequitur :**

(Vers. 25 seqq.) *Ascendit autem ab illo loco in Bersabee, ubi apparuit ei Dominus in ipsa nocte, dicens, Ego sum Deus Abraham patris tui. Usque ad id quod dicit, Surgentes mane juraverunt sibi mutua, dimisitque eos pacifice. Hujus Isaac duas nobis figuras expo-uit apostolus Paulus : unam qua dixit quod Ismael quidem filius Agar, populi secundum carnem, Isaac vero populi qui ex fide est, formam teneret; aliam qua ait : Non dixit. Et seminibus, quasi in multis, sed, *Semini tuo, tamquam in uno, qui est Christus. Tenet ergo Isaac et populi figuram et Christi. Christum autem tamquam verbum Dei, non solum in Evangelii loqui, sed et in lege certum est, et in prophetis. Verum in lege incipientes, in Evangelii perfectos docet. Isaac ergo nunc verbi formam, quod in lege vel prophetis est, tenet. Ascendit igitur Isaac ad puteum juramenti, et apparuit illi Dominus. Ascensionem legis dicitur ornatum esse templi, et eorum quæ ibi divina gerebantur obsequia. Potest et augmentum prophetarum, legis ascensio nominari; et propterea forte ad puteum juramenti dicitur, et ibi apparuisse ei Dominum; per prophetas enim juravit Dominus, et non pœnitentibus, quod ipse sit sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Ps. cix). Ad puteum ergo juramenti visus est ei Deus, futura in eum promissa confirmans. Et ædificavit ibi altare Domino, et invocato nomine Domini extendit ibi tabernaculum, præcepitque servis suis ut foderent puteum. Ædificat quidem Isaac altare etiam in lege et figit tabernaculum suum; in Evangelii autem non figit tabernaculum, sed domum ædificat, et fundamentum collocat; audi enim Sapientiam dicentem de Ecclesia: *Sapientia, inquit, ædificavit sibi domum, et supposuit columnas septem. Audi de hoc***

A etiam et Paulum dicentem, *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. iii). Ubi ergo tabernaculum est, etiamsi figatur sine dubio resolvendum est; ubi vero fundamenta sunt, et supra petram ædificatur domus, nunquam resolvitur domus illa, fundata est enim super petram. Fodit tamen et ibi Isaac puteum, nec umquam cessat puteos fodiendo, donec oriatur fons aquæ vivæ, et fluminis impetus lætificant civitatem Dei. Sequitur : *Sed et Abimelech ille, qui dudum honoraverat Abraham, venit nunc cum amicis suis de Geraris ad Isaac. Et dicit illis Isaac, Quid venistis ad me? Vos enim odistis me, et ejecistis me a vobis. At illi responderunt, dicentes, Videntes, inquit, vidimus, quia est Dominus tecum; et diximus, Fiat conjuratio inter nos et te, et constituamus tecum pactum, ne facias nobis malum. Iste Abimelech non semper pacem cum Isaac habet, sed aliquando dissidet, aliquando pacem requirit. Iste Abimelech personam tenet studiosorum et sapientium sæculi, qui per eruditionem philosophiæ multa etiam ex veritate comprehenderunt. Intelligere possumus quomodo hic cum Isaac, qui verbi Dei, quod in lege est, tenet figuram; neque in dissensione semper potest esse, neque semper in pace. Philosophia enim inundi neque in omnibus legi Dei contraria est, neque in omnibus consona; multi enim philosophorum unum esse Deum, qui cuncta creaverit, scripserunt. In hoc consentiunt legi Dei. Aliquantum etiam hoc addiderunt, quod Deus cuncta per Verbum suum et fecerit et regat, et Verbum Dei sit quo cuncta moderetur. In hoc non solum legi, sed et Evangelii consona scribunt. Moralis vero et physica quæ dicitur philosophia, pene omnia quæ nostra sunt sentit. Dissidet vero a nobis, cum Deo dicit materiam æternam; dissidet, cum negat Deum curare mortalia, sed providentiam ejus super lunaris globi spatia cohiberi. Dissidet a nobis, cum vitam nascentium stellarum cursibus pendunt; dissident, cum perpetuum dicunt hunc mundum, et nullo sine claudendum; sed et alia plurima sunt, in quibus nobiscum vel dissident, vel concordant. Et ideo Abimelech secundum hanc figuram, aliquando dissidere describitur. Sed et hoc non puto quod otiose spiritui Sancto, qui hæc scripsit, curæ fuerit comprehendere, quod duo alii cum Abimelech venerunt, id est, Ochozat, amicus ejus et Phicol, dux exercitus ejus. Interpretatur autem Ochozat tenens, et Phicol, os omnium; ipse autem Abimelech, pater meus rex. Illi tres imaginem totius philosophiæ tenent, quæ apud eos in tres partes dividitur, logicam, physicam et ethicam, id est, rationalem, naturalem et moralem. Rationalis est illa quæ Deum patrem omnium constituit, id est, Abimelech. Naturalis illa est quæ fixa est et tenet omnia, velut naturæ ipsius viribus nitens, quam proficitur Ochozat, qui dicitur tenens. Moralis est, quæ in ore est omnium, et ad omnes pertinet, et per communem similitudinem præceptorum in omnium ore versatur, quam designat iste Phicol, qui os omnium interpretatur. Hi ergo omnes qui in hujusmodi eruditionibus sunt instituti, veniunt ad legem Dei, et dicunt, *Videntes vidimus, quia est Dominus tecum; et diximus, Sit juramentum inter nos, et inciamus sædus, ut non facias nobis quidquam mali, sicut et nos nihil tuorum attingimus : nec fecimus quid te læderet, sed cum pace dimisimus, auctum benedictione Domini.* Possunt quidem hi tres, qui pacem requirunt a verbo Dei, et prævenire cupiunt pacto societatem ejus, figuram tenere magorum, qui ex Orientis partibus veniunt eruditi paternis libris et institutione majorum, et dicunt, quia videntes vidimus natum regem, et vidimus, quia Deus est cum ipso, et venimus adorare eum (Matth. ii). Sed et si quis ille est hujusmodi eruditionibus institutus, videns quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, et attonitus operum ejus magnitudine dicat, *Videntes vidimus quia est Dominus tecum, et diximus, Sit juramentum inter nos; ac-***

cedens enim ad legem Dei, necessario dicit, *Juravi et statui custodire mandata tua (Ps. cxviii)*. Sed quid petunt? *Ne facias nobis quidquam mali, sicut et nos nihil tuorum attingimus, nec fecimus quod te læderet, sed cum pare dimissimus, auctum benedictione Domini*. Remissionem peccatorum per hoc deponere videntur, ne recipiant mala; benedictionem postulant, non retributionem. Denique vide quid sequitur: *Et fecit illis convivium magnum Isaac, et manducaverunt et biberunt, et post cibum et potum surgentes juraverunt sibi mutua, dimisitque eos Isaac pacifice in locum suum*. Certum est enim quia qui ministrat verbum, sapientibus et insipientibus debitor est. Quia ergo hic convivium sapientibus exhibet, idcirco dicitur quia non parvum, sed magnum convivium fecit. Sequitur, *Ecce autem venerunt in ipso die servi Isaac, annuntiantes ei de puteo quem foderant, atque dicentes, Invenimus aquam. Unde appellavit eum Abundantiam; et nomen impositum est urbi Bersabee*. Hoc significat quod invenerint aquam, et propterea appellatus sit, puteus Saturitatis; et vocata civitas Bersabee, hoc est, puteus Saturitatis: licet enim supra ex verbo juramenti, sive ex septenario ovium numero, quod Sabee dicitur, asseveremus Bersabee appellatam, tamen nunc ex eo quod aqua inventa est, Isaac ad nomen civitatis, quæ ita vocabatur, alludens, declinavit paululum litteram, et pro stridulo Hebræorum *sin* a quo Sabee incipitur, Græcum *sigma*, id est, Hebræum *samech*, posuit. Alioquin et juxta allegoriam legem, post tantos puteos in fine virtutum nequaquam congruit ut Isaac aquam minime reperiret. Sequitur:

(Cap. XXVII. — Vers. 1 seqq.) *Senuit autem Isaac, et caligaverunt oculi ejus, et videre non poterat. Vocavitque Esau filium suum majorem, et dixit ei, Fili mi. Qui respondit, Adsum. Cui pater, Vides, inquit, quod senuerim, et ignorem diem mortis meæ. Summe arma tua, pharetram et arcum, et egredere foras. Cumque venatu aliquod comprehenderis, fac mihi inde pulmentum, sicut velle me nosti, et affer, ut comedam, et benedicas tibi anima mea antequam moriar*. Plura sunt quam ut exemplis debeamus docere sanctos viros et Deo charos ea tantummodo scisse quæ eis a Domino revelata sunt; ignorasse vero quæ revelata eis non fuerunt: sicut et Isaac vir justus et Deo charus, non illi cui voluit, sed cui noluit deceptus errore benedixit. Unde non mirum est et Isaac in sua maxime utilitate nescisse quid faceret, cum magis eo tempore erraret, quo filium sanguinarium et deditum voluptati et eum qui postea vellet fratrem occidere, prætermisso illo qui innocenter habitabat domi, vellet efferre, et suam magis quam Dei facere voluntatem. Unde dispensatione divini judicii fit ut oculis cæcicaret; et cum ipse diceret, *Vox, vox Jacob est; manus autem, manus sunt Esau*, tamen intelligeret minorem esse filium, qui benedictione fratris prærepta restiterat. Unde intelligendum in hoc factam esse spiritalem admonitionem, ut confirmaret benedictionem suam in filio minore, cui potius irascendum fuit, quod scelleret patrem. Isaac portat imaginem Dei Patris, Rebecca Spiritus sancti, Esau populi prioris et diaboli, Jacob Ecclesiæ, sive Christi. Senectus Isaac consummationem orbis ostendit; oculi illius qui caligaverunt, fidem defecisse et perisse de mundo, et religionis lumen antiquum neglectum esse significant. Quod filius major vocatur, acceptio legis est Judæorum; quod escas ejus atque capturam diligit pater, homines sunt salvati ab errore, quos per doctrinam justus quisque venatur. Sermo Dei, benedictionis est repressio, et spes regni futuri, in quo cum Christo sancti regnaturi sunt, et verum sabbatum celebraturi. Sequitur:

(Vers. 5 seqq.) *Quod cum audisset Rebecca, et ille abiisset in agro ut jussionem patris impletet, dixit filio suo Jacob, Audivi patrem tuum loquentem cum Esau fratre tuo et dicentem ei, Affer mihi de venatu*

tionem tuam, et fac cibos, ut comedam, et benedicam tibi coram Domino antequam moriar. Nunc ergo, fili mi, acquiesce consiliis meis, et pergens ad gregem affer mihi duos hædos optimos, ut faciam ex eis escas patri tuo, quibus libenter vescitur; quas cum intuleris et comederit, benedicas tibi antequam moriarur. Rebecca plena Spiritu sancto, et sciens quid audisset antequam pareret, *Quia major serviet minori*, magis autem forma Spiritus sancti, quæ futura noverat in Christo, in Jacob ante meditabatur. *Accipe mihi duos hædos*, inquit, præfigurans carneum Salvatoris adventum, in quo eos vel maxime liberaret qui peccati tenebantur obnoxii: siquidem in omnibus Scripturis hædi pro peccatoribus accipiuntur. Quod autem duos jubetur afferre, duorum populorum significatur assumptio; quod teneros et bonos, dociles et innocentes animo. Sive aliter carnes hædorum, ex quibus Isaac præparatus est cibus, peccantium intelligenda est conversio, ex duobus populis venientium, Judæis videlicet et nationibus universis. Panes autem apostolorum accipienda est fides, et illorum qui in Pentecoste, adventiente Spiritu sancto, crediderunt de Judaico populo. In vino autem intelligendus est martyrismorum cruor. Tali quippe cibo ac potu delectari intelligitur Deus. Sequitur, *Et vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat domi, induit eum, pelliculasque hædorum circumdedit manibus, et colli nuda protexit*. In hoc loco tradunt Hebræi primogenitos functos officio sacerdotum, et habuisse vestimentum sacerdotale, quo induti Deo victimas offerrebant, antequam Aaron in sacerdotium eligeretur. Vestimentum Esau, fides et Scripturæ sunt Hebræorum, quibus gentium indutus est populus; sive fides intelligenda est patriarcharum. Pelles hædorum quibus manus Jacob operæ sunt, collumque connectum est, peccata sunt utriusque plebis, quæ Christus in extensione manuum cruci secum affixit. Quod ex eisdem pellibus colli nuda protexit, significat quia quorum suscepit personam, eorum et propria voce deploravit infirmitates, et levavit peccata. Sequitur: *Quomodo, inquit, tam cito invenire potuisti, fili mi? Qui respondit, voluntas Dei fuit, ut cito mihi occurreret quod volebam*. Quod Isaac querit ab Jacob cur tam cito venerit, admiratur velocem credentium fidem. Quod cibi delectabiles offeruntur, hostia placens Deo, et salus est peccatorum. Sequitur:

(Vers. 21 seqq.) *Dixit Isaac, Accede ut tangam te, fili mi, et probem utrum tu sis filius meus Esau, an non. Accessit ille ad patrem, et palpato ea dixit Isaac, Vox quidem, vox Jacob est; manus autem, manus sunt Esau. Et non cognovit eum, quia pilosæ manus similitudinem majoris expresserant. Hoc in loco Isaac Judaicum populum præfiguravit; Jacob filius ejus, Dominum Jesum Christum; qui et caligans oculis, et propbetans, in præsentem filium non vidit, cui tam multa in posterum prævidit, quia nimirum Judaicum populum prophetiæ spiritu plenus et cæcus, eum de quo multa in futuro prædixit, in præsentem positum non agnovit. Sequitur: *Statimque ut sensit vestimentorum ejus fragrantiam, benedicens eum ait, Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Deus. Dei tibi Deus de rore cæli, et de pinguedine terra abundantiam frumenti, vini et olei; et serviant tibi populi, et adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum, et incurventur ante te filii matris tuæ. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus; et qui benedixerit tibi benedictionibus repletur*. Benedicatio Jacob prædicatio Christi est in omnibus gentibus. Hoc fit et agitur; hoc lex et prophetia est. Isaac plebem Judæorum, a qua Christus benedictur, velut a nesciente, quia ab ipsa nescitur; odore nominis Christi, sicut ager mundus impletur; vel certe odor agri pleni honorum operum accipienda sunt gesta. Ejus est benedictio de rore cæli, hoc est, de verborum pluvia divinarum; et de ubertate terræ, hoc est, de congregatione populorum vel apostolorum doctrina. Ejus est multitudo frumenti et vini, hoc est, multi-*

tudo quæ colligit frumentum et vinum in sacramento corporis ejus et sanguinis. Potest et per abundantiam frumenti et vini, sanctorum martyrum ac virginitium intelligi multitudo. Et serviunt gentes, ipsum adorant principes. Ipse est Dominus fratrum suorum, quia populus ejus dominatur Judæis. Ipsum adorant filii patris ejus, id est, filii Abraham secundum fidem, quia et ipse filius est Abraham secundum carnem. Ipsum qui maledixerit, maledictus erit, et qui benedixerit, benedictus est. Christus, inquam, noster ex ore Judæorum, quamvis errantium, sed tamen legem prophetasque canentium, benedicitur, id est, veraciter dicitur, et alius benedicti putatur, qui ab eis errantibus expellatur. Sequitur:

(Vers. 30 seq.) *Vix Isaac sermonem impleverat, et egresso Jacob foras venit Esau, coctosque de venatione cibos intulit patri, dicens, Surge, pater mi, et comede de venatione filii tui, ut benedicat mihi anima tua.* In præfiguratione quippe horum fratrum congrue valde illud apertitur quod evangelica indicat lectio, in qua dicitur, *Venit quidam princeps synagoga ad Jesum, et ait illi, Filia mea modo defuncta est; sed veni, impone manum tuam super illum, et viveat (Matth. ix).* Ad quam resuscitandum cum pergeret Dominus. *Ecce, ait, mulier quæ fluxum sanguinis patiebatur; et typum gestabat Ecclesiæ; accessit retro, quasi ignorante Domino, et tetigit fimbriam vestimenti ejus, et statim sanata est. Cui ait Dominus: Vade, filia, in pace; fides tua te salvam fecit.* Sequitur: *Dixitque illi Isaac, Quis enim es tu? Qui respondit, Ego sum filius tuus primogenitus Esau. Expavit Isaac stupore vehementi, et ultra quam credi potest admirans, ait: Quis igitur ille est, qui dudum captam venationem attulit mihi, et comedi ex omnibus prius quam tu venires? Benedixitque ei, et erit benedictus?* Ecce benedictionem promissam præiitæ majore expavescit Isaac, et alium pro alio se benedixisse cognoscens miratur, et quisnam ille sit percunctatur; nec tamen se deceptum esse conqueritur, immo confestim revelato sibi intus in corde magno sacramento devitat indignationem, confirmat benedictionem, non maledictionem. Potius miraretur iratus, si hæc non superna inspiratione, sed terreno more gererentur. O res gestas, sed prophetice; gestas in terra, sed cœliis; per homines, sed divinitus. Si excutiantur singula tantis secunda mysteriis, multa sunt implenda volumina. Sed huic operi modus moderate imponendus, nos in alia festinare compellit. Sequitur:

(Vers. 31 seq.) *Auditis Esau sermonibus patris, irruit clamore magno, et consternatus ait, Benedictio inquit mihi, pater. Qui ait, Venit germanus tuus fraudulenter, et accepit benedictionem tuam. At ille subjunxit, Juste vocatum est nomen ejus Jacob; supplantavit enim me in altera vice. Primogenita mea ante tulit, et nunc secundo subripuit benedictionem meam.* Ecce secundo Jacob supplantator interpretatur. Ab eo igitur quod fratrem arte deceiverit, allusit ad nomen. Qui ideo Jacob ante vocatus est, eo quod in ortu plantam fratris apprehendat. Sequitur: *Rursumque ait ad patrem: Numquid non reservasti, ait, et mihi benedictionem? Respondit Isaac, Dominum tuum illum constitui, et omnes fratres ejus servituti illius subjungi. Frumento et vino stabilivi eum; et tibi post hæc, fili mi, ultra quid faciam? Cui Esau: Num unam, inquit, tantum benedictionem habes, pater? Mihi quoque obsecro ut benedicas. Cumque ejulatu magno fletet, motus Isaac dixit ad eum, In pinguedine terræ, et in rore cœli desuper erit benedictio tua. Vives gladio, et fratri tuo servies; tempusque veniet cum excutias et solvas jugum ejus de cervicibus tuis. Significat quod Idumæi servituri essent Judæis, et tempus esse venturum, quando de collo suo jugum servitutis abjicerent, contraque imperio contradicerent: neque enim majorem filium penitus videntur fuisse despectum, sed, sicut ait Apostolus, *Cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus erit (Rom. xi).* Cujus tamen secundæ benedictionis prophetatio*

A hæc est, *In pinguedine terræ, et in rore cœli desuper erit benedictio tua:* id est, in fecunditate rerum et potentia regni, quæ in illo populo fuit; vel certe, *In pinguedine terræ, et rore cœli desuper,* hoc est, in confessione Dominicæ incarnationis, et fide detatis illius, erit Israel benedicendus; sive etiam, *In rore cœli erit benedictio ejus,* id est, in eloquiis Dei: ipsi enim primum credita sunt eloquia Dei, et legis testamenta. *Vives gladio,* id est, quia sanguini delictus populus ille necem in Christo vel prophetis exercuit. *Et fratri tuo servies,* scilicet populo Christiano. *Tempusque veniet quando excutias et solvas jugum de cervicibus tuis,* dum per cognitionem fidei ad gratiam Christi conversus, deponeris omnis legis: quando jam non servus populi minoris, sed per fidem frater vocaberis. Sequitur:

(Vers. 41 seq.) *Oderat autem semper Esau Jacob, præ benedictione qua benedixit ei pater; dixitque in corde suo, Venient dies luctus patris mei, ut occidam Jacob fratrem meum.* Quia igitur iniquitas inimica est justitiæ, Esau in discordiam concitatur, et necem fraudulentus excogitat, dicens in corde suo, *Appropinquabunt dies luctus patris mei, ut occidam Jacob fratrem meum.* Ita et diabolus fraticidas Judæus in Cain ante præmeditans, in Esau manifestissime constitit: tempus quoque interfectionis ostendens malitiæ quam Judæi excernerunt in Christo. Sequitur: *Quæ mittens et vocans Jacob filium suum, dixit ad eum, Ecce Esau frater tuus minatur ut occidat te.* Quomodo ammutiata sunt verba Esau Rebecæ, quod comminatus est occidere fratrem suum, cum Scriptura dicat hoc eum in sua cogitatione dixisse, nisi quia hinc datur nobis intelligere quod divinitus ei revelabantur omnia? Unde et ad magnum mysterium pertinet quod filium suum minorem pro majore voluit benedici. Sequitur: *Nunc ergo audi, fili mi, vocem meam, et consurgens fuge ad Laban fratrem meum in Aram, habitabisque cum eo dies paucos, donec quiescat furor fratris tui, et cesset indignatio ejus, obviscaturque eorum que fecisti in eum, et postea mittam et adducam te inde huc.*

(Cap. XXVIII. — Vers. 1 seq.) *Vocavitque Isaac Jacob, et benedixit, præcepitque ei, dicens, Noli accipere conjugem de genere Chanaan; sed vade, et proficiscere in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel patris matris tuæ, et accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban avunculi tui. Deus autem omnipotens benedicat tibi, et crescere te faciat atque multiplicet, ut sis in turbas populorum; et det tibi benedictionis Abraham et semini tuo post te, ut possideas terram peregrinationis tuæ, quam pollicitus est avo tuo.* Hinc jam intelligimus segregatum semen Jacob ab alio semine Isaac, quod factum est per Esau: quando enim dictum est, *In Isaac vocabitur tibi semen (Gen. xxi),* pertinens usque ad civitatem Dei, separatum est inde aliud semen, quod erat in ancillæ filio, et quod futurum erat in filiis Cethuræ. Sed adhuc erat ambiguum de duobus geminis filiis Isaac, an ad utrumque, an ad unum eorum illa benedictio pertineret; et si ad unum eorum, quisnam esset illorum; quod nunc declaratum est, cum propheticæ a patre benedicitur Jacob, et dicitur ei, *Sis in turbas populorum, et possideas benedictiones Abraham avi tui.* Quomodo itaque Jacob fratris dolos fugiens Mesopotamiam tendit, ita et Christus, Judæorum incredulitate compulsus, proficiscitur in Galilæam, inde sibi ex gentibus sponsam sumpturus Ecclesiam: et sicut Jacob dolos fugiens fratris, relicta domo, patria vel parentibus, abiit in regionem longinquam, ut acciperet sibi uxorem, ita et Christus relinquens parentes secundum carnem, id est, populum Israel et patriam, id est, Hierosolymam et omnes regiones Judææ, abiit ingentes, accipiens sibi Ecclesiam, ut impleteret quod dictum est per prophetam, *Populus quem non cognovi servavit mihi, obauditu auris obaudivit mihi. (Psal. xvii.)* Nos autem dicimus non venisse Dominum, nisi ad oves perditas domus Israel, nec voluisse panem accipere

filiorum, et dare canibus et benedictionem primam Judæorum populo detulisse, quibus credita sunt eloquia Dei, et repromissio, et legis datio, et confectio testamenti; verum quia illi credere noluerunt, ad Jacob, id est, minorem populum, benedictionem

A cerninus esse translata; neque tamen majorem filium penitus videmus esse despectum: quia cum subintraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus erit (Rom. xi).

LIBER TERTIUS.

Deus summæ bonitatis, a quo est datum optimum et omne donum perfectum, descendens a Patre luminum (Jacob. i), a quo et per quem bona voluntas in homine præparatur, qui hujus operis mihi dedit initium, ipse tribuat et bene sonantem sermonem ministrare; dicamque Domini meo, quod et sanctus Jacob patriarcha dixit, Si Dominus Deus meus fuerit mecum in opus quod nunc arripui, et custodierit me (Gen. xxviii), erit mihi in Deum, et hæc sancta Scriptura, quam in manibus habeo, in emolumentum; decimas et hostias et primitias offeram ei, id est, et initium bonæ voluntatis, et perfectionem boni operis, illius sancto nomini consecrabo.

(Vers. 10 seqq.) Igitur egressus Jacob de Bersabee, pergebat Aaran; cumque venisset ad quemdam locum, et vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui ibi jacebant, et supponens capiti suo dormivit in eadem loco; viditque in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cælum; angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, et Dominum innitum scalæ, et dicentem sibi, Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac patris tui; terram in qua dormis, tibi dabo et semini tuo, eritque semen tuum quasi pulvis terræ; dilataberis ad Orientem et Occidentem, Septentrionem et Meridiem; et benedicentur in te et semine tuo cunctæ tribus terræ; et ero custos tuus, quocumque perrexeris; et reducam te in terram hanc, nec dimittam, nisi complevero universa quæ dixi. Somnus iste Jacob, mors sine passio Christi est. Lapis ad caput ejus, qui nominatim quodammodo dicitur est etiam unctus, Christum significat: caput enim viri Christus est; quis enim nesciat Christum ab unctione appellari. Domus autem Dei, quia ibi natus est Christus, in Bethleem. Porta vero cæli, quia ibi in terram descendit, inde iterum ad cælum ascendit. Erectio autem lapidis, resurrectio Christi est. Porro scala, Christus est, qui dixit, Ego sum via (Joan. xiv). Per hanc ascendunt et descendunt angeli, in quibus significati sunt evangelistæ prædicatorum Christi. Possunt et per scalam duo accipi testamenta, aut certe fides et operum, per quæ gentes hæredes effectæ sunt regni cælestis; per hæc enim ascensus ad Deum est, et descensus Dei ad homines. Angeli autem, id est, nuntii Ecclesiæ sunt accipiendi doctores, ascendentes utique cum ad intelligendam ejus supereminetissimam divinitatem, excedunt universam creaturam, ut eum inveniunt in principio Verbum Deum apud Deum, per quem facta sunt omnia (II. i); descendentes autem, ut eum inveniunt factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret (Gal. iv). In illa enim scala a terra usque in cælum, a carne usque ad spiritum, carnales proficiendo, velut ascendendo, spirituales fiunt: ad quos lacte nutriendos etiam ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Ipse est sursum in capite suo, ipse deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia. Ipsum ergo scalam intelligimus, quia ipse dixit, Nemo potest venire ad Patrem nisi per me (Id. xvi). Ad ipsum ergo ascenditur, ut in excel-sis intelligatur, et ad ipsum descenditur, ut in membris suis parvulus nutriatur, et per illum se erigunt, ut sublimiter expectent; per ipsum etiam se humiliant, ut eum sublimiter ac temperanter annuntient. Sequitur: (Vers. 18 seqq.) Surgens ergo mane tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, et erexit in titulum, fun-

dens oleum desuper; appellavitque nomen urbis illius Bethel, quæ prius Luza vocabatur. Et vocavit nomen loci illius Bethel, cujus prius Luza, vocabulum erat civitatis antiquæ, quod nihil aliud significat, nisi ante aut prius, vel vestibulum, sive superliminare, vel postes. Quod vero sit, Dominus est in loco isto, et ego nesciebam; et dixit, Quam terribilis est locus hic! non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cæli; hæc verba ad prophetiam pertinent, quia ibi futurum erat tabernaculum quod constituit Deus in hominibus in primo populo suo. Portam autem cæli sic intelligere debemus, tamquam inde fiat aditus credentibus ad capessendum regnum cælorum. Quod statuit Jacob lapidem quem sibi ad caput posuerat, et constituit eum titulum, et perfudit illum oleo, non aliquid idololatricæ simile fecit: non enim vel tunc vel postea frequentavit lapidem, adorando vel sacrificando ei; sed signum fuit prophetiæ evidentissime constitutum, quæ pertinet ad unctionem, unde Christi nomen a chrismate est. Quod autem vovit votum, si prospere iret eundo et redeundo, et decimas promisit domui Dei futuræ in loco illo, prophetia est domus Dei: ubi et ipse rediens Deo sacrificavit, non illum lapidem Deum appellans, sed domum Dei, id est, quia in eo loco futura erat domus Dei. Sequitur:

(Cap. XXIX. — Vers. 1 seqq.) Profectusque inde Jacob venit ad terram orientalem, et vidit puteum in agrâ, tresque greges ovium accubantes juxta eum; nam ex illo adinquantur pecora, et os ejus grandi lapide claudebatur; morisque erat ut cunctis ovibus congregatis devolverent lapidem, et resectis gregibus rursus super os putei ponerent. Terra orientali, ad quam Dominus noster profectus est, illos significat, qui vitorum tenebras relinquentes, opera lucis quærebant. Apud Judæam enim tantummodo cognitus erat Deus. Puteus autem quem illic reperit, Mosæica intelligentia est lex, juxta quem tres greges accubasse scribitur, Scribas videlicet, Phariseos, et Saduceos, quos Dominus legitur arguisse. Oves quoque Laban, quis ablato lapide grandi quo os putei claudebatur, Dominus aduavit, tunc videlicet quando seorsum discipulis et seorsum turbis loquebatur. Tunc amovit umbras et imagines, quibus legis operichatur historia, quando universa quæ de se fuerant scripta, in se expleri permisit, vel expleta esse ostendit. A passione enim Domini cunctis fidelibus lex spiritali intelligentia patet. Nam antea licet in scenopægia solemnitate concurrentibus undique populis, liber Deuteronomii a sacerdotibus recenseretur, tamen rursus claudebatur, quia necdum advenerat in quo in veritate expleta sunt omnia. Sequitur:

(Vers. 6 seqq.) Ecce Rachel veniebat cum ovibus patris sui, nam gregem ipsa pascibat; quam cum vidisset Jacob, et sciret consobrinam suam esse, ovesque Laban, avunculi sui, amovit lapidem quo puteus claudebatur; et aduato grege osculatus est eam; elevataque voce flevit, et indicavit ei quod frater esset patris ejus, et filius Rebeccæ. Intelligitur enim quod illi cum quibus prius loquebatur Jacob, interrogati quæ esset quæ veniebat eum ovibus, ipsi dixerint filiam esse Laban, quam utique non noverat Jacob; sed illius interrogationem illorumque responsum Scriptura præmittens intelligi voluit. Quod scriptum est, Osculatus est Jacob Rachel; et exclamans voce sua flevit, et indicavit ei quod frater esset patris ejus et filius Rebeccæ (Gen. xxix); consuetudinis quidem fuit in illa

simplicitate antiquorum, ut propinqui propinquas suas oscularentur, et hoc hodie fit in multis locis; sed queri potest quomodo ab incognito illa osculum accepit, si postea Jacob indicavit propinquitatem suam. Ergo intelligendum est, aut illum, qui jam audierat quæ illa esset, fidenter in ejus osculum irruisse; aut postea Scripturam narrasse per recapitulationem quod primo factum erat, id est, ut indicaret quis esset. Sequitur:

(Vers. 13 seqq.) *Auditis autem Laban causis itineris, respondit Jacob, Os meum es, et caro mea. Et postquam expleti sunt dies mensis unius, dixit ei, Num qua frater meus es, gratis servies mihi? Dic quid mercedis accipies. Habebat vero duas filias, nomen majoris, Lia; minor autem appellabatur Rachel. Sed Lia lippis erat oculis; Rachel, decora facie, et venusto aspectu. Quam diligens Jacob, ait, Serviam tibi pro Rachel filia tua minore, septem annis. Respondit Laban, Melius est ut tibi eam dem quam viro alteri. Servivit igitur Jacob pro Rachel septem annis; et videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. Quærendum est quomodo dictum sit, videbantur in conspectu ejus velut pauci dies, cum magis etiam breve tempus longum solet esse amantibus. Dictum est ergo propter laborem servituti, quæ facilem et levem amorem faciebat, Dixitque ad Laban, Da mihi uxorem meam, quia jam tempus expletum est ut ingrediar ad eam. Qui vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit nuptias, et vespere filiam suam Liam introduxit ad eum, dans ancillam filie nomine Zelpham; ad quam cum ex more Jacob fuisset ingressus, facto mane vidit Liam; et dixit ad socerum, Quid est quod facere voluisti? Nomen pro Rachel servivi tibi? Respondit Laban, Non est moris in loco nostro ut minores ante tradamus ad nuptias. Imple hebdomadam dierum copulam hujus, et hanc quoque dabo tibi pro opere quo serviturus es mihi septem annis aliis. Acquivit placito, et hebdomada transacta, Rachel duxit uxorem; cui pater servam Balam dederat; tandemque potius optatis nuptiis, amorem sequentis prioris prætulit. Si parum advertatur rei hujus narratio, putabitur quod posteaquam Liam Jacob duxit uxorem, deinde servivit alios septem annos pro Rachel, et tunc eam duxit; verum autem non ita est, sed Laban ei dixit, Imple hebdomadam dierum copulam hujus, et hanc dabo tibi pro opere quo serviturus es mihi septem annis aliis. Hoc itaque ait, Imple dies nuptiarum septem, pertinentes ad istam quam duxisti, et dabo tibi et hanc pro eo quod operaberis apud me adhuc septem annos alios. Deinde sequitur, Fecit autem Jacob sic, et implevit hebdomadam, et Rachel duxit uxorem. Dedit autem Laban Rachel filie suæ Balam ancillam suam, et intravit ad Rachel. Dilexit autem Rachel magis quam Liam, et servivit ille septem annos alios. Unque apparet quia posteaquam duxit Rachel, tunc servivit pro ea septem annos alios; nimis enim durum et valde iniquum fuit ut deceptus adhuc differret alios septem annos, et tunc eam traderet quam primo debuit. Septem autem diebus solere nuptias celebrari, etiam liber Judicum ostendit in Samson, quando fecit votum septem diebus; et addidit Scriptura quod sic solerent facere juvenes. Sequitur:*

(Vers. 31 seqq.) *Videns autem Dominus quod despiceret Liam, aperuit vulvam ejus, sarore sterili permansente, quæ conceptum genuit filium, vocavitque nomen ejus Ruben, dicens, Vidit Deus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus. Ruben interpretatur visio nis filius. Rursumque concepit, et peperit filium, et ait, Quantum audivit me Dominus, eo quod odia me haberet vir meus, dedit mihi etiam hunc. Et vocavit nomen ejus Simeon. Ab eo quod est exaudita, Simeon nomen filio imposuit. Simeon quippe interpretatur auditus. Concepit tertio, et genuit filium, dixitque, Nunc quoque copulabitur mihi vir meus, eo quod pepererit mihi tres filios, et idcirco appellavit nomen ejus Levi. Levi interpretatur assumptus. Quarto concepit, et peperit filium, et ait, Modo confitebor Domino; et ob hoc*

A vocavit eum Judam. Judas enim confessio interpretatur. A confessione itaque, confessoris nomen ejus dictum est; verumtamen hic confessio pro gratiarum actione aut pro laude accipitur, ut frequenter in psalmis est; et in Evangelio, Confitebor tibi, Domine, Pater cæli et terræ (Math. xi), id est, gratias ago tibi, sive glorifico te. Sequitur:

(Cap. XXX. — Vers. 1 seqq.) *Cernens autem Rachel quod infecunda esset, invidit sorori suæ, et ait marito suo: Da mihi liberos, alioquin morior. Cui iratus respondit Jacob, Num pro Deo ego sum, qui privavit te fructu ventris tui? At illa, Habeo, inquit, famulam Balam, ingredere ad illam ut pariat super genua mea, et habeam ex ea filios. Deditque illi Balam in conjugium. Quæ, ingresso ad se viro, concepit et peperit filium. Dixitque Rachel, Judicavit mihi Dominus, et exaudivit vocem meam, dans filium. Et idcirco appellavit nomen ejus Dan. Propterea vocavit nomen ejus Dan; causam nominis expressit, ut ex eo quod judicasset Dominus, filio ancillæ nomen imponeret. Dan quippe interpretatur judicium. Rursumque Bala concipiens peperit filium. Pro quo ait Rachel, Comparavit me Deus cum sorore mea, et invalui; vocavitque eum Neptalim. Causa nominis Neptalim alia hic exponitur quam in libro Hebræorum scripta sit; unde? a conversatione, sive comparatione: quia utrumque sonat comparationem sive conversationem, hoc est Neptalim. Sequitur:*

(Vers. 9 seqq.) *Sentiens Lia quod parere cessasset, Zelpham ancillam suam marito tradidit. Qua post conceptum edente filium, dixit, Feliciter; et idcirco vocatum est nomen ejus Gad. Nos autem dicere possumus impræcinctum. Gad enim potest et propositionem sonare, et venit ab eventu, sive præcinctu, qui Gad dicitur. Peperitque Zelpha alterum; dixitque Lia, Hoc pro beatitudine mea; beatam quippe me dicent mulieres. Propterea appellavit eum Aser. Aser ergo non divitiæ, sed beatus dicitur, dumtaxat in præsentis loco: nam in aliis, secundum ambiguitatem verbi, possunt et divitiæ sic vocari. Sequitur:*

(Vers. 14 seqq.) *Egressus autem Ruben tempore messis triticæ, in agro reperit mandragoras, quas matri Liæ detulit. Dixitque Rachel, Da mihi partem de mandragoris filii tui. At illa respondit, Parumne tibi videtur quod præripueris maritum mihi, nisi etiam mandragoras filii mei intuleris? Ait Rachel, Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filii tui. Redeuntque ad vespem de agro Jacob, egressa est in occursum Lia, et, Ad me, inquit, intrabis, quia mercede conduxisti te pro mandragoris filii mei. Dormivisti cum ea nocte illa, et exaudivit Deus preces ejus, concepitque et peperit filium quintum, et ait, Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi ancillam meam viro meo. Appellavitque nomen ejus Isachar. Totum nomen interpretatur, merces est. Is quippe dicitur est; isachar, mercus. Hoc autem ideo quia mandragoris filii Ruben, introitum qui Racheli debebatur, ad se viri emerit. Sequitur:*

(Vers. 19, 20.) *Rursum Lia concipiens peperit sextum filium, et ait, Ditavit me Deus dote bona, etiam hac vice mecum erit maritus meus, eo quod genuerim ei sex filios. Et idcirco appellavit nomen hujus Zabulon. Et est sensus: Quia sex filii s genui Jacob, propterea jam secunda sum, habi autem enim mecum vir meus, unde et filius meus vocetur habitaculum. Et post hæc peperit filiam, et vocavit nomen ejus Dina. Hæc transferitur in causam, sive jurgium: jurgii enim in Sichonis causa exsistit. Post filios, parentum ponenda sunt nomina. Lia interpretatur laborans; Rachel, oris, cujus filius Joseph, ab eo quod sibi mater alium addi optaverit. Jam vero Jacob, cui pro ingenti crimine quatuor obijciuntur, generali proloquutione purgatur: quando enim mos erat, crimine non erat; et tunc propterea crimen est, quia mos non est. Alia sunt enim peccata contra naturam, alia contra mores, alia contra præceptum. Quæ cum in se habent, quod tandem criminis est quod de pluribus simul habitis uxoribus obijciuntur sancto viro Jacob?*

Si naturam consulas, non lasciviendi, sed gignendi causa illis mulieribus utebatur; si mores, illo tempore atque in illis terris hoc factitabatur; si præceptum, nulla lege prohibebatur. Nunc vero cur crimen est si quis hoc faciat, nisi quia et moribus et legibus hoc non licet? Quæ duo si quis contempserit, etiamsi tantummodo causa generandi uti possit feminis pluribus, peccat tamen, et ipsam violat humanam societatem, cui necessaria est propagatio filiorum. Sed quia homines, aliter se habentibus jam moribus et legibus, non possunt delectari uxorum multitudine, nisi libidinis magnitudine, ideo errant, et putant omnino haberi non potuisse uxores multas, nisi flagrantia concupiscentiæ carnalis et sordidæ voluptatis; comparantes enim non alios, quorum virtutem animi prorsus nosse non possunt, sed, sicut ait Apostolus, *semetipsos sibi metipsos non intelligunt* (1 Tim. 1); et quia ipsi, etiamsi unam habuerint, ad eandem non solum generandi officio ducti viriliter accedunt, sed sæpe coempti stimulo victi enerviter pertrahuntur. Sicut ergo sancti apostoli auditoribus admirantibus doctrinam suam condelectabantur, non aviditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis, ita sancti patriarchæ conjugibus excipientibus semen suum miscebantur, non concupiscentia percipiendæ voluptatis, sed providentia propagandæ successionis. Nam et illud quod mendacissima criminatione Faustis objecit, habuisse inter se velut quatuor scortia certanem quamnam eum ad concubitum raperet, ubi hoc legeri nescio, nisi forte in corde suo, tanquam in libro nefariorum fallaciarum, ubi vere ipse scortabatur; sed cum serpente illo, de quo Apostolus timebat Ecclesiæ, quam *virginem castam* cupiebat *uni viro exhibere Christo* (II Cor. xi): ne sicut Evam deceperat astutia sua, sic et illorum mentes a Christi castitate avertendo corrumperet: in enim huic serpenti amici sunt isti, ut eum præstiti-se potius quam nocuisse contendant. Ipse plane Fausti persuasit pectori adulterato, falsitatis semina infundens, ut has male concepis calumnias ore immundissimo pareret, et stylo audacissimo etiam memoriæ commendaret; nulla enim ancillarum virum Jacob ab altera rapuit, nulla de illius concubitu cum altera litigavit. Ideo magis ordo erat, quia libido non erat; et tanto firmitus conjugaliter servabantur potestatis jura, quanto castius viabatur carnalis cupiditatis injuria: quod enim et ab uxore conducitur, ibi vera nostra manifestatur assertio; ibi pro se adversum maledicta Manichæorum ipsa veritas clamat: quid enim opus erat ut eum altera conduceret, nisi quia ordo alterius erat ut ad eam maritus intraret? Neque enim ad aliam unquam accessisset, nisi eum conduxisset; sed utique justis ad eam vicibus credebat, de qua tot filios procreaverat et cui obedierat, ut etiam de ancilla procrearet, et de qua postea non conducente procreavit. Sed tunc Rachel noctem habebat in ordine, ut maneret cum viro; tunc penes eam potestas illa erat, de qua Apostolus, *vox certe novi Testamenti non tacuit dicens, Similiter et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier* (I Cor. vii). Ideo jam cum sorore pacta erat, cui facta debitorum eam traderet ad debitorem suum: nam hoc nomine id appellat Apostolus, *Uxori, inquit, vir debitum reddat* (Ibid.). Cui ergo vir debitor erat jam acceperat a sorore quod elegerat voluntate, ut ei daret quod habebat in potestate. Hic vero ille quem Faustus tanquam impudicum, clausis, vel potius extinctis oculis criminatur, si concupiscentiæ, non justitiæ servus esset, nonne per totum diem in voluptatem illius noctis æstuarat, qui erat cum pulchriore cubiturus, quam certe amplius diligebat, et pro qua bis septenarium annorum laborem gratuitum impenderat. Cum ergo jam die peracto in ejus iret amplexus, quando inde avertiretur, si talis esset quem Manichæi nihil intelligentes opinantur? Nonne placito contempto mulierum, intraret potius ad speciosam, quæ illi noctem ipsam non solum conjugis more, verum etiam ordi-

nis jure debebat, utereturque potius ipse potestate maritali, quia et *uxor non habet potestatem sui corporis, sed vir* (Ibid.); et pro eo tunc servitutis illarum vicissitudo fiebat? Conjugaliter ergo potestate multo vincibilis uteretur, si formæ desiderio vinceretur; sed eo meliores femine invenirentur, si illæ pro concipiendis filiis, ipse autem pro concubitu suo et voluptate certaret. Itaque vir temperantissimus, ut plane vir, quia tam viriliter feminis utebatur ut delectationi carnali non subiceretur, sed dominaretur, magis quid deberet quam quid ei debebatur, attendit; nec ad propriam voluntatem sua potestate abuti voluit, sed illius debiti redditor quam exactor esse maluit. Unde et consequens erat ut ei redderet, quam pro se, ut id acceperat, illa, cui debebatur, elegit. Quo eorum placito comperto pactoque cum repente atque inopinate a pulcherrima conjuge revocaretur, et ad minus decoram vocaretur, non ira incanduit, non tristitia nobilitas est, non enerviter blandus, ut sibi potius Rachel noctem redderet, inter ambas sagtegit. Sed maritus justus et providus pater, cum illas proliis curam gerere videret, et ipse nihil aliud de concubitu quæreret, eorum voluntati obtemperandum judicavit, quæ sibi sigillatim filios optabant, sibi nihil minus, cui ambæ pariebant; tanquam diceret, *Vobis inter vos, ut vultis, cedite atque concedite* quenam vestrum fiat magis mater; ego quid contendam, quando sive inde, sive inde nascenti non erit alius pater? Hanc profecto modestiam, hanc concupiscentiæ coercionem, et in commixtione corporum conjugalium solum appetitum posteritatis humanæ, ut erat acutus Faustus in illis litteris et intelligeret et laudaret, nisi ejus ingenium detestabili secta depravatum et quid reprehenderet quæreret; et unam nuptialis copulationis honestatem maris et femine, qua liberorum procreandorum causa copulantur, crimen maximum reperiret. Nunc jam de levis patriarchæ moribus, refutatoque crimine quod nefarius error objecit, de reliquo, ut possimus, mysteriorum secreta rimemur; pulsemus fidei pietate, ut nobis aperiantur a Domino, quid rerum figuraverint quatuor istæ uxores Jacob, quarum duæ liberae et duæ ancillæ fuerunt; videmus enim Apostolum in libera et ancilla, quas habuit Abraham, duo testamenta intelligere; sed ibi una et una lælius apparet, quod dicitur, *Hic autem duæ sunt et duæ*. Deinde ibi ancillæ filius exheredatur, hic vero ancillarum filii simul cum filiis liberarum terram promissionis accipiunt; unde hic proculdubio aliquid aliud significatur: quamquam enim duas liberis uxores Jacob ad novum testamentum, per quod in libertatem vocari sumus, existimem pertinere, non tamen frustra duæ sunt, nisi forte quia id quod in Scripturis adverti et inveniri potest, duæ vite nobis in Christi corpore prædicantur: una temporalis, in qua laboramus; alia æterna, in qua delectationem Dei contemplantur: istam Dominus passione, illam resurrectione declaravit. Admonent nos ad hoc intelligendum illarum etiam nomina seminarum. Lia enim interpretatur *laborans*; Rachel autem *visum principium*, sive *verbum ex quo videtur principium*. Actio ergo humanæ, mortalisque vite, in qua vivimus ex fide, multa laboriosa opera facientes, incerti quo exitu proveniant, ad utilitatem eorum quibus consulere volumus, ipsa est Lia prior uxor Jacob, ac per hoc et infirmis oculis fuisse commemoratur; cogitationes enim mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ; spes vero æternæ contemplationis Dei, habens certam et delectabilem intelligentiam veritatis; ipsa est Rachel, unde etiam pulchra facie et pulchra specie: hanc enim amat omnis pie studiosus, et propter hanc servit gratiæ Dei, qua *peccata nostra etsi fuerint sicut phenicum, tanquam nix dealbabitur* (Isai. 1). Laban quippe interpretatur *dealbatio*, cui servivit Jacob pro Rachel; neque enim se quisque convertit sub gratia remissionis peccatorum servire justitiæ, nisi ut quiete vivat in verbo ex quo videtur principium.

quod est Deus. Ergo propter Rachel, non propter Liam servitur. Nam quis tandem amaverit in operibus justitiæ laborem actionum atque passionum? Quis eam vitam propter se ipsam expetiverit, sicut nec Jacob Liam? Sed tamen sibi nocte suppositam in usum generandi, amplexus et fecunditate illius expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligere non poterat, primo ut ad Rachel perveniretur, tolerari fecit; deinde propter filios commendavit: ita enim unusquisque utilis Dei servus sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud in sua conversatione meditatus est, quid aliud in corde gestavit, quid aliud in corde adamavit, nisi doctrinam sapientiæ? quam plerique se adepturos et percipientes putant statim ut se in septem præceptis legis exererint, quæ sunt de dilectione proximi, ne cuiquam homini noceatur: id est, *Honora patrem et matrem, Non mæchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces uxorem proximi tui, Non concupisces rem proximi tui* (Exod. xx). Quibus quantum potuerit observatis postea quam pro concupita et sperata pulcherrima delectatione doctrinæ per tentationes varias quasi per hujus sæculi noctem, tolerantia laboris adhererit, velut pro Rachel, Liæ inopinate conjungitur; et hæc sustinet, ut ad illam perveniat; si perseveranter amat, acceptis aliis septem præceptis: ac si dicatur, Servi alios septem annos pro Rachel; ut sit pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens, sitiensque justitiam, mi ericors, mundi cordis, pacificus. Vellet enim homo, si fieri posset, sine ulla tolerantia laboris, quæ magendo patientique amplectenda est, statim ad pulchræ atque perfectæ sapientiæ delicias pervenire; sed hoc non potest in terra morientium. Hoc enim significare videtur quod dictum est ad Jacob, *Non est maris in loco nostro ut minor nubat priusquam major*: quia non absurde major appellatur, quæ tempore prior est. Prior est autem in recta hominis eruditione labor operari quæ justa sunt, quam voluntas intelligendi quæ vera sunt. Ad hoc valet quod scriptum est, *Concupisti sapientiam? serva mandata, et Dominus præbebit illam tibi* (Eccli. i). Mandata utique ad justitiam pertinentia, justitiam quæ ex fide est, quæ inter tentationum incertia versatur: ut pie credendo quod nondum intelligit, etiam intelligentiæ meritum consequatur: quantum enim valet, quod modo commemoravi esse scriptum, *Concupisti sapientiam, serva mandata, et Dominus præbebit illam tibi*, tantum et illud valere arbitror, *Nisi credideritis, non intelligetis*, ut justitia ad fidem, ad sapientiam vero intelligentia pertinere monstratur. Proinde in his qui flagrant ingenti amore perspicuæ veritatis, non est improbandum studium, sed ad ordinem revocandum: ut a fide incipient, et bonis moribus nitantur pervenire quo tendunt. In eo quippe quod adversatur, virtus est laboriosa; in eo vero quod appetitur, luminosa sapientia. Quid opus est, inquit, credere? quid non mihi ostenditur manifestum aliquod verbum quo videam rerum omnium scientiæ principium? Id enim est in quod maxime ac primitus inardescit, si vel studiosus est animus rationalis. Cui respondeatur: Pulchrum est quidem quod desideras, et amari dignissimum; sed prius vult Lia, et postea Rachel. Ardor ergo iste ad id valeat ut ordo non recusetur, sed potius toleretur; cum autem perventum fuerit, simul habebitur in hoc sæculo non solum speciosa intelligentia, sed etiam laboriosa justitia. Quamlibet enim acute sinceriterque cernatur a mortalibus incommutabile bonum, adhuc corpus quod corrumpitur aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum, multa cogitantem (Sap. ix). Ad omnem ergo tenendum, multa ferenda sunt. Itaque due sunt uxores Jacob liberæ: ambæ quippe sunt filia remissionis peccatorum, hoc est, dealbationis, quod est Laban; veruntamen una amatur, et altera toleratur; sed quæ toleratur, ipa prius et uberius fecundatur: ut si non propter se ipsam, certe propter filios diligatur: labor enim justorum maximum fru-

ctum habet in eis quos regno Dei generant, inter multas tentationes et tribulationes prædicando Evangelium; et eos, propter quos sunt in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in moribus frequenter; propter quos habent foris pugnas, intus timores, gaudium et coronam suam vocant. Nascuntur autem eis facilius atque copiosius ex illo sermone fidei quam prædicant Christum crucifixum, et quidquid humanitatis ejus eius humana cogitatione percipitur, et infirmos etiam Liæ oculis non perturbat. Rachel autem clara aspectu mente excedit Deo, et videt in principio Verbum Deum apud Deum (Joan. i), et vult parere et non potest, quia generationem ejus quis enarrabit? Proinde vita quæ studio contemplationis competit, ut ea quæ carni sunt invisibilia, non infirmis oculis mentis per ea quæ facta sunt intellecta conspiciat, et sempiternam Dei virtutem ineffabiliter cernat, vacare vult ab omni negotio, et ideo sterilis; affectando quippe otium quo studia contemplationis ignoscunt, non contemperatur infirmitati hominum qui in variis pressuris sibi dederant subveniri; sed quia et ipsa procreandi charitate inardescit, vult docere quod novit: neque enim invidia tabescit, cum videt sororem labore agendi atque patiendi filios abundantem; sed dolet potius currere homines ad eam virtutem quæ eorum infirmitatibus necessitantibusque consulitur, quam ad illam unde divinum et incommutabile aliquid dicitur, hic dolor figuratus videtur in eo quod scriptum est, *Et zelavit Rachel sororem suam*. Proinde quia liquidus purusque intellectus de illa substantia quæ corpus non est, ad carni sensum non pertinet, et verbis carni editis exprimi non potest; elegit doctrina sapientiæ per quaslibet corporeas imagines et similitudines utcumque cogitanda insinuare divina, quam ab officio talia docendi cessare; sicut elegit Rachel ex viro suo et ancilla suscipere filios, quam sine filijs omnino remanere. Bala quippe interpretari dicitur *inveterata*. Ilanc habuit ancillam Rachel. De veteri quippe vita carnalibus sensibus dedita corpore cogitantur imagines, etiam cum aliquid de spiritali et incommutabili substantia divinitatis auditur. Suscepit et Lia de ancilla sua filios, amore numerosiori prolis accensa. Juvenimus autem Zelpham ejus ancillam interpretari, *os hians*. Quapropter ad prædicatores fidei evangelicæ, quorum os hiat, et cor non hiat, cum in Scripturis adverterimus, hæc intelligitur ancilla Liæ. Scriptum est enim de quibusdam, *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isai. xxix). Et talibus apostolus dicit, *Qui prædicat non furandum, furaris; qui dicit non mæchandum, mæcharis* (Rom. ii). Verum ut etiam per hæc conditionem libera illa uxor Jacob laborans filios hæredes regni suscipiat, ideo Dominus dicit: *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite* (Math. xxii). Unde in labore vinculorum vita apostolica: sive, inquit, occasione, sive veritate, Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo; tamquam et ancilla pariente de prole numerosiore. Lætatus est quidem Liæ affectus ex beneficio Rachel editus, cum virum suum secum debita nocte cubiturum, acceptis a filio Liæ mandragoricis cum sorore cubitare permisit. De hoc autem poni genere opinari quosdam scio, quod acceptum in eam sterilibus feminis fecunditatem parit; ac per hoc putant omnimodo instituisse Rachel ut hoc a filio sororis acciperet cupiditate pariendi: quod ego non arbitrarer, nec si tunc concepisset; nunc vero cum post Liæ duos alios ab illa nocte partus Dominus et prolem donaverit, nihil est cur de mandragora tale aliquid suspicemur, quale in nulla femina experti sumus. Dicam ergo quid sentiam, dicant hinc forte meliora doctiores: cum enim hæc mala ipse vidissem, et propter istum ipsum sacre lectionis locum, id mihi obtigisse gratularer, rara enim res est, naturam eorum diligenter, quantum potui, perscrutatus sum, non aliqua a communi sensu remotiori scientia, quæ docet virtutes radicum et potestates herbarum, sed

quantum mihi et cuilibet homini renuntiabat visus, et tactus, et gustus. Proinde rem comperi pulchram et suaveolentem, sapore autem insipido; et ideo cur eam mulier tantopere concupierit, ignorare me fateor, nisi forte propter panis raritatem et odoris jucunditatem. Cur vero ipsam rem gestam sancta Scriptura tacere noluerit, quæ non ulique talia desideria muliercularum nobis pro magno in-inuare curaret, nisi aliquid in eis magnum quærere commoveret, nihil amplius conicere valeo, quam quod ex illo communi sensu mihi suggeritur: ut illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonam, non eam quæ confertur, cum laudant hominem pauci justi atque sapientes, sed illam popularem, quæ etiam major et clarior notitia comparatur; non ipsam per sese expetendam, sed intentioni honorum, quæ generi humano consulunt, pernecessariam. Unde dicit Apostolus, *Oporet etiam testimonium habere bonum ab eis qui foris sunt* (1 Tim. III). Qui licet parum sapiant, reddunt tamen plurimum labori eorum per quos sibi consulitur, et splendorem laudis, et odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primi perveniunt eorum qui sunt in Ecclesia, nisi quocumque in actionum periculis et labore versantur. Propterea Liæ filius mala mandragorica invenit exiens in agrum, id est, honeste ambulans ad eos qui foris sunt. Doctrina vero illa sapientiæ, quæ a vulgi strepitu remotissima in contemplatione veritatis dulci delectatione desiguitur, hanc popularem gloriam quantalancumque non assequeretur, nisi per eos qui in mediis turbis agendo ac suadendo populis præsent, non ut præsent, sed ut prosint: quia dum isti actiosi et negotiosi homines, per quos multitudinis administratur utilitas, et quorum auctoritas populis clara est, testimonium perhibent etiam remotiori vitæ propter studium conquirendæ et contemplandæ veritatis, otiose quodammodo mala mandragorica per Liam veniunt ad Rachel. Ad ipsam vero Liam per filium primogenitum, id est, per honorem secunditatis ejus, in qua est omnis fructus laboriosæ atque inter incerta tentationum perichianis actionis, quam plerique bono ingenio præditi, studioque flagrant, quamvis idonei regendis populis esse possint, tamen vitam propter turbulentas occupationes, et in doctrinæ otio, tamquam speciosæ Rachel Iruntur amplexibus. Sed quia bonum est ut etiam hæc vita latius innotescens popularem gloriam mereatur, injustum est autem ut eam consequatur, si amatorem suum administrandis ecclesiasticis curis aptum et idoneum in otio detinet, nec gubernationis communis utilitatis impartit, propterea Liæ sorori suæ dicit, *Parum est tibi quod virum meum accepisti, insuper et mandragoras filii mei vis accipere?* per unum virum significans eos omnes qui cum sint agendi virtute habiles, et digni quibus regimen Ecclesiæ committatur ad dispensandum fidei sacramentum, illi accessi studio doctrinæ atque indagandæ et contemplandæ sapientiæ, se ab omnibus actionum molestiis removere, atque in otio discendi atque docendi recondere volunt. Ita ergo dictum est, *Parum est tibi quod accepisti virum meum, insuper et mandragoras filii mei vis accipere?* Ac si diceretur, *Parum est quod homines favore rerum gerendorum necessarii in otio detinet vita studiosorum, insuper et popularem gloriam requirit?* Proinde ut eam juste comparet, impartit Rachel virum suum sorori suæ illa nocte: ut scilicet qua virtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiam si scientiæ vacare deligerent, suscipiant experientiam tentationum, curarumque sarcinam pro utilitate communi, ne ipsa doctrina sapientiæ, cui vacare statuerint, blasphemetur, neque adipiscatur ab imperitioribus populis existimationem bonam, quod illa prima significant, et quod necessarium est ad exhortationem discitentium. Sed plane ut hæc curam suscipiant, vi coguntur. Satis et hoc significatum est, quod cum veniret de agro Jacob, occurrit ei Liæ, cuique detinens ait, *Ad me intrabis, conduxit enim te pro mandragoris filii mei;* tanquam diceret, Doctrinæ quam diligis vis conferre bonam opinionem, noli defugere officii laborem. Hæc in Ecclesia geri, quisquid adverterit, cernit. Experimur in exemplis quod intelligimus in libris. Quis non videat geri toto orbe terrarum, venire omnes ab operibus sæculi, et ire in otium agnoseandæ veritatis, tamquam in amplexum Rachel, et excipi de transverso ecclesiastica necessitate, atque ordinari in labore tamquam Liæ dicente, *Ad me intrabis,* quibus caste mysterium Dei dispensantibus ut in hujus sæculi nocte Deo generent filios Dei, laudantur a populis etiam in illa vita ejus amore conversi spem sæculi reliquerunt, et ex ejus professione ad ministerium regendæ plebis assumpti sunt: id enim agunt in omnibus laboribus suis, ut illa professio a qua se converterant, quia tales rectores populis dedit, latius et clarius glorificetur: tamquam Jacob non recusante nocent Liæ, in Rachel panis suaveolentibus et clare nitentibus potiat; quæ aliquando et ipsa præstante misericordia Dei, per se ipsam parit, vix tandem quidem, quia perrarum est, ut, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum;* et quicquid de hac re sapienter dicitur, sine phantasmate carnalis cogitationis et salubriter vel ex parte capiat. Sequitur:

(Vers. 26 seqq.) *Da mihi uxores et liberos meos, pro quibus servivi tibi, ut abeam; tu nos i servitute qua servivi tibi. At ei Laban, Inveniam gratiam in conspectu tuo; experimento didici quod benedixit mihi Deus propter te; constitue mercedem tuam quidem tibi. At ille, Tu nosti, inquit, quomodo servierim tibi, et quanta in manibus meis fuerit possessio tua. Modicum habuisti antequam venirem ad te, et nunc dives effectus es, benedixitque tibi Deus ad introitum meum. Satis advertendus est et notandus Scripturarum sensus, ne, cum ita quisque locutus fuerit, quasi gloriari videatur; multum enim interest quod adjecti, *Benedixit te Deus in introitu meo;* ingressum enim voluit intelligi, gratias hinc agens Deo. Sequitur:*

(Vers. 31 seqq.) *Dixitque Laban, Quid dabo tibi? At ille ait, Nihil volo; sed si feceris quod posulo, iterum pascam et custodiam pecora tua. Gyra omnes greges tuos, et separa cunctas oves varias et sparso vellere; et quocumque sulvum et maculosum variumque fuerit, tam in ovibus quam in capris, erit merces mea. Responditque mihi cras justitia mea, quando placiti tempus advenit. et coram te; et omnia que non fuerint varia, et maculosa, et sulva, tam in ovibus quam in capris, furti me arguent. Dixitque Laban, Gratiam habeo quod petis. Et separavit in die illo capras, et oves, et hircos, et arietes varios et maculosos; cunctum autem gregem unius coloris, id est albi et nigri velleris, tradidit in manus filiorum suorum, et posuit spatium itineris inter generum et se, dierum trium, qui pascibat reliquos greges ejus. Tollens ergo Jacob virgas populeas virides et amygdalinas, et ex platanis, ex parte decorticavit eas, detrahitque corticibus, in his que spoliant fuerant candor apparuit; illa vero que integra erant viridia permanserunt; atque in hunc modum color effectus est varius. Posuitque eas in canalibus ubi effundebatur aqua, ut cum venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, et in aspectu earum conciperent; factumque est in ipso calore coitus, ut oves intulerunt virgas, et parerent maculosa et varia, et diverso colore sparsa. Ita facta Jacob qui virgas excorticavit, detrahens ut album varie appareret, sic in conspectu fetus pecorum variarentur, cum matres in alveis aquarum biberent, et visis virgis illam varietatem conciperent, et ut duplici desiderio dum avidè bibunt et ascendunt a maribus, tales fetus conciperent quales umbras arietum desuper ascendunt in aquarum speculo contemplabantur: ex virgis enim in canalibus positis varius erat etiam imaginum color. Nec mirum hanc in conspectu feminarum esse naturam, ut quales perspexerint, sive mente conceperint, in extremo voluptatis æstu que concipiunt,*

talem sobolem procreent; cum hoc ipsum etiam in equarum gregibus apud Hispanos dicatur fieri. Multa dicuntur similiter fieri in animalium fœtibus; et Quintilianus in ea controversia in qua accusabatur matrona, quod Æthiopen peperit, pro defensione illius argumentatur, hanc concipientium esse naturam, quam supra diximus. Sed et mulieri accidisse traditur, et scriptum reperitur in libris antiquissimi et peritissimi medici Hippocratis, quod suspitione adulteri fuerat puniendâ, cum pulcherrimum peperit et utrique parenti generique disimilem, nisi memoratus medicus solvisset quæstionem, illos admoventes querere ne forte aliqua talis pictura esset in cubiculo, qua inventa, mulier a suspitione liberata est. Sed ad hanc rem, quam fecit Jacob, virgarum ex diversis arboribus tritum copulatio quod contulerit utilitatis, quod attinet ad varias pecudes multiplicandas, non apparet omnino; nec aliquid ad hoc commodi interest, utrum ex unius generis ligno varientur virgæ, an plura sint lignorum genera, cum sola præteratur lignorum varietas. Ac per hoc cognovimus inquiri prophetiam aliquam res ista, quam sine dubio, ut propheta, fecit Jacob, et ideo nec fraudis arguendus est; non enim tale aliquid nisi revelatione spiritali eum certis credendum est. Virgæ populeæ et amygdaline, sive ex platanis, testimonia intelligenda sunt ex lege atque prophetis et agiographis; quæ Dominus noster ex parte decorticavit, et ex parte in proprio colore dimisit: decorticavit enim cum dicit: *Scriptum est, Oculum pro oculo, dentem pro dente; ego autem dico vobis, non reddere adversario omnino rationem (Math. v)*; vel cum interrogatus a Judæis si deberet uxorem quis juxta præceptum Moysi quicumque ex causa dimittere, respondisse scribitur, ad duritiam cordis eorum fuisse a Moysæ præceptum: nam ab initio non ita fuit-se (*Id. xix; Marc. x*); et iterum, *Scriptum est enim, Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum; ego autem dico vobis: Odate pro inimicis vestris, et benefacite his qui vos persequuntur (Math. xxii; Luc. x; Marc. x)*; et cætera: hunc enim versiculum ex parte decorticare visus est, cum dicit debere diligere inimicum; ex parte vero in proprio colore dimisit, illud videlicet quod de diligendo proximo ante præmisit: oves enim accipiendi sunt in qui ad fidem veniunt Christi; arietes vero, beati intelligendi sunt apostoli, seu Ecclesiarum ministri; canales autem aquarum, Evangeliorum accipiendi sunt libri; virgæ vero testimonia sunt veteris Testamenti, quæ Evangelii contextu noseunt. Primum autem tempus conceptionis, aut Pentecostes accipiendus est dies, in qua per predicationem apostolorum, velut primitivi tria milia virorum scribuntur simul emerisse divinum sermonem; aut certe tempus accipiendum est Quadragesime aut Pasche, in quo penitentibus et catechumenis juxta intelligentiam illorum mensuram, aut spiritaliter Scripturarum testimonia proferuntur, aut certe secundum historiam textum, utrisque videlicet apta, ex quibus valeant auditu concipere, et fructus bonorum operum procreare. Decorticantur enim simul virgæ, cum Scripturarum testimonia, quæ secundum historiam nequaquam stare videntur, spiritaliter a sacerdotibus explanantur, ut de lepra parietis et pellicula: staminis et subtegminis in Levitico scriptum est. Quod autem pro mercede sua Jacob varum et fulvum sive maculosum tauri in ovibus quam in capris sibi dicit dari, hoc significat quod in Evangelio Scribis et Pharisæis legitur respondisse: *Non veni vocare justos, sed peccatores in penitentiam (Math. ix)*. Quod vero ait: *Respondebit mihi crus justitia mea, judicium tempus illud, quando fidelibus redditum est beatitudinis sempiternam mercedem, et infidelibus ac pravariicatoribus peccatorum illaturus est ultionem. Intellectus scribi eloqui inter textum et mysterium tanta elaboratione pensandus, ut utriusque partes lance inobrata, hunc neque nimia discessionis pondus deprimat, neque rursus torpor incuriæ vacuum relinquat.*

A Multæ quippe ejus sententiæ juxta allegoriarum conceptionem sunt gravitate, ut quisquis eas ad solam historiam tenere nititur, earum utilitas per suam incuriam privetur. Nonnulli vero ita exterioribus præceptis inserviunt, ut, si qui ea subtilius penetrare voluerint, intus quidem nihil inveniunt, sed hoc sibi etiam quod foris loquantur abscondant. Unde bene quoque narratione historica per significationem dicitur, *Tollens Jacob virgas populeas virides et amygdalinas, et ex platanis, ex parte decorticavit eas, et reliqua. Quid est virgas virides et amygdalinas, et ex platanis, ante oculos gregum ponere, nisi per Scripturarum seriem antiquorum Patrum vitas atque sententiis in exemplum populis præbere, quæ nimirum quia juxta rationis examen recte sunt, virgæ nominantur. Quibus ex parte corticem subtrahit, ut in his quæ expoliantur intus candor appareat, et ex parte corticem servat, ut sicut fuerant, exterius in viriditate permanent; varique virgarum color efficitur, dum cortex ex parte subtrahitur et ex parte retinetur; ante considerationis enim nostræ oculos, præcedentium Patrum sententiæ quasi virgæ variæ ponuntur. In quibusdam plerumque intellectum litteræ fugimus, et quasi corticem subtrahimus, et dum plerumque intellectum in terra sequimur, quasi corticem reservamus; dumque ab ipis cortex litteræ subducitur, allegoriæ candor interior demonstratur; et dum cortex relinquitur, exterioris intelligentiæ virentia exempla monstrantur. Quas bene Jacob in aquæ canalibus posuit, quia et Redemptor noster in libris eas sacre scientiæ, quibus nos intrinsecus infundimur, fixit. Aspicientes arietes cum ovibus coeunt, quia rationales nostri spiritus, dum in earum intentione defixi sunt, singulis quibusque actionibus permissi-centur, ut tales factus operum procreent, qualia exempla præcedentium in vobis præceptorum vident, et diversum colorem proles boni operis habeant, quia et nonnunquam, subrepto litteræ cortice, alius interna considerat, et reservato nonnumquam historiæ tegmine, bene se in exterioribus format.*

(Vers. 41.) *Igitur quando primo tempore ascendent oves, ponebat Jacob virgas in canalibus aquarum ante oculos arietum et ovium, ut in earum contemplatione conciperent, usque in eum locum, Ubi mutastis mercedem meam decem vicibus. Hoc enim quando et quomodo factum sit, Scriptura non narrat; sed utique factum est quod iste commemorat; nam dixit et hoc uxoribus suis, quando eas vocavit in campo: conquerens enim de patre illarum, ait inter cætera, *Et mutavit mercedem meam decem vicibus, sive decem agnorum. Intellegitur ergo per singula tempora partus ovium, cum videret Laban tales fœtus esse natos, quales placuerat ut ad Jacob pertinerent, fraude pactum mutasse, et dixit-se, ut futuro læm affinis pecudum colores in mercede haberet Jacob. Cum autem ille virgas varias non supponebat, non nascebantur varii, sed unius coloris, quæ Jacob ex novo pacto aufererat. Quod cum vilisset Laban, rursus pactum fraude mutavit, ut ad Jacob variæ pertinerent. Tunc illarum suppositione virgarum, varia nascebantur. Ergo quod ait Jacob uxoribus, *Mutavi mercedem meam decem vicibus, et postea ipsi Laban similiter, non ita dixit quasi provenerit socio ejus ipsa fraus: ut enim ei non proveniret, Deum sibi dixit adversum illum affuisse. Decem vero vices pro decem temporibus posuit quibus oves quas pascebat per sexenium peperunt; his quippe pariebant in anno: contigerat enim ut primo anno quo inter se pacti sunt, et ad eas pasceudas placito hujus mercedis accessit, semel parerent in fine anni; quia cum accessit, jam semel pepererant, rursusque sexto anno, id est, ultimo, cum semel peperissent, exorta necessitate profectionis, prius recederet quam iterum parerent; ac per hoc cum primus annus atque ultimus duos ovium partus sub illo haberent, hoc est, singulos, medii vero quatuor anni binos, sunt***

omnes decem. Nec mirum quod hæc decem tempora nomine vicissitudinum appellavit, quia iisdem temporibus nascebantur: velut si quisquam dicat, per tot viendamas aut tot messes, quibus intelligatur numerus annorum. Pecudum autem illius regionis fecunditas, sicut Italicarum, tanta fertur, ut bis in anno partant. Sequitur:

(Cap. XXXI. — Vers. 17 seqq.) Surrexit itaque Jacob, et inpositis liberis et conjugibus super camelos abiit, tulitque omnem substantiam et greges, et quidquid in Mesopotamia acquisierat, pergens ad Isaac patrem suum ad terram Chanaan. Eo tempore Laban ierat ad tendendus oves, et Rachel furata est idola patris sui, noluitque Jacob confiteri socero suo quod fugeret. Cumque abisset tam ipse quam omnia quæ juris ejus erant, et ante transverso pergeret contra montem Galaath. Non quod eo tempore Galaath mons diceretur, sed per anticipationem, ut frequenter diximus, illo vocatur nomine, quo postea nuncupandus est. Nuntiatum est Laban die tertio quod fugeret Jacob. Qui assumptis fratribus suis persecutus est eum diebus septem, et comprehensum eum in monte Galaath, viditque in somnis dicentem sibi Deum, Cave ne quidquam aspere loquaris contra Jacob. Jamque Jacob extenderat in monte tabernaculum, quando ille consecutus est eum cum fratribus suis. In eodem monte fixit tentorium, et dixit ad Jacob: Cur ignorante me fugere voluisti, nec indicare mihi, ut prosequerer te cum gaudio, et cantibus, et tympanis et citharis? Non es passus ut oscularer filios meos et filias? Stulte operatus es. Et Deus valet quidem manus mea reddere tibi malum; sed Deus patris tui heri dixit mihi, Cave ne laquaris cum Jacob quidquam durius? Esto: ad tuos ire cupiebas, et desiderio tibi erat domus patris tui, cur furatus es deos meos? Notandum est quod a principio libri nunc primum invenimus deos gentium; superioribus quippe Scripturæ locis Deum nominabant. Sequitur:

(Vers. 45.) Tulit itaque lapidem, et erexit illum in titulum. Diligenter enim advertendum est quemodò istos titulos in rei ejuque testimonio constituebant, non ut eos pro diis colerent, sed ut in eis aliquid significaretur. Sequitur:

(Vers. 47.) Quem vocavit Laban, Tumulum testis; et Jacob, Acervum testimonii: uterque juxta proprietatem linguæ suæ. Trahitur ab eis qui et Syram et Hebræam linguam noverunt, propter proprietatis suæ ejuque factum; fieri enim solet ut alia lingua non dicatur uno verbo quod alia dicitur, et vicinitate significationis quidque appelletur; erat enim Laban Syrus, et antiquam linguam parentum provincie in qua habitabat sermone non mutaverat; hæc enim medie positum est, quod utrique conveniret, et ei qui dixerat, Acervus testimonii, et ei qui dixerat, Tumulus testis. Sequitur:

(Vers. 49 seqq.) Intueatur Dominus et judicet inter nos, quando recesserimus a nobis, si offlexeris filias meas, et si introduxeris uxores alienas si per eas. Nullus sermonis nostri testis est absque Deo, qui præsens respicit. Quod dicit Laban, Nullus sermonis nostri testis est absque Deo, qui præsens respicit, nullus extraneorum præter testificationem Dei, quem ita habere debent, tamquam nemo cum eis esset quem testimonio ejus jungerent. Post longam igitur servitutem quam Jacob apud socerum suum pro uxoribus velut mercenarius sustinuit, præcepit ei Dominus ut reverteretur in patriam suam; tunc ignorante socero cum uxoribus et comitatu properavit. Laban autem consecutus est eum in montem Galaath cum furore, atque idola quæ Rachel furata erat apud eum requisivit, nec reperit. Quid igitur ipsum hoc sibi figurat vellet, inquiramus. Dum Laban superius aliam gerat personam, nunc tamen diaboli typum figurat. Laban quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autem diabolus non inconvenienter accipitur, qui cum sit ex merito tenebrosus, figuratur se in angelum lucis (II. Cor. xi). Huic servivit Jacob ex patre reprobarum Judaicus populus, ex cujus carne incarnatus Domi-

nus venit. Potest etiam per Laban mundus exprimi, qui cum furore Jacob persequitur, quia electos quosque, qui Redemptoris nostri membra sunt, persequendo opprimere conatur. Hujus filiam, id est. seu mundi, seu diaboli, Jacob abstulit, cum sibi Christus Ecclesiam ex gentilitate conjunxit; quam et de domo patris abstraxit, quia ei per prophetam dicit, Obliviscere populum tuum et domum patris tui (Ps. xlv). Quid vero in idolis, nisi avaritia designatur? Unde per Paulum dicitur, Et avaritia quæ est idolorum servitus (Ephés. v). Laban ergo veniens apud Jacob, idolum non invenit, quia ostensis mundi thesauris diabolus in Redemptore nostro vestigia concupiscentiæ terrenæ non reperit. Sed quæ Jacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit. Per Rachel quippe, quæ et ovis dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem, est humilitatem penitentiæ appetere, sicut scriptum est, Surgite postquam sederitis (Ps. cxxvi). Rachel ergo idola sedendo cooperuit, quia sancta Ecclesia Christum sequens, vitium terrenæ concupiscentiæ per humilitatem penitentiæ cooperuit. De hac cooperatione per prophetam David dicitur, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Ps. xxxi). Nos quidem Rachel illa significabat, qui idola sedendo premimus, si culpas avaritiæ continentis damnamus. Quæ avaritiæ immunditia non illos qui viriliter currunt impedit, quibus dicitur, Viriliter agite et confortetur cor vestrum (Ps. xxx); sed hos maxime impedit, qui quasi effeminato gressu gradientes, per blandimenta sæculi resolvuntur. Unde illic eju-dem Rachelis hæc verba sunt, Juxta consuetudinem seminarum nunc accidit mihi: id est, quasi muliebria se habere innuit. Laban autem postquam persecutus esset Jacob, et invenisset eum, et locuti essent inter se inientes sedes, tulit Jacob lapidem, et erexit illum in titulum, dixitque fratribus suis, Afferte lapides. Qui congregatis fecerunt tumulum, quem vocabat Laban, Tumulum testis; et Jacob, Acervum testimonii. Inter fideles enim tam Indros quam gentes, testis est lapis emineus similitudine Christi, et acervus lapidum, quod est turba credentium. Sequitur:

(Cap. XXXII. — Vers. 1, 2.) Jacob quoque abiit itinere quo cæperat, fueruntque ei obviam angeli Dei: quos cum vidisset, ait, Castra Dei sunt hæc. Et appellavit nomen loci illius Manaim, id est, castra. Castra Dei quæ vidi Jacob in itinere, nulla dubitatio est quod angelorum fuerit multitudo. Ea quippe in Scripturis, cæli militia nominatur. Pulchre ad fratrem iturus inimicum, angelorum se comitantium excipitur choris.

(Vers. 3 seqq.) Misit autem nuntios ante se ad Esau fratrem suum in regionem Edom, præcepitque eis, dicens, Sic loquimini domino meo: Hæc dicit frater tuus Jacob, Apud Laban peregrinatus sum, et fui usque in præsentem diem. Habeo boves, et asinos, et oves, et servos atque ancillas; mittoque legationem ad dominum meum, ut inveniam gratiam in conspectu tuo. Reversi sunt ad Jacob nuntii, dicentes, Venimus ad Esau fratrem tuum, et ecce properat in occursum tuum cum quadringentis viris. Timuit Jacob valde, et perterritus divisit populum qui secum erat, greges quoque, et oves, et boves, et camelos in duas turmas. Quæri potest quomodo haberit fidem promissionis Dei, quando quidem dixit, Si venerit ad turmam primam frater meus, et percusserit eam, alia turma, quæ reliqua est, salvabitur. Sed etiam hoc fieri potuit, ut averteret castra ejus Esau; et tamen Deus post illam afflictionem adesset, ut liberaret eum, et quæ promissit impletet. Et admonendi sumus hoc exemplo ut quamvis credamus in Deum, faciamus tamen quæ facienda sunt ab hominibus in præsidium salutis; ne pratermittentes ea Deum tentare videamur. Denique post hæc quæ verba dicat idem Jacob, considerandum est: Deus, inquit, patris mei Abraham, et Deus patris mei Isaac, qui dixisti mihi, Revertere in terram tuam, et in locum nativitatis tuæ, et bene faciam tibi; minor sum cunctis miserationibus, et veritate quam expressi servo

tuo: in baculo meo transivi Jordanem istum, et nunc cum duabus turmis regredior; erue me de manu fratris mei, quia valde eum timeo, ne forte veniens percussit matrem cum filiis; tu locutus es quod bene faceres mihi, et dilatate semen meum sicut arcam maris, quæ præ multitudine numerari non potest. Satis in his verbis et humana infirmitas et fides pietatis apparet. Sequitur: Cumque dormisset tibi nocte illa, separabat de his quæ habebat munera Esau fratri suo, capras ducentas, hircos viginti, oves ducentas, et arietes viginti, camelos sætas cum pullis suis triginta; vaccas quadraginta; et tauros viginti, asinas viginti, et pullos earum decem; et misit per manus servorum suorum singulos seorsum greges. Dixitque pueris suis, Antecedite me, et sit spiritum inter gregem et gregem. Et præcepit pueri, dicens, Si obvium inveniatis Esau fratrem meum, et interrogaverit te, cujus es? aut, quo vadis? et cujus sunt ista quæ sequeris? respondebis, Servi tui Jacob; munera misit domino meo Esau: ipse quoque post nos venit. Similiter mandata dedit secundo ac tertio, et cunctis qui sequentur greges, dicens: Iisdem verbis loquimini ad Esau, cum inveniatis eum; et addetis: Ipse quoque servus tuus iter nostrum insequitur; dixit enim, Placabo illum muneribus quæ præcedant, et postea eum videbo: forsitan propitiabitur mihi. Præcesserunt itaque munera ante eum; ipse vero intransit nocte illa in castris; dixit enim, Placabo vultum ejus in muneribus præcedentibus eum, Scriptor libri narrat de Jacob; dixit enim, Placabo vultum ejus.

Hucusque verba Jacob dixisse intelligitur; cætera vero sua intulisse, quod ait, In muneribus præcedentibus eum: tamquam diceret, In muneribus quæ præcedebant Jacob, placabo vultum fratris mei; ordo enim verborum Jacob: Placabo vultum ejus, et post hæc videbo faciem ejus; forsitan enim suscipiet faciem meam; interposita autem sunt verba scriptoris, In muneribus præcedentibus eum. Sequitur:

(Vers. 22 seq.) Cumque nature surrexisset, tenuit duas uxores suas et totidem famulas cum undecim filiis; et transiit terrantem Jacob: transductisque omnibus quæ ad se pertinebant, remansit solus; et ecce vir luctabatur non eo usque mæne. Qui cum videret quod eum superare non posset, tetigit nervum femoris ejus, et statim emarcuit. Dixitque ad eum: Dimitte me, jam enim ascendis aurora. Respondit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Ait ergo: Quod nomen est tibi? Respondit: Jacob. At ille: Nequaquam, inquit, Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis? Interrogavit eum Jacob: Dic mihi quo appellaris nomine? Respondit: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et benedixit eum in eod. in loco. Vocavitque Jacob nomen loci illius Phœuel, dicens: Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. Sensus itaque hic est: Non vocabitur nomen tuum Supplantator, hoc est Jacob; sed vocabitur Princeps cum Deo, hoc est Israel; quomodo enim ego princeps sum, sic et tu, qui mecum luctari potuisti, Princeps vocaberis. Si autem in eum, qui Deus sum, sive angelus (quoniam plerique varie interpretantur), pugnare potuisti, quanto magis eum hominibus, hoc est, cum Esau, quem formidare non debes? Illud autem quod in libro Nominum interpretatur, Israel, vir videns Deum, sive mens videns Deum, omnium pene sermone detritum, non tam vere quam volenter mihi interpretatum videtur. Quamvis igitur grandis auctoritatis sint, et eloquentiæ ipsorum nos umbra opprimat, qui Israel, virum sive mentem videntem Deum, transtulerunt, non magis Scripturæ, et angeli, vel Dei, qui Israel ipsum vocavit, auctoritate ducimur, quam cujuslibet eloquentiæ secularis. Hoc autem nomen illi ab angelo impositum qui cum illo fuit in itinere de Mesopotamia redeunte luctatus, typum Christi evidentissime gerit. Nam quod ei prevaluit Jacob utique volenti, ut mysterium figuraret, significat passionem Christi, ubi visi sunt ei prevalere Judæi. Et tamen benedictionem ab eodem angelo quem supera-

verat impetravit; ac sic hujus nominis impositio benedictio fuit. Interpretatur autem Israel, princeps cum Deo; sive, ut alii volunt, vir videns Deum, quod erit in fide præmium sanctoꝝ omnium. Tetigit parro illi idem angelus, velut prævalenti, latitudinem femoris, sive quævis isto modo claudum reddidit. Erat itaque unus atque idem Jacob, et benedictus et claudus; benedictus, ut eis qui in Christum ex eodem populo crediderunt, atque in infidelibus claudus. Nam femoris latitudo, est generis multitudo. Plures quippe sunt in ea stirpe de quibus propheticæ prædictio est: Et claudicaverunt a sentitis suis (Ps. xvii). Sequitur:

(Cap. XXXIII. — Vers. 1 seqq.) Levans autem Jacob oculos vidit venientem Esau, et cum eo quadringentos viros; divisitque filios Lia et Rachel, imbarumque famularum; et posuit utrique ancillam et liberos earum in principio, Liam vero et filios ejus in secundo loco, Rachel autem et Joseph novissimos; et ipse progrediens adoravit pronus in terra septies, donec appropinquaret frater ejus. Currens itaque obviam Esau fratri suo, amplexatus est eum, stringensque collum et osculans flevit. Levatisque oculis vidit mulierem et liberos earum, et ait: Quid sibi volunt isti, et si ad te pertinent? Respondit, Parvuli sunt, quos donavit mihi Deus sero tuo. Et appropinquantes ancillæ et filii eorum, incurvati sunt. Accessit quoque Lia cum filiis suis; et similiter adoraverunt. Extremi Joseph et Rachel adoraverunt. Dixitque Esau: Quænam sunt istæ turmæ quas obvium habui? Respondit, Ut invenirem gratiam coram domino meo. Et ille ait: Habeo plurima, frater mi, sint tua tibi. Dixitque Jacob: Noli ita facere, obsevo; sed si inveni gratiam in oculis tuis, accipe manusculum de manu mea; sic enim vidi faciem tuam, quasi viderem vultum angeli Dei. Quid sibi vult quod Jacob ait fratri suo: Propter hoc vidi faciem tuam, quemadmodum cum videt aliquis faciem Dei? Utrum patientis et perturbati animi verba usque in hanc adulationem proruperunt? an secundum aliquem intellectum sine peccato dicta accipi possunt? Fortassis enim quia dicti sunt et gentium dii, quæ sunt dæmonia, non præjudicetur ex his verbis homini Dei, non enim dixit: Quemadmodum si viderem faciem Dei; sed, cum videt aliquis. Ipse autem aliquis; quem significare possit, incertum est. Atque ita fortasse temperata sunt verba, ut et ipse Esau sibi delatum tantum honorem grate acciperet; et qui hæc etiam aliter intellexeret, eum, a quo dicta sunt, nullo crimine impietatis argueret; quod sibi benigno animo dicta hæc verba fraterna sunt, quoniam et post bonam suspensionem metus ipse transierat. Potuit et sic dici, quemadmodum et Moyses Pharaoni Deus dictus est, secundum quod dicit Apostolus: Et si sunt qui dicuntur dii, sive in celo, sive in terra, quemadmodum sunt dii multi et domini multi (I. Cor. vii): maxime quia sine articulo in Græco dictum est, quo articulo evidentissime solet veri Dei unus fieri significatio; non enim dixit: πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, sed dixit, πρόσωπον Θεοῦ. Facile autem hoc intelligunt qua dissimilia dicatur, qui Græcum eloquium audire atque intelligere solent. Sequitur:

(Vers. 13, 14.) Ait Esau ad Jacob: Gradiamur simul, et ero socius itineris tui. Dixit Jacob: Nosti, domine mi, quod parvulus habeam teneros, et oves ac boves sætas mecum; quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur una die cuncti greges. Præcedat dominus meus ante servum suum, et ego sequar paulatim vestigia ejus, sicut video posse parvulos meos, donec veniam ad dominum meum in Seir. Hoc enim, sicut Scriptura divina narrat, Jacob non fecit, ut ad Esau perveniret in Seir; sed en perrexit itinere quod dirigebat ad suos. An forte veraci animo promiserat, sed aliud postea cogitando elegit? Sequitur:

(Vers. 17 seqq.) Et Jacob venit in Socho, ubi edificavit domo, et fixis tentoriis, appellavit nomen loci illius Socho, id est, tabernacula; transiitque Salem urbem Sycimorua, quæ est in terra Chanaan, postquam reversus est de Mesopotamia Syria, et habitavit juxta

oppidum, em'que partem agri, in quo fixit tabernacula, A
 i filiis Emor. patris Sichem, centum agnis; et erecto
 ibi altari invocavit super illud fortissimum Deum Israel.
 Est autem usque hodie civitas trans Jordanem hoc
 vocabulo, id est, Sichot, inter partes Scythopoleos.
 Et venit Jacob Salem, civitatem Sichem, in terra Chan-
 anan. cum venisset de Mesopotamia Syriæ. Error obo-
 ratur quo modo Salem, Sichem civitas appelleretur,
 cum Hierusalem, in qua regnavit Melchisedech, Sa-
 lem ante sit dicta; aut enim omnium nominis urbs utra-
 que est, quod etiam de pluribus Judææ locis possumus
 invenire, ut item urbis et loci nomen in alia atque
 alia tribu sit; aut certe istam Salem, quæ nunc pro
 Sichem nominatur, dicimus hic interpretatam con-
 summatam atque perfectam, et illam quæ postea
 Hierusalem dicta est pacificam, nosv'o sermone trans-
 ferri: utramque enim accentu paululum declinato
 hoc vocabulum sonat. Sequitur:

(Cap. XXXIV. — Vers. 1 seqq.) Egressa est autem
 Dina filia Lævæ, ut videret mulieres regionis illius. B
 Quam cum vidisset Sichem filius Emor Ethæi, prin-
 cept terræ illius, adamavit eam, et rapuit, et dormivit
 cum illa, vi opprimens virginem, et conglutinata est
 anima ejus cum ea, tristemque blanditiis delinivit; et
 pergens ad patrem suum ait: Accipe mihi puellam hanc
 conjugem. Si jam cum illa dormierat eamque humili-
 averat, quomodo postea virginem vocat, nisi forte
 virgo nomen atatis est secundum Hebræorum elo-
 quium? an potius per recapitulationem postea com-
 memoratur quod primo factum est? Prius enim po-
 tuit intendere animæ ipsius, et adamare virginem, et
 loqui secundum sensum virginis; et deinde cum illa
 dormire eamque humiliare. Dina quippe ut mulieres
 videat extraneæ regionis egreditur, quando una-
 queque mens sua studia negligens, actiones alienas
 curans, extra habitum atque extra ordinem proprium
 evagatur. Quam Sichem princeps terræ vidit et ada-
 mavit, quia videlicet inventam in curis exterioribus,
 diabolus corruptit; et agglutinata est anima ejus
 cum ea, quia unitam sibi per iniquitatem efficit. Et
 quia cum mens peccare se conspicit, admissum flere
 conatur; corrupta autem spes ac securitates vanas
 ante oculos vocat, quatenus utilitatem tristitiæ sub-
 trahat. Recte illic adjungitur: Tristemque blanditiis
 delinivit: modo enim aliorum facta graviora, modo
 nihil esse quod perpetratum est, modo misericordem
 Deum loquitur, modo tempus adhuc subsequens ad
 pœnitentiam pollicetur: ut dum per hoc decepta
 mens ducitur, ab intentione pœnitentiæ suspendatur:
 quatenus tunc bona nulla suscipiat, quam nunc
 mala nulla constristant; et tunc plenus obsidatur
 supplicis, quæ nunc gaudet etiam in delictis. Se-
 quitur:

(Vers. 25 seqq.) Et ecce die tertio quando gravis-
 simus est dolor vulnerum, arreptis, duo Jacob filii,
 Simeon et Levi, fratres Dinæ, gladiis, ingressi sunt
 confidenter; interfectisque omnibus masculis, Emor et
 Sichem pariter necaverunt, tollentes Dinam de domo
 Sichem sororem suam. Quibus egressis, introierunt
 super occisos ceteri filii Jacob et depopulati sunt urbem
 in ultionem stupri sororis suæ. Apparet ergo his ver-
 bis, non transeunter, sicut viator solet, illic mansi-
 se Jacob, sed agrum emi-se, tabernaculum con-
 stituisse, aram instruxisse, ac per hoc diutius in
 Sichem mansisse, quæ alio nomine dicitur Salem,
 quæ est in terra Chanan; filiam vero ejus, cum in
 eam venisset atatem ut amicas habere jam posset,
 videre voluisse filias civium loci, atque ita factam
 esse pro illa cruentissimam eadem et depredationem,
 quæ jam, ut puto, quætionem non habet:
 multitudo enim non parva fuit, quia plurimum di-
 tatus erat. Sed filii ejus in hoc facto nominantur,
 quia ejusdem facti principes atque auctores fuerunt.
 Sequitur:

(Cap. XXXV. — Vers. 1.) Interea locutus est Deus
 ad Jacob, Surge, et ascende Bethel, et habita ibi; fac-
 que altare Deo, qui apparuit tibi quando fugiebas fra-

trem tuum. Quare non dixit, Et fac ibi altare mihi,
 qui apparuit tibi; sed Deus dicit: Fac ibi aram Deo,
 qui apparuit tibi? Utrum Filius ibi apparuit, et Deus
 Pater hoc dicit? an in aliquo genere locutionis an-
 numerandum, sicut est illud: Pluit Dominus a Do-
 mino (Gen. xix)?

(Vers. 2 seqq.) Ait: Abjicite deos alienos, qui in
 medio vestri sunt, et mundamini, et mutate vestimenta
 vestra, Surgite, et ascendamini in Bethel, et faciamini
 ibi altare Domino, qui exaudivit me in die tribulationis
 meæ, et fuit socius itineris mei. Dederunt ergo ei om-
 nes deos alienos quos habebant, et inanes quæ erant
 in auribus eorum. At ille infodit ea subter terebinthum,
 quæ est post urbem Sichem. Queritur quare inanes,
 quæ ornamenta erant et ad utroque partem non pertine-
 bant, nisi quia intelligendum est phylacteria fuisse
 dæmoniorum? Nam Rebecca a servo Abraham in-
 aures accepisse Scriptura testatur; quod non fieret,
 si ei inanes ornamenta gratia non liceret. Ergo
 illæ inanes, quæ cum idolis datæ sunt, ut dictum
 est, idolorum phylacteria fuerunt. Sequitur:

(Vers. 5.) Cumque profecti essent, terror D mini
 invasit omnes circa regiones, et non sunt ausi persequi
 recedentes. Incipiamus advertere quo modo Deus ope-
 retur in mentibus hominum: a quo enim timor Dei
 factus est in illis civitatibus, nisi ab illo qui sua pro-
 missa in Jacob filiisque ejus tuebatur? Sequitur:

(Vers. 6.) Venit igitur Jacob Luzam, quæ est in
 terra Chanan, cognomento Bethel, ipse et omnis po-
 pulus cum illo; ædificavitque ibi altare, et appellavit
 nomen loci, domus Dei; ibi enim apparuit ei Deus,
 cum fugeret fratrem suum. Ecce manifestissime com-
 probatur Bethel, non Utamau, ut Septuaginta inter-
 pretes dixerunt, sed Luzam, id est, Amygdalum,
 ante vocitatum; nec mirum debet videri: multis
 enim locis hoc accidit, et in civitatibus, et in flumi-
 nibus, et in quibusque terrarum locis, ut ex aliis
 atque aliis causis vel adderentur vel mutarentur vo-
 cabula, sicut et hominibus. Sequitur:

(Vers. 8.) Eadem tempore mortua est Debbora, nur-
 trix Rebecca, et sepulta ad radices Bethel subter quer-
 cum. Vocatumque est nomen loci illius, Quercus filii
 tus. Debbora enim tyrum gerebat M-saie regis, quæ ut
 apis mella divina: cogni toni et cultus populis præ-
 bant, quæ ob hoc etiam Domini nutricula fuit, quia,
 ut Apostolus ait: Natus ex muliere, factus est sub lege
 (Gal. iv). Umbræ igitur et imagines legis tunc mor-
 ture atque sepulture videntur, quando Dominus in
 passione sua legitur exclamasse: Consummatum est.
 Quercus vero sub qua Debbora sepulta esse pronun-
 tiatur, crux intelligenda est Domini; quæ ob hoc
 quercus est appellata fletus, quia in ea suspensa est
 vita, quæ Judæis incredulis perpetuum intulit lu-
 ctum. Sequitur:

(Vers. 9, 10.) Apparuit autem iterum Deus Jacob
 postquam reversus est de Mesopotamia Syriæ, bene-
 dixitque ei, dicens: Non vocaberis ultra Jacob, sed
 Israel erit nomen tuum. Et appellavit eum Israel. Du-
 dum nequaquam ei ab angelo imponitur, sed, quod
 imponendum a Deo sit, prædicitur. Quod igitur fu-
 turum ibi promittitur, hic docetur expletum. Hoc

ergo ei dicit iterum Deus in benedictione, quæ re-
 petitio confirmat magnam promissionem in hoc nomi-
 ne; nam hoc mirum est: quibus enim semel dic-
 tum est amplius eos non vocari qual vocabantur,
 sed quod eis nomen novum imponebatur, omnino
 amplius aliquando vocatos, nisi quod eis inpositum
 sit; item autem per totam vitam suam appella-
 tum esse Jacob, cui semel Deus dixerat: Non jam voca-
 beris Jacob, sed Israel erit nomen tuum. Nimirum
 ergo nomen hoc ad illam recte intelligitur pertinere
 promissionem, ubi sic videbatur Deus, quo modo
 non est antea patribus visus; ubi enim non erit no-
 men vetus, quia nihil remanebit vel in ipso corpore
 venustatis, et Dei visio summum erit præmium. Se-
 quitur:

(Vers. 11.) Ego Deus omnipotens; cresce et multi-

plurare: gentes et omnes populi nationum erunt ex te, reges de lumbis tuis egredientur. Utrum gentes secundum carnem, congregationes autem gentium secundum fidem; an utrumque propter fidem gentium dicitur: sed gentes appellari non possunt, una gens Israel secundum carnem. Sequitur:

(Vers. 14.) *Ille vero erexit titulum lapideum in loco quo locutus fuerat ei Deus. libans super eum libamina, et effundens oleum, vocansque nomen loci illius Bethel.* Iterum factum est hoc loco quod factum fuerat, an iterum commemoratum est? Sed quilibet horum sit, non er lapidem libavit Jacob, non lapidi libavit; non sicut idololatricae solent aras ante lapides constituere, et tanquam diis libare lapidibus. Sequitur:

(Vers. 15 seq.) *Egressus autem inde, venit verno tempore ad terram quae dicitur Ephrata; in qua cum parireret Rachel, ob difficultatem parius periclitari cepit; dixitque ei obstetrix, Noli timere, quia et hunc habetis filium. Egrediente autem anima praeter dolorem, et imminente iam morte, vocavit nomen filii sui Benoni, id est, filius doloris mei; pater vero appellavit eum Benjamin, id est, filium dextrae. Mortuus est ergo Rachel, et sepulta in via quae ducit Ephrata, haec est Bethleem, erexitque titulum super sepulcrum ejus.* Ephrata vero et Bethleem unius urbis vocabulum est, sub interpretatione consimili, siquidem in frugileram et in domum panis vertitur, propter eum panem qui de caelo ibi descendisse legitur. Sed quid sibi vult quod cum eundem Benjamin Rachel pareret, vocavit nomen ejus, *filius doloris mei*, nisi futurum prophetans ex ejus tribu Paulum, qui affligeret filios Ecclesiae persecutionis suae tempore? Sive aliter per Benjamin terrestri figurabatur Hierusalem, quae est in tribu ejusdem Benjamin cuius populus gravi matrem dolore affecit, effundendo sanguinem prophetarum, insuper etiam in necem Christi impiis acclamando volens: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Marc. vi). Sequitur:

(Vers. 21.) *Egressus inde, fixit tabernaculum trans torrentem gregis; quod alia translatio dicit: Trans torrentem Hader.* Hunc locum esse Hebraei volunt ubi postea templum aedificatum est, et turrim Hader, turrim gregis significare, hoc est, congregationis et coem; quod Michaeas propheta testatur, dicens: *Et tu, turris gregis, filia Sion* (Mich. iv). etc.; illoque tempore Jacob trans locum ubi postea templum aedificatum est, habuisse tentoria. Sed sequamur ordinem. Via pastorum juxta Bethleem locus est ubi angelorum grex in ortu Domini cecinit, vel Jacob pecora sua pavit, locum nomen imponens; vel, quod verius est, vaticinium futurum jam tunc mysterium monstrabatur. Sequitur:

(Vers. 22.) *Coniux habitaret in illa regione, abiit Ruben, et dormivit cum Balae concubina patris sui, quod illi minime intuit. Ruben concupiscentia motus libidinis, in concubina patris sui praecipue effudit. Quod incesti crimen non scriberetur, nisi futura perversitas Israelitici populi praenuntiaretur. Quamquam et in illo qui hoc commissit consideretur esse flagitium, in Scripturis tamen est prophetia futurorum: namque per Ruben primogenitum, populus primogenitus Israel ex circumcissione significatur. Qui thorum concubinae polluit: id est, legem veteris Testamenti saepe praevicando commaculavit. Quod autem in concubina lex veteris Testamenti ponatur, Paulus apostolus docuit, dicens: Abraham dux filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera: haec autem duo Testamenta (Gal. iv). etc. In quo Agar quae concubina fuit, veteris Testamenti ponitur typo: una est enim perfecta columba genitricis suae, quae virgo casta, regina et sponsa Christi Ecclesia per Evangelium jungitur. Sequitur:*

(Vers. 23 seq.) *Erant autem filii Jacob duodecim. Filii Lia: primogenitus Ruben, et Simeon, et Levi, et Judas, et Issachar, et Zabulon. Filii Rachel: Joseph, et Benjamin. Filii Balae ancillae Rachelis: Dan, et Nephtalim. Filii Zelphae ancillae Lia: Gad, et Aser. Ii*

*filii Jacob qui nati sunt ei in Mesopotamia. Quomodo duodecim filii Israel computantur qui nati sunt, et dicitur: Ii sunt filii Israel, qui nati sunt ei in Mesopotamia, cum Benjamin longe postea natus sit, cum jam transisset Bethel, et appropinquaret Bethleem? Hinc frustra quidam conantes istam solvere quaestionem dixerunt non legendum: Nati sunt, sicut Latini plerique codices habent; sed facti sunt; Graece enim scriptum est, ἐγένοντο. Ita volentes intelligi, etiam Benjamin quavis ibi natus non fuerit, ibi factum tamen, quia jam fuerat in utero seminatae, ut praegnans inde Rachel exsistere crederetur. Hoc autem modo etiam si nati sunt legeretur, posset dicere, jam in utero natus erat, quia conceptus erat; sicut et de sancta Maria dictum est ad Joseph: Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est (Matth. 1). Sed aliud est quod impedit hanc solutionem quaestioni: hujus: quia si jam Benjamin ibi conceptus erat, qui filii Jacob grandes inde exierant, vix annorum duodecim esse poterant. Viginti namque annos illic explevit, quorum primis septem sine conjugio fuit, donec serviendo adipsiceretur. Ut ergo primo anno quo duxit uxorem ei filius nasceretur, duodecim annorum esse poterat primitivus cum inde profectus est. Proinde si jam conceptus fuerat Benjamin, intra decem menses omnis illa via peracta est, et quidquid in itinere ascriptum est: unde sequitur ut filii ejus tam parvuli pro sorore sua Dina tantam stragem lecerint, tot homines trucidaverint, ita expugnaverint civitatem: in quibus Simeon et Levi, qui primi gladiis accincti intraverunt ad illos, hominesque peremerunt, unus undecim, alius autem decem annorum suis reperitur; etiam si per annos singulos sine intermissione illa peperat: quod utique irreconciliabile est, ab illius aetatis pueris illa omnia fieri potuisse, quando et ipsa Dina vix adhuc sex annorum fuit. Proinde aliter solvenda quaestio est: ut ideo intelligatur dictum esse commemoratis duodecim filii. Ii sunt filii Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syria, quia inter omnes, qui tam multi erant, unus tantum erat non ibi natus; qui tamen inde habuit nascendi causam, quod ibi mater ejus patri copulata est. Sed solutio ista quaestioni, aliquando exemplo locutionis similis firmanda est. Nulla tamen facilius est solutio quaestioni hujus, quam ut per synecdocham accipiantur: ubi enim pars major est aut potior, solet ejus nomine etiam illud comprehendi quod ad ipsum nomen pertinet: sicut ad duodecim apostolos jam non pertinebat Judas, qui etiam mortuus fuit, cum Dominus resurrexit a mortuis; et tamen ipsius duodecimarii numeri nomen Apostolus in Epistola sua tenet, ubi ait: Cum apparisset illis duodecim. Cum articulo enim hoc Graeci codices habent, ut non possent intelligi quicunque duodecim, sed illi in eo numero insignes. Eo modo locutionis hujus et illud a Domino dictum: *Nomen ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est* (Joan. vi)? ut non ad electionem ipse pertinere videretur. Sic quia aptior erat numerus duodecim filiorum Jacob qui nati fuerant in Mesopotamia, ipsorum commemoratione Scriptura complexa est etiam Benjamin, qui non erat ibi natus, et dictum est: *Ii filii Jacob qui nati sunt ei in Mesopotamia Syria.* Sequitur:*

(Cap. XXXVI. — Vers. 1 seq.) *Haec nati autem generationes Esau: ipse est Edom. Es u accepit uxores de filiabus Chanaan: Ada filiam Elon Hebraei et Olibama, filiam Anae filii Sebeon Evari; Basemath quoque filiam Ismoel, sororem Nabajoth. Perperit autem Ada Eliphaz; Basemath genuit Rubenel; Olibama edidit Jehus, et Elon, et Chore. Ii filii Esau; qui nati sunt ei in terra Chanaan. Quod post narrationem mortis Isaac, narratur quas uxores accepit Esau et qui ei filii nati sint, recapitulatio intelligenda est. neque enim post mortem Isaac fieri cepit, cum jam essent Esau et Jacob centum viginti annorum, nam eos sexagenarius suscepit, et per omnes annos vitae suae centum octoginta quinque. Iste est Eliphaz, cu-*

ius Scriptura in Job volumine recordatur. Sequitur. **A** trem crimine pessimo. Israel autem diligebat Joseph super omnes filios suos, eo quod in senectute genuisset eum, fecitque ei tunicam polymitam. Videntes autem fratres ejus quod a patre plus cunctis fratribus amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui. Si sexto decimo anno Joseph in Ægyptum est venditus, ante tredecim annos quam moreretur avus ejus venditus invenitur; sexdecim enim annorum esse non potuit, nisi ante tredecim annos mortis Isaac, centesimo septimo anno vite patris sui Jacob; his enim cum adjecerimus viginti tres quibus Joseph usque ad adventum patris sui fuit in Ægypto, sicut anni ætatis Joseph triginta novem et Jacob centum et triginta, et nulla erit quæstio. Sed quoniam Scriptura post mortem Isaac ista narravit, putatur Joseph post ejusdem patris sui mortem sexdecim annorum fuisse. Quapropter intelligamus de vita Isaac tamquam multum decrepiti senis tacuisse Scripturam, cum de Jacob et ejus filiis loqueretur. Vivo tamen Isaac sexdecim annorum esse cepit Joseph. **B** Accedit quoque ut visum somnium referret fratribus suis, quæ causæ majoris odii seminium fuit, dixitque ad eos: *Audite somnium meum, quod vidi: Putabam nos manipulos ligare in agro, et quasi consurgere manipulos meum, et stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. Responderunt ei fratres ejus: Numquid rex noster eris, ut subjiciamur ditioni tuæ? Hæc ergo causa somniorum atque sermionum, invidia et odii fomitem ministravit. Aliud quoque vidit somnium, quod narrans fratribus, ait: Vidi per somnium, quasi solem et lunam et stellis undecim adorare me; quod cum patri suo et fratribus retulisset, increpavit eum pater, et dixit: Quid sibi vult hoc somnium quod vidisti? Num ego, et mater tua, et fratres tui adorabimus te super terram? Invidiam igitur ei fratres sui, pater vero rem tacitus considerabat. Quod dicit Jacob ad Joseph: Quod est somnium hoc quod somniasti? numquid venientes venimus ego, et mater tua, et fratres tui, adorare te super terram, nisi in*

aliquo mysterio dictum accipiatur, quo modo intelligitur de matre Joseph, quæ jam erat mortua? Unde nec in Ægypto enim sublimare putandum est hoc esse completum: quia nec pater eum adoravit, quando ad eum venit in Ægyptum, nec mater olim defuncta potuit. In Christi ergo persona facile intelligi potest etiam de mortuis, secundum quod dicit Apostolus: Quia donavit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum (Philipp. II). Sequitur: Perrexit ergo Joseph post fratres suos, et invenit eos in Dohaim. Qui cum vidissent eum procul antequam accederet ad eos, cogitaverunt eum occidere, et multo loquebantur: Ecce somniator venit; venite, occidamus eum, et mitamus in cisternam veterem, dicemusque: Fera pessima devoravit eum; et tunc apparuit quid illi prosint somnia sua. Audiens ulem hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus eorum, et dicebat: Non interficiamus animam ejus, nec effundamus ejus sanguinem, sed projicite eum in cisternam hanc quæ est in solitudine, manusque vestras servate innocias. Hoc autem dicebat, volens eripere eum de manibus eorum et reddere patri suo. Confestim igitur ut pervenit ad fratres suos, nudaverunt eum tunica talari et polymita, miseruntque in cisternam quam non habebat aquam. Et sedentes, ut comederat panem, viderunt Ismahelitas venire de Gulaath, et camelos eorum portantes aromata, et resinam, et stactem in Ægyptum. Dixit ergo Judas fratribus suis: Quid nobis prodest, si occiderimus fratrem nostrum, et celeraverimus sanguinem illius? melius est ut venundetur Ismahelitis, et manus nostræ non polluantur; frater enim et caro nostra est. Acquieverunt fratres sermonibus ejus, et præterierunt Madianitis negotiatoribus, extrahentes eum de cisterna, veviderunt Ismahelitis triginta (Vulg. viginti) argenteis. Queritur quare Ismahelitas Scriptura, quibus a fratribus venditus est Joseph, etiam Madianitas vocet, cum Ismahel sit de Agar filius

(Cap. XXXVII. — (Vers. 2 seqq.) Joseph cum sexdecim esset annorum, pascibat gregem cum fratribus suis, adhuc puer, et erat cum filiis Balæ et Zelphæ, uxorum patris sui; accusavitque fratres suos pud pa-

Abrahæ, Madianitæ vero de Cethura? An quia Scriptura dicitur de Abraham, quod munera dederit filiis concubinarum suarum, Agar scilicet et Cethuræ, et dimiserit eos ab Isaac filio suo in terram Orientis, unam gentem fecisse intelligendi sunt? Sequitur:

(Vers. 28 seqq.) *Qui duxerunt eum in Ægyptum. Reversusque Ruben ad cisternam non invenit puerum, et scissis vestibus pergens ad fratres, ait: Puer non comparet, et ego quo ibo? Tulerunt autem tunicam ejus, et in sanguine hudi quem occiderant, tinxerunt, mittentes qui ferret ad patrem, et diceret: Hanc invenimus; vide utrum tunica filii tui sit, an non? Quam cum cognovisset pater ejus, ait: Tunica filii mei est; fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph. Scissisque vestibus indutus est cilicio, lugens filium multo tempore. Congregatis autem liberis ejus, ut lenirent dolorem patris, noluit consolationem recipere; sed ait, Descendam ad filium meum lugens in infernum. Solet esse magna quæstio quo modo intelligatur esse infernum: utrum illic mali tantum, an etiam boni, mortui descendere soleant. Si ergo tantum mali, quo modo iste ad filium se dicit lugendo velle descendere? non enim in pœnis inferni eum esse credebat; sed perturbati et dolentis verba sunt, mala sua etiam hinc exaggerantis. Sequitur:*

(Vers. 36.) *Madianitæ vero vendiderunt Joseph in Ægyptum Puthiari eunucho Pharaonis, magistro militiæ. Quaritur quo modo postea idem eunuclus uxorem habere dicatur. Tradunt Hebræi enipsum ab hoc Joseph, ob nimiam pulchritudinem, in turpe ministerium, et a domino, virilibus arefactis, postea electum esse, juxta morem Hierophantarum, in pontificatum Heliopeas; et hujus filiam esse Assenez, quam postea Joseph uxorem accepit. Joseph unus ex duodecim filiis Jacob, quem pater præ cæteris illis dilexit, Christum Dominum figuravit: quem Deus Pater, secundum carnem natum, cæteris fratribus ex Abraham stirpe genitis prætulit. Unde et ibi dicitur *Anabat eum Jacob, eo quod in senectute gemisset eum. Senescente enim mundo, illucrescens Dei Filius per Mariæ Virginitatis partum, serus advenit, tamquam filius senectutis, secundum sacramentum suscepit corporis, qui erat ante per substantiam Deitatis semper cum Patre. Tunica vero polymita, quam fecit ei pater, varietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significavit. Somnium vero illud per quod fratrum manipuli adoraverunt manipulum ejus, illud est quod in Christo completum est: *Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei (Ps. LXXI), scilicet per lidem, fructum honorum operum afferentes. Ipse est quem sol et luna adorant, et stellæ, de quo sole dictum est: *Laudate eum, sol et luna; laudate eum, omnes stellæ (Ps. cxlviii). Ipsum enim excellentia sanctorum in solis nomine, Ecclesiæ claritas sub imagine lunæ, et omnium populorum numerositas in figura stellarum adorant. Unde pater sans increpavit eum, dicens: *Namquid ego, et mater tua, et fratres tui, adorabimus te? Objurgatio ista patris, duritiam populi Israel significat, pro eo quod ex natum Christum esse cognoscerunt, et adorare contemnerunt. Jacob mittit Joseph filium suum, ut de fratribus sollicitudinem gereret; et Deus Pater misit Filium suum unigenitum ad genus humanum peccatis languidum visitaret. Mittitur ab illo utique Patre, de quo scriptum est: *Misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati (Rom. viii); ut videret si recte agerentur oves. Et Dominus ait in Evangelio: *Non veni nisi ad oves perditas domus Israel (Matth. xv). Invenit ergo Joseph fratres suos in Dothaim. Dothaim interpretatur, desertio. Vere in grandi defectione erant, qui de parricidio fratris cogitabant. Cumque vidissent Joseph fratres sui procul, occidere eum cogitaverunt; et Judæi videntes verum Joseph, Dominum Jesum Christum, ut eum crucifigerent unum omnes consilium statuerunt, dicentes: *Crucifige eum (Luc. xxiii). Fera pessima devoravit eum: id est, plebs Ju-********

daica interfecit eum, de qua Dominus in Evangelio dicit: *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum (Matth. x). Nudaverunt Joseph fratres sui tunica polymita et talari; et Judæi Christum per mortem crucis expoliaverunt tunicam corporalem. Polymitam autem, id est, decoratam omnium virtutum diversitate. Resperserunt autem tunicam hædi sanguine, quia falsis eum testimoniis accusantes, in invidiam deduxere populi, peccata donantem omnium. Mittitur delinere in cisternam, id est, in lacum; et Christus expoliatus carne humana descendit in infernum. De cisterna quoque levatus ille Ismahelitis, id est, gentilibus venditur; et Christus postquam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Judæ consilium, triginta argenteis distrahitur; et hic Christus per consilium Judæ Scariotis eodem numero venundatus est. Dehinc Jacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater lugebat filium amissum, quasi propheta sebat interitum Judeorum. Denique scidit vestimentum suum, quod in passione legitime actum a principe sacerdotum (Matth. xxvi); sed et velum templi scissum est (Id. xvii): ut propheta et nudatum suum populum, et divinum ostenderet regnum.*

(Cap. XXXVIII. — Vers. 1 seqq.) *Eo tempore descendens Judas a fratribus suis diverit ad virum Oollumitem nomine Hiram, viditque ibi filiam hominis Chananaei vocabulo Sæ, et uxore accepta ingressus est ad eam, quæ concepti et peperit filium, vocavitque nomen ejus Her. Rursus concepto fetu, natum filium nominavit Onan. Tertium quoque peperit, quem appellavit Sela. Quo nato, prætere ultra cessavit. Dedit autem Judas uxorem primogenito suo Her, nomine Thamar. Fuitque Her primogenitus Judæ, nequam in conspectu Domini, et ab eo occisus est. Dixit ergo Judas ad Onan filium suum: *Ingrederis ad uxorem fratris tui, ut suscites semen fratri tuo. Ille sciens non sibi nasci filios, introiens ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur. Et idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem fecisset. Quamobrem dixit Judas nuru suæ: *Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus; timebat enim ne et ipse moreretur, sicut fratres ejus. Quaritur quo modo ista fieri potuerint: si enim postea quam Joseph devenit in Ægyptum, quo modo intra viginti ferme et tres annos? nam post tantum temporis colligitur eos venisse ad eundem Joseph fratrem suum in Ægyptum cum patre suo; fieri enim potuit ut Judas et filii ejus juxta ætatis annos possent ducere uxores. Nam Thamar nuptiam suam, mortuo primogenito suo, alteri filio dedit; quo etiam mortuo, expectavit ut cresceret tertius; et cum crevisset, nec illi eam dedit, timens ne et ipse moreretur. Unde factum est ut eidem socio suo se illa supponeret. Quo modo ergo hæc omnia intra tam paucos annos fieri potuerint, merito movet, nisi, ut forte solet Scriptura, per recapitulationem aliquot annis ante venditum Joseph hoc fieri cœpisse intelligi velit: quoniam sic positum est ut diceretur: *Factum est in illo tempore. Ubi tamen queritur, si sexdecim annorum erat Joseph quando venditus est, quod annorum esse Judas potuerit quartus filius Jacob, quandoquidem ipse primogenitus Ruben ut plurimum fratrem suum Joseph quinque aut sex annos potuerit ætate præcedere. Evidenter autem Scriptura dicit triginta annorum fuisse Joseph, quando innotuit Pharaoni. Cum ergo ipse anno decimo sexto ætatis suæ venditus fuisse credatur, quatuordecim annos prægerat in Ægypto ignotus Pharaoni. Ad hos autem viginti quatuor annos accesserunt septem anni ubertatis, et facti sunt anni viginti unus. His adduntur duo, quia secundo anno famis intravit Jacob in Ægyptum cum filiis suis, et invenitur viginti tres anni, quibus abluit Joseph a patre et fratribus suis. Quo medio tempore quo modo fieri potuerint de uxore et filiis et nuru Judæ omnia quæ narrantur, indagare difficile est: in i****

forte ut credamus, et hoc enim fieri potuit, mox ut adolescere Judas cœpit, eam incidisse in amore ejus quam duxit uxorem, nondum vendito Joseph in Ægyptum. Sequitur:

(Vers. 12 seqq.) *Evolutis autem multis diebus, mortua est Sua, uxor Judæ. Qui post lucium consolatione recepta, ascendebat ad tonsores ovium suarum, ipse, et Hiras opilia gregis Odollamita in Thamas; nuntiatumque est Thamar, quod socer ejus ascenderet in Thamas ad tendendas oves. Quæ, positis viduitatis vesibus, assumpsit Theristrum, et muta'o habitus sedit in bivio itineris quod ducit Thamas; eo quod crevisset Sela, et non eum accepisset maritum. Quam cum vidisset Judas, suspicatum est esse meretricem; operuerat enim vultum suum ne cognosceretur. Ingrediensque ad eam ait: L'imitte me ut coram tecum; nesciebat enim quod nurus sua esset. Quæ respondente: Quid mihi dabis, ut fruaris concubitu meo? dixit: Mittam tibi hædam de gregibus. Rursum illa dicit: Patiar quodvis si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris. Ait Judas: Quid vis tibi pro arrhabone dari? Respondit: Annullum tuum, et armillam, et baculum quem manu tenes. Ad unum igitur coitum concepit mulier, ac surgens abiit, depositoque habitu quem assumpserat, induta est viduitatis vestibus. Si enim vir et uxor, sicut Dominus dicit, non jam duo, sed una caro est, non aliter nurus est quam filia deputanda; tamen cum quantum in ipso erat delinenter cum meretricis cubis-e, non dubiam est. At illa quæ socerum se fecit, non carnis ejus concupiscentia, nec meretricis mercedis cupidi atque peccavit; sed ex ipso sanguine prolem requirens, ex quo duobus etiam fratribus nuda, tertio quoque denegato habere non potuit, patri eorum socero suo sciantium corpus fraude subject. Mellis quidem sine filius remaneret, quam sine jure matrimonii mater fieret. Longe tamen alia intentione peccavit, quod filiis suis patrem providit socerum suum, quam si eum sibi concupisset adulterum. Denique cum jussu ejus produceretur ad mortem, et virgam, monile atque annulum protulisset, dicens ab eo se gravidatam ejus pignora illa essent; ubi ea quæ dederat ille cognovit, istam magis quam se justificatam esse respondit, quod ei maritum suum conjungere noluisse; qua destitutione compulsa, illo modo potius quam nullo modo, posteritatem non aliunde quam ab eadem stirpe conquereret. In qua sententiâ non eam justificatam, sed eam plus quam se justificatam dicens, nec ipsam laudavit, sed in sui comparatione et preposuit, desiderium scilicet habenda: prolis, quo ducta illa se socero supposerat, minus culpans quam libidinosi concubitus ardorem, qui ipse velut ad meretricem victus intraverat; sicut quibusdam dicitur: *justificatis Sodomam*, id est, tantum peccastis ut vobis Sodomam comparata justa videatur; quamquam etiam hæc mulier non in pejoris facti comparatione minus culpata, sed omnino a socero laudata intelligatur. Quæ tamen consultâ illa æterna lege justitiæ, quæ naturalem ordinem perturbari vetat, non utique tantummodo corporum, sed maxime ac primitus animorum, quia in procreandis filiis ordinatam societatem non custodivit, merito culpabilis invenitur. Quid mirum si peccatrix a peccatore laudatur? quod ita nobis Faustus, vel ipsa Manichæa perversitas arbitratur adversum esse, quasi nobis in hujus Scripturæ vera ratione dignoque præconio vitia hominum, quæ ista commemorat, necesse sit approbare. Quin potius necesse est ut quanto istam religiosius accipimus, tanto fidentius illa culpe-mus, quæ per ejus veritatem certius culpanda didicimus: ibi enim fornicatio et omnis illicitus concubitus divino jure damnatur. Ac per hoc cum talia quorundam facta commemorat, de quibus eo loco suam tacet sententiam, indicanda nobis permittit, non laudanda perscribit. Unde hic expressius apparet, non ad ipsum Judam, sed ad Christum qui ex ejus tribu prænantabatur in carne ven-*

turus, illam pertinere prophetiam, qua Jacob patriarcha sub nomine illius Judæ taxatus est. Et ileo magis flagitium ejus divina Scriptura tacere non debuit, sicut non tacuit in verbis patris ejus, quibus post illud dedecus ita laudatur. Quia ipse in prophetia non agnosciatur, alius requiratur, neque enim Judas, cum ad Thamar concupiscentia victus intraret, hanc suæ libidinis intentionem gerebat, ut inde aliquid significaretur, quod ad salutem hominum pertineret: sicut nec Judas ille qui Deum tradidit, hoc intendit, ut aliquid inde gereretur quod ad eandem salutem hominum pertineret. Porro si de tam malo opere Judæ illius, tam bonum opus Dominus fecit, ut ejusdem suæ passionis sanguine nos redimeret: quid mirum si propheta ejus, de quo ipse ait: *De me enim ille scripsit (Joan. v)*, ex maleficio Judæ istius boni aliquid significavit, ut suo mysterio nos daceret? Ea quippe hominum facta, sancto Spiritu disponente atque inspirante, collegit propheta narrator, quorum interpositio non vacaret, ad præsignationem rerum, quas intenderat, prophetare. Ad significanda autem aliqua bona, nihil interest si facta illa, quibus ea significantur, seu bona, seu mala sint: quid enim interest cum volo aliquid legendo cognoscere, utrum ex minio reperiam scriptos nigros Æthiopes, et ex aramento, candidos Gallos? Verumtamen si non scripta, sed scripturam talem viderem, sine dubitatione reprehenderem. Ita in factis hominum, quæ ad imitandum vitandumve proponuntur, magnum interest bonæ an malæ sint: quæ autem ad significandum scribuntur, sive dicuntur, nihil refert in moribus facientium, quam laudem reprehensionemve mereantur: si modo habent aliquam rei, qua de re agitur, necessariam præfigurandi congruentiam: sicut enim Caiapha verbi in Evangelio, quantum ad ejus uxorem pernicio-umque animum pertinebat, quantum denique ad ipsa verba, si in eis voluntatem dicentis attendas, quibus aiebat, ut jus us injuste nearetur, utique mala erant, tamen magnum bonum illo nesciente significabant, quando ait: *Expedi vobis ut unus moriatur homo, et non tota gens pereat; dictumque est de illo: hoc autem non a se dixit, sed cum esset pontifex, prophetavit: quia oportebat Jesum mori pro gente (Joan. x)*: ita facium Judæ, secundum illius libidinem malum fuit: sed ille nesciente, magnum bonum significavit. A se ipso quippe malum fecit, sed non a se ipso bonum significavit. Hoc autem quod necessario præloquendum putavi, non ad hoc tantum Judæ factum, sed etiam ad cætera valeat, si qua occurrerint mala facta hominum, quibus bonum aliquid a narrante prophetatum est. In Thamar ergo nura Judæ intelligitur plebs regni Judæorum, cui de tribu Juda reges tamquam mariti adhibebantur. Merito nomen ejus Amaritudo interpretatur, ipsa enim domino fellis poculum dedit. Duo autem genera principum qui non recte operabantur in plebe, unum eorum qui male operabantur, alterum eorum qui nihil proderant, significantur in duobus filiis Judæ: quorum unus erat vir sævus ante Dominum, alter in terram fundebat, ne semen daret ad fecundandam Thamar. Nec sunt amplius quam duo genera hominum inutilia generi humano: unum nocentium, alterum præstare nolentium: si quid boni habent in hac terrena vita perditum, tanquam in terram fundentium. Et quoniam in malo prior est qui nocet, quam ille qui non prodest, ideo major dicitur malignus; et ille sequens, qui fundebat semen in terram, mœror eorum. Nomen quoque majoris, qui vocabatur Her, interpretatur Pellis eius, quibus tunicis induti sunt primi homines in pœna damnationis suæ, dimissi ex paradiso. Sequentis autem nomen qui vocabatur Onan, interpretatur Mœror eorum. Quorum, nisi quibus nihil prodest, cum habeat inde prodesse possit: atque id perdat in terra? Porro majus malum est ablata vita, quod significat pellis, quam non habita; quod significat mœror eorum. Deus tamen ambos occidisse dictus est, ubi figuratur regnum la-

libus hominibus abstulisse. Tertius vero filius Juda quod illi mulieri non jungitur, significat tempus ex quo reges plebis Judaeorum ceperunt de tribu Juda non fieri. Et ideo erat quidem filius Juda, sed enim maritum Thamar non accipiebat: quia erat eadem tribus Juda, sed jam in populo inde nemo regnabat. Unde et nomen ejus, id est, Sela interpretatur Dimissio ejus. Non pertinent sane ad hanc significationem viri sancti et justi, qui licet illo tempore fuerint, ad novum tamen pertinebant Testamentum: cui propheta dicitur scilicet utiles fuerint, qualis David fuit. Eo namque tempore quo jam Judaei ex tribu Juda ceperant reges non habere, non est computandus Herodes major in regibus ejus, tanquam maritus Thamar, erat enim alienigena, nec enim sacramento illo mysticae unionis tanquam conjugali foedere cohaerebat, sed tanquam extraneus dominabatur, quam potestatem a Romanis et a Caesare acceperat: sic et filii ejus tetrarchae, quorum erat unus Herodes patris nomine appellatus, qui cum Pilato in passione concordavit. Isti ergo alienigenae usque adeo non deputabantur in regno illo mystico Judaeorum, ut ipsi Judaei publice clamarent, Irudentes adversus Christum: *Non habemus regem nisi Caesarem* (Joan. xix): neque hoc verum nisi illa universali dominatione Romanorum, quippe Caesar etiam rex erat non proprie Judaeorum; sed in Christum egerent, et huic adularentur, ideo se tali voce damnaverunt. Illo ergo tempore quo jam de tribu Juda regnum delecerat, veniendum erat ad Christum verum Salvatorem Dominum nostrum, qui non obesset, multumque prodesset, sic enim fuerat prophetatum: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de senioribus ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium* (Gen. xli). Jam isto tempore omne quoque magisterium Judaeorum, et mystica unde Christi vocabantur unctio, ipsa delecerat, secundum prophetiam etiam Danielis, tunc venit cui repositum erat, qui est expectatio gentium, et unctus est Sanctus sanctorum oleo exultationis prae participibus suis; natus est enim majoris Herodis tempore, passus est autem Herodis minoris tempore. Hujus itaque venientis ad oves, quae perierant domus Israel, figuram gessit ipse Judas, cum iret ad tendendas oves in Thama, quod interpretatur Delicium: jam enim defererat princeps ex Juda, et omne magisterium atque unctio Judaeorum, ut veniret cui repositum erat. Venit autem cum suo pastore Odollamine, cui nomen erat Iliras. Et interpretatur Odollamine Testimonium in aqua. Cum hoc plane testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium majus Joanne: sed tamen propter oves infirmas hoc testimonio est usus in aqua. Nam et ipse Iliras, quod nomen illius pastoris fuit, interpretatur Frater mei visio. Vidit omnino fratrem suum Joannes: fratrem secundum semen Abraham, secundum cognationem Mariae matris ejus et Elisabeth matris suae: emulcinque Dominum et Deum suum, quia, sicut ipse ait, de plenitudine ejus accepit. Vidit omnino, et ideo in *natis mulierum major illo non exsurrexit* (Math. xi), quia ex omnibus praemissantibus Christum ipse vidit, quod *multi juncti et prophetae cupierunt videre, et non viderunt* (Math. xiii). Salvavit ex utero, agnovit perfectus ex columba, et ideo tanquam Odollamine vere testimonium perhibuit in aqua. Venit autem Dominus ad oves tendendas, hoc est, ad exonerandas sarcinis laboriosas, ex quibus Ecclesiae in Cantibus canticorum, dentes essent velut grex detonsarum (Cant. vi). Jam Thamar habitum mutat. Nam et Commutans interpretatur Thamar: sed in ea prorsus nomen amaritudinis manet: non illius in qua Domino feli ministravit, sed illius in qua *Petrus amare stetit* (Luc. xxii); nam et Judas, Latine Fessio est. Confessioni ergo amaritudo miscetur, ut vera poenitentia praesigneatur. Haec poenitentia laudatur Ecclesiae, in omnibus gentibus constituta: *Oportebat enim Christum pati, et resurgere tertia die, et praedicari in nomine ejus po-*

nitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem (Luc. xxiv), nam et ipse habitus meretricium, confessio peccatorum est. Typum quippe jam Ecclesiae perit Thamar, ex gentibus evocata, selsens enim hoc habitu a I partum Alienam, vel Henaim, quod interpretatur Fontes, cucurrit enim velut cervus ad fontes aquarum pervenire ad semen Abraham; illic a non agno-erunt leratur, quia de illa praedictum est: *Populus quem non cognovi, servivit mihi. Accipit in occulto anulum, monile et virgam: quia vocatione signatur, justificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim praestitit, illos et vocavit: quos autem vocavit, illos et justificavit: et quos justificavit, illos et glorificavit* (Rom. viii); sed haec, ut dixi, adhuc in occulto, ubi sit et conceptio sanctae libertatis. Mititur autem promissus huius, tanquam meretricis; huius exprobratio peccati per eundem Odollaminum, tanquam increpare, autem et dicentem: *Generatio viperarum* (Math. xii); sed non eam invenit peccati exprobratio, quam mutavit confessionis amaritudo. Post vero jam publicis signis, anuli, monilis, et virgae, vicit tenere judicantes Judaeos quorum jam personam ipse Judas gestabat, qui hodieque dicunt, non hunc esse populum Christi, nec habere nos semen Abraham: sed protatis e-rissimus documentis nostrae vocationis, justificationis, et glorificationis, sine dubio confunduntur, et nos magis quam se justificatos esse fatebuntur.

(Vers. 27 seqq.) *Instante autem partu, apparuerunt gemini in utero, atque in ipsa effusione infantum unus protulit manum, in qua obstetrix ligavit coccinum, dicens, iste egreditur prior. Illo vero retrahente manum, egressus est alter. Dixitque mulier: Quare propter te d'visa est mareria? Et ob hanc causam vocavit nomen ejus Phares. Postea egressus est alter, in cujus manu erat coccinum, quem appellavit Zara. Cur patriarcha Judas propria nurus post mortem filii sui legatur expectis-e concubitam, quo geminorum parvis est editus: nisi in figura praecederet de utroque Jesu Domini testamento, quorum alterum in typo luturae mortis ejus est conditum, alterum in Evangelii veritate, duos esse populos generandos, quorum posterior in crucis signo saepe omnem annuntiationem populi superioris inciderei? Ne est populus manu prior, orto posterior, de quo ipse Dominus Jesus, natus ex tribu Juda, opera sua ante praemisit quam nobis ex Virgine na-eretur. Sive aliter, per manum significatur opera. Zara quippe interpretatur Oriens, significavit antiquum Israeliticum populum, sub lege constitutum, qui prior quasi manum misit, quando dicitis prophetiis et legalibus sacrificiis nativitatem et passionem Domini in carne pronuntiavit; sed instante partu manum subtraxit: quia, adveniente plenitudine temporum, credere in dei filium voluit, et eum in praesenti positum despexit, de quo tam multa in postmodum praedixit. Phares vero, qui interpretatur Dividens, prior egressus est: quia postquam caecitas in Israel facta est, plenitudo gentium introiit, et sic postmodum Israel salvus erit (Rom. xi).*

(Cap. XXXIX. — Vers. 1.) *Igitur Joseph ductus est in Aegyptum. Ad ordinem redit Scriptura, unde recesserat, ut illa narraret quae supra digesta sunt.*

Emitque eum Putiphar, eunuchus Pharaonis, princeps exercitus, vir Aegyptius, de manu Ismahelitarum a quibus perductus erat: fuitque Dominus cum eo, et erat vir in cunctis prospere agens. Sicut enim Joseph descendit in Aegyptum, ita et Christus in mundum: emitque eum eunuchus, id est castus in disciplina evangelicis populus Christianus.

Erat autem Joseph pulchra facie et decorus aspectu. Sic et de Christo David ait: Speciosus forma praefiliis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis (Ps. xlv).

Post multos itaque dies injecit domina sua oculos suos in Joseph, et ait: Dormi mecum. Qui nequaquam acquiescens operi nefario, dixit ad eam: Ecce, domi-

nus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua: nec quidquam est quod non in mea sit potestate, vel non iradiderit mihi, præter te, quæ uxor ejus es. Quomodo ergo possum hoc facere, et peccare in Dominum meum? Hujusmodi verbis per singulos dies, et mulier molesta erat adolescenti, et ille recusabat stuprum. Quisquis animi hujus successibus elevatur, tenocinante cordis latitania, tentari se luxurie stimulis sentit, Joseph factum ad memoriam revocet, et in arce se castitatis servet: qui dum sibi a domina conspiceret pudri ititæ damna suaderi, ait ei: Ecce, Dominus meus omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua: nec quidquam est quod non in mea sit potestate, vel non iradiderit mihi, præter te, quæ uxor ejus es. Quomodo ergo possum malum hoc facere, et peccare in dominum meum? Quibus verbis ostenditur, quia bona quæ assensus fuerat repente memoria revolvit; et malum quod se pulsabat eiecit; et qui perceptæ gratiæ meminit, vim culpe imminentiis frigit, cum enim voluptas lubrica tentat in prosperis, hæc ipsa sunt prospera aculeo adversitatis premenda: ut eo erubescamus prava committere quo nos a Deo meminimus gratuita bona percepisse; et illatam gratiam exteriorum veritatis in arma virtutum: ut sint ante oculos quæ percepimus, et quæcumque nos illicunt subigamus, quia enim voluptas ex prosperitate nascitur, ejusdem prosperitatis est consideratione ferienda, quatenus hostis noster unde oritur, inde moriatur. Considerandum quippe est, ne acceptum munus veritatis in vitium, ne per favorem vitæ nos absorbeat vorago nequitie. Itaque contra nos superni judicis inextinguibiliter accendimus, si contra benignitatem illius, etiam ex ipsa sua largitate pinguemus. Sequitur:

(Vers. 14.) *Accidit autem, ut quadam die intraret Joseph domum, et operis quippiam absque arbitrio faceret, et illa apprehensa lacrima restimenti ejus diceret: Dormi mecum. Qui relicto in manu ejus pallio, fugit et egressus est foras. Dum mulier adultera Joseph male uti voluisset, relicto pallio fugit foras: quia, dum synagoga Dominum, purum hominem credens, quasi adulterino complexu constringere voluit, ipse tantum litteram Legis ejus oculis reliquit, et ad cognoscendam suæ divinitatis potentiam, conspicuum se gentibus præbuit. Unde et Paulus dicit: Usque hodie dum legitur Moyses, velamen est super cor eorum. (I Cor. II). Quæ videlicet adultera mulier apud semetipsam pallium retinuit, et quem male tenebat nudum amisit. Sequitur:*

(Vers. 15 seqq.) *Cumque vidisset pallium mulier in manibus suis, et se esse contemptam, vocavit homines domus suæ, et dixit ad eos: En introduxit ad me vitium. Hebræum, ut illuderet mihi. Cumque ego subelamassem, et audisset vocem meum, reliquit pallium quod tenebat, et fugit foras. In argumentum fidei, retentum pallium ostendit marito revertenti domum. Ista mulier, ut jam dixi, ligura erat synagogæ, quæ sæpe, sicut scriptum est, mœchata est post deos alienos. Similiter volebat et Caristum in adulterii sui scelere retinere, ut negaret se esse Deum et Pharisaeorum magis et Scribarum quam Legis præcepta servaret, quæ illi velut maritus erat. Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ, id est, adulterio adulterinæ synagogæ, manu veste corporis apprehensus, carne se exiit, et liber mortis ascendit ad cælos.*

(Vers. 19 seqq.) *His auditis dominus, et nimium credulus verbis conjugis, iratus est valde: tradiditque Joseph in carcerem, ubi victi regis custodiebantur, et erat ibi clausus. Fuit autem Dominus cum Joseph, et misertus est illius; deditque ei gratiam in conspectu principis carceris, qui tradidit in manu ejus universos victos. Dominus enim erat cum illo, et omnia ejus opera dirigebat. Uxor Putiphar plebem Judaicam præsignabat, quam regendam a Romano principibus Pilatus susceperat: quæ plebs, Legis traditionibus sibi pro tempore traditis, Dominum volebat præbere consensum, ut sabbati otium custodiri confirmaret;*

uxorem a viro dimittendam quæcumque ex causa permitteret. Pro quibus, cum a Domino fuisset certis responsionibus refutata, Pilato præsi denuo tradiderunt, malefactorem eum quodammodo proclamantes, et secundum legem debere puniri: eo quod se Filium Dei diceret, et æqualem Patri pronuntiaret, a quibus objectionibus Pilato traditus carceri mortis est: sed illum non carcer terroret, non inferna tenuerunt, cum etiam ubi veluti puniendus descenderat: inde alios liberavit. Sequitur:

(Cap. XL. — Vers. 1 seqq.) *His ita gestis, accidit ut peccarent duo eunuchi, pincerna regis Ægypti, et pistior, domino suo. Iratusque Pharaos contra eos: nam alter pincernis præerat, alter pistoriibus: misit eos in carcerem principis militum, in quo erat Joseph. At custos carceris tradidit eos Joseph, qui et ministrabat eis. Denique invenit Joseph duos eunuchos de domo regis in carcere victos, duorum populorum credentium vel incredulorum figuram gestantes, qui conclusi sub peccato Adæ, transgressionem obnoxii tenebantur. Illi ergo sive pro originali peccato, seu pro delictis propriis, quia omnes debitores sunt Deo, et nullus exceptus est, qui non illius, juxta Apostoli dictum, indigeat gratia: Omnes enim peccaverunt, et egent gratia Dei: ob quod etiam omnes sancti conditione obnoxii fuerunt debito mortis, hoc ipsum Apostolo prædicante, cum dicit: Regnavit mors ab Adam usque Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt, in similitudinem prævaricationis Adæ (Rom. v). Qui ideo uterque populus eunuchi dicitur, vel intelliguntur, quia castam acceperant regulam disciplinæ. Eloquia, inquit, Domini eloquia casta (Ps. xi). Sequitur:*

(Vers. 4 seqq.) *Aliquantum autem temporis fluxerat, et illi in custodia tenebantur, videruntque somnium nocte una juxta interpretationem congruum sibi. Ad quos cum introisset Joseph mane, et vidisset eos tristes, siscitatus est, dicens: Cur tristior est hodie solito facies vestra? Qui responderunt: Somnium vidimus, nec est qui interpretetur nobis. Dixitque ad eos Joseph: Referte mihi quid videritis. Respondit præpositus pincernarum: Videbam coram me vitem, in qua erant tres propagines, crescere paulatim in gemmas, et post flores ubas maturescere, calicemque Pharaonis in manu meam; tuli ergo ubas, et expressi in calicem quem tenebam, et dedi poculum Pharaoni. Tres vero dies aut Domini passionis et resurrectionis accipiendum est tempus, in quo animæ sanctorum educa: ab inferis leguntur a Domino: aut certe tria intelligenda sunt tempora, ante Legem, et sub Lege, sub evangelica gratia. In primo enim tempore clausæ fuerunt gemmæ, quia ut de Abel, Seth, Enos, et Enoch, ac Noe, atque Melchisedech legitur, qui alii fuerint Deo placentes, Scriptura minime refert. In secundo vero tempore, id est, sub Lege, flores eruperunt sanctorum: quia qui sub Lege Deo placuerunt, sacris voluminibus ostenduntur. Tertio vero tempore sub evangelica quodammodo prædicatione, uba: ad maturitatem pervenerunt, quando credentium in Christo fides proficiendo in tantum robustata est, ut pro dividi nominis confessione eruerent suum effundi a persecutoribus minime detrectaverint, aut certe pro Christi amore, sæva castigatione membra sui corporis crucifigunt cum vitis et concupiscentiis, castrantes se videlicet a mundi delectationibus et carnalibus desideriis, calicem videlicet Domini passionis in memoria semper habentes, et sermonibus in mundo prædicantes poculum porrigunt Pharaoni. Sequitur:*

(Vers. 12, 13.) *Hæc est interpretatio somnii: Tres propagines, tres adhuc dies sunt, post quos recordabitur Pharaos ministerii tui, et restituet te in gradum pristinum, dabisque ei calicem juxta officium tuum, sicut facere ante consueveris. Post triam enim lucem Domino ab inferis resurgente, et Legis obscura, ut Joseph somnia, revelante; solutus est a peccatis credentium populus, et de inferni carcere vel potestate dæmonum liberatus, redditusque est in mini-*

sterio legis divinæ: sicut enim in pincerna, qui eductus de carcere et suo restitutus est ministerio, gentili significatus est populus: ita in principe pistorum, sine dubio gens intelligenda Judaica est. Tria canistra super caput ejus, et in uno canistro, quod erat excelsum, portare omnes cibos qui sunt arte pistoria, avesque comedere ex eo, quid aliud significat, nisi tripartita ipsi populo concessa divinæ legis eloquia, Legem videlicet, et prophetas, et agiographa, quæ omnia super caput portabat, quia men em illorum excesserat spiritalis scientiæ plenitudo? Ar- e pistoria panes coeti, quid aliud significant, nisi quod lex veteris Testamenti non est humana inventa astutia, sicut impii astruunt Marcionista, et hæretici Manichei; sed Spiritus sancti auctoritate, antiquis patriarchis et sanctis prophetis est credita? Spiritum enim sanctum per ignem significari, multis locis in divina legimus Scriptura; unum enim canistrum, quod altius cæteris erat; nimirum lex intelligenda Mosica est; propter densitatem mysteriorum et umbraticas significationes: ex quo cibum volucres cœli percipiunt, dum animæ sanctæ, quæ per cœli significantur aves, spiritaliter aluntur, dum in lege Domini meditantur die ac nocte, qui possunt dicere cum Apostolo: *Nostra autem conversatio in cælis est* (Phil. III). Pharaonem, qui eduxit Joseph de carcere, eique potestatem in omni terra dedit Ægypti, priorique ministerio suum pincernam restituit, et pistorum suum die tertia patibulo suspendit, Dei Patris habuisse figuram, non dubium est: qui Jesum Christum Dominum nostrum resuscitavit ab inferis, et fidem novi Testamenti populum a nexibus primæ pravaricationis et exterorum omnium eripuit vinculis. Infidelem vero capite absciso, id est, Christo, qui est caput Legis et prophetarum: et die tertia, hoc est, tertio suspendit tempore, quia in cruce nostri Salvatoris, ubi fideles sunt a peccatorum vinculis absoluti, ibi ipsi impii Judei atque cæteri ethnici, quorum ipse Pharaonis pistor figuram tenuit, sunt condemnati, qui in humilitate carnis positum Dominum despexerunt. Quod vero volucres cœli laceraverunt carnes ejus, hujus rei præsagium fuit, quod quadragesimo secundo anno post Domini resurrectionem et ascensionem in cælos, ex omni orbe terrarum populi venientes cum ducibus Romanorum Tito et Vespasiana, eos non solum vastitate et fame cruciaverunt, sed etiam multa in eis ludibria exercuerunt, digni quippe erant talia perpeti, qui talia in Dei prophetis, et in ipso exercuerunt Domino: et eos qui ex eis lamem et gladium evaserunt, in toto mundo dividerunt, atque sibi suisque posteris in famulis jure perpetuo reliquerunt, usque dum plenitudo gentium introeat, et sic postmodum et ipsi non proprio merito, sed Dei gratia salvi fiant: qui in primo nostri Salvatoris adventu, ignorantes Dei justitiam, et suam querentes statuere, justitiæ Dei non fuerunt subiecti: et impleatur illud quod beatus Jacob patriarcha, ex eorum persona, Esau filio suo prædixit: *Vivens gladio, et fratri tuo servies, tempusque veniet quando soltas et excutias jugum de cervicibus tuis* (Gen. II, 7). Sequitur:

(Cap. XII. — Vers. 1 seqq.) *Post duos annos vidit Pharaos somnium. Putabat se stare super fluvium, de quo ascendebant septem boves pulchre et crassæ nimis, et pascabantur in locis palustribus. Aliæ quoque septem mergebant de flumine sædæ confectæque macie, et nascebant in ipsa annis ripa, in locis virentibus, levaveruntque eas quarum mira species et habitudo arpotis erat. Quod putabat se stare Pharaos super Iumen, quemadmodum servus Abrahamæ dixit: Ecce ego sto super fontem aquæ; hæc locutio si intelligatur, ita est ut in psalmo scriptum est: Qui fundavit super terram aquas (Ps. xxiii). Secundum hanc enim locationem recte intelligitur, quod altior sit terra quam aqua; altius quippe ab aquis sustollitur, ubi habitabant terrena animalia. Sequitur:*

(Vers. 4 seqq.) *Espergefactus Pharaos, rursus dor-*

*navit, et vidit alterum somnium: Septem spicæ pultulabunt in culmo uno plenæ atque formosæ. Aliæ quoque totidem spicæ, tenues, et percussæ uredine oriebantur, devorantes omnem priorem pulchritudinem. Evigilans post quietem, et facta mane, pavore perterritus, misit ad conjectores Ægypti, cunctosque sapientes: et accersitis, narravit somnium, nec erat qui interpretaretur. Tunc demum reminiscens pincernarum magister, ait: Iratus rex servis suis, me et magistrum pistorum retrudi jussit in carcerem principis militum, ubi una nocte uterque vidimus somnium præsagium futurorum: eratque ibi puer Hebraeus, ejusdem ducis militum famulus, cui narrantes somnia, audivimus quiddam postea rei probavit eventus, ego enim redditus sum officio meo, et ille suspensus est in cruce. Somnium Pharaonis Legis et prophetarum præsignabat figuras, in quibus de conversione omnium gentium et Antichristi persecutionibus, sancto Spiritu revelante, locuti sunt. Qui in septem spicis plenis, seu in septem vaccis pinguis ostendebatur: quia sunt septem charismatum spiritualium dona, quibus ubertas fidei divinæ in gratia novi Testamenti larga pietate redundat. Fertilitatis autem hebdomada tempus accipiendum est quo ab universis gentibus fides confessionis nominis Christi, vel scientia Trinitatis suscepta est: de qua ait propheta: *Repleta est terra scientia Domini, sicut aquis maris operientis* (Isa. xl), in tantum enim prædicationis divinæ verbum per totas orbis regiones in universis gentibus fecit proficere, et suscepta fidei suæ gratia, per sanctam conversationem ad perfectionem contendere, ut non solum cœlesti horrore fierent apti, verum etiam et exemplo suo ad imitandum ceteros provocarent. At contra, septem sterilitatis anni famem veritatis et justitiæ novissimi temporibus significabant, quæ fidelium consumptura est multitudinem temporibus Antichristi. Sequitur:*

(Vers. 29 seqq.) *Ecce anni septem venient fertilitatis magnæ in universa terra Ægypti quos sequentur septem anni alii tantæ sterilitatis, ut cuncta oblivioni tradatur retro abundantia, consumptura est enim fames omnem terram, et ubertatis magnitudinem perditura est inopiæ magnitudo. Et est sensus: Ubertatis hujus quam futuram significaverunt boves bonæ, obliviscuntur homines in ea fame quam significaverant boves et spicæ male. Potest et hebdomada duorum annorum significare tempus præsens et futurum; qui enim fideliter ac pie vivendo laboraverint in sæculo præsentem, quod reperiant in futuro, beatitudinem consequentur perpetuæ vitæ. Qui autem infideles existunt, et nihil cogitant de futuro, otioque in præsentem saeculo torpescunt, sterilitatis suæ in futuro reperient finem. Sequitur:*

(Vers. 33 seqq.) *Nunc ergo provideat rex virum sapientem et industrium, et præficiat enim terræ Ægypti, qui constituat præpositos per singulas regiones, et quintam partem fructuum per septem annos fertilitatis, qui jam nunc futuri sunt, congreget in horreo, et omne frumentum sub Pharaonis potestate condatur, serveturque in urbibus, et paretur futuræ septem annorum fami, quæ pressura est Ægyptum, et non consumetur terra inopia. Placuit Pharaoni consilium et cunctis ministris ejus, locutusque est ad eos: Num invenire poterimus talenti virum qui spiritu Dei plenus sit? Ecce jam, nisi fallor, tertio insinuat nobis in hoc libro, Spiritum sanctum esse spiritum Dei; primo usubi dictum est: Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. I); secundo, ubi dixit Deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, propter quod carnes sunt (Gen. vi), et tertio nunc, quod Pharaos dicit de Joseph esse in illo spiritum Dei. Nondum tamen legitimus Spiritum sanctum. Sequitur:*

(Vers. 39, 40.) *Dixit Pharaos ad Joseph: Quia ostendit tibi Deus omnia quæ locutus es, nunquid sapientiorrem et similem tui invenire poterō? Tu eris super domum meam, et ad tui oris imperium cunctus obediat populus: uno tantum regni salia te precedam. Id ipsum in*

secundo psalmo a Patre dicitur Domino: *Filius meus es tu, ego hodie genui te; postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* Et ipse Dominus in Evangelio discipulis ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra (Math. xxviii).* Data quippe potestas est homini assumpto, non Verbo Dei Filio Patri et Spiritui coeterno, a quo creata sunt omnia; uno tantum præcedit Filium Patrem, pater videlicet nominis vocabulo, ut in confessione seu in laudibus, Patris nomen semper anteponatur, nam dignitate et potestate, natura atque virtute, æternitate vel origine, unum sunt, unius Deitatis atque substantiæ; nominibus enim tantummodo distinguuntur. Sequitur:

(Vers. 41 seqq.) *Dixitque rursus Pharaos ad Joseph: Ecce constitui te super universam terram Ægypti. Tulitque annulum de manu sua, et dedit in manu ejus, vestiivitque stola byssina, et collo torquem auream circumposuit, sec. t. que ascendere super currum suum secundum, clamante præcone, ut omnes eorum eo genu flecterent, et præpositum esse scirent in universa terra Ægypti.* Joseph, qui typum induit Christi, currum meruit ascendere: et præco clamavit ante eum, et constituit illum Pharaos super universam terram Ægypti. Ita et Dominus noster, postquam est distractus a Juda, ut Joseph a fratribus, et de inferorum carcere surrexit, ascendit currum regni cœlestis, de quo dicitur est: *Currus Dei decem milium (Ps. lxxvii);* et accepit potestatem prædicandi et judicandi, sicut Paulus apostolus ait: *Et dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et inferorum (Phil. ii).* Accepit quoque et annulum, id est, pontificatum fidei, quo credentium animæ Salvatori signantur, ac frontibus et cordibus nostris per signum crucis, figura exprimitur æterni regis. Induiturque stola byssina, id est, carnem sanctam bysso splendidiore, et stola immortalitatis. Accepit quoque torquem auream, id est, intellectum hominum: præco ante eum præcedit, id est, Joannes Baptista, qui iter ejus præcedens præconabat, dicens: *Parate viam Domini (Math. iii; Marc. i),* didicimus enim labores Christi in orbe gentium, quem significabat Ægyptus, per varias passionum martyrum; et nunc videmus honorem Christi in eodem orbe terrarum, erogatione frumenti, id est, verbi divini prædicatione, sibi omnia subjugantem. Sequitur:

(Vers. 44, 45.) *Dixitque rex ad Joseph: Ego sum Pharaos, absque tuo imperio non movebit quisquam manum aut pedem in omne terra Ægypti. Venitque nomen illius, et vocavit eum lingua Ægyptiaca Salvatore mundi.* Quid mantel-tinus de Christo, quando sub figura Joseph Salvator ostenditur, non tantum unius terræ Ægypti, sed etiam totius mundi? Sequitur:

(Vers. 45) *Deditque illi uxorem Assenem, filiam Putiphar sacerdotis Heliopoleos.* Quæri solet, cujus Putiphar Joseph libram acceperit uxorem, utrum illius ejus servus fuit, an alterius? Credit quisque quod placet: non est tamen questio quis fuerit; sive enim unus fuerit, sive duo, quodlibet horum quicunque existimet, non est fidei periculosum, nec contrarium veritati Scripturarum Dei. Sicut enim accepit Joseph ex gentibus uxorem, ita et Christus Ecclesiam: ex quo genuit duos filios, id est, duas populos, ex Judæis et gentibus congregatos. *Triginta autem erat annorum, quando stetit Joseph in conspectu regis Pharaonis.* Totidemque annorum legitur fuisse Christus, quando sub typo Pharaonis in conspectu mundi apparuit revelatus. *Venitque fertilitas septem annorum, et in manipulos reductæ segetes congregatæ sunt in horrea Ægypti, omnisque frugum abundantia in singulis urbibus condita est, tantaque fuit multitudo tritici, ut arææ maris coæquaretur, et copia mensuram excederet.* Pro eo dictus non erat numerus, quod nomen numerus usitatus excederet illa copia, et quomodo appellaretur non inveniebatur; nam inde fieri

A potest ut cuilibet magnæ et infinitæ multitudini numerus non sit, quod congregavit Joseph per septem annos omnem frugum abundantiam: id est, frumenta fidei sanctorum horreis condens, per illa scilicet septem charismata, quasi per septem annos; ut cum septem anni inopiæ esse cœperint, id est, cum iniquitas occurrat septem capitalium criminum sub Antichristo, quando fames fidei fuerit Salvatoris, tunc sancti pariter et fideles habeant copiosam justitiæ frugem, ne fides eorum in opera sermonum vel prædicationis attenuatur, deficiat. Sequitur:

(Cap. XLII.—Vers. 1 seqq.) *Audiens autem Jacob quod alimenta venderentur in Ægypto, dixit filiis suis: Quare negligitis? Audi vi quod triticum venundetur in Ægypto. Descendite et emite nobis necessaria, ut possimus vivere, et non consumamur inopia. Descendentes igitur fratres Joseph decem, ut emerent frumenta, ingressi sunt terram Ægypti; et Joseph princeps erat terræ Ægypti, atque ad illius nutum frumenta populis vendebantur. Tuncque adorassent eum fratres sui, et cognovisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur, interrogans eos, Unde venistis? Qui responderunt: De terra Chanaan, ut emanassent frumenta. Et tamen fratres ipse cognoscens, non est agnitus ab eis. Igitur post ubertatis annus in universo orbe fames prævaluit, merito, quia non erat qui faceret bonitatem. Post hæc Joseph a penuria frumenti salvat Ægyptum, et Christus a fame verbi Dei liberat mundum, aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum, et erogatione frumenti sui omnia subjugavit: nisi enim Joseph fratres sui vendidissent in Ægyptum, defecerat Ægyptus; et nisi Judæi Christum crucifixissent, perierat mundus. Joseph interpretatur Augmentatio, sive Ampliatio: sed in illo Joseph ampliatiorem non habuit nisi sola Ægyptus; in nostro autem Joseph augmentum habere meruit universus mundus. Ille erogavit triticum, noster erogavit Dei verbum. Dicit Jacob filiis suis, *Est frumentum in Ægypto;* dicit et Deus pater: *Ex Ægypto vocari Filium meum (Math. ii).* Descendunt igitur decem protectores fratres; id est, Judæi, quasi sub Decalogo legis et numero constituti: quos ipse cognoscens, non est agnitus ab eis. Cognoscuntur Hebræi a Christo, sed ipsi non cognoscunt eum. Sequitur:*

(Vers. 9 seqq.) *Recordatis somniorum quæ aliquando viderat, ait: Ut videatis infirmiora terræ venistis. Qui dixerunt: Non est ita, domine, sed servi tui venerunt ut emerent cibos. Omnes filii unius viri sumus; nec quidquam famuli tui machinantur mali. Quibus ille ait: Aliter est, immunita terra hujus considerare venistis. Et illi: Quod erit, inquirunt, servi tui fratres sumus, filii viri unius in terra Chanaan; minimus cum patre nostro est, alius non est super. Hoc est ait, quod locutus sum, exploratores estis. Jam nunc experimentum vestri capiam. Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc donec veniat frater vester minimus. Mitite vobis munus, et adducat cum: vos autem eritis in vinculis, donec probentur quæ dixistis, utrum falsa, an vera sint; atque in salutem Pharaonis exploratores estis. Quid est quod Joseph vir tam sapiens, atque ita non solum ab hominibus inter quos vivebat, sed ipsa etiam post Scriptura teste laudatus, jurat per salutem Pharaonis non exituros de Ægypto fratres suos, nisi frater eorum junior venerit? an etiam bono et fidei vihs erat Pharaonis salus, qui fidem primitus domino suo servabat in omnibus, quanto magis ipsi Pharaoni, qui eum in tanto honore locaverat, si illi servavit, qui eum servum emptitium possidebat? Quod si non curabat salutem Pharaonis, numquid et perjurium pro ejuslibet hominis salute vitare non debuit? an non est perjurium? tenuit enim unum ex eis, donec veniret Benjamin; et verum factum est, quod dixerat: Non exhibitus hinc nisi veniat frater vester minimus. Ad omnes enim poterat pertinere quod dictum est, neque enim digne dicerentur redire ad patrem, quorum frater vinculis tenebatur in Ægypto, cum quo et ipsi mente et animo solliciti,*

velut quibusdam charitatis vinculis tenebantur astricti, non quomodo et ille venturus esset, nisi ad eum adducendum aliqui redissent? Sed quod sequitur magis urget questionem, cum iterum juravit, dicens: *Mittite unum e vobis, et adducite fratrem vestrum: vos autem eritis in vinculis, donec prubentur que dixistis, utrum vera, an falsa sint: alioquin per salutem Pharaonis exploratores estis. Illic sententiæ interposuit iurationem, quia si vera non dixissent, exploratores essent: id est, exploratorum poena digni essent: quos tamen vera dicere sciebat, tamquam si dictum esset: Exploratores estis, exploratorum poena digni eritis. Sequitur:*

(Vers. 17 seqq.) *Tradidit eos in custodiam tribus diebus, tertia autem die eductis eis de carcere, ait: Facite quod dixi, et rivetis, Deum enim timeo. Si pacifici estis, frater vester unus ligetur in custodia: vos autem abite et ferte frumenta que emistis in domum vestram; et fratrem vestrum minimum adducite ad me, ut possim vestros probare sermones, et non moriamini. Fecerunt ut dixerit, et locuti sunt ad invicem: Merito hæc putimus, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius, dum deprecaretur nos, et non eum audivimus. Idcirco venit super nos ista tribulatio. E quibus unus Ruben, ait: Numquid non dixi vobis: Nolite peccare in puerum? Et non audistis me. En sanguis ejus exquiritur. Nesciebant autem quod intelligeret Joseph, eo quod per interpretem loqueretur eis. Quid est quod cum inter se punitentes Ilii Israel loquerentur de fratre suo Joseph, quod in illo male egerint, et hoc eis divino iudicio redderetur, quod se periclitari viderent, atque Scriptura, et dicit: *Ipsi ignorabant quod intelligeret Joseph, interpretes enim inter illos erat: hoc scilicet intelligendum est, ideo eos putasse quod ille non intelligeret quæ loquebantur: non ob aliud alibi putabant interpretem, nisi quod eorum linguam ille nesciret; nec cura erat interpretis ea dicere illi a quo positus fuerat, quæ non ad illum, sed inter se loquebantur. Sequitur:**

(Vers. 24.) *Avertitque se parumper, et stetit, et reversus locutus est ad eos. Nec adjungit quid illis dixerit. Unde intelligitur hæc eadem dixisse quæ dixerat. Sequitur.*

(Vers. 25 seqq.) *Tollens Simeon, et ligans illis præsenibus, jussit ministris ut implerent saccos eorum tritico, et reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis supra eis cibariis in via. Qui fecerunt ita. At illi portantes frumenta in asinis profecti sunt: apertoque uno sacco, ut daret jumento pabulum in diversorio, contemplatus pecuniam in ore sacculi, dixit fratribus suis, reddita est mihi pecunia, en habetur in sacco. Et obstupefacti turbulenti dixerunt mutuo, quidnam est, quod fecit nobis Deus? Si diligentius consideremus, invenimus quia nunquam fere in sanctum qui locum dicitur descendisse, nisi vituperabilem concessisse memoretur. Quæ observationes ostendunt divinam Scripturam, non ut plurimis videtur, inenodum atque agresti sermone compositam, sed secundam disciplinam divine eruditionis aptatam, neque historicis narrationibus, quantum rebus et sensibus mysticis servientem. Unde cum detentus fuisset Simeon in Ægypto, et fratres ejus dimissi reverterentur ad patrem, non est scriptum, quia ascenderunt ex Ægypto: Sed imponentes, inquit, frumentum super asinos suos abierunt. Cum autem, recepti fratre et cognito Joseph, sed et Benjamin in oculis ejus obato cum lætibus reverterentur: tunc dicitur: *Quia ascenderunt ex Ægypto, et venerunt in terram Chanaan ad Jacob patrem suum (Gen. XLV). Sequitur:**

(Vers. 29 seqq.) *Et narraverunt ei omnia que accidissent eis, dicens: Luculus est nobis dominus terræ Ægypti, et putavit nos exploratores provinciarum. Cui respondimus, Pacifici sumus, nec ullas movimus insidias: duodecim fratres uno patre geniti sumus; unus non est super, minimus cum patre versatur in terra Chanaan. Qui ait nobis: Sic probabo quod pacifici sitis: fratrem*

vestrum unum dimitte apud me, et cibaria domibus vestris necessaria sumite, et abite: fratremque vestrum minimum adducite ad me, ut sciam quod non sitis exploratores, et istum qui tenetur in vinculis recipere possitis, ac deinceps emendi quæ vultis licentiam. His dicens cum frumenta effunderent, singuli repererunt in ore saccorum ligatas pecunias. Dederunt quidem illi pecuniam, sed Joseph, id est, Christus Dominus triam dedit, et argentum tributum: quia non argento emitur Christus, sed gratia. Sequitur:

(Vers. 36.) *Dixit Jacob filiis suis: Absque liberis me esse fecistis, Joseph non est super, Simeon teneatur in vinculis, Benjamin auferetis, deducetisque cum meos cum dolore ad inferos. Utum ideo ad infernum, quia cum tristitia? an etiam si abisset tristitia, tamquam ad infernum moriendo descenderet? De inferno autem magna questio est: et quid inde Scriptura sentiat locis omnibus ubi forte hoc commemoratum fuerit, observandum. Sequitur:*

(Cap. XLIII. — Vers. 8 seqq.) *Judas quoque dixit patri suo: Mitte puerum ut profisciscamur, et possimus vivere nos et parvuli nostri. De cetero runtque in Ægyptum, et steterunt coram Joseph. Quos cum ille vidisset et Benjamin simul, præcepit dispensatori suo, dicens: Introduc viros domum, et occide victimas, et instrue convivium, quoniam mecum comessuri sunt meridie. Accedentes autem ad dispensatorem locuti sunt: Oramus, domine, ut andas: Jam ante descendimus, ut emeremus escas: quibus emptis, cum venissemus ad diversorium, aperuimus sacculos nostros, et invenimus pecuniam in ore saccorum, quam nunc eodem pondere reporta imus. At ille respondit: Deus vester et Deus patris vestri dedit vobis thesauros in sacculis vestris: nam pecuniam quam dedistis mihi probatam ego habeo. Quod a proposito domus audiant: Deus vester et Deus patrum vestrum dedit vobis pecuniam in saccis vestris, argentum autem vestrum probatum habeo: me idcirco videtur quod non est, sed aliquid significare credendum est, argentum enim quod datur et non munitur, quod et probatum appellatum est, nimirum illud intelligitur de quo alibi legitur: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum (Ps. xi): id est, perfectius. Sequitur:**

(Vers. 24 seqq.) *Eduxitque ad eos Simeon, et introductis domum at ulit aquam, et laverunt pedes suos, deditque pabula jumentis eorum. Illi vero puraverunt munera donec ingrederetur Joseph meridie, audierant enim quod ibi comessuri essent panem. Igitur ingressus est Joseph domum suam, obtuleruntque ei munera, et adoraverunt proni in terra. At ille clementer resalutatis eis, interrogavit dicens: Salvusne est pater vester senex, de quo dixeratis mihi? adhuc vivit? Et incurvati adoraverunt eum. Astute namque fratrem vendere ausi sunt, et Dei consilium mutaretur; sed divino iudicio, quod declinare conati sunt, renitentes servierunt, unde quippe coacti sunt Dei voluntatem peragere, unde huic moliti sunt astute contraire. Sic divinum consilium dum vitatur, completur: sic humana sapientia dum reluctatur, comprehenditur. Timmeram fratres,*

*ne Joseph super eos excresceret, sed hoc quod divinitus dispositum fuerat cavendo actum est ut veniret. Humana ergo sapientia in seipsa comprehensa est, quæ voluntati Dei male per intentionem restitit, inde ejus impletioni militavit. Quod sæpe nonnulli dum humana sapientia inflati, desiderii, suis divina iudicia contraire conspiciunt, astutis eis machinationibus reluctari conantur; et quo ad votum vim supernæ dispositionis intorqueant, callidis cogitationibus insistant, subtiliora consilia exquirunt. Sed inde voluntatem Dei peragunt, unde hanc immutare contendunt; atque Omnipotentis consilio, dum resistere non tunc, obsequuntur: qui sæpe et hoc ejus dispositioni apte militat, quod et per humanam studium frivole resultat, sicut scriptum est: *Comprehendit sapientes in astutia sua (Job v).* In astutiis namque sua sapientes comprehendunt, quando ejus consiliis humana facia etiam tunc congrue serviunt, cum resistunt, unde*

per Psalmistam dicitur: *Novit Dominus cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt* (Ps. xcxiij). Penesum igitur gestæ rei ordinem, sensimus quomodo cogitationes hominum in ipsa sua provisione divinitas comprehendat. Ideo ab eis Joseph venditus fuerat ne adoraretur, sed inde est adoratus quia venditus. Resistat ergo ut in cunctis quæ agimus, vim supernæ voluntatis inquiramus, cui v. delictæ cognitiæ debet nostra actio famulari, et quasi ducem sui itineris sequi: ne ei etiam nolens serviat, si hanc superbiens declinat, vitari enim vis superui consilii nequaquam potest, sed magna sibi virtute hanc temperat, qui se sub ejus nobis relinquit, ejusque sibi pondera levigat, qui hæc ex subjecto cordis humero volens, purtat. Sequitur:

(Vers. 29 seqq.) *Attollens autem oculos Joseph vidit Benjamin, fratrem suum ultimum, et ait: Is est frater vester minimus de quo dixeratis mihi? Et rursus, Deus, inquit, miseretur tibi, fili mi. Festinavitque quia commota fuerant viscera ejus super fratrem suum, et erumpebant lacrymæ, et introiens cubiculum flevit; rursus lota facie egressus, continuit se. Vidit Joseph Benjamin parvulum fratrem suum: mystice quoque vidit Dominus Jesus Paulum, quando lux circumfulsit eum, qui idcirco minimus dicitur, quia nondum maturans in carne lidet gerebat atatem: unde et adulescens legitur fuisse, quando lapidantium Stephanum vestimenta servabat. Flevit Joseph super Benjamin: et cæcitas Pauli, fletus est Christi. Lavat faciem suam, ut ei lumen amissum restitatur: lavit faciem suam Christus, ubi baptizatus est Paulus, per quem Dominus noster Jesus Christus a plurimis videretur.* Sequitur:

(Vers. 31 seqq.) *Et ait, ponite panes. Quibus appositis, seorsum Joseph, et seorsum fratribus, Ægyptiis quoque qui resecabantur simul seorsum (illicitum est enim Ægyptiis comedere cum eis, et profanum putant hujusmodi convivium), sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita sua, et minimus juxta primogenita sua, et mirabantur nimis, sumptis paribus quas ab eo acceperunt; majorque pars veniit Benjamin, ita ut in quinque partes excederet: biberantque et inebriati sunt cum eo. Solent huic ebriosi adhibere testimonio patrum, non propter illos filios Israel, sed propter Joseph, qui valde sapiens commendabatur. Sed hoc verbum et pro satietate solere poni in Scripturis, qui diligenter advertit, multis in locis invenit. Unde est illud: *Visitasti terram, et inebriasti eam, multiplicasti ditare eam* (Ps. lxxv), eo quod in laude benedictionis hoc positum est, et donum Dei commemoratur, apparet per hanc ebrietatem, satietatem significari: nam ita inebriari, ut inebriantur ebriosi, nec ipsi terræ utilis est. Sequitur:*

(Cap. XLIV. — Vers. 1, 2.) *Præcepit autem Joseph dispensatori domus suæ: Imple sacco: eorum frumento, quantum possunt capere, et pone pecuniam singulorum in summitate sacci, scyphum autem meum argenteum et pretium quod dediti tritici pone in ore sacci junioris. Factumque est ita. Movet qui sibi velit hoc factum Joseph, quod fratres suos donec eis aperiret locus esset, toties ludificavit, et tanta expectatione suspendit, quod licet tanto sit suavius, cum legitur, quanto illis sit inopinatus cum quibus agitur, tamen sapientia illius gravitate, nisi magnum aliquid isto quasi ludo significaretur, nec ab illo liere, nec ea Scriptura contineretur, in qua est tanta sanctorum auctoritas, et prophetandorum tanta intentio futurorum quam modo exsequi exponendo suscepimus. Sequitur:*

(Vers. 9 seqq.) *Apud quemcumque servorum tuorum fuerit inventum quod quaeris, moriatur, et nos servi erimus domini nostri. Qui dixit: Fiat juxta sententiam vestram. Apud quem fuerit inventum, ipse sit servus meus, vos autem eritis innoxii. Itaque festinato deponentes in terram saccos, aperuerunt singuli. Quos scrutatus incipiens a majore usque ad minimum, invenit scyphum in sacco Benjamin. Sed quid sibi vult, quod scyphus Joseph inventus est in sacco Benjamin, nisi*

quia in corpore Pauli jam doctrinæ cœlestis præfulgebat eloquium, dum esset eruditus in Legge: sed quia subiectus non erat divinæ gratiæ, intra saccum erat scyphus, doctrina intra Legem, lucerna sub mudo. Missus tamen Ananias manum posuit, marsupium solvit; marsupio soluto, argentum resplendit; et deciditibus squammis velut quibusdam sacci vinculis, soluto sacco, id est, deposito Legis velamine, adeptus est gratiæ libertatem, et revelata facie sermones Evangelii prædicavit. Sequitur:

(Vers. 13 seqq.) *At illi scissis vestibus, oneratisque rursus usinis, reversi sunt in oppidum; primusque Judas cum fratribus ingressus est ad Joseph, necdum enim de loco abierat, omnesque ante eum pariter in terram ceciderunt. Quibus ille ait: Cur sic agere voluistis? An ignoratis, quod non sit similia mei inaugurandi scientia? Cui Judas: Quid respondebimus, inquit, domino meo? vel quid loquemur? aut juste poterimus obtendere? Deus invenit iniquitatem in manibus servorum tuorum. En omnes servi sumus domini mei, et nos, et apud quem inventus est scyphus. Oraculum in corde, peregrini venerunt, tamis periculum fugiebant, frumenta quaerebant, non acceperunt, et ferri se insuper criminis objectione videbant. Inter hæc docentur ad carcerem, et post triduum educti adhuc in eadem asperitate terrentur. Jam rediit ad cor, jam culpæ memoria pulsat animum, aique inter se invicem loquuntur: Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius, cum deprecatur nos, et non eum audivimus. In his autem verbis cor Joseph recessum petiit, solvit flendo quod pietati debuit, severus ad fratres revertitur, ut cruciatus eorum animus a culpa liberaretur. Post hæc manus religatur in vinculis, dimittuntur ceteri cum frumento, et unus frater veniat, quem minimum se habere dixerat: veniente postmodum fratre vincebat mentem pietas, cum frater innocens videretur: sed permanebat in ostensione asperitas, ut fratres novii purgarentur: frumenta dantur, scyphus in sacco junioris fratris absconditur, foris post eos quaestio movetur, mittitur ut reducantur, additi in servitutem decernitur, apud quem scyphus fuisse invenus, in sacco ultimi fratris invenitur, tuæ Benjamin reducit, afflicti omnes fratres sequuntur. O tormenta misericordiæ, cruciat, et amat. Reversi igitur, in terra cum lacrymis prostrati veniam postulant: memores enim quid de illo patri promiserant, mœrorum intolerabili tabescebant; tunc se ultra cohibere non valens, pietas elausa proripit in medium, et exussit caritatis lacrymas de vultu serenitatis. De terrore est asperitas, quæ apparebat, et non erat, quia misericordia erat, sed non apparbat. Sic vir sanctus facinus fratrum et dimisit et vindicavit, sic ore clementiam remittit, ut delinquentibus fratribus nec sine ultione plus extiteret, nec sine pietate districtus. Sequitur:*

(Vers. 17.) *Respondit Joseph, Absit a me, ut sic agam, qui furatus est scyphum, ipse sit servus meus, vos autem abite liberi ad patrem vestrum. Nonne clementer considerandum puto tantam miseriam in hac perturbatione fratrum suorum, quomodo Joseph, quamdin voluit, tenuit, ac quanta voluit mora produxit, non eas utique faciens calumniosos, quando tante etiam ipsorum future letitiae exitum cogitabat: et totum hoc quod agebat, ut eorum gaudium differretur, ad hoc cogitabat, ut eadem dilatione emularetur: tanquam non essent condignæ passionibus eorum in toto illo tempore, quo torbabantur, ad futuram gloriam exultationis, quæ in eis fuit revelata fratre cognito, quem a se perditum esse arbitrabantur. Sequitur:*

(Vers. 18 seqq.) *Accedens propius Judas, confidens ait: Oro, domine mi, loquatur servus tuus verbum in auribus tuis, et ne irascaris famulo tuo. Interrogasti prius servos tuos, habens patrem aut fratrem? et nos respondimus: Est nobis pater senex et puer parvulus, qui in senectute illius natus est, cujus*

uterinus frater est mortuus, et ipsum solum habet mater sua, pater vero tenere diligit eum. Dixisti servis tuis: *Adducite eum ad me, et ponam oculos meos super illum.* Suggestimus domino meo: non potest puer relinquere patrem suum; si eni in illum dimiserit, morietur. Et dixisti servis tuis: *Nisi venerit frater vester minimus vobiscum, non videbitis amplius faciem meam.* Multa in narratione Judæe aliter dicta sunt quam eum illis egerat Joseph, quamvis apud eum loqueretur, ut omnino de illa simulatione quod exploratores essent nihil diceretur, quod utrum consulto tacitum sit, an id fecerit perturbationis oblivio, non apparet. Nam et illud quod dixerunt, se ab ipso Joseph interrogatos de patre et fratre suo, se autem illa interroganti indicasse, mirum si vel ad sententiam possit ista pervenire narratio, ut eam constet esse veracem: quinquam etsi aliqua in ea falsa sunt, falli potius per oblivionem potuit quam auderent mentiri, apud eum præsertim eum non sicut nescienti, sed etiam illa quæ noverant eum seire, ad flectendam ejus misericordiam narrationi inserebant. Sequitur:

(Vers. 33.) *Manebo inque servus tuus pro puero in ministerio domini mei, et puer ascendat cum fratribus suis.*

(Cap. XLV.—Vers. 1 seqq.) *Non se poterat ultra cohibere Joseph, elevatque vocem cum fletu, quam audierunt Ægyptii, et dixit fratribus suis: Ego sum Joseph. Adhuc pater meus vivit? Nec poterant respondere fratres, nimio timore perterriti. Ad quos ille clementer: Accedite, inquit, ad me. Et cum accessissent prope, Ego sum, ait, Joseph frater vester, quem vendidistis; pro salute enim vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum, ut reservemini super terram, et escas ad vivendam habere possitis. Quid est quod dicit Joseph: Misit me Deus ante vos in Ægyptum, ut servemini super terram, et escas ad vivendam habere possitis; nisi forte significat illud alium secretumque mysterium, quod ait Apostolus: Reliquæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt (Rom. xi), quia propheta prædixerat: Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ salvæ fient (Osee 1); ad hoc enim occisus est Christus a Judæis, et traditus gentibus, tamquam Joseph Ægyptiis a fratribus, ut et reliquæ Israel salvæ fierent; unde dicit Apostolus: Nam et ego Israelita sum, et ut plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus feret (Rom. xi), id est ex reliquiis Israel secundum carnem et plenitudinem gentium, quæ in fide Christi secundum spiritum sunt Israel: aut si genti illius Israelitiæ restat fidei plenitudo, ex qua erant reliquæ, in quibus reliquis tunc et Apostoli salvæ facti sunt, hoc significat ea plenitudine liberationis Israel, qua per Moysen ex Ægypto liberati sunt. Sequitur:*

(Vers. 21 seqq.) *Dedit Joseph fratribus suis plaustra secundum Pharaonis imperium et cibaria in itinere, singulisque proferri jussit binas stolas: Benjamin vero dedit trecentos argenteos cum quinque stolis optimis, tantundem pecuniæ et vestium mittens patri suo, addens ei asinos decem, qui subverherent ex omnibus divitiis Ægypti, et totidem asinos triticum in itinere panesque portantes. Triginta argenteos a Christo accepit quicumque prædicat Trinitatem sive Christi crucem: ideoque Paulus ait: Neque enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (I Cor. ii). Quinque autem stolas accepit, id est, sapientiæ, omniumque sensuum multiplicem in lege disciplinam. Præcelsit igitur Paulus, et exuberat ejus portio meritorum: sed tamen habent et fratres, id est, alii prædicatores gratia sua binas stolas, id est, ut confiteantur Christum et Deum esse et hominem, juxta quod in Proverbiis legitur: Omnes domestici ejus vestiti sunt duplicitibus (Prov. xxxi), id est, mystica vel morali intelligentia. Mituntur et patri munera. Filius honorat Patrem suum, et Christus populum suum promissis invitat numeribus. Portant hæc munera asini illi gentiles, inutiles et laboriosi: nunc autem utiles*

A portent in typum Christi munera, portent in Evangelio munus largitorem. Sequitur:

(Vers. 25.) *Qui ascendentes venerunt in terram Chanaan ad patrem suum Jacob, et nuntiaverunt ei, dicentes, Joseph vivit, et ipse dominatur in omni terra Ægypti.* Si enim potuisset vinci a libidine et peccasset cum uxore domini sui, non potuisset hoc a patriarchis nuntiatum de eo fuisset patri ejus Jacob: quia filius ejus viveret; hoc enim si fecisset, sine dubio non vivebat: anima enim quæ peccat, ipsa moritur. Tale ergo aliquid et in Jacob indicare videtur hic sermo, quod donec longe fuit a Joseph, et non est annuntiatum ei de vita ejus, veluti defecerat in eo spiritus ejus, et lumen quod in ipso fuit, fomentis deficientibus, jam fuerat obscuratum: ubi vero venerunt qui ei annuntiaverunt de vita ejus; id est, qui dicerent, quia *vitu erat lux hominam* (Joan. 1), reaccendit in se spiritum suum, et reparatus est in eo fulgor luminis veri, et qui mortuus videbatur, hinc resurrectionis vivificatur: Sed et in nobis calcare libidinem, fugere luxuriam, omnesque voluptates corporis premere ac refrænare, hoc est principatum gerere totius Ægypti; et hoc est quod apud Israel magnum ducitur, et in admiratione habetur. Si quis vero est qui aliqua quidem vitia corporis subjeat, aliis vero cedat et subjeat, de isto non integre dicitur quia principatum agit totius terræ Ægypti, sed unius forte aut duarum aut trium civitatum videbitur gerere principatum. Sequitur:

(Vers. 26.) *Quo audito, quis de gravi somno erigens, tamen non credebat eis, illi e contra referebant ordinem rei.* Vocatur ergo plebs incredula, id est, Jacob, a filiis suis, id est, Petro et Paulo et Joanne, dum populus Judæorum invitatur ad gratiam. Sequitur:

(Vers. 27, 28.) *Cumque vidisset universa quæ miserat, revixit spiritus ejus, et ait, Sufficit mihi si adhuc Joseph filius meus vivit, eodem et videbo illum antequam moriar.* Sed ne hoc quidem o iose relinquendum est, quod non animus, sed spiritum, tamquam meliorem sui partem resuscitatum esse dicit. Splendor etenim lucis qui erat in eo, etiamsi extinctus penitus non est, tunc enim obtulerunt filii ejus tunicam Joseph hædi sanguine maculatam, et mendaciorum decipi potuit, ita ut scinderet vestimenta sua, et poneret sacrum super lumbum suum, et iugeret filium suum, nec vellet omnino consolari, sed diceret: *Quia descendam ad filium meum lugens in infernum;* tunc etiamsi, sicut diximus, non erat penitus extinctus in eo lumen, maxima tamen ex parte fuerat obscuratum, quod decipi potuit, quod vestimenta scindere, quod falso lugere, quod implorare mortem, quod in infernum cuperet lugendo descendere. Propter hæc quoque nunc resuscitatur et reviviscit spiritus ejus, quia consequens erat ut lumen, quod in eo obscuraverat fraus mendacii, reaccenderet et reveleret veritatis auditus. Sequitur:

(Cap. XLVI.—Vers. 1 seqq.) *Profectusque Israel cum omnibus quæ habebat, venit ad puteum Juramenti, et mactatis ibi victimis Deo patris sui Isaac, audivit Deum per visionem nocte vocantem se, et dicentem sibi, Jacob, Jacob. Qui respondit, Adsum. Ait illi Deus: Ego sum fortissimus Deus Patris tui. Noli timere descendere in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego ascendam tecum illuc, et ego inde adducam te revertentem. Quis est qui factus est in gentem magnam in Ægypto, et in fine revocatus est? Quantum ad Ja ob illum spectat de quo dici putatur, non videbitur verum; non enim in fine revocatus est ex Ægypto, quippe qui defunctus in Ægypto est. Absurdum autem erit, si quis in eo revocatum dicit a Deo Jacob, quia corpus ejus repositum est, quod si recipiatur, non erit verum, quia Deus non est Deus mortuorum, sed vivorum: non enim convenit hæc de corpore mortuo intelligi, sed super vivos et in gentibus approbari. Videamus ergo Domini descensum in hunc mundum, et in gentem magnam, hoc est, in Ecclesiam ex gentibus factam,*

consummatisque omnibus ad Patrem regressum. In hoc ergo verius quam in Jacob adimplebitur quod dictum est : *Quia revocabo te inde in fine*. Sed et non-omnes nostrum eodem ordine atque eadem via Ægyptum et agones ingreditur, si mereatur ut Deus semper maneat cum eo, et faciat eum in gentem magnam; magna enim gens, est virtutum numerus, et justitiæ multitudo, in qua sancti quique multiplicari dicuntur et crescere. Complectur in eo etiam illud quod dictum est : *Quia revocabo te in fine*; finis enim perfectio rerum et virtutum consummatio ponitur. Sequitur :

(Vers. 4.) *Joseph quoque ponet manum suam super oculos suos*. Verus etenim Joseph, Dominus et Salvator noster, sicut corporalem manum suam posuit super oculos cæci et reddidit ei visum quem perdidit; ita etiam spirituales manus suas posuit super oculos Legis, qui per corporalem intelligentiam Scribarum et Phariseorum fuerunt excreati, et reddidit ei visum, ut his quibus aperit Dominus Scripturas, spirituales in lege visus et intellectus appareat. Atque utinam et nobis injiciam Dominus Jesus manus suas super oculos, ut incipiamus et nos respicere, non ea quæ videntur, sed quæ non videntur; et aperiat nobis illos oculos qui non intuentur presentia, sed futura; et revelet vobis cordis aspectum, quo Deus videtur in spiritu. Sequitur :

(Vers. 5, 6.) *Surrexit Jacob a puteo juramenti, tuleruntque eum filii eius parulis et uxoris suis in plaustris quæ miserat Pharao ad portandum senem, et omnia quæ possederat in terra Chanaan: venitque in Ægyptum cum semine suo, filii ejus, et nepotes, filiaque, cumque simul progenies*. Querendum est quomodo dicat, filias ejus cum eo, cum unam tantum filiam legatur habuisse. Superius autem filias ejus diximus accipi posse, nepes ejus, sicut filii Israel omnes dicuntur etiam universus populus ab illo propagatus. Sed nunc cum dicit filias filiarum, præter unam Dinam, pluralis numerus pro singulari positus est, sicut etiam pro plurali singularis solet poni; nisi nurus ejus quosque asserat filias ejus potuisse appellari. Sequitur :

(Vers. 15.) *Hi filii Lia, quos genuit in Mesopotamia Syria cum Dinu filia; omnes enim animæ filiorum et filiarum ejus triginta tres*. Numquid istæ omnes 33 animæ ex Lia in Mesopotamia Syriæ natæ sunt? Sed utique sex filii et una filia, ex quibus nepotes commemorati sunt. Si ergo de uno Benjamin quæstio nata fuerat, quando numeratis 12 filii Jacob, et nominatum eum memoratis dictum est : *Hi filii Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriæ*; quanto major nunc quæstio, quomodo 33 animæ ex Lia in Mesopotamia Syriæ natæ sunt, nisi quia illa locutio confirmatur, itaque omnes ibi sint. Deinde et illud non dubium jam est, in una filia filias nominata, plurali numero pro singulari posito. Sed tamen videndum est quid hic respondeatur eis qui hoc testimonio confirmare nituntur, a parentibus simul animas cum corporibus propagari; animas dictas pro hominibus, a parte totum significante locutione, nullus ambigit; sed quomodo ipsam partem ex qua totum commemoratum est, hoc est, animam, eius nomine totus homo significatus est, alienemus ab eo quod dictum est : *Exierunt de femoribus ejus, ut carnes tantum ex illo natas, quamvis solæ anime natiuerent*. Sequitur :

(Vers. 20, 27.) *Cunctæ animæ quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, et egressæ de femore illius absque uxoris filiorum LXVI. Filii autem Josephi qui nati sunt ei in terra Ægypti, animæ duæ. Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt Ægyptum, fuerunt 70. Quod legitur 60 animas intrasse cum Jacob in Ægyptum, exceptis videlicet filiis Josephi; et deinde, illis annumeratis, interior, 70 animæ erant eum quibus Jacob intravit in Ægyptum, sic accipiendum est, in domo Jacob quæstio intravit in Ægyptum; nam utique quos ibi invenit, non cum eis*

intravit; sed quam diligentius discussa veritate reperitur duo nati jam fuisse eum intravit, Ephraim et Manasses : quod non solum Hebræi codices habere dicuntur, verum etiam ipsa secundum Septuaginta interpretatio in Exodo declarat (*Exod. 1*). Nec Septuaginta interpretes mihi videntur errasse, dum dicunt 75 animas cum Jacob intrasse Ægyptum, propter aliquam mysticam significationem, quadam velut prophetica libertate hunc numerum complere voluerunt, si adhuc vivente Jacob, illi ex duobus filiis Manasse et Ephraim propagati sunt, quos eidem numero domus Jacob aggregandos indicaverit. Sed quia invenitur Jacob 17 annos vixisse in Ægypto, quomodo potuerint filii Josephi, illo vivo, etiam nepotes habere, non invenitur. Ingressus est enim Ægyptum Jacob secundo famis anno : nati sunt autem filii Josephi in annis abundantie. Quibuslibet annis ubertatis nati existimantur, a primo anno ubertatis usque ad secundum annum famis, quo ingressus est in Ægyptum, 9 anni sunt. His additis 17, quibus ibi vixit Jacob, 26 anni reperuntur. Quomodo ergo minus quam 26 annorum juvenes nepotes habere potuerunt? Sed neque ad Hebræicam veritatem ista solvitur quæstio : quemadmodum enim imperi potuit ut tot nepotes susciperet Jacob, antequam intraret in Ægyptum, etiam de Benjamin, qui illa ætate venit ad fratrem? Non solum autem Scriptura eum filios habuisse commemorat, sed et nepotes et pronepo eum, qui omnes annumerantur 66 cum quibus Jacob in Ægyptum, etiam secundum Hebræicam veritatem, perhibetur intrasse. Videndum est etiam quid sibi velit quod cum Joseph et filii ejus non amplius quam octo commemorantur, Benjamin vero et ejus filii simul undecim reperuntur, non 19 omnes, sicut sunt 8 et 11, sed 18 referantur in summam, et postea Joseph cum filiis suis non animæ 8, sed 9, fuisse dicuntur, cum 8 inveniantur. Hæc omnia, quæ indissolubilia videntur, magnam continent sine dubitatione rationem : sed nescio utrum possint cuncta ad litteram convenire, præcipue in numeris quos in Scripturis sacratissimis esse et mysteriorum plenissimos, ex quibusdam, quos inde nosse potuimus, dignissime credimus. Sequitur :

(Vers. 28, 29.) *Misit autem Judam ante se ad Joseph, ut nuntiaret ei, et ille occurreret ei in Gessen. Quo cum pervenisset, juncto Joseph curru suo, ascendit Joseph obvium patri ad eundem locum, videnque eum irruit super collum ejus, et inter amplexus flevit. Occurrit illi Judas, ad est, Confessio, quia jam precedit confessio quos antea perlidia possidebat, et sic vero Christo occurrerunt : et sic Joseph, hoc est, verus Christus illis occurrit impartiendo illis fidem; quis enim hæc ætate suscipit ultimis temporibus populum Judæorum, non secundum illius merita, sed secundum electionis suæ gratiam, et imponit manus super oculos ejus, et cæcitate auferit, ejus ideo distulit cæcitate, ut postremus crederet, quia antea non putabat esse credendum in Christo. Unde Apostolus ait : *Quia caritas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret* (Rom. xi). Sequitur :*

(Vers. 31 sequ.) *Locutus est autem Joseph ad fratres suos, et ad omnem domum patris sui, Ascendam et nuntiabo Pharaoni, dicamque ei, Fratres mei et domus patris mei, qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me, et sunt viri pastores ovium, curamque habent alendorum gregum, pecora sua et armentum et omnia quæ habere potuerunt, ad paraverunt secum. Cumque vocaverit vos Pharo, et dixerit vobis : Quod est opus vestrum? respondebitis, Viri pastores servi tui, av infantia nostra usque in præsen, et nos, et patres nostri, Commendatur in patriarchis quod pecorum nutritores erant a pueritia sua et a parentibus suis, et merito : nam hæc est sine ulla dubitatione justa servitus, et justa dominatio, cum pecora hominum serviunt, et homo pecoribus dominatur; sic enim dictum est cum homo crearetur : *Ficiamus hominem**

ad imaginem et similitudinem nostram, et habeat potestatem piscium maris et volatilium cœli, et omnium pecorum quæ sunt super terram (Gen. 1). Ubi insinuat rationem debere dominari irrationabili vitæ. Servum autem hominem homini, vel iniquitas, vel adversitas fecit: iniquitas quidem sicut dictum est, *Maledictus Chanaan, servus erit fratribus suis* (Gen. 1x); adversitas vero sicut accidit Joseph, ut venditus a fratribus servus alienigenis fieret. Itaque primos servos, quibus hoc nomen in Latina lingua inditum est, bella fecerunt; qui enim homo ab homine superatus, jure belli poterat occidi, quia servatus est, servus est appellatus. Inde et mancipia dicta, quia manu capta sunt. Est etiam ordo naturalis in hominibus, ut serviant femine viris, et filii parentibus: quia et illic hæc justitia est, ut infirmior ratio serviat fortiori. Hæc igitur in damnationibus et servitutibus elata justitia est, ut qui excellunt ratione, excellent dominatione. Quod cum in hoc sæculo per iniquitatum hominum perturbatur, vel natura carnalium adversitatum, ferunt justis temporalem diversitatem, in line habitari et ornatissimam et sempiternam felicitatem. Regnaverunt hic ergo patriarchæ et prophætæ, ut ista regna Deum dare et auferre ostenderetur; non hic regnaverunt apostoli et martyres, ut regnum cœlorum desiderandum panderetur. Illi regia bello gesserunt, ut tales quoque veterias appareret Dei voluntate præstari; isti non resistendo interfecti sunt, ut potius esse docerent victoriam pro fide veritatis occidi, quamquam et illic prophetæ noverant mori pro veritate. *Hæc autem dicetis, ut habitare possitis in terra Gessen.* Interpretatur autem Gessen, propinquitas, vel proximitas. Per quod ostenditur, quia etiam si in Ægypto habitat Israel, non tamen longe est a Deo, sed proximus est ei et conjunctus, sicut etiam ipse dicit, *Quia ego descendam tecum in Ægyptum, et ero tecum.* Et nos ergo etiam si videamur in Ægyptum descendisse, etiam si in carne positi agones mundi hujus et certamina sustinemus, etiam si inter eos habitamus qui deserviunt Pharaoni, tamen si prope Deo sumus, si in mandatorum ejus meditatione versamur, et præcepta ejus ac judicia perquirimus, hoc est enim esse prope Deo, semper quæ Dei sunt cogitare, quæ Dei sunt querere; et Deus semper erit nobiscum. Sequitur: *Quia detestantur Ægyptii omnes pastores ovium.* Abominatio est enim Ægyptiis omnis pastor ovium. Merito Ægyptiis in quibus est figura præsentis sæculi, in quo abundat iniquitas, abominatio est omnis pastor pecorum; abominatio est enim iniquo vir justus. Sequitur:

(Cap. XLVII. — Vers. 1 seqq.) *Ingressus ergo Joseph monti Pharaoni, dicens: Pater meus et fratres mei, oves eorum, et armenta, et cuncta quæ possident, venerunt ad me de terra Chanaan, ecce consistunt in terra Gessen. Extremos quoque fratrum suorum quinque viros statuit coram rege. Quos ille interrogavit, Quid habetis operis? Responderunt, Pastores ovium sumus et nos et patres nostri, ad peregrinandum in terra tua venimus, quoniam non est herba gregebis servorum tuorum ingravescente fame in terra Chanaan, petimusque ut esse nos jubeas in terra Gessen. Quæri potest cum Joseph frumenta colligeret unde homines viverent, pecora unde vivebant, dum tanta fames invalesceret, maxime quia fratres Joseph Pharaoni dixerunt, non sunt enim pascuæ gregebis servorum tuorum in terra Chanaan, invalescente fame, et propter hanc inopiam pascuarum se venisse commemoraverunt. Pro eo si ea fame pascua defecerant in terra Chanaan, cur in Ægypto non defecerant, eadem tunc fame invalescente? Nam sicut perhibetur ab eis qui loca illa sciunt, in multis Ægypti paludibus poterant pascua non deesse, etiam cum fames esset frumentorum, quæ solent Nili fluminis inundatione provenire; inagis enim dicuntur paludes illæ et feracius pascua gignere, quando aqua Nili fluminis minus excrevit. Sequitur:*

A (Vers. 5, 6.) *Dixit itaque rex ad Joseph: Pater tuus et fratres tui venerunt ad te, terra Ægypti in conspectu tuo est, in optimo loco fac habitare eos, et trade eis terram Gessen. Tradidit post hæc Joseph parentibus et fratribus optimam terram Gessen.* Sic et Dominus eligens terram meliorem parentibus, id est, prophetis et patriarchis, ex quibus secundum carnem nasci dignatus est; sive omnibus sanctis, de quibus in Evangelio dicit: *Illi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem meam* (Matth. xii), his igitur daturus est terram premissionis regni Dei, de qua dicit propheta, *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Sequitur:

(Vers. 7 seqq.) *Post hæc introduxit patrem suum ad regem, et statuit eum coram eo: qui benedicens illi, et interrogatus ab eo: Quot sunt dies annorum vitæ tuæ, respondit, Dies peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt, parvi et mali, et non pervenerunt usque ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt.* Dicimus autem, non tam sæculum ipsum, quod die et nocte annis eurrat et mensibus, appellari malum, quam ea quæ in sæculo fiunt. Quo modo sufficere dicitur diei malitia sua, ita et dies Jacob modici dicuntur esse et mali, et quod ea quæ sustinuit per varia eum exereverunt tentamenta: unde et Joannes ait, *Mundus in maligno positus est* (I Joan. v.); non quod mundus ipse sit malus, sed quod mala in mundo fiant ab hominibus. Sequitur:

(Vers. 12.) *Et alebat omnem domum patris sui, præbens cibaria singulis.* Verumtamen Jacob nec quando vidit Joseph adoravit, nec quando ab illo triticum accipiebat: quo modo ergo somnium Joseph impletum putabimus, et non potius majoris rei continere prophetiam? Sequitur:

(Vers. 13.) *In toto enim orbe panis deerat, et oppresserat fames terram maxime Ægypti et Chanaan, ex quibus omnem pecuniam congregavit, et intulit eam in ærarium regis.* Pertinuit ad Scripturam in hæc etiam re commendare fidem famuli Dei. Emit igitur C *Joseph omnem terram Ægypti vendentibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis, subjectique eam Pharaoni, et cunctum populum ejus a novissimis terminis Ægypti usque ad extremos fines ejus.* Respice ad originem generis, et invenies quod pater eorum Cham, qui nuditatem riserat patris, hujusemodi sententiam meruit, ut filius ejus Chanaan servus esset fratribus suis, quo in eo nequitiam morum argueret conditio servitutis. Non ergo immerito ignobilitatem generis decolor posteritas imitatur. Hæc ergo si intelligamus spiritaliter, quæ sit Ægyptiorum servitus agnoscimus: quia servire Ægyptiis non est aliud quam obnoxium esse carnalibus vitis, et dæmonibus esse subiectum. In quod utique unumquodque non extrinsecus illata necessitas cogit, sed segnitia animi, et libido ac voluptas corporis subigit, cui se animus per sæcundiam subdit. Qui vero libertatis animæ curam gerit, et dignitatem mentis cœlesti cogitatione nobilitat, iste ex filiis Israel est, qui etiam si violenter opprimatur ad tempus, non tamen libertatem suam in perpetuum perdit. Sequitur:

(Vers. 22.) *Præter terram sacerdotum quæ a rege tradita fuerat eis, quibus et statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, et idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas.* Denique vis scire quid intersit inter sacerdotes Dei et sacerdotes Pharaonis? Pharaon concedit terram sacerdotibus suis, Dominus autem sacerdotibus suis partem non concedit in terra, sed dicit eis: *Ego sum pars vestra* (Num. xviii, 20). Observate ergo qui hæc legitis, omnes Domini sacerdotes, et videte quæ sit differentia sacerdotum, ne forte qui partem habent in terra, et terrenis cultibus ac studiis vacant, non tam Domini quam Pharaonis sacerdotes esse videantur. Ille est enim qui vult sacerdotes suos habere possessiones terrarum, et exercere agri non animæ culturam, ruri et non legibus operam dare. Christus autem Dominus non

ster sacerdotibus suis quid præcipiat, audiamus. **A** Qui non, inquit, renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Contremisco hæc dicens; meus enim primo omnium, meus, inquam, ipse accusator existo, meas condemnationes loquor. Negat Christus suum esse discipulum quem viderit aliquid possidentem, et eum qui non renuntiat omnibus quæ possidet. Et quid agimus? Quo modo hæc aut ipsi legimus, aut populis prædicamus, qui non solum non renuntiamus his quæ possidemus, sed acquirere volumus ea quæ nunquam habuimus antequam veniremus ad Christum? Numquidnam, quia nos redarguit conscientia legere, et non proferre quæ scripta sunt, possumus modo duplicati criminis esse rei. Confiteor palam, et populo audiente confiteor hæc scripta esse, etiam si nondum implemisse me novi. Sed hoc saltem commoniti festinemus implere, festinemus transire a sacerdotibus Pharaonis, quibus terrena possessio est, ad sacerdotes Dei, quibus in terra pars non est, quibus portio Dominus est. Sequitur :

(Vers. 23, 24.) *Dixit ergo Joseph ad populum : Veni, ut cernitis, et vos et terram vestram Pharao possidet, accipite semina, et serite agros, ut fruges habere possitis. Quintam partem regi dabitis, quatuor reliquas permitto vobis in semen, et in cibos famulis et liberis vestris.* Contulimus sacerdotibus sacerdotibus; nunc si videtur, et populum Ægyptium populo Israelitico conferamus; dicitur enim in consequentibus quia post famem et servitutem populus Ægyptius quintam partem offerat Pharaoni, e contrario vero Israeliticus populus deferat decimas sacerdotibus. Vide et in hoc Scripturam divinam in generatione subnixam, vide Ægyptium populum quinario numero tributa pendentem : quinque enim sensibus corporalibus designantur, quibus carnalis populus servit; semper enim Ægypti visibilibus rebus et corporalibus obsequuntur. At vero Israeliticus populus honorat decadam, perfectionis numerum : decem enim verba legis accepit, et Decalogi virtute constrictus, ignota mundo huic sacramenta largitione divina suscepit. Sed et in novo Testamento similiter venerabilis est denarius numerus, sicut et fructus spiritus divinis exponitur germinare virtutibus, et servus fidelis de negotiationibus sui lucri decem minas offert Domino, et decem civitatum accipit potestatem. Verum quia unus est auctor omnium, et fons, et initium unus est Christus, ideoque populus decimas quidem ministris et sacerdotibus præstat; primo vero offert primogenito omnis creaturae, et initia initio omnium, de quo scriptum, *Qui est initium primogenitus omnis creaturae* (Col. 1). Vide ergo ex his omnibus differentiam populi Ægyptiorum et populi Israel, et differentiam sacerdotum Pharaonis et sacerdotum Domini, et discutens temetipsum, prævide, de quo populo sis, et ejus ordinis sacerdotium teneas : si adhuc carnalibus sensibus servis, si adhuc quinario numero vectigal exsolvis, et respicis ea quæ visibilia et temporalia sunt, et non respicis ea quæ invisibilia et aterna sunt, de Ægyptio populo te esse cognosce. Si vero Decalogum legis et decadam novi Testamenti, quæ supra exposuimus, semper ante oculos habeas, et de his decimas offers, et primogenita sensus tui in fide immolas primogenito ex mortuis, et initia tua refers ad initium omnium, verus Israelita es, in quo dolus non est. Sequitur :

(Vers. 29.) *Cumque appropinquare cerneret Israel diem mortis suæ, vocavit filium suum Joseph, et dixit ad eum : Si inveni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femur meum, et facies mecum misericordiam et veritatem.* Ea filium adjuratione constringit, qua servum constringerat Abraham : Ille mandans unde nxor ducatur filio suo; iste sepulturam commendans corporis sui. In utramque causam tamen nominata sunt duo illa quæ magna habenda atque pendenda sunt, in Scripturis omnibus quæcumque

dispersim leguntur, misericordia et justitia, vel misericordia et iudicium, vel misericordia et veritas, sicut scriptum est : *Universa via Domini misericordia et veritas* (Ps. xxiv). Hæc ergo duo commendata, multum consideranda sunt. Servus Abraham dixerat, *Si facitis cum Domino meo misericordiam et justitiam* (Gen. xxiv); et iste filio dicit, *Ut facias in me misericordiam et veritatem.* Sequitur :

(Vers. 30.) *Ut non sepelias me in Ægypto, sed dormiam cum patribus meis, et auferas me de hac terra, condasque in sepulcro majorum.* Quid sibi autem velit tanto viro tam sollicito corporis commendatio, ut non in Ægypto sepeliatur, sed in terra Chanaan juxta patres suos. Mirum videtur et quasi absurdum, nec quasi conveniens tantæ excellentiæ mentis prophetiæ, si hoc ex hominum consuetudine etiam euret : si autem in omnibus his sacramenta quærantur, majoris admirationis gaudium ipsi qui invenerit oriatur. Cadaveribus mortuorum peccata significari non dubium est, cum jubentur homines post eorum contactionem, sive qualicumque contactu, tamquam ab immunditia purificari, et hinc illa sententia dicta est, *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid prodest lavatio ejus* (Eccl. xxxiv); Sepultura ergo mortuorum, remissionem significat peccatorum, eo pertinens quod dictum est, *Beati quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (Ps. xxxi). Ubi ergo sepelienda erant hoc significantia cadavera patriarcharum, nisi in ea terra ubi ille crucifixus est, per quem facta est remissio peccatorum : et si quid aliud de re tanta vel hoc modo, vel sublimius intelligi potest. Nee tamen frustra arbitremur tales ac tantos homines tantam gessisse curam pro sepeliendis corporibus suis, cum sit atque esse debeat fidelium ista securitas, quod ubicumque corpora eorum sepeliantur, vel insepulta etiam per inimicorum rabiem relinquuntur, aut pro eorum libitu dilacerata absumantur, non ideo vel minus integram, vel minus gloriosam eorum resurrectionem credimus esse futuram. Sequitur :

(Vers. 31.) *Respondit Joseph, Ego faciam quod jussisti. Et ille, Jura ergo, inquit, mihi. Quo jurante, oravit Israel Deum, conversus ad lectuli caput. Merito quæritur quid sit quod dicitur esse, Adoravit Israel Deum conversus ad lectuli caput; in quo utique senex jacebat, et sic positum caput habebat, ut in eo sine labore, quando vellet, oraret : quod scilicet postquam juravit filius, securus de petitione quam rogaverat, adoraret Deum contra caput lectuli sui. Saneus quippe et Deo deditus vir, oppressus senectute, sic habebat lectum positum, ut ipso jacentis habitus absque difficultate nulla ad orationem esset paratus. Sequitur :*

(Cap. XLVIII. — Vers. 1 seqq.) *His ita transactis, untiatum est Joseph quod ægrolaret pater ejus. Qui assumptis duobus filiis suis, Manasse et Ephraim, ad eum perrexit. Diciturque est seni, Ecce Joseph filius tuus venit ad te. Qui confortatus sedit in lectulo, et ingressus ad se, ait, Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quæ est in terra Chanaan, benedixitque mihi, et ait, Ego te augebo, et multiplicabo, et faciam in turbas populorum; daboque tibi terram hanc, et semini tuo post te, in possessionem sempiternam. Etiam huic commemorat Jacob promissiones Dei erga se factas, dicitque sibi dictum : Faciam te in turbas populorum. Quibus verbis magis fidelium vocationem significat quam carnalis generis propagationem. Sequitur :*

(Vers. 5.) *Duo igitur filii tui, qui nati sunt tibi in terra Ægypti antequam huc venirem ad te, mei erunt, Ephraim et Manasses, sicut Ruben et Benjamin reputabuntur mihi.* Si quis autem ambigit, quod septuaginta animæ introissent in Ægyptum filiorum Israel, et quod Joseph eo tempore quo ingressus est Jacob, non novem, sed duos tantum filios habuerit, præsentis capitulo confirmatur, siquidem ipse Jacob loquitur duos eum habuisse filios, non novem. Quod si e contrario nobis illud opponitur, quo modo in Acti-

bus Apostolorum in concione Stephani dicitur ad populum, Septuaginta quinque animas ingressas esse Ægyptum (Act. vii), facilis excusatio est; non enim debuit sanctus Lucas, ipsius scriptor historiae, ingens Actuum Apostolorum volumen emittens gentibus contrarium aliquid scribere adversus eam Scripturam quæ jam fuerat gentibus divulgata: et utique majoris opinionis illo dumtaxat tempore Septuaginta Interpretum habebatur auctoritas quam Lucæ, qui, ignotus et vilis, non magna fidei in nationibus habebatur. Hoc autem generaliter observandum, quod ubicunque sancti apostoli aut apostolice loquuntur ad populos, his plerumque testimoniis utuntur quæ jam fuerat in gentibus divulgata. Quod autem dicit, *Ephraim et Manasse sicut Ruben et Simeon erunt mihi*, illud significat, sicut Ruben et Simeon duæ tribus erunt, et ex suis vocabulis appellabuntur, duosque populos procreabunt, et sic hæreditabant repositionis terram, sicut et cæteri filii mei. Sequitur:

(Vers. 6.) *Reliquos autem, quos genueris post eos, tui erunt et nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis.* Non, inquit, accipient separatim terram, nec funiculos habebunt proprios, ut reliquæ tribus, sed in tribubus Ephraim et Manasse, quasi appendices populi commiscebuntur. Sequitur:

(Vers. 7.) *Mihi enim, quando veniebam de Mesopotamia, mortua est Rachel mater tua in terra Chanaan, in ipso itinere. Eratque verum tempus; et ingrediebatur Ephratim, et sepelivi eam juxta viam Ephrate, quæ alio nomine vocatur Bethleem.* Quod Jacob filio suo Joseph tamquam nescienti voluit indicare, ubi et quando sepeliverit matrem ejus, cum et ipse simul fuerit cum fratribus suis; sed etsi erat, tam parvus ætate erat, ut illud vel curare vel animo retinere non posset; quæ res compulsi modo dicit, nisi forte ad rem pertinuit commemorare ibi sepultam matrem Joseph ubi Christus erat nasciturus. Sicut autem duo filii Isaac, Jacob et Esau, figuram habuerunt duorum populorum in Judæis et Christianis, quamvis quantum ad carnis propagationem pertinet, nec Judæi venerunt de semine Esau, sed Idumæi, nec Christianæ gentes de Jacob, sed potius Judæi; ad hoc enim tantum figura, qua dicitur est, *Major serviet minori*; ita factum est etiam in duobus filiis Joseph: nam major gessit typum Judæorum, Christianorum minor. Quos cum benediceret Jacob, manum dextram ponens super minorem, quem habebat ad sinistram, sinistram vero super majorem, quem habebat ad dexteram; grave visum est patri eorum, et admonuit patrem velut corrigens ejus errorem, et quisnam eorum major esset ostendens. Ad ille noluit mutare manus, sed dixit, *Scio, filii mei, scio: et hic erit in populum et exaltabitur; sed frater ejus junior major illo erit, et semen ejus erit in multitudine gentium.* Etiam hic duo illa promissa demonstrat, nam ille in populo, hic in multitudine gentium. Quid evidenti, quam his duabus promissionibus contineri populum Israelitarum orbemque terrarum in semine Abraham, illum secundum carnem, istum secundum lidem? Sequitur:

(Vers. 21, 22.) *Ait quoque Jacob ad filium suum Joseph: En ego morior, et Deus erit vobiscum, reducetque vos ad terram patrum vestrorum. Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tui de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo. Sichyma juxta Grecam et Latnam consuetudinem declinata est, aliquando Hebraice Sichem dicitur, ut Joannes quoque evangelista testatur, licet vitiose, ut Sichar dicitur, error i relevit: et est nunc Neapolis, urbs Samaritanorum. Quia igitur Sichem ex lingua Hebræa transferitur in humerum, pulchre alludit ad nomen, dicens, *Et ego tibi dabo humerum unum.* Utitur autem pro præcipuum punitur. Quod autem ait, se eam in arcu et gladio possedisse, arcum et gladium justitiam vocat, per quam meruit peregrinus et advena, interfecto Sichem, et Emor, de periculo liberari: timuit enim,*

A ut supra diximus, ne vicina oppida atque castella ob eversionem fœderatæ urbis, adversus se conurgerent, et Dominus non dedit eis, ut nocerent illi. Vel certe sic intelligendum est: Dabo tibi Sichymam, quam emi in fortitudine mea, hoc est, in pecunia, quam multo labore et sudore acquisivi. Quod autem ait, *Super fratres tuos, ostendit absque sorte dedisse eam tribui Joseph, siquidem eo loco sepultus est Joseph, et mausoleum ejus usque in præsens cernitur.* Procubidubio ergo aliquod hic latet propheticum sacramentum, quia ex Joseph quadam præcipua significatione Christus figuravit, et ei datur illa terra ubi disperdiderat obruendo deos alienos Jacob, ut Christus intelligatur possessurus gentes diis patrum suorum renuntiantes et credentes in eum. Hæredem ergo honorum operum sanctum Joseph præcæteris elegit, ejus opera fratres æquare non poterant: et ideo locum stupris et flagitiis vacantem ad incolatum sanctorum verbis cælestibus et gladio capiens spiritali, ut ubi habitatores antea lascivie et principes luxuriæ versabantur, ubi fuerunt incentiva libidinis et fomenta nequitia, ibi nunc sancti sacerdotes magisteria doceant castitatis, et plurima virginialis integritatis exempla quodam supernæ lucis fulgore resplendant. Sequitur:

(Cap. XLIX. — Vers. 1, 2.) *Vocavit autem Jacob filios suos, et ait eis: Congregamini ut annuntiem quæ ventura sunt vobis diebus novissimis, congregamini et audite, filii Jacob, audite, Israel patrem vestrum.* Qui ante juniorem seniori præterulerat, cepit a primo, ut in illo mysterii præferret gratiam, in hoc ordinem servaret ætatis. Sequitur:

(Vers. 3, 4.) *Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, et principium doloris mei, prior in donis, major in imperio. Effusus es sicut aqua: non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus.* Est autem sensus hic: Tu es primogenitus meus, major in liberis, debebas juxta ordinem natiuitatis tuæ et hæreditatem quæ primogeniti jure debebatur, sacerdotium accipere et regnum: hoc quippe in portando onere et prævalido robore demonstratur: verum quia peccasti et quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluptatis effusus es impetu, ideirco præcipio tibi ut ultra non pecces, sisque in fratrum numero pœnam ex peccato luens, quod primogeniti ordinem perdidisti. Secundum mysticam intelligentiam, Ruben prioris populi videtur ferre personam; et ideo redargui magis quam benedici videtur, qui et primogenitus est sicut propheta dicit, *Israel primogenitus meus*: etenim juxta quod primogenitus debebatur, ipsius erat accipere sacerdotium et regnum. Additur, *Tu virtus mea*: utique quia ex ipso populo fundamentum fidei, ex ipso virtus Dei quæ est Christus, advenit. Quo modo autem ipse sit principium dolorum, nisi dum Deo patri semper irrogaret injuriam, dum convertit ad eum dorsum et non faciem? Iste prior in donis, quia primis ipsis eredita sunt eloquia Dei, primis ipsis legis latio et testamentum, sive promissio. Major est hic in imperio, utique pro magnitudine virum dixit, quia copiosius cæteris in hoc sæculo idem populus regnavit. Effusus est autem sic peccando in Christo, quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluptatis effusus est impetu; et ideirco addidit, *Ultra non crescas*; quia populus ipse, postquam in universo orbe dispersus est, valde imminutus atque abbreviatus est. Sed quare talia meruerit, subiungit, *Quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus*: prædicat enim passionem Domini, et primogenita: plebis audaciam, quia ascendit cubile Dei Patris, et maculavit stratum ejus, quando corpus Domini, in quo plenitudo divinitatis requiescebat, raptum in cruce suspendit, et ferro maculavit. Sequitur:

(Vers. 5 seqq.) *Simeon et Levi, fratres, vasa iniquitatis bellantia, in consilio eorum ne veniat anima mea, et in catu illorum non sit gloriatio mea, quia in furore suo occiderunt virum, et in voluntate sua suf-*

foderunt murum. *Maledictus furor eorum, quia pertinax, et indignatio eorum, quia dura. Dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel.* Significat autem non sui fuisse consilii quod Sichem et Emor fœderatos viros interfecerint, contra jusque pacis et amicitiarum sanguinem fuderint innocentem, quasi quodam furore sic crudeliter obstinati, muros et hospites urbis everterint. Unde sequitur, et dicit, *Maledictus furor eorum, quia pertinax, et indignatio eorum, quia dura : dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel.* Levi enim hæreditatem propriam non accepit, sed in omnibus cœptis paucas urbes ad habitandum habuit. De Simeon vero in libro Jesu Nave scriptum est, quod et ipse proprium funiculum non fuerit consecutus, sed de tribu Juda quædam fuerit consecutus. In Paralipomenon autem libro manifestius scribitur, quod eum multiplicatus fuisset, et non haberit possessionis locum, exierit in desertum. Per Simeon et Levi scribæ et sacerdotes Judaici populi intelliguntur. De Simeon enim scribæ sunt Judaëorum; de tribu vero Levi principes sacerdotum: de quibus scriptum est, quia *consilium fecerunt ut Jesum morti traderent* (Matth. xxvi). De quo consilio iste patriarcha qui jam mente Deum videbat, dicit, *In consilio eorum ne veniat anima mea; horrehat, enim jam in illo tempore iste sanetus patriarcha videre tantorum scelerum facinus, quod in novissimis temporibus facturi erant Judaï. Sequitur: Quia in furore suo occiderunt virum, id est, Dominum Jesum Christum et in dolore suo suffoderunt murum, quando lancea confoderunt illud spiritale et fortissimum propugnaculum, qui custodit Israel. Maledictus furor eorum, quia pertinax ad tantum facinus utique perpetrandum, quando furore accensi et ira obtulerunt Christum Pontio Pilato, dicentes illi : Crucifige, crucifige (Luc. xxiii); et, si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris (Joan. xviii); Et indignatio eorum, quia dura, dum Barabbam latronem dimittendum peterent, et principem vitæ cruciligendum postularent. Dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel.* Hic duo nominantur, divisio et dispersio: idcirco quia nonnulli ex ipsis in Dominum crediderunt, quidam in infidelitate permanserunt; divisi enim dicuntur ii, qui ab eis separantur, et veniunt ad fidem: dispersi autem ii, quorum patria temploque subverso, per orbem terræ incredulum genus illorum spargitur. Sequitur:

(Vers. 8 seqq.) *Juda, te laudabunt fratres tui. Manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum: adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda; ad prædam, fili mi, ascendisti, requiescens accubasti ut leo et quasi læna, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est: et ipse erit expectatio gentium, ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores.* Licet de Christo mysterium sit, tamen juxta litteram prophetatum est quod reges ex Juda per David stirpem generarentur, et quod adorarent eum omnes tribus: non enim ait, Filii matris tuæ; sed, *Filii patris tui.* Et quod sequitur, *Ex germine, fili mi, ascendisti, in Hebræo habet, De captivitate, fili mi, ascendisti, ut ostenderet eum captivos populos esse ducturum.* Ille certe nemo dubitat prophetantis personam esse dilucidatam. Audiamus igitur quid dicat filio suo Judæ, de ejus tribu Christus venit ex semine David, secundum carnem, sicut apostolica doctrina testatur (Rom. 1). *Juda, te laudabunt fratres tui.* Per hunc enim Judam verus confessor exprimitur Christus, quia ex ejus tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudant fratres sui, apostoli scilicet, et omnes cohæredes ejus, quia qui per adoptionem filii Deo patri effecti sunt, et Christi fratres per gratiam, quorum ipse est Dominus per naturam. *Manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum; iisdem enim manibus, et eodem cru-*

*cis tropæo, et suos exiit, et inimicos atque adversarias potestates curavit: juxta quod et pater promittit ei dicens: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Ps. cix). Adorabunt te filii patris tui, quoniam multi ex filiis Jacob adoraverunt eum, qui per electionem gratiæ salvi facti sunt. Catulus leonis Juda, quoniam nascendo parvulus factus est, sicut scriptum est, Parvulus natus est nobis (Isai. ix). Prædam, fili mi, ascendisti: id est, ascendens in crucem captivos populos redemisti, et quos ille leo contrarius invaserat, tu moriens eripuisti. Denique rediens ab inferis ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem. Requiescens accubisti, ut leo. Manifestissime in passione Christus recubuit, quando *inclinato capite tradidit spiritum* (Joan. xix), sive quando in sepulcro securus, velut quodam corporis somno quievit. Sed quare ut leo, et velut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit; quia non necessitate, sed potestate hoc ipsum implevit juxta quod et ipse dixerat: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et nemo eam a me auferit, sed ego eam ponam* (Joan. x). Quod vero addidit, *Et ut catulus leonis Juda, quia inde mortuus unde natus.* Physiæ autem de catulo leonis scribunt, quod cum natus fuerit tribus diebus et tribus noctibus dormiat, tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus suscitare dicitur catulum dormientem. Quod valde congruenter de passione mortis aptatur in Christo, qui tribus diebus, et tribus noctibus in cubili sepulcri jacens somnum mortis implevit. Bene ergo Christus ut leo requievit, quia non mortis acerbitatem timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium vicit. Bene idem iterum ut catulus leonis, quia die tertia resurrexit, unde, et sic adjungitur de resurrectione ejus, *Quis suscitabit eum?* Ille est, quia nullus hominum, nisi ipse se, juxta quod idem de corpore suo dixit: *Solvite templum hoc, et post triduum suscitabo illud* (Joan. 1). *Non desiciet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium.* Hic locus manifestissime ad Judam refertur; tamdiu enim fuit ex semine ejus apud Judæos intermerata successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi ex virgine nasceretur. Probat hoc historiæ Judæorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Judeorum fuisse Herodem, quo tempore natus est Christus. Quod si putant Judæi non venisse Christum, ergo de tribu Juda usque hodie Judæorum permanet regnum. Itaque non defuit vel dux vel princeps de semine Juda, donec veniret qui repositum est. Sed quia non solum Judæis profuit qui mittendus erat, ideo sequitur, *Et ipse erit expectatio gentium. Alligans ad vineam pullum suum, quod videlicet pullum asinæ, cui supersedit Jesus, hoc est gentilium populum vineæ apostolorum qui ex Judæis sunt, copulaverint, cui adhuc nunquam legis usus impositus est; nam vinea Domini, domus est Israel. Et ad vitem, o fili mi, asinam suam.* Quod autem dicit, *fili mi, apostropham ad ipsum Judam facit, quod Christus hæc sit universa facturus: nam ipse dixit, Ego sum vitis vera* (Joan. xv). Ad hanc ergo vitem alligavit asinam suam cui supersedit, id est, Ecclesiam ex gentibus congregatam. Hanc itaque ad vitem corporis sui alligavit in vinculo charitatis, et disciplina evangelicæ nexu, ut de imitatione illius vivens efficiatur hæres Dei, cohæres autem Christi. Alii namque hanc asinam, synagogam interpretantur, tardigradam scilicet et gravi pondere legis oppressam. *Lavabit in vino stolam suam.* Bona stola est caro Christi, quæ omnium peccata operuit, omnium delicta suscepit, omnium textit errores. Bona stola est, quæ universos induit vestem jucunditatis. Hanc lavit in illo vino, quod pro multis effusum est in remissionem peccatorum. *Et in sanguine uæ pallium suum, hoc est in passione corporis sui diluit gentes sanguine suo; pallium enim ejus sunt gentes quas corpore suo contexit, sicut scriptum est: Vivo ego,**

dicit Dominus, nisi hos omnes induam sicut vestimentum. Non ergo sanguine suo propria peccata quæ non erant, sed nostra quæ fecimus delicta mundavit. Et bene uvam dixit, quia sicut uva pependit in ligno. Ipse est vitis, ipse est uva: vitis, ligno adhærens; uva, quia lancea militis apertum latus habuit, et emisit aquam et sanguinem; aquam ad lavacrum, sanguinem ad pretium; aqua nos abluit, sanguis redemit. *Pulchriores oculi ejus vino.* Oculi Christi, apostoli sunt et evangelistæ, qui scientiæ lumen universo corpori Ecclesiæ præstant. Ii pulchriores vino probantur, quia eorum doctrina austeritatem vini veteris exsuperat, id est, prisca legis traditionem. Evangelica enim præcepta longe clariora sunt quam veteris Testamenti mandata. *Et dentes lacte candidiores.* Dentes, prædicatores sunt sancti, qui præcident ab erroribus homines, et eos quasi comminuendo, in Christi corpore transferunt. Nomine autem lactis doctrina legis significatur, quæ carnalem populum tamquam parvulos loco lactis alebat, cujus quidem candidiores effecti sunt doctores Ecclesiæ, quia fortem et solidum cibum verbi mandunt atque distribuunt. De quibus Apostolus dicit in Epistola ad Hebræos: *Perfectorum autem est solidus cibus (Hebr. v).* Et bene *candidiores lacte dentes* dicit; omnes enim qui perfecti sunt, et qui Scripturarum cibos explanantes, subtilem et minutum intellectum, qui spiritalis dicitur, corpori subministrant, candidi esse debent et puri, atque ab omni macula liberi. Sequitur:

(Vers. 15.) *Zabulon, in littore maris habitabit, et in statione navium, pertingens usque ad Sidonem.* Zabulon qui interpretatur habitaculum pulchritudinis, Ecclesiam significat, fortissimam ad omnem tolerantiam passionis. Hæc in littore maris inhabitat, ut videat aliorum naufragia. Ipsa immunis periculi expectat alios fluctuantes in freto istius mundi, qui circumferuntur omni vento doctrinæ: ipsa fidei radice immobilis perseverat, expectans hæreticorum procellas et naufragia Judæorum, quoniam gubernatorem, quem haberunt, abiecerunt. Circa fluctus igitur habitat, non fluctibus commovetur: magisque ad subveniendum parata, quam periculo obnoxia, ut si qui tempestatis acti gravibus confugere ad portum velint, præsto sit Ecclesia tamquam portus salutis, quæ expansis brachiis in gremium tranquillitatis suæ vocet periclitantes, locum fidei stationis ostendens. Ecclesia igitur in hoc sæculo tamquam portus mariiimi per littora diffusi, occurrit laborantibus, dicens esse credentibus refugium præparatum, quo ventis quassata navigia possint subducere. In iis Ecclesiis sunt principes Zabulon et principes Neptalim, sicut docet David in psalmo (Ps. lxxvii): quorum alii liberatores sunt, ac tempestate nocturna clamantes, *Abjiciamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis, alii sunt latitudines apostolicæ, qui possunt dicere: Os nostrum potest ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est (II Cor. vi).* Isti sunt ipsi, qui cum essent in tenebris, lucem viderunt magnam, sicut propheta testatur, dicens: *Terra Zabulon et terra Neptalim via maris trans Jordanem, populus qui scdebat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis (Isai. ix).* Exploratores igitur secus ascensus navium posuit Dominus Deus noster patriarchæ hujus hæredes, cujus cura pervigil et spiritalis successio pertendit usque ad Sidonem, hoc est, usque ad gentes pervenit, ut Domini misericordia peccata ablueret nationam. Sidon enim primitivus est filius Cham, illius utique, qui propter irreverentiam paternæ pietatis maledictione damnatus est. Patris ergo liberatio nocturna, tamquam in excubiis posita propugnaculum spiritale, ne quis scopolus vitæ hujus possit incidere, pertendit usque ad gravissimorum criminum peccatores et Sidonios ipsos, qui ante superstitione vehementi, venatores scelerum nuncupabantur, ut interpretatio docet: soluta hereditate maledicti, donatam hereditatem maledictioni absolvit, ut ubi major reatus erat, ibi nunc

A uberior sit gratia. *Isachar, asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, et terram quod optima, et supposuit humerum ad portandum, factusque est tributis serviens.* Quia supra Zabulon dixerat, quia maris magni esset littora possessorus, Sidonem quoque et reliquas Phœnicis urbes contingeret: nunc et ad Mediterraneam provinciam redit, et Isachar qui juxta Neptalim pulcherrimam Galilææ regionem possessorus esset, benedictione sua habitatorem facit. Asinum autem eum fortem vocat, et humerum ad portandum deditum: quia in labore terræ et vehendis ad mare omnibus quæ in suis finibus nascebantur, plurimum laborarat, regibus quoque tributa comportans. Aint Hebræi quod per metaphoram cuncta hæc significaret, qui Scripturas sanctas die ac nocte meditans studium suum dederit ad laborandum, et idcirco ei omnes tribus servierint, quasi magistro dona portantes. Inter terminos accubans, est præstolatus mundi sine requiescere, nihilque de his quæ nunc in medio versantur quærere, sed ultima desiderare. Et fortis asinus requiem bonam et terram optimam videt, cum simplex gentilitas idcirco se ad robur boni operis erigit, quia ad æternæ vitæ patriam tendit. Qui et ad portandum humerum supponit, quia conspecta superna requie præceptis etiam gravibus in operatione se subjicit, et quidquid intolerabile pusillanimitas asserit, hoc ei leve ac facile spes remunerationis ostendit. Sequitur:

(Vers. 16 seqq.) *Dan judicabit populum suum, sicut et alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro. Salutare tuum expectabo, Domine.* Sampson judex Israel, de tribu Dan fuit. Ille ergo dicit nunc videns in spiritu nutrisse comam Sampson Nazaræum, tum cæcis hostibus triumphare, qui in similitudine colubri regulique obsidentis vias, nulum per terram Israel transire permittat: si qui temerarius virtute sua, quasi equi velocitate confusus, eam voluerit prædonis more populari, effugere non valebit: totum tamen per metaphoram serpentis et equi loquitur. Videns ergo tam fortem Nazaræum, tum quod et ipse propter meretricem mortuus est, et moriens nostros occidit inimicos, putavi, o Deus, ipsum esse Christum illum tuum verum: sed quia mortuus est, et non surrexit, et rursus captivus deductus est Israel, alius mihi salvator mundi et mei generis præstolandus est: ut veniat cui repositum est, et ipse erit expectatio genium. Quid hoc loco, equi nomine, nisi præsens sæculum designatur? Quo in testimonio, quid equus significet, cujus ungulas coluber mordet (Gen. xlix), melius ostendemus, si et ea quæ circumstant paulo subtilius exponamus: nonnulli enim de tribu Dan venire Antichristum ferunt, pro eo quod hoc loco Dan et coluber asserit et mordens. Unde non immeritum Israeliticus populus terras in castrorum portione susciperet, prius Dan ad aquilonem castramentatus est, illum significans scilicet, qui in corde suo dixerat: *Sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo (Isai. xiv).* Qui non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur: cerata enim cornua dicuntur, serpensque hic cornutus esse perhibetur, per quem digne antichristi adventus significatur, quia contra vitam fidelium eum morsu pestifere prædicationis, armatus etiam venit eum cornu potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiore esse quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudine eos ambulare provocat, quibus quasi parcendo blanditur: sed in via mordet, quia eos, quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit cerastes in semita, quia quos fideles reperit, et sedem ad præcepti celestis angusta itinera constringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impedit, sed etiam terrore potestatis premisit, et in persecutionis angore post beneficia fictæ dulcedinis

exereet cornua potestatis. Quo in loco equus etiam huic mundum significat, qui per elationem suam in eursum labentium temporum spumat. Et quia antichristus extrema mundi apprehendere nititur, ce-
 rastes iste equi unquam mordere perhibetur. Ungulam quippe equi mordere, est extrema sæculi feriendo contingere. *Ut cadat ascensor ejus retro.* Ascensor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retro cadere dicitur, et non in faciem: sicut Saulus cecidisse memoratur. In facie enim cadere, est in hac vita sua nunquamque culpas agnoscere, easque poenitendo delere. Retro vero cadere est ex hac vita quæ non videtur, repente decidere, et ad quæ supplicia ducatur, ignorare. Et quia Judæa erroris sui laqueis capta pro Christo antichristum expectat, bene Jacob eodem loco repente in electorum voem conversus est, dicens: *Salutare tuum expectabo, Domine;* id est, non sicut infideles antichristum, sed cum qui ad redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum. Sequitur: *Gad accinctus præliabitur ante eum, et ipse accingetur retrorsum.* Totum autem illud est quod ante Ruben et dimidiam tribum Manasse, ad filios quos trans Jordanem in possessione dimiserat post xiv annos revertens, prælium adversus eos gentium vicinarum grande reperit, et victis hostibus fortiter dimicavit. Iste Gad accinctus, personam Domini exprimit, qui in prima adventus sui humilitate ante adventum antichristi præliandus occurrit, accinctus gladio verbi sui circa femur potentissime, quo inimicos divisit, id est, filium a patre, filiam a matre, nurum a socero, juxta quod legitur in Evangelio: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Quod autem ait, *Et ipse accingetur retrorsum* (Marc. x), claritas Domini nostri in secundo regno ejus ostenditur, quia cum venerit antichristus item occurrit retrorsum, id est, post ejus vestigia, Christus celeri adventu progrediens ut interficiat eum gladio oris sui. Unde et bene idem Gad latrunculus interpretatur, eo quod posterior, id est, secus pedes quasi latrunculus rapido atque improvise adventu exiliat, contra apertam antichristi oppugnationem. Christus vero ante et retro præliare contra antichristum scribitur. Ante eum namque in occulto adventu humilitatis, post eum vero manifestus in gloria majestatis. Aser, pinguis panis ejus, et præbebit delicias regibus. Aser cujus nomen significat delicias sive divitias, idem Christus est, *cujus est altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ* (Rom. xi), qui propter nos pauper factus est, cum esset dives (II Cor. viii); cujus panis pinguis factus est caro scilicet ejus quæ est esca sancta sanctorum, quam quisquis manducat, vivet in æternum. Iste etiam præbet delicias sapientiæ regibus, id est, qui sensus proprios bene regunt, qui dominantur vitiorum suorum, qui castigant corpora sua, et animæ suæ in servitute subjiciunt. Sequitur, *Neptalim, cervus emissus, et dans eloquia pulchritudinis.* Significat quod aquæ calidæ in ipsa nascuntur tribu, sive quod super lacum Genesareth et fluentia Jordanis irrigua sit. Hebræi autem voluit propter Tiberiadem, quæ legis videtur habere notitiam, agrum irriguum et eloquia pulchritudinis prophetari: quod potest cervus emissus transferri propter temporaneas fruges velocitatem terræ uberius ostendens: sed melius si ad doctrinam Salvatoris referamus, Neptalim, qui interpretatur *latitudo*, apostolos et prædicatores significat, quorum doctrina in latitudine totius mundi diffusa est. Ex hac enim tribu fuerunt apostoli qui sunt principes et duces Ecclesiarum, et principes Zabulon et Neptalim, qui sine dubio ad personam referuntur Apostolorum, ipsi sunt filii exeurorum, id est, prophetarum, qui in manu potentis Dei positi sunt et tanquam sagittæ exeurisse pervenerunt usque ad fines terræ. Unde et bene hic Neptalim cervus emissus scribitur, quia cum apostoli sive prædicatores Evangelii veloci saltu exsilientes, more cervorum transcendunt implica-

menta sæculi hujus, sicque excelsa et sublimia mediantes dant eloquia pulchritudinis, id est, prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini salvatoris. Sequitur:

(Vers. 22 seqq.) *Filius accrescens Joseph, filius accrescens et decorus aspectu, filii discurrerunt super murum, sed exasperaverunt eum et jurgati sunt, invideruntque illi habentes jacula. Sedit in forti arcus, et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus, et manuum illius per manum potentis Dei Jacob, inde pastor egressus est lapis Israel.* Juxta litteram autem iste est sensus capituli hujus. O Joseph, qui ideo sic vocaris quia adduxit te mihi Dominus, sive quia inter fratres tuos major futurus es. Fortissima siquidem tribus fuit Ephraim, ut in Regum et Paralipomenon libris legimus. O, inquam, fili mi Joseph, qui tam pulcher es, ut te tota de muris et turribus ac fenestris puellarum Ægypti turba prospectet, inviderunt tibi, et ad iracundiam provocaverunt fratres tui, habentes livoris sagittas, et zeli jaculis vulnerati: verum tu arcum tuum et arma pugnandi posuisti in Deo, qui fortis est propugnator, et vincula tua, quibus te fratres ligaverunt, ab ipso soluta sunt et disrupta, ut ex tuo semine tribus nascatur Ephraim, fortis et stabilis et instar lapidis durioris invicta, imperans quoque decem tribus Israel. Hæc in prophetia post passionem Domini paternæ vocis imagine præiit; quo redeunte in cælum post victoriam Christum alloquitur, dicens: *Filius accrescens Joseph, filius accrescens, utique in gentibus, quia ob incredulitatem Synagogaë populum reliquisset, innumeram sibi plebem Ecclesie ex omnibus gentibus ampliavit.* Quod et David cecinit dicens: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ* (Ps. xxi). *Filius accrescens et decorus aspectu;* omnes enim superat illius pulchritudo, juxta quod et psalmista de illo decorus testatur, dicens: *Speciosus forma præ filiis hominum.* *Filii discurrerunt super murum* (Ps. xliii); id est, gentes, vel Ecclesie: quæ crediderunt in Christo. Ille super soliditatem fidei, quasi super murum amore pulchritudinis Christi accensæ discurrunt, ut virum sponsumque per contemplationem aspiciant, et osculo charitatis illi copulerent atque adhæream. *Sed objurgati sunt eum,* subauditur Christum, quando falsis eum testimoniis calumniantes sanctum Domini opprimere synagogaë populi tentaverunt. *Invideruntque illi habentes jacula;* neque enim quisquam in Joseph conjecit sagittam, vel aliquod vulneris telum; sed hoc specialiter evenit in Christo. *Sedit in forti arcus ejus.* Christus enim arcum suum et arma pugnandi posuit in Deum, qui fortis est propugnator: ejus virtute evertitur omnis nequitia peridorum. *Et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus,* quibus fratres, hoc est Judæi, eum victum Pentio Pilato tradiderunt, vel quibus eum suspensum ligno crucifixerunt; recisa enim sunt per manus omnipotentis Jacob, hoc est, per manus omnipotentis Dei Jacob, ex ejus ore ipse Christus bonus pastor egressus est lapis et firmas credentium in Israel. *Deus patris tui erit adjutor tuus.* Quis adjuvit filium, nisi solus pater, qui dixit: *Jacob puer meus, suscipiet eum anima mea? Et omnipotens benedict tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum;* universa enim subjeit ei, cœlestia per benedictionem cæli, et terrena per benedictionem abyssi jacentis deorsum, ut omnibus angelis et hominibus dominetur; *benedictionibus uberum,* id est, duorum Testamentorum, quorum altero nuntiatus est, altero demonstratus; sive benedictionibus Mariæ uberum quæ vere benedicta est, quia eadem sancta Virgo Domino potum lactis immulsit. Unde et illa mulier in Evangelio ait: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti* (Luc. xi). *Benedictionibus uberum et vulvæ.* Etiam hic benedicitur vulva ejusdem matris, illa utique virginalis quæ nobis Christum Dominum edidit, de qua patet per Jeremiam, qui ejusdem personam gestavit, sub ipsius figura ad se dictum audivit: *Priusquam te formavi in*

utero, novi te, et antequam exires de utero, sanctificavi te (Jerem. 1). *Benedictiones patris tui confortate sunt benedictionibus tuorum. Benedictiones, inquit, patris tui celestis, quæ datæ sunt tibi a summo cœli et abyssi, confortate sunt, id est, prævalere benedictionibus patrum tuorum; ultra enim omne sanctorum meritum prophetarum, sive patriarcharum convaluit benedictio omnipotentis patris in filium, ita ut et nullus sanctorum æquaretur. Doac veniat desiderium callium æternorum.* Colles isti, sancti sunt, qui Christi adventum prophetantes, magno cum desiderio incarnationem ejus expectaverunt, de quibus Dominus dicit: *Quia multi justi et prophete cupierunt videre quæ videtis (Matt. xii).* Hi ergo sancti dicti sunt colles propter excellentiam sanctitatis. Qui etiam æterni vocantur, quia vitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni. *Fiant in capite Joseph: omnes scilicet istæ benedictiones super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit: et super verticem Nazaræ, de quo scriptum est, Quoniam Nazaræus vocabitur (Matt. ii), hoc est, sanctus Dei. Inter fratres suos, quia ipse est caput omnium enim sanctorum sanctorum, quos et fratres vocat in Psalmis. Sequitur: Benjamin, lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia.* Hoc capitulum ita Hebræi edisserunt, ut altare in quo immolabantur hostiæ et victimarum sanguis ad basim illius fundebatur, in parte tribus Benjamin fuerit. Hoc, inquit, significat quod sacerdotes mane immolarent hostias, et ad vesperam dividerent ea quæ sibi a populo ex lege collata erant, lupum sanguinarium vel rapacem super altaris interpretatione ponentes, et spoliolum interpretationem super sacerdotibus, qui servientes altari vivebant de altari. *Benjamin, lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia.* Quibus dictis Paulus apostolus designatur, de Benjamin stirpe progenitus; qui mane rapuit prædam, id est, in primordiis fideles, quos perit, devastavit. Vespere autem spolia divisit, quia fidelis postmodum factus, sacra eloquia audientibus, discretione mirifica dispensavit. Legimus quemdam ex doctoribus ad urbem Jerusalem ea quæ de Benjamin scripta sunt referentem. Benjamin, inquit, filius doloris interpretatur. Hic sorte hereditatis eum locum accepit, in quo terrena est Jerusalem, quæ nunc propter incredulitatem abjecta est atque repulsa; hæc enim in filiis suis sub persona Benjamin designatur. Nam sicut Benjamin ultimam consecutus est benedictionem, ita et idem populus ultimus est salvandus, postea quam plenitudo gentium introierit; dicit enim: *Benjamin, lupus rapax; lupus scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem prophetarum; rapax autem propter aviditatem dicitur; ex multa enim fæne verbi Dei et in media venit rapax, quia et ipse violenter diripit regnum Dei. Hic autem mane comedet prædam.* Mane, illud tempus creditur significari, quo legem accepit; tunc enim primo quædam illuminationis scientia data est. Comedet autem mane, quia legem, quam mane accepit, edit adhuc, meditatatur et legit, sequens legis justitiam, in legem fidei non pervenit. *Ad vesperam autem dividet spolia.* Vespere erit illud tempus novissimum quo convertetur. Tunc dividet spolia, id est, tunc intelliget dividendam esse litteram a spiritu: et tunc cognoscat, quia littera occidit, spiritus autem vivificat (1 Cor. ii). Quia ergo, jam per gratiam Domini illuminatus, incipit legis spiritualia a corporibus dividere et separare, ideo dicitur: *ad vesperam dividet spolia, sive escam, eo quod tota die in lege meditans ante non fecit. Quæritur autem de Jacob cur omnes quos de liberis et de ancillis genuit æquali honore filios et hæredes constituerit, nisi ut ostenderet, quod Christus Dominus omnibus gentibus, quæ per fidem corpori ejus conciliantur, cunctos pari honore et gloria habens, cœlestia præmia largiatur: nec est d. sinectio. Judæus an Græcus, Barbarus an Scythia, servus an liber iste sit (Col. iii), quia per omnia et in omnibus*

A Christus est. Propterea enim figuram servi Salvator noster et Dominus induit, et pro libero et pro servo servivit, ut omnibus credentibus in se æquale donum bonorum cœlestium largiatur: nec præferat apud illum quis secundum carnem nobilior sit; quiennique enim fidem Domini promerentur, nullis maculis carnalis natiuitatis obfuscantur: nam et hoc ita futurum etiam per prophetam promittitur, dicente Domino: *Erit in novissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem (Act. ii).* Sequitur:

(Cap. L. — Vers. 1 seqq.) *Finitisque mandatis, quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, et obiit appositusque est ad populum suum. Quod cernens Joseph, ruit super faciem patris flens et deasculans eum.* Videndum quo modo dicant Scripturæ quod assidue dicunt de mortuis. *Et appositus est ad patres suos; vel, Appositus est ad populum suum: sicut de Jacob dicitur, jam quidem mortuus, sed nondum sepulto; sed ad quem populum apponatur, non in promptu est videre. Ex illo enim populus prior natus est, qui dicitur est populus Israel. Qui vero eum præcessore, tam pauci justi nominantur, ut eos populum appellare cunctemur. Nam si dictum esset, Appositus est ad patres suos, nulla quæstio fieret. An forte populus est, non solum hominum sanctorum, verum etiam angelorum, populus civitatis illius, unde dicitur ad Hebræos: *Accessistis ad montem Sion, et civitatem Hierusalem, et millia angelorum exultantium.**

Hic populo apponitur, qui hanc vitam placentes Deo finiunt; tunc enim dicuntur apponi, quando nulla jam remanet sollicitudo tentationum et periculum peccatorum. Sequitur: *Præcepitque servis suis medicis, ut aromatis condirent patrem; quibus jussa explebantibus transierunt quadraginta dies: iste quippe mos erat cadaverum conditorum. Flevitque eum Aegyptus septuaginta dies.* Quadraginta dies sepultura quos commemorat Scriptura forte significant aliquid pœnitentiæ, quæ peccata sepeliuntur, non enim frustra quadraginta dies jejuniorum sunt constituti, quibus

C Moyses et Elias et ipse Dominus jejunavit, et Ecclesia præceptum observationem jejuniorum, quadragessimam vocat; et Jonas propheta Ninivitis prædicavit, *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur, ut per tot dies accommodatos, humiliatio pœnitentium et accepta remissio peccatorum intelligatur.* Sequitur: *Expleto planctus tempore, locutus est Joseph ad familiam Pharaonis: Si inveni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis, eo quod pater meus adjuravit me, dicens, Eu morior: in sepulcro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur et sepeliam patrem meum, ac revertar. Dixitque ei Pharaon: Ascende, et sepeli patrem tuum. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes senes. Quod ait Joseph ad potentes Aegypti, ut dicerent Pharaoni ex nomine ejus: Pater meus adjuravit me dicens, In monumento meo, quod ego fodi mihi in terra Chanaan, ibi me sepelies, quæri potest quo modo sit verum, cum hæc verba patris ejus, quando de sua sepultura mandavit, non legantur. Sed ad sententiam verba referre debemus, sicut in aliis supra similiter iteratis verbis vel narrationibus admonuimus. Fodisse autem sibi Jacob sepulcrum, nusquam superius in hæc Scriptura legitur; sed nisi fieret cum in eisdem terris esset, modo non diceretur. Sequitur: *Veneruntque ad arcam Achar, quæ sita est trans Jordanem.* Quid sibi vult quod cum pergerent ad sepeliendum Jacob, Scriptura dicit, *Et venerunt ad arcam quæ est trans Jordanem.* Prætergressi sunt enim locum in quo erat mortuus sepeliendus, millia, sicut perhibent qui novere, plus quam quingenta; tantum quippe spatii est plus minus ab eo loco ubi sepulti sunt patriarchæ, usque ad hunc locum quo eos advenisse narratur. Nam post factum ibi lectum et planctum magnum, redierunt ad locum quem præterierant, rursus Jordanem transiit. Nisi forte quis dicat aliquorum hostium vitandorum causa per crevissimum eos venisse, cum corpore, quæ etiam via populus Israel ductus est, per*

D

Moysen ab Ægypto liberatus. Illo quippe itinere, et plurimum circuitur, et per Jordanem venit ad Abramum, ubi sunt corpora patriarcharum, id est, ad terram Chanaan. Sed quo modo factum sit ut trans illa loca versus ad orientem tantum iretur, et inde ad ea per Jordanem veniretur, significationis causa factum esse credendum est, quod per Jordanem venturus erat ad eas terras postea Israel in filiis suis. Sequitur : *Ubi celebrantes exsequias, planctu magno atque vehementi, implerunt septem dies. Quod cum vidissent habitatores terræ [illius, id est] Chanaan, dixerunt, Planctus magnus est iste Ægyptiis. Et idcirco appellaverunt nomen loci illius, Planctus Ægypti. Fecerunt ergo filii Jacob sicut præceperat eis : et portantes eum in terram Chanaan, sepelierunt in spelunca duplici. Nescio utrum inveniatur alicui sanctorum in Scripturis celebratum luctum esse per novem dies, quod apud Latinos novendium appellatur. Unde evidenter apparet ab hac consuetudine prohibitis Christianos istum in mortuis numerum servare, qui magis est in gentiliū consuetudine. Septimus vero dies auctoritate in Scripturis habet. Unde alio in loco scriptum est : *Luctus mortui, septem dies : fatui autem, omnes dies vitæ ejus.* Septenarius autem numerus, propter sabbati sacramentum, præcipue quietis indicium est. Unde merito mortuis tanquam requiescentibus exhibetur. Quem tamen numerum in luctu Jacob decuplaverunt Ægyptii, qui eum septuaginta diebus luxerunt. Sequitur : *Vixitque Joseph centum et decem annos, et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir, filii Manasse, nati sunt in genibus Joseph. Mortuusque est expletis centum et decem vitæ suæ annis, et conditus aromatibus sepul-**

Atusque est in Ægypto. Cum hos filios filiorum vel nepotes filiorum dicat Scriptura Joseph vivendo vidisse, quo modo eos jungit illis septuaginta hominibus, cum quibus Jacob Ægyptum dicitur intrasse, quandoquidem Joseph senescendo pervenit, ut eos natos videret? Jacob autem quando ingressus est Ægyptum, juvenis erat Joseph; et eum pater moriens quinquagesimum et sextum fere etatis annum agentem reliquit. Unde constat certi mysterii causa illum numerum, id est, septuagenarium, Scripturam commendare voluisse. Si autem quisquam exigit, quo modo etiam secundum historicam fidem verum sit, Jacob cum septuaginta animabus in Ægyptum intrasse: non illo uno die quo venit, ejus ingressum oportet intelligi; sed quia in filiis suis plerumque appellatur Jacob, hoc est, in posteris suis, et per Joseph eum constat in Ægyptum intrasse, introitus ejus accipiendus est, quamdiu vixit Joseph, per quem factum est ut intraret. Toto quippe illo tempore nasci et vivere poterunt omnes qui commemorantur, ut septuaginta, vel juxta Septuaginta interpretes, septuaginta quinque animæ compleantur, usque ad nepotes Benjamin; sicut enim dicit: *Hi filii Lia, quos peperit Jacob in Mesopotamia Syria, loquens etiam de iis qui nondum erant nati, quia illic parentes eorum de quibus nati sunt, pepererant, ibi eos perhibet natos, quoniam causa qua nascerentur ibi nata est, id est, parentes eorum, quos ibi Lia peperit: ita quoniam causam intrandi in Ægyptum Jacob in Joseph habuit, totum tempus quo in Ægypto vixit Joseph, ingressio erat Jacob in Ægyptum per suam progeniem, quæ illo vivo propagabatur, per quem factum est ut ingrederetur.*

COMMENTARIUM IN LIBROS REGUM.

LIBER PRIMUS.

Regum tempora post judices, quando David, Saule ubi res gestæ continentur, quem nunc aggredimur, Malachim, id est, Regum vocatiur, quod tertio et quarto volumine continetur; meliusque est multo, Malachim, id est, Regum quam Malachot, id est, Regnorum, dicere: non enim multarum gentium regna describit, sed unius Israelitici populi, qui tribubus duodecim continetur, plus tamen in terrena Hierusalem, tribus Juda, una ex duodecim diuturna successione regnavit: in qua civitate, reprobato Saule, prior David regnavit. In quibus temporibus multa varia sacramenta Christi et Ecclesie figurantur: nam in ipso exordio Regum, commutatum sacerdotium in Samuele, reprobo Heli, et commutatum regnum in David, reprobo Saule, exclamat, prænuntiari novum sacerdotium novumque regnum, reprobo veteri, quod umbra erat futuri in Domino Jesu Christo venturi. Nonne ipse David, cum panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus, in una eademque persona utrumque futurum, id est, in uno Jesu Christo regnum et sacerdotium figuravit? Et aspice regum tempora, quia primo iudicum, postea regum, sic erit iudicium, postea regnum. Hujus autem libri tale principium est:

1. *De Helcana. Cap. 1. — Fuit vir unus de Ramatha Saphim, de monte Ephraim, et nomen ejus Helcana filius Hieroboam, filii Heli, filii Tau, filii Suph, Ephraimæus.* Helcana non de Anram ortus, sed de Isaac, qui et ipse filius fuit Caath, et Caath filius Levi. Hic Isaac pater fuit Chore, quo pereunte, filii ejus remanserunt. De cujus stirpe fuit Samuel, quorum posteritas postea temporibus David et Salomon, cantatores et prophete in populo et templo Dei fuerunt. Hujus Caath familie acceperunt urbes et suburbana

ad inhabitandum, ut liber Jesu Nave testatur, in monte Ephraim, ubi fuerunt civitates Sichem, et Gazer, et Cethsain, et Bethoron; fuit enim Helcana filius Hieroboam, filii Heli, filii Tau, filii Suph, filii Helcana, filii Jobel, filii Azariæ, filii Sophoniam, filii Thaat, filii Asir, filii Abisaph, filii Chore, filii Isaac, filii Caath, filii Levi, filii Israel, ut Verba dierum narrat. *Et habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundæ Phenenna. Fueruntque Phenennæ filii, Annæ autem non erant liberi,* etc. Iste ergo laudabilis vir habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundæ Phenenna. Habebat autem filios de secunda Phenenna, sterilis vero erat prior illa, quæ et nobilior erat. Similia invenies etiam in Genesi: cognata quippe sibi est Scriptura divina. Invenies ibi (Cap. xvi) primam uxorem Abraham Saram nobilioris; secundam vero Ægyptiam Agar, ignobilem fuisse; et ante patrem effectum Abraham de ignobili quam de nobili. Fuit tamen postmodum etiam de nobili conjugis pater. Ita ergo etiam nunc Helcana hic qui est possessio Dei, prius de secunda uxore efficitur pater: quoniam quidem concluderat Deus vulvam Annæ, sicut et prius concluderat vulvam Saræ. Post plurimos vero partus Phenennæ, etiam Annæ vulva orationibus et precibus aperitur, et efficitur etiam ipsa mater filii ejus, quem obtulit Deo. Quid ergo hæc in se sacramenti contineant videamus. Phenenna interpretatur conversio, Anna autem interpretatur gratia. Unusquisque ergo nostrum, qui vult esse possessio Dei, istas sibi duas jungat uxores, et cum ipsis sibi nuptias celebret. Primam sibi jungat, quæ nobilior est et generosior, gratiam: hæc enim nobis per fidem prima conjungitur, sicut et Apostolus dicit, *Gratia salvi facti estis per fidem (Eph. 1).* Secundæ vero conjungimur Phenennæ, id est, conversioni, quia post gratiam